

ARTO ELOMAA

Työllisyys työllisten ehdoilla

SEPPO HONKAPOHJA — HANNU TÖRMÄ

Työnantajan sosiaaliturvamaksun uudistamisvaihtoehtojen
hyvinvointivaikutukset: kokeita GEMFIN-mallilla

VISA HEINONEN

Thorstein Veblen institutionalistisena evolutionistina

SEPPO LEPPÄNEN

Tulopoliittiset neuvottelujärjestelmät ja taloudellinen kehitys

SEIJA PARVIAINEN

Valuuttakurssipoliittisen keskustelun vaiheista

PAAVO PEISA — MARKKU PULLI

Verotus ja tuloksentasaus: Ovatko yritysten tilinpäätökset kriittisiä?

PENTTI FORSMAN — PERTTI HAAPARANTA

Öljyn hinta ja Suomen suhteellinen kasvu

PETER JOHÄNSSON — HEIKKI SOLTTILA

Rahoitusmarkkinoiden muutos ja rahan kysyntä Suomessa 1980-luvulla

CHRISTIAN STARCK

Miten integroitunut kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin Suomi on?

YRJÖ O. VARTIA

Ovatko tilastolliset tutkimustulokset vain monimutkaisesti
perusteltuja mielipiteitä?

KYLLIKKI RUOKONEN — MARJA PIRILÄ

Taloustietoa taloustieteilijöille: HELECON-tietokannat
ja CD-ROM-palvelut

KANSANTALOUELLINEN AIKAKAUSKIRJA 1988

Yhteiskuntataloudellisen
Aikakauskirjan
84. vuosikerta

ISSN 0022-8427

- Julkaisija: *Kansantaloudellinen Yhdistys*
(ks. takakansi)

Päätoimittajat

JUSSI LINNAMO

(vastaava päätoimittaja)

PERTTI HAAPARANTA

ANTTI SUVANTO

Toimitussihteeri

SINIKKA SALO

Toimitusneuvosto

OSMO FORSSELL

HANNU HALTTUNEN

ERKKI KOSKELA

HEIKKI KOSKENKYLÄ

VEIKKO REINIKAINEN

EERO TUOMAINEN

ILARI TYRNI

PENTTI VARTIA

- *Toimituksen osoite:* Kansantaloudellinen aikakauskirja, ETLA, Lönnrotinkatu 4 B, 00120 HELSINKI, puh. 601322/Sinikka Salo.

Tilaus- ja osoiteasiat: Tuula Torvi, TASKU, Erottajankatu 15—17, 00130 HELSINKI, puh. 647 901/Tuula Torvi. Osoitteenmuutoksen yhteydessä pyydetään ilmoittamaan osoitelapussa oleva tilaajakoodi.

Irtonumerojen myynti: Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämä kirjakauppa Tiedekirja, Kirkkokatu 14, 00170 Helsinki, puh. (90-) 635 177.

Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenasiat: Timo Jalamo, KOP, Taloudellinen tutkimus, PL 10, 00101 Helsinki, puh. 1632 374.

- *Ohjeita kirjoittajille* takakannen sisäisivulla.

• The Finnish Economic Journal is published quarterly by the Finnish Economic Association (Kansantaloudellinen Yhdistys). Manuscripts and editorial correspondence should be addressed to Kansantaloudellinen aikakauskirja, ETLA, Lönnrotinkatu 4 B, SF-00120 HELSINKI, FINLAND.

Kansantaloudellinen aikakauskirja

THE FINNISH ECONOMIC JOURNAL
LXXXIV vuosikerta nide 3

Pääkirjoitus	<i>Jussi Linnamo</i>	223
Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksissa pidettyjä esitelmää		
Tarvitaanko aluepoliittista lainsäädäntöä	<i>Heikki Heliö</i>	225
Puheenvuorot	<i>Seppo Kääriäinen</i>	230
	<i>Erkki Laatto</i>	233
Asuntomarkkinat — ikuinen ongelma?	<i>Heikki A. Loikkanen</i>	236
Puheenvuoro	<i>Sirkka Hämäläinen</i>	243
Artikkeleita		
Työllisyys työllisten ehdoilla	<i>Arto Elomaa</i>	246
Työnantajan sosiaaliturvamaksun uudistamisvaihtoehtojen hyvinvointivaikutukset: kokeita GEMFIN-mallilla	<i>Seppo Honkapohja – Hannu Törmä</i>	256
Thorstein Veblen institutionalistisena evolutionistina	<i>Visa Heinonen</i>	262
Tulopoliittiset neuvottelujärjestelmät ja taloudellinen kehitys	<i>Seppo Leppänen</i>	271
Valuuttakurssipoliittisen keskustelun vaiheista	<i>Seija Parviainen</i>	279
Verotus ja tuloksentasaus: Ovatko yritysten tilinpäätökset kriittisiä?	<i>Paavo Peisa – Markku Pulli</i>	287
Katsauksia ja keskustelua		
Öljyn hinta ja Suomen suhteellinen kasvu	<i>Pentti Forsman – Pertti Haaparanta</i>	293
Rahoitusmarkkinoiden muutos ja rahan kysyntä Suomessa 1980-luvulla	<i>Peter Johansson – Heikki Solttila</i>	296

Miten integroitunut kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin Suomi on?	<i>Christian Starck</i>	301
Ovatko tilastolliset tutkimustulokset vain monimutkaisesti perusteltuja mielipiteitä?	<i>Yrjö O. Vartia</i>	305
Taloustietoa taloustieteilijöille: HELECON-tietokannat ja CD-ROM-palvelut	<i>Kyllikki Ruokonen – Marja Pirilä</i>	310
Taide ja taloustiede: kvasitiedettä postmodernismin hengessä?	<i>Jan Rydman – Jorma Sappinen</i>	315
Kvasitieteen puolustuspuhe vaiko vastine kvasikritiikkiin?	<i>Anne Oksanen</i>	319

Kirjallisuutta

Mihail Gorbatsov: Perestroika ja uusi ajattelu. Mitä toivomme maailmelle ja koko maailmalle	<i>Kari Castrén</i>	322
Markkatalous maailmalla. Tohtori Jaakko Lassilan 60-vuotisjuhlakirja	<i>Jussi Linnamo</i>	322
H. Sintonen — M. Pekurinen — R. Jämsen — E. Linnakko — K. Vinni: Terveystaloustiede	<i>Hannu Valtonen</i>	323

English summaries 325

Ekonomistit asialla 329

Tulevia tieteellisiä kokouksia 334

Toimitukselle saapunutta kirjallisuutta 335

Tietoja julkaistuista keskustelupapereista 336

Tietoja hyväksytyistä opinnäytteistä 338

Nordiska Ekonomiska Forskningsrådet — medel för forskning 1989 340

Kirjoittajat 341

Kansantaloudellisen aikakauskirjan palvelukortti 341

PÄÄKIRJOITUS

Tuleeko Aikakauskirjan uudistua

Kansantaloudellista aikakauskirjaa on julkaistu jo 82 vuotta, vuosina 1905—1921 tosin nimellä Yhteiskuntataloudellinen Aikakauskirja. Aikakauskirja ilmestyi vuosina 1905—1921 kuutena niteenä, siitä lukien neljänä niteenä vuodessa. KA ei ole pohjoismaiden mittakaavan mukaan mikään päivänperhonen. Yksikään pohjoismainen taloustieteen julkaisu ei ole sitä kymmentä vuotta vanhempi.

KA perustettiin Suuriruhtinaskuntaan, jossa sen suomenkielinen sivistyneistö etsi identiteettiään. Se katsoi velvollisuudekseen keskustella yhteiskuntapoliittisista kysymyksistä ja perustella mielipiteitään suomen kielellä. Perusteluita haettiin kansallisesta historiasta ja oikeusperinteestä, mutta myös, kuten sanottiin, muiden sivistyskansojen opeista. Näissä oloissa oli sekä sanomisen että lukemisen tarvetta. Yhteiskuntapoliittista keskustelua käytiin myös sanoma- ja yleisaikakauslehdissä. Suomen taloushistoriallinen ja oikeustieteellinen tutkimus tuotti sekä tiedettä että populaaritietoa suomen kielellä.

KA on epäilemättä Kansantaloudellisen Yhdistyksen identiteetin symboli ja käyntikortti. Sillä on ollut selvästi neljä eri tehtävää. Se on julkaissut tieteellisen yhdistyksen äänenkannattajana yhdistyksen kokouksissa pidettyjä esitelmiä ja niiden pohjalta esitettyjä puheenvuoroja. Se on julkaissut suomen kielellä taloudellisia teoreettis- tai empiirisohjaisia tutkimuksia, »state of arts»-ia kuvaavia survey-tyyppisiä selvityksiä sekä debattiartikkeleita. Se on esiteltyt, tosin hyvin vähän systemaattisesti valikoituna, koti- ja ulkomaalaista kirjallisuutta. Aivan viime aikoina KA on sisältänyt taloustieteellistä tutkimusta suorittavan tiedeyhteisön julkaisu- ja kokoustapah-tumia koskevia uutisia.

Jokaisen yhdistyksen julkaisema aikakauskirja on jo itseisarvo symbolina. Aikakauskirja kertoo yhdistyksen toiminnasta sekä jäsenille että ulkopuolisille. Kansantaloudellisen yhdistyksen jäsenten on kuitenkin jo koulutus- ja harrastuspohjansa velvoittamana syytä pohtia, minkä muun tarpeen KA tyydyttää ja onko painotuotteen aikaansaamiseksi allokoitut resurssit optimaalisesti käytetyt.

Taloudellisella tiedolla on epäilemättä tuotantoonsa, kysyntänsä ja jakelutiensä. Suomessa tuotetaan laadukasta taloudellista tietoa. Taloudellisen tiedon tuottajan mahdollisuudet saada tuloksensa julkaistuiksi ovat vuodesta 1905 lähtien moninkertaistuneet. Kansantaloustiede on diffusioitunut. Vanha yhteiskuntataloustiede on hajaantunut useaksi osaksi ja erityisalat ovat saaneet omat julkaisunsa. Muita talouskysymyksiä käsitteleviä kuukausi- ja viikkojulkaisuja on Suomessa runsaasti. Miltei kaikkien korkeakoulujen taloustieteellisillä osastoilla on omat julkaisusarjansa, taloudellisilla tutkimuslaitoksilla, niin julkisessa kuin yksityisessäkin sektorissa, on painettuja ja monistettuja sarjojaan. Vakaan tutkimuksen tekijä saa Suomessa artikkeliluonteiset tutkimuksensa julkaisuuteen sekä suomen että muun kielisenä. Poliittisluontoista arvodebattia voi käydä sanomalehdissä, joskin mielipiteen julkaisuuteen saamisen varmuus ei ole hyvä.

Taloudellisen tiedon kysyntä ei sitten vuoden 1905 ole vähentynyt. Suomalaiset haluavat tietää yhä enemmän menneisyydestä, nykytilanteesta ja jopa tulevaisuudesta. Tiedot tuotannosta, tuloista, tulonjakautumisesta, allokoinnista, tulojen käytöstä ja rahoituksesta ovat aina puutteellisia kysyjän kannalta. Vaikka Suomen tilastolaitos tuottaakin yhä

joustavammin käytettävissä olevaa perustietoa, vaatii analyysi edelleen tietoa taloudellisten ilmiöiden vuorovaikutuksesta, vuorovaikutussuhteiden pysyvyydestä ja ulkomaisten vuorovaikutussuhteiden soveltamiskelpoisuudesta Suomen oloihin. Tällaisen tiedon julkaisemiseen KA on vaihtoehto. Kielimuuri on aina olemassa. Kahdesta yhtä hyvin lähetettyä viestistä omaksumme helpommin omalla kielellämme lähetetyn.

Tiedon kulun tehokkuus tuottajalta kuluttajalle liittyy jakelutiehen. Sähköiset viestimet ovat tulleet kuvaan vuoden 1905 jälkeen. Saamme niistä tietoa, informaatiota ja kohinaa. Ne ovat nopeita viestimiä, mutta niiden välittämän tiedon tallennettavuus on heikko. Radio- ja TV-välitteisen tiedon argumentointiteknikka on toinen kuin painetun viestin. Sähköisten viestien nopeus kostautuu täsmällisyydessä. Päivälehti on näissä suhteissa elektronisen viestin ja kirjan sekä aikakauslehden välissä. Kuitenkin on selvää, että se mitä nopeudessa voitetaan, hävitään tiedon jälleen löytämisessä, kun sitä uudelleen tarvitaan.

Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten erilaiset keskustelupaperit ja erityistutkimukset ovat tiedon tarvitsijan kannalta problemaattisia. Niitä ei löydä hyvinkään varustettujen kirjakauppojen hyllyiltä, tiedottaminen niistä on satunnaista ja niiden jatkuva tilaaminen on hankalaa. Tästä syystä aikakauskirjatyypisellä julkaisulla on oma pysyvä tehtävänsä. Se ilmestyy säännöllisesti, se on saatavissa kirjakaupoissa, sitä on kirjastoissa ja se voidaan tilata. Tämän tosiseikan varaan KA on raken-

nettava. Toimitus on tietoinen KA:n heikkouksista. Sinne lähetetty artikkeli voi viipyä toimituksessa puolikin vuotta ennen sen julkaisemista, jolloin itse tieto voi vanheta. Tässä suhteessa KA häviää kilpailussa aina päivä- ja viikkolehdeille. Osa KA:ssa käytävästä debattista putoaa tästä syystä pois. Kun Finnish Economic Papers aloitti ilmestymisensä, jäänee osa teknisistä artikkeleista, joiden odotetaan kiinnostavan kansainvälistä lukijakuntaa, tarjoamatta KA:lle.

Kansantaloudellisen Yhdistyksen toiminnan visiittikorttina on KA:lla jatkuvasti aineistoa. Kokousten esitelmät pyydettyine puheenvuoroinen kertoo Yhdistyksestä paljon. Toimitus pyrkii kaikin käytettävissä olevin keinoin aktivoimaan lukijoitaan artikkeli- ja debattikirjoitteluun ajankohtaisista teemoista. Toimitus tutkii, mitä mahdollisuuksia olisi KA:n ilmestymiskertojen lisäämiseen jälleen esimerkiksi kuudeksi. Erityisen toivottavaa olisi saada kirjoittajien joukkoon enemmän pääkaupunkiseudun ulkopuolisia kirjoittajia, pääkaupunkilaisia nykyistä monipuolisemmin eri järjestöistä ja tutkimuslaitoksista sekä yleensä uusia debattipuheenvuoron käyttäjiä. Kirjallisuusarvosteluja aiotaan jatkaa edelleen, ehkä kuitenkin jossain määrin suurempaan systemaattisuuteen pyrkien. Ammattiyhteisöä koskevia uutisia, konferenssi- ja kokoukselosteita pyritään lisäämään sekä tutkimaan mahdollisuuksia komitea- ja valtiopäiväasia-kirjojen selostamiseen.

Toimitus haluaa suorittaa palveluja tiedonvälittäjänä ja kuuntelee mielellään lukijoita.

Jussi Linnamo

KANSANTALOUDELLISEN YHDISTYKSEN KOKOUKSISSA PIDETTYJÄ ESITELMIÄ

Tarvitaanko aluepoliittista lainsäädäntöä*

HEIKKI HELIÖ

Valtiolliset vallanpitäjät ovat kautta aikojen harjoittaneet jonkinlaista aluepolitiikkaa kulloistenkin mieltymystensä mukaisesti, tavoitteet ja keinot vain ovat vaihdelleet. Maita on milloin asutettu — milloin autioitettu, väestöä siirretty paikasta ja maasta toiseen, rakennettu kaupunkeja ja hajasijoitettu. Syyt ovat olleet ehkä kansainvälis-, sotilaallis- tai siirtomaapoliittisia, mutta taustalla on myös tavallisesti ollut valtion tai väestönosan talous.

Suomessa sodan jälkeisen asutustoiminnan toteuduttua on harjoitetussa aluepolitiikassa myös selviä puoluepoliittisia piirteitä, kuten monipuoluejärjestelmän tasavallassa luonnollista onkin. Puolueiden ideologiset ja valtiopoliittiset tavoitteet näkyvät harjoitetussa aluepolitiikassa, joka ei läheskään aina noudata kansantaloustieteen teorioita.

Kokonaistalouden kaikkien tuotannontekijöiden, niin aineellisten kuin henkistenkin, tulisi sijaista alueellisesti ja määrällisesti suhteessa toisiinsa siten, että syntyy maksimaalinen tuotos. Luonnon tarjoamat aineelliset resurssit tulisi sovittaa parhaalla mahdollisella tavalla yhteen väestön kanssa.

Luonnonvarojen alueellinen siirtäminen on huomattavasti vaikeampaa, joskin osin mahdollista, verrattuna väestön ja työvoiman siirtymismahdollisuuksiin. Väestön fyysisen työvoiman alueellisen hajasijainnin sijasta sen alueellinen keskittyminen luo yhteistoiminnan muodossa uusia henkisiäkin resursseja, jotka kasautuvat. Vaikka teknisten apuvälineiden

kehitys antaakin mahdollisuudet ihmisten entistä parempaan yhteyksienpitoon ja jopa työpanoksiin kaukana toisistaan, on fyysisellä kanssakäymisellä käsitykseni mukaan tulevaisuudessakin, ja aina ratkaiseva merkitys.

Kansainvälisyys on entistä suurempi välttämättömyys. Se muodostaa tärkeän lisävaikuttimen väestön alueelliselle sijoittumiselle. Väestökeskittymiä tarvitaan erityisesti siellä, mistä fyysiset yhteydet muihin maihin ovat lähinnä tai helpoimmin aikaansaataavissa.

Maamme suuri pinta-ala ja vähäinen väestö tuovat esille myös puolustuspoliittisen näkökulman, joka aina on ollut ja tulevaisuudessakin on itsenäiselle valtiolle tärkeä.

Huomiotta ei pidä jättää myöskään vähäistä syntyvyyttä Suomessa, kun maailman väestö samanaikaisesti räjähdysmäisesti kasvaa. Pitkällä tähtäyksellä voidaan kuvitella tilanne, jossa maahanmuuttopaine on suuri ja ylittää työvoiman kokonaistarpeen. Edellyttäisi-kö se myös nykyistä parempaa elintarvikeomavaraisuutta?

Harjoitettu aluepolitiikka viimeisten 40 vuoden aikana jakaantuu useampiin tavoitteiltaan ja tuloksiltaan erilaisiin jaksoihin. Sodan jälkeen oli tilaton ja asunnoton väestö sijoitettava ja se merkitsi laajaa asutustoimintaa, tilanraivausta ja maatalouden alkutuotannon lisäämistä.

Sotakorvausteollisuus antoi sen jälkeen voimakkaita virikkeitä teollisen tuotannon ja tuotantoyksiköiden perustamiseksi. Perinteisen metsäteollisuuden rinnalle alkoi nousta metalli- ja muuta teollisuutta eri puolille maata. Teollisuustuotantoa pyrittiin kehittämään

* Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 12. 4. 1988 pidetty esitelmä.

lähelle raaka-ainelähteitä; kaupunkien ohella maaseudullakin riitti teollista työvoimaa.

Vähitellen kuitenkin teollisuus alkoi keskittyä entistä enemmän maan alueellisiin keskuksiin, rannikolle ja suuriin kaupunkeihin. Muutto maaseudulta kaupunkeihin voimistui maatalouden kannattaessa huonosti, ja työtilaisuuksien puute aiheutti pitkäaikaisen maastamuuton Ruotsiin. Jo 50-luvun lopulla silloin vallassa olleet puolueet käynnistivät aluepolitiikan maaseudun teollistamispolitiikan nimellä. Esikuvia haettiin muista pohjoismaista ja kauempaakin.

Tässä kehitysvaiheessa sosialidemokraatit ottivat aluepoliittiseksi tavoitteekseen kasvukeskusten synnyttämisen eri puolille maata. Tavoite oli kuitenkin ristiriitainen silloisen Maalaisliiton poliittisen ideologian kanssa, joka pyrki pitämään maaseutuväestöä mahdollisimman paljon alkutuotannon piirissä. Teollisuuden tuli sijaita työvoima- ja raaka-ainelähteillä ja maatalouden kannattaa sivuelinkeinojen avulla.

Näissä merkeissä aluepolitiikkaa onkin siten harjoitettu aina tälle vuosikymmenelle asti. Sosialidemokraatit, vaikka ovatkin olleet hallituksissa, ovat unohtaneet kasvukeskusajattelunsa, joka vasta nyt viime vuosina on uudestaan tuotu aluepolitiikan sanastoon.

Aluepolitiikassa saavutettiin 70-luvulla tuloksiakin. Tosin siihen melkoisesti myös panostettiin valtion voimavaroja. On luotu Kehitysaluerahasto ja monet muut vastaavat laitokset, on synnytetty kannattavia joskin myös kannattamattomia tuotantolaitoksia ympäri maata, kehitetty matkailuelinkeinoja, hajautettu koulutusta jne.

Nyt 80-luvulla on kuitenkin osoittautunut, että käytetyt keinot eivät enää päde. Muutto maaseudulta kaupunkeihin, etenkin suuriin kaupunkeihin ja pääkaupunkiseudulle, on saavuttanut ennennäkemättömät mittasuhteet. Tosin myös esimerkiksi Lapin väestö on ajoittain kasvanut.

Tietynlainen konsensus näin harjoitetun aluepolitiikan takana on vähitellen alkanut horjua. Puolueiden aluepoliittiset ohjelmat ja varsinkin ehdotetut keinot ovat ehtyessään alkaneet erilaistua. Sisäisen muuton lisääntymi-

nen on toisaalta saanut Keskustapuolueen puhumaan maaseudun elinkeinojen tukemisen ja teollistamisen rinnalla myös keskusten ihmisten tarpeista.

Toisaalta maaseudulla edelleenkin on ja tulee olemaan huomattava väestöpotentiaali, tosin vähenevä, mutta kuitenkin niin merkittävä, että muutkaan valtapuolueet eivät ole rohjenneet ratkaisevasti aluepolitiikkaa uudelleen suunnata.

Puolueiden pyrkimykset — taistelu äänestäjistä — on tänään ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin aluepolitiikan motiivina käytännössä. Tässä taistelussa helposti unohtuu pyrkimys kansantalouden tuotoksen maksimointiin. Tuotoksen merkitystä aliarvioidaan korostamalla kaikkien alueitten tasarvoisuutta ja tasapuolisuutta valtion voimavarojen jaossa.

Työn tarjonta asunnon lähettyviltä ja väestön elinolojen tasapuolinen alueellinen kehittäminen on asetettu konsensuksen ympäriryöreiksi tavoitteiksi. Jopa työttömyyden jakamista alueellisesti tasaisesti on pidetty hyväksyttävänä.

Maassamuutot samoin kuin nopeat elinkeinorakenteen muutoksetkin tuovat tullessaan ongelmia. Valtiovaltakaan, riippumatta siitä mitkä puolueet ovat vallassa, ei voi jäädä sivusta katselemaan tilanteen kehittymistä.

Vastaus kysymykseen »Tarvitaanko aluepoliittista lainsäädäntöä» on siten nykytilanteesakin myönteinen — aluepolitiikkaa tarvitaan, mutta ei enää entisenlaista, jonka keinot ovat ehtyneet. Toki maa on pidettävä kohtuullisesti asuttuna eikä maaseutua tule autioittaa, mutta ei myöskään maan joka kolkkakaan tule ohjata sellaisia tuotantotoimintoja, joiden pysyvä kannattavuus on huono ja jotka voidaan edullisemmin toteuttaa keskuksissa tai niiden läheisyydessä.

Inhimillisiä toimintoja ei tule myöskään suunnittele mattomasti keskittää vain muutamaan kasvukeskuksiin maassa. Karkeasti arvioiden jokaisessa nykyisessä läänissämmetarvitaan vähintään kaksi todellista kasvukeskusta, useissa lääneissä useampiakin, kuten esimerkiksi Uudenmaan läänissä.

Kasvukeskuksia ei pidä myöskään ymmär-

tää kasautumiksi, joiden rajalta erämaa alkaa. Päinvastoin kasvukeskukset ovat vaikutusalueensa keskuksia, jotka säteilevät porras-taen vaikutustaan ympäristöönsä aina seuraavan kasvukeskuksen vedenjakajalle asti. Ei olisi outoa, että maatalouden harjoittamisessa meilläkin ennen pitkää syntyisi kohtuulliselle etäisyydelle kasvukeskuksista kannattavia tiloja, joissa ei vakituisesti asuta, vaan joiden omistajat hoitavat niitä asuen kasvukeskuksen palvelujen äärellä.

Maassa tarvitaan nyt aluepolitiikkaa, joka ei aseta tavoitteitaan kaunopuheisesti alueellisen tasapuolisen kehittämisen otsakkeen alle tai väestön yleisten elinolojen kehittämiseksi kaikkialla. Sen sijaan tarvitaan valtion toimenpiteitä, tukea ja resursseja kasvukeskusten valtakunnalliseksi määrittelemiseksi, synnyttämiseksi ja kehittämiseksi. Se tapahtuu jakamalla tieteen, tutkimuksen ja koulutuksen, hallinnon jne. käytettävissä olevat voimavarat kasvukeskuksiin, joihin myös syntyy niin julkisen kuin yksityisenkin sektorin toimesta tehokas ja kannattavasti toimiva palveluvarustus vastaanottamaan väestömuuttoa.

Tässä yhteydessä ei voida olla mainitsematta kahta suurta epäkohtaa harjoitetussa aluepolitiikassa. Toinen on monimutkainen vyöhyke- ja tukialuejako pikkutarkoin prosentiosuuksin määritellyine tukimuotoineen yrityksille ja toinen on harjoitetun aluepolitiikan kohdistaminen kuntiin ja yleensä kuntakoh-taisuus.

Vyöhyke- ja tukialuejako tulisi pikimmiten korvata kasvukeskusten määrittelyllä ja kasvukeskusajattelulla. Kuntakohtaisuus, josta tulisi kokonaan luopua, tulisi korvata työssä-käyntialueilla ja samalla suorittaa uusi kuntajaotus liittämällä elinkelvottomia kuntia suuremmiksi yksiköiksi tai elinkelpoisiin naapurikuntiin.

Ehdotus uudeksi aluepoliittiseksi lainsäädännöksi on parhaillaan lausuntokierroksella sisältäen muun muassa aluepoliittisen puitelain, aluetukilain sekä kuljetustuen. Pitkään valmistellut lakiehdotukset eivät kuitenkaan vielä osoita selvää suunnanmuutosta ja kasvukeskusajattelun hyväksymistä. Päinvastoin puitelakiehdotus on tehty varsin väljäksi sisäl-

löltään ja tavoitteiltaan yhtä tasa-arvoisen tasapainottavaksi kuin aikaisempikin puitelaki. Samoin yksityiskohtaisemmat aluepoliittiset lait ovat paljolti vain vanhojen keinojen kertausta.

Sisäasiainministeriö laati viime vuonna laajahkon aluepoliittisen katsauksen. Sen merkittävin analyysi oli, että maassa viime vuosikymmeninä aluepoliittisin perustein suoritettua huomattavat perusrakennusinvestoinnit ovat jääneet vajaakäyttöisiksi. Olisiko siis aluepolitiikkaa jatkettava poliittisin perustein päätettyjen virheellisten investointien kannattamattoman käyttöönoton lisäämisellä? Pitäisikö yritysten työpaikkoineen mukautua sijoitusratkaisuisaan valtion virheellisiin perusinvestointeihin? Pitäisikö väestön liikkuvuutta kohti parempia elinoloja estää, jotta virheinvestoinneille olisi käyttöä?

Perusrakenteen virheinvestointeja on tehty usein kansanedustajien taistellessa oman alueensa äänestäjistä. Siten on syntynyt kauas kasvukeskuksista ammattikouluja, jotka ovat vajaakäyttöisiä tai joissa on koulutettu väestöä ammatteihin, jotka eivät tarjoa paikkakunnalla työmahdollisuuksia tai ovat elinkeinorakenteen muutoksessa jo vanhentuneita. On investoitu tiestöön, satamiin, julkiseen hallintoon, terveyden- ja sosiaalihuollon laitoksiin, päivähoitoon, asuntotuotantoon jne. kunnittain ja alueilla, jossa ne jäävät usein lopullisesti vajaakäyttöisiksi väestön liikkuesssa estelystä välittämättä vähitellen kohti parempia toimentulomahdollisuuksia kasvukeskuksiin.

Elinkeinoelämän yritykset ovat osin myös halukkaasti olleet hyödyntämässä perusrakenteeseen suoritettuja virheinvestointeja. Samoin kunnat ovat kilpaa rakentaneet yrityksille toimitiloja, joissa nyt on tuhatmäärin neliötä tyhjillään pienimmissäkin kirkonkylissä. Valtio ja kunnat ovat tukeneet yritysten uusien toimipaikkojen ja sivutoimipaikkojen synnyttämistä alueilla, joissa kannattava toiminta ei ajan oloon ilman pysyvää tukea ole mahdollista.

Väestö on osaksi saatu pysymään paikoillaan ja tuudittautumaan virheellisten perusrakennusinvestointien antamaan väärään mie-

likuvaan valoisasta paikallisesta tulevaisuudesta. Elämä on voinut jatkua kuitenkin usein vain huomattavien tulonsiirtojen avulla. Voitaneen paradoksaalisesti sanoa, että työn puute on paikkakunnalle kohdistetussa aluepolitiikassa itse asiassa hyväksytty. Kuvaavaa on, että kehitysalueen kuntien valtiolta ja kasvukeskuksista tavallaan saamat tulonsiirrot ylittävät asukasta kohti usein paljonkin verotettavan tulon määrän.

Väestön suhtautumisessa työhön on harjoitetun aluepolitiikan tuloksena myös tapahtunut asenteellista vääristymistä. Perustuslain takaama oikeus työhön ymmärretään paljolti siten, että lain tulisi taata työpaikka asunnon vierestä. Yhteiskunnan olisi huolehdittava toimeentulosta, jos asukkaat eivät halua muuttaa työn äärelle.

Aluepolitiikassa on voimakkaasti ryhdytty korostamaan pienyritystoiminnan merkitystä ja painotettu toimenpiteitä pienten yritysten perustamiseksi. Valtion varoin on järjestetty runsaasti yrittäjäkursseja työttömille ja jopa koulutettu työttömiä yritysneuvojiksi. Eiköhän siinäkin ole eräänlainen paradoksi!

Yritysten uusperustannan kannustaminen on toki tarpeen ja ollut tuloksellistakin. Pienyrityksiä tarvitaan entistä enemmän suuryritysvaltaiseen maahamme, mutta yritteliäisyyden kannustaminen työnhakuun kohti kasvukeskuksia on saanut harjoitetussa aluepolitiikassa osakseen korostettua kielteisyyttä. Väestöä ei kannusteta yritteliäisyyteen työnhaussa ja työssä, vaan palvelukset ja toimeentulo tarjotaan tarjottimella.

Tässä yhteydessä ei voi olla mainitsematta muutamia vuosia käytössä ollutta läänin kehittämismäärärahaa. Sitä valtio jakoi aluksi kymmeniä miljoonia markkoja vuosittain kehitysalueelääneihin sekä nyttemmin myös muutamia miljoonia Uudellamaalle. Määrärahalta on pyritty tukemaan maatalouden sivuelinkeinojen sivutoimimisia yrittäjiä sekä varsinkin rahoittamaan ns. projekteja, erityisesti kunnissa.

Läänin kehittämisraha on sinänsä oikeata delegointia läänikohtaisen aluepolitiikan hoitamiseksi, eikä se ole määrällisesti kovin suuri, mutta määrärahan jakoon suhtaudutaan

elinkeinoelämän piirissä varsin kriittisesti. Läänin läänissä määrärahaa on riittänyt käytännöllisesti katsoen mitä erilaisimpiin anomuksiin.

Uudellamaalla rahaa on käytetty usein läänin elinkelvottomien kuntien ja maataloutta edistävien tavoitteiden tukiprojekteihin. Elinkeinoelämän yksityisen yritystoiminnan projekteista saama tuki on sen sijaan varsin vähäinen. Läänin kehittämisrahat onkin nähtävä lähinnä miellyttävänä rahanjakotehtävänä kunkin läänin maaherralle.

Sorsan hallituksen aikana valtioneuvostossa nousivat pöydälle pääkaupunkiseudun erityisongelmat tärkeänä osana aluepolitiikkaa. Kysymys lienee alun perin ollut maan pääkasvukeskuksen laiminlyötyjen perusrakennelinevointien paikkaamisesta. Toisen silloisen hallituskumppanin toimesta kaiketi asiaan kytkettiin kuitenkin voimakkaasti myös tavoite kasvun rajoittamisesta ongelmien poistamisen ohella.

Nyt *Holkerin* hallituksen aikana asia on noussut uudestaan voimakkaaseen valokeilaan. Sen saama suuri painoarvo johtuu paljolti puolueitten keskinäisestä taistelusta äänestäjistä pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Kysymyksessä on siis pelkistetysti puoluepoliittinen aluepolitiikka.

Pääkaupunkiseudun väestökasvu on tietenkin ollut muuhun maahan verrattuna aivan omaa luokkaansa. Sen sydämessä, Helsingissä, ei kuitenkaan väestönkasvua ole tapahtunut, vaan väestön voidaan todeta viimeisten 15 vuoden aikana vähentyneen. Sen sijaan väestönkasvu on ollut suurta ympäryskunnissa Espoossa ja Vantaalla sekä viime aikoina suhteellisesti kaikkein suurinta pääkaupunkiseudun pohjoispuolella ns. kehysaluekunnissa. Samalla on kuitenkin todettava, että koko Uudenmaan lääni on ylivoimaisesti suurin muuttovoittolääni.

Suurin selittävä tekijä on täystyöllisyys. Uudenmaan läänissä ei käytännöllisesti katsoen ole työttömyyttä lainkaan, sillä keskimäärin 2 %:n tilastoitu työttömyysaste merkitsee käytännössä täystyöllisyyttä. Päinvastoin täällä on ollut suuri puute tiettyjen alojen työvoimasta, ja yritteliäät ihmiset eri puo-

lilta maata ovat hakeutuneet pääkaupunkiseudulle ja Uudenmaan lääniin työtilaisuuksien äärelle.

Pääkaupunkiseudun sisäiset ongelmat ovat syntyneet sen johdosta, että perusrakenninvestoinnit ovat täällä jääneet jälkeen, päinvastoin kuin kehitysalueilla. Täällä perusrakenninvestoinnit eivät ole vajaakäyttöisiä vaan ylikuormitettuja. Valtiovallan liikenneväyliin, asuntotuotantoon, terveyden- ja sosiaalihuoltoon yms:een pääkaupunkiseudulle osoittamat varat ovat olleet alimitoitettuja väestön tarpeisiin nähden ja veroihin suhteutettuina vähäisemmät.

Pääkaupunkiseudun ongelmissa ei tosin ole kysymys yksinomaan valtion määrärahoista. Osansa ongelmien aiheuttajina on myös kunnilla itsellään, sillä yhtenäisellä pääkaupunkiseudulla välttämättömien tiettyjen ylikunnallisten tehtävien hoitamisesta eivät kunnat ole päässeet keskenään yksimielisyyteen. Väestölle ja sen palveluille haitallista kissa hiiri -leikkiä ovat pääkaupunkiseudun suuret kaupungit käyneet keskenään varsinkin maankäytön suunnittelussa, kaavoituksessa ja toimintojen sijoittamisessa, jotka ovat valitettavan paljon hajautuneet.

Vain julkisessa liikenteessä ja jätehuoltokysymyksissä ollaan vähitellen pääsemässä eteenpäin. Sen sijaan elinkeinoelämän käsityksen mukaan välttämätön yhteinen yleiskaava pääkaupunkiseudulle näyttää vielä olevan pitkään vain toive. Niinpä pääkaupunkiseudun kuntien keskeiset raja-alueet ovat eräänlaista ei kenenkään -maata, mistä väestö kärsii.

Pääkaupunkiseudun alueellinen raja-alue vain neljään kaupunkiin on myös aluepoliittisesti käsitettynä liian pieni, sillä yhtenäinen työsäkäynti-, asunto- ja palveluvarustuksen alue on suurempi ja käsittää myös eräät lähikunnat.

Uudenmaan läänin, pääkaupunkiseudun ja Helsingin kaupunginkin sisäinen työpaikkakasvu on myös ollut ennätyksellisen suurta muuhun maahan verrattuna. Erityisesti pääkaupunkiseudulla tämä johtuu paitsi väestön hakeutumisesta työpaikoille, myöskin yritys-

ten alueellisen keskittymisen tarpeista maan valtakunnalliseen ja kansainväliseen keskukseseen. Toki maamme tarvitsee yhden pääkeskuksen, joka sittenkin kansainvälisellä mittapuulla katsottuna on varsin pieni.

Aluepoliittisena tavoitteena viime aikoina ilmaan heitetyt ehdotukset pääkaupunkiseudun kasvun rajoittamisesta paikallisin sanktioin, rakennuslupamaksuin, investointiveroin, tietullein, sosiaaliturvamaksujen porrastuksin jne. on riemuhuudoin otettu vastaan monilla tahoilla muualla maassa. Siten on keinoitekoisesti synnytetty pääkaupunkiseudun ja muun maan välille vastakohta-asetelma. Aluepolitiikka on valjastettu puoluepoliittisiin tavoitteisiin. Niin Helsingin kauppakamari elinkeinoelämän edustajana kuin ilmeisesti kaikki muutkin elinkeinoelämän vastuuntuntoiset tahot suhtautuvat pääkaupunkiseudun työpaikkakasvuun sanktioin rajoitaviin toimenpiteisiin jyrkän kielteisesti.

Valtion ja osin kuntien laiminlyönnit pääkaupunkiseudun perusrakennestointien sekä maankäytön ja kaavoituksen osalta ovat aiheuttaneet ennen näkemättömän kustannustason nousun pääkaupunkiseudulla. Kun pääkaupunkiseutu volyymiltään merkitsee runsasta neljännestä koko maan taloudesta, on sen kustannustasolla ilmeinen inflatorinen vaikutus koko kansantaloudellemme.

Aluepolitiikkaa siis todella tarvitaan ja myöskin pääkaupunkiseutupolitiikkaa, joka pitää kustannustason aisoissa, mutta ei rajoita toimintoja. Laiminlyönnit perusrakennestoinneissa sekä tarvittavat hallintojärjestelyt olisivat pikaisesti suoritettava. Tähän liittyy myöskin tiettyjen julkishallinnon yksikköjen hajasijoittaminen sopiviin kohteisiin, joissa ne myöskin henkilökuntansa puolesta voivat jatkaa toimintaansa tehokkaasti.

Pääkaupunkiseudun työpaikkakehityksen ja väestönkasvun rajoittaminen ei takaa työpaikkojen syntymistä muualle maahan eikä myöskään estä väestön muuttamista pääkaupunkiseudulle. Toisaalta pääkaupunkiseudun perusrakenteen korjaaminen ja ongelmien poistaminen eivät myöskään estä muuttovoittoa ja työpaikkojen kasautumista, vaan pikemminkin lisäävät muuttopainetta. Olemme siis

tekemisissä monitahoisen ongelmavyöhyden kanssa.

Yhteenveto: Tarvitaan aluepolitiikan tavoitteiden ja keinojen perusteellista saneerausta

Tähän asti sovelletut aluepoliittiset tavoitteet palvelevat nykytilanteessa enemmän poliittisia ideologioita ja valtapyyteitä kuin kansantaloutemme kokonaisuutta. Sama koskee suuressa määrin myöskin harjoitetun aluepolitiikan keinoja, jotka kaiken lisäksi ovat konkreettisilta tuloksiltaan ehtyneet. Julkisen vallan lisäpanostuksilla vain voidaan viivyttää ja estää myönteistä, luonnollista ja taloudelliseen tehokkuuteen johtavaa kehitystä. Tämä koskettaa niin pääkaupunkiseutua kuin koko maatakin.

Aluepoliittisen lainsäädännön saneeraus- ssa on alueellisen tasapuolisen kehittämisen sijasta korostettava voimakkaasti taloudellisen tehokkuuden vaatimusta. Maan eri alueelliset osat eivät toki ole samanarvoisia. Väestön liikkumista huonompiarvoisilta alueilta taloudellisiin kasvukeskuksiin on konkreettisesti edistettävä.

Huonoksi osoittautuneesta vyöhyke- ja aluejaosta sekä aluepolitiikan keinojen liiallisesta kuntakohtaistamisesta on uudessa lainsäädännössä kokonaan luovuttava. Lähtökohdaksi tulee ottaa alueellinen kehittäminen kasvukeskuksittain ja vaikutusalueittain por- rastaen.

Vaatii kieltämättä melkoista poliittista roh- keutta nimetä tulevaisuutta ajatellen maan eri alueille kasvukeskukset. Rohkeutta vaatii myöskin uuden kuntajaotuksen toimeenpano, sillä kunnallista itsemääräämisoikeutta on to- tuttu pitämään yhtä pyhänä kuin paikallisia puoluepoliittisiakin kasvutavoitteita.

Keinovalikoimassa on asetettava etusijalle perusrakennestointien keskittäminen kas- vukeskuksiin, myös pääkaupunkiseudulle, ja niiden lähimpään ympäristöön. Niihin on luotava väestö- ja työpaikkakasvulle samoin kuin muuttovoitolle edellytykset. Parhaita keino- ja ovat panostukset korkeakoulutaseisesta tutkimuksesta alkaen ammatilliseen ja elinkei- norakenteen muutostarpeita vastaavaan kou- lutukseen, tutkimuksen ja tieteen harjoittami- sen keskittäminen riittävän harvoihin tärkeim- piin kasvukeskuksiin, kasvukeskusten palve- luvarustukseen panostaminen, elinkeinoelä- män yritysten investointien suosiminen kasvu- keskuksissa, väestön liikkuvuuden edistämi- nen jne.

Edellä hahmoteltuun uudenlaiseen aluepo- liitiikkaan sisältyy paljonkin kittatekijöitä, jotka eivät ole lyhyellä aikavälillä kokonaan poistettavissa. Tulonsiirtopoliitiikka ja maata- louspolitiikka ovat niitä erittäin ongelmallisia kansantaloutemme osa-alueita, jotka liittyvät oleellisesti aluepoliittiseen saneeraukseen. Tä- mä on koettu kaikissa yhdentyvän Euroopan maissa kansainvälisen talouden kasvaessa, ei- kä Suomikaan voi jättäytyä aluepolitiikassaan suljetun talouden tasapuoliseksi takapaju- laksi.

PUHEENVUORO:

SEPPO KÄÄRIÄINEN

Muuttunut perspektiivi

Olennaista on tunnustaa alueellisen kehityskuvan radikaali muutos 1980-luvulla. Alueellinen tasapai- no on pahasti järkkynyt pitkään jatkuneen tasai- sen kehityksen jälkeen. Perusongelma on entistä

kärjekkäämmiin pääkaupunkiseudun ja koko muun maan välinen suhde. Siinä ei ole kysymys vastak- kainasettelusta, vaan yhteisen suuren keskittymis- ongelman eri puolista. 70 prosenttia uusista työpai-

koista keskittyy pääkaupunkiseudulle ja ennen muuta kansantalouden voimakkaimmin kasvava ala, yritystoiminnan palvelut, keskittyy erityisen voimallisesti tälle alueelle.

Tukala tämä keskittymisuntaus on pääkaupunkiseudulla asuvan väestön suuren enemmistön kannalta. Katkeamaton kasvukierre käy tavallisen ihmisen kannalta sietämättömäksi. Ei tätä ihmistä lohduta se, että yksiön omaisuusarvo kasvaa, kun se yksiö on ahdas ja isompaan asuntoon ei enää voi ottaa velkaa eikä vuokra-asuntoa saa mistään. Jotakin rujoa on siinä, että viime syksynä asuntojen hintojen nousuennätys pääkaupunkiseudulla oli runsaat tuhat markkaa neliömetriltä kuukaudessa. Asuntopula ja asuntojen päätahuimaavat hinnat ovat krooninen sairaus pahasti keskittyvässä yhteiskunnassa. Palvelutaso laahea myös tällä menolla aina jäljessä.

Kiihtyvän keskittymiskehityksen toisessa päässä ovat maakuntien ja laajojen maaseutualueiden kiihtumisongelmat, jotka alkavat jo lähes kehä III:n porteilta ja ulottuvat eri muodoissa Nuorgamiin saakka. Laajojen maaseutualueiden autoituminen ja perinteisten teollisuuspaikkakuntien taantumisen merkitsevät todella suurta yhteiskunnallista ja kansantaloudellista, rahassa mitattavaa tuhlautusta, epätoivon tunnelmista puhumattakaan.

Maakuntakeskukset vastapainoksi

Näyttää kärjistyneen keskittymiskehityksen valossa ilmiselvältä, että vastapainoksi pääkaupunkiseudun kasvulle pystyvät käytännössä vain muut suurehkot keskukset maan eri puolilla. Maakunnissa olisi tietoisesti kehitettävä vaihtoehtoa pääkaupunkiseudun kasvulle maakuntakeskusten ja vastaavien verkosta. Korostan ehdottomasti sitä, että nyt on kysymys aivan kokonaan muusta kuin -60- ja -70-lukujen yksisilmäisestä dogmaattisesta kasvukeskuspolitiikasta. Nyt ei ole kysymys keskuksia ympäröivän maakunnan ja maaseudun tyhjentämisestä, vaan Helsingin seudun kasvupaineen suuntaamisesta tehokkaasti muualle maahan lukuisiin, erikokoisiin maakuntien keskuspaikkoihin. Erona on lisäksi se, että maakuntien tasapainoisen sisäisen kehityksen turvaamiseksi on toteutettava tehokasta ja laaja-alaista maaseutupolitiikkaa ja tuettava kuntia alueensa kehittämistyössä.

Tulevaisuuden aluepolitiikan kannalta olennaista on, että tietoyhteiskunnan perusrakennetta kehitetään tasapuolisesti maan eri osissa. Hajautettu korkeakouluverkosto tarjoaa kehityskelpoisen pohjan uudelle infrastruktuurille. Onkin sijoitettava voimakkaasti ainakin seuraaviin toimenpiteisiin:

1. Korkeakouluopetuksessa on otettava uusi rohkea askel ja lisättävä uusia voimavaroja ja aloituspaikkoja maakuntien kaikissa korkeakouluissa. Maakuntakeskuksiin on luotava vahvoja tiede-, tieto- ja tuotekehitysyksikköjä korkeakoulujen, VTT:n, Tekesin ja muiden tutkimusorganisaatioiden autonomisina yhteenliittyminä. Nämä toimivat alueiden kehitysgeneraattoreina ja levittävät innovaatioita maakuntiin.
2. Edelliseen liittyen on luotava voimakkaasti hajautettu yrityspalveluverkosto: pieni- ja keski-suuren yritystoiminnan neuvonta-, koulutus- ja konsultointipalveluja on oltava tarjolla kaikkialla maassa.
3. Keskiasteen oppilaitokset on kytkettävä kiinteästi alueidensa kehitystyöhön. Koulutukseen on liitettävä vahva yrittäjyysnäkökulma. Aikuis-koulutusta keskiasteen ammatillisissa oppilaitoksissa on voimakkaasti lisättävä.
4. Tietoyhteiskunnan kommunikaatiojärjestelmiin on sijoitettava ja nimenomaan aluepoliittiselta kannalta. Tällä alueella vallitsee räikeä eriarvoisuus. Tasa-arvovaatimus koskee teletaksoja, teleinvestointeja, tietoverkkoja ja nopeita liikenneyhteyksiä.

Korostettakoon sitä, että maakuntakeskusten suosiminen — jos sille tielle päästään — edellyttää pääkaupunkiseudun kasvun rajoittamista ja kasvun leikkaamista maakuntien hyväksi. Pääkaupunkiseudun kasvun jatkuminen ja maakuntakeskusten kehittäminen eivät ole yhtä aikaa mahdollisia.

Useassa yhteydessä on vaadittu aluepolitiikan kuntakohtaisuuden hävittämistä. Tähän kantaan en voi yhtyä. Nyt on pikemminkin vahvistettava kuntien asemaa myös elinkeino- ja aluepoliittisesti. Kaikkein ongelmallisimmilla alueilla kunta on monesti ainoa dynaaminen yksikkö, joka pystyy kantamaan huolta tuon alueen kehityksestä ja ihmisten työllistämisestä. Olisikin välttämätöntä antaa kunnille edes hiukan taloudellista liikkuma-alaa ja mahdollisuuksia myös elinkeinoelämänsä kehittämiseen siten, etteivät niukat voimavarat mene pelkästään lakisääteisten tehtävien hoitamiseen. Hyvä alku olisi tasata kunnallisen veroäyrin täysin keskimättömiä hintaeroja. Niin ikään olisi viisasta siirtää valtaa ja sen mukana voimavaroja keskushallinnosta ja lääninhallinnosta kunnille.

Aluepolitiikkaan sijoitetut voimavarat ovat olleet suhteellisesti ottaen vähäisiä, kun vertailukoh-tana pidetään muita maita tai niitä mahtavia monitahoisia rahavirtoja, jotka ovat suuntautuneet ja suuntautuvat keskuspaikoille, ennen muuta maakunnista pääkaupunkiseudulle muuttoliikkeen mu-

kana. Aluepolitiikka on ollut sittenkin heikko-tehoista, vaikka onkin annettava asiaan kuuluva arvo 1960-luvulla aloitetulle aluepolitiikalle ja siitä johtuville myönteisille ratkaisuille ja aikaansaannoksille. Kaiken kaikkiaan elämme aikaa, jolloin olisi välttämätöntä voimakkaasti tehostaa aluepolitiikkaa ennen muuta talouden kansainvälistymisestä johtuvien keskittymispaineiden hallitsemiseksi.

Uusi poliittinen asettelu

Aluepolitiikkaan liittyvät poliittiset asetelmat ovat nekin muuttuneet vuosikymmenten aikana. Pääkaupunkiseudun ongelmien käsittely viimeisen kahden kolmen vuoden aikana on nostanut pintaan uuden poliittisen pohjakuvion. Kysymys ei ole enää sosialidemokraattien ja keskustan vastakainasettelusta. Vuonna 1985 syntynyt 'historiallinen kompromissi' pääkaupunkiseudun ongelmien ratkaisemisesta ja toisaalta aluepolitiikan tehostamisesta oli keskustan ja sosialidemokraattien historiallinen kädenlyönti. Se jäi valitettavasti periaatteelliseksi, ja parin viime vuoden aikana tuo kompromissi ehti jo vesittyä monista syistä, ei vähiten pääkaupunkiseudun kuntien välinpitämättömyyden vuoksi.

Nyt pääkaupunkiseudun ongelmat ovat nousseet väkevästi esille omalla painollaan, ja samalla tämä on tuonut esille myös uuden poliittisen asetelman. Painoarvoa aluepolitiikan tehostamisen puolesta on lisännyt myös kansantaloudesta huolta kantavien tahojen, ennen muuta valtiovarainministeriön ja -ministerin toistuvat puheenvuorot siitä, että hallitsematon työpaikkakeskittyminen toimii voimakkaana inflaatiomootorina ja että siksi on välttämätöntä saada aikaan tasapainoinen alueellinen kehitys.

Tällä hetkellä voi sanoa aluepolitiikasta käydyn välikysymyskeskustelunkin perusteella, että pääkaupunkiseudun kasvun rajoittamista vastustaa ja siis keskittämistä puolustaa vain kokoomus kokonaisuudessaan ja osa sosialidemokraatteja, joidenkin eriväristen paikallispolitiikkojen säestyksellä.

Muutos on tapahtunut siinä mielessä, että uudenlaisen aluepolitiikan takana on nyt entistä monivi-vahteisempi poliittinen ryhmittymä, joka koostuu pääasiassa keskustan, vasemmiston ja vihreiden voimakentästä. Lähiaikoina nähdään, onko se jo enemmän.

Aluepolitiikkaa on mahdotonta ja myös sopimattonta tarkastella yksinomaan taloudelliselta kannalta, sillä arvioinneissa on otettava huomioon se, minkä arvojen pohjalta yhteiskuntaa kehitetään. Joillekin maan asuttuna pitäminen ja työn tarjoaminen kotiseudulta on tärkeä arvo. Tässä tilanteessa on syytä korostaa ennen muuta aluepolitiikan merkitystä niiden luontaisten edellytysten kannalta, joiden varassa Suomi sopeutuu meneillään olevaan murrokseen. Suomen hyvinvointi on edelleenkin uudistuvien luonnonvarojen — ennen kaikkea metsän — varassa ja vain voimakkaalla aluepolitiikalla kyetään varmistamaan se, että uudistuvat luonnonvarat voidaan hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti. Tässä on kysymys resurssipoliitikasta.

Arvoa on myös annettava ympäristönäkökohdille, sillä hajautettu yhteiskunta ja vahva aluepolitiikka on kaikkein parasta ennalta ehkäisevää toimintaa uusien keskittymisestä johtuvien ympäristöongelmien estämiseksi. Unohtaa ei pidä niitä monenlaisia sosiaalisia kustannuksia, joita keskitetty yhteiskunta aiheuttaa kaikkien meidän maksettavaksemme yksittäisten ihmisten henkisestä tuskasta puhumattakaan.

Viimein on syytä korostaa sitä, että vain voimakkaalla aluepolitiikalla mahdollistetaan ihmisille todellinen vapaus asuinpaikkansa valitsemisessa, jota on pidettävä tänä päivänä peruuttamattomana kansalaisoikeutena.

Kaiken kaikkiaan: aluepoliittista lainsäädäntöä tarvitaan, mutta ei muodollisena ja vesitettyinä, ikään kuin omantunnon tyyntymiseksi. Nyt on aluepolitiikan radikalisoimisen ja vaikuttavien tekojen aika ottaen huomioon yhdentymiskehityksen paineet ja maamme luontaisten edellytykset selviytyä mahdollisimman omaperäisesti murrosvaiheesta.

PUHEENVUORO:

ERKKI LAATTO

1970-luvun loppupuolella ja vielä 80-luvun ensimmäisinä vuosina alueellinen kehitys eteni selvästi tasapainoisempaan suuntaan. Viime vuosina kehityksessä on jälleen alkanut ilmetä kasvavaa tasapainottomuutta, joka on näkynyt tuotannon kasvun, työvoiman kysynnän ja tarjonnan sekä muuttoliikkeen kehityksessä.

Nämä muutokset kuvastavat:

- keskittyvän ja kasautuvan kasvun voimistumista;
- teollistumisvaiheen päättymistä Etelä-Suomessa ja teollisuuden kasvun taittumista kehitysalueilla;
- julkisten palvelujen kasvun painopisteen siirtymistä kehitysalueilta Etelä-Suomeen ja lähinnä pääkaupunkiseudulle.

Keskittyvä ja kasautuva kehitys on ollut seurausta yritystoiminnan rakennemuutoksista, joihin kasvava kansainvälinen kilpailu ja tulojen eli kysynnän lisääntyminen on johtanut. Yritystasolla keskittymistä on tapahtunut tuotealoittaisesti, tuotekohtaisesti, operatiivisten yksikköjen koon kasvuna ja myös yritysten toimipisteiden maantieteellisenä harventumisena.

Valtaosa yritysten lukumäärän nettokasvusta on koostunut uusista pkt-yrityksistä. *Suuryritysten* suhteellinen merkitys teollisuusyritysten koko liikevaihdesta, kokonaistuotannosta ja viennistä on kuitenkin jatkuvasti lisääntynyt. Viidentoista viime vuoden aikana kahdenkymmenen suurimman suomalaisen teollisen yrityksen osuus kaikkien teollisuusyritysten koko liikevaihdesta on kasvanut 34 %:sta 57 %:iin.

Keskittyvän kehityksen vaikutukset ovat kuluineen nousukauden aikana tulleet täydellä teholla näkyville; kasvu on ollut nopeinta siellä, minne suuryritysten toiminnot ovat keskittyneet. Kasvu on erityisen selvästi näkynyt suuryritysten varsinaista tuotantoa tukevien toimintojen (tutkimus, hallinto, yrityspalvelut, markkinointi) kasvun nopeudessa ja keskittymisessä.

Teollistumisvaiheen päättymisen Etelä-Suomessa näkyy selvimminkin siinä, että jo v. 1985 noin puolet Uudenmaan läänin työllisestä työvoimasta toimi erilaisissa informaatioammateissa: informaation tuottajina, käsittelijöinä, jakajina tai ns. tukipalveluissa. Helsingin seudulla osuus on tietysti suurempi. Nopeimmin kasvavat toimialat — rahoitus-

vakuutus- ja liike-elämää palveleva toiminta — ovat pääasiassa keskittyneet Helsingin seudulle.

Väli-Suomen suurissa teollisuuskeskuksissa teollistumisvaihe on niinkään päättynyt. Teollisuuden rakennemuutos on ollut nopeaa ja työvoima on vähentynyt merkittävästi 1980-luvulla. Monissa teollisuuskaupungeissa muutos näkyy työpaikkojen kokonaismäärän vähenemisenä, sillä palvelujenkaan kasvu ei aina ole pystynyt korvaamaan menetettyjä teollisuustyöpaikkoja. Kehitysalueilla teollistuminen on jatkunut 1980-luvun alkupuolella ja vielä sen jälkeenkin, mutta kasvu on kuitenkin taitunut. Teollisuuteen kohdistuvat aluepoliittiset tukitoimenpiteet purevat kuitenkin yhä; viime vuonna näiden toimenpiteiden avulla luotiin lähes 10 000 uutta työpaikkaa. Julkisten palvelujen kasvu on kehitysalueilla kuitenkin huomattavasti hidastunut ja maa- ja metsätalouden työvoiman väheneminen nopeutunut.

Työvoiman kysynnän kasvu keskuksissa ja pääkaupunkiseudulla on aiheuttanut kehitysalueiden lähtömuuton kasvua. Yhä suurempi osa pitkän matkan muuttajista muuttaa Uudenmaan läänin. Osa näistä on tavoitemuuttajia, jotka muuttavat saadakseen tietentyypistä työtä ja tietentyypisen kulttuurin ja ympäristön. Osa muuttajista on pakkomuuttajia, jotka ovat lähteneet saadakseen työpaikan. Maassamuutto ei kuitenkaan ole saavuttanut »ennennäkemättömiä mittasuhteita», niinkuin *Helion* esityksessä väitettiin. Neljännesvuosisata sitten mittasuhteet olivat toki aivan toiset.

Hallitusohjelman mukaisesti aluepolitiikkaa on näissä oloissa tehostettu ja kehitetty uusiin olosuhteisiin sopivammaksi. Uudistamisen painopiste on toimenpiteiden kehittämisessä, joka tarkoittaa sekä vanhojen toimenpiteiden tehostamista että uusien käyttöön ottoa. Aluepolitiikkaan panostamisessa korostuvat

- koulutuksen, osaamisen ja tietotaidon kehittäminen,
- yritystoiminnan aluepoliittisten tukitoimenpiteiden tehostaminen,
- alueellisten rakennemuutosongelmien hoito,
- liikenneyhteyksien parantaminen,
- pääkaupunkiseudun väestön elinolojen kehittäminen ja kasvun tasapainottaminen,
- maaseudun kehittäminen sekä
- omaehtoisen alueellisen kehittämistoiminnan edistäminen.

Toimenpiteet koulutuksen, osaamisen ja tietämyksen kehittämiseen liittyvät alueellisen korkeakoululaitoksen ja ammattioppilaitosten kehittämiseen, VTT:n ja TEKESin alueellisen toiminnan edistämiseen, PTL:n teleinvestointeihin sekä kaukopuhelutaksojen alentamiseen.

Yritystoiminnan aluepoliittisten tukitoimenpiteiden tehostaminen liittyy osana aluepoliittisen lainsäädännön uudistamiseen. Nykyisen ns. tuotantotukilain mukaiset investointi-, käynnistys- ja kehittämisavustukset samoin kuin alueellinen kuljetustuki ja Kehitysaluerahasto Oy:n myöntämä rahoitus saavat ensi vuoden alusta voimaan astuvissa uusissa laeissa puitteet, jotka monessa kohdassa poikkeavat nykyisistä säännöksistä. Useimmat Heilön esittämistä kommenteista tämän lainsäädännön vaikutuksista tai siitä, millaiseksi uutta lainsäädäntöä pitäisi kehittää, perustuvat tietämättömyyteen tai ymmärtämättömyyteen.

Käsitykset, että aluepolitiikan uudistaminen rajoittuisi nykyisen aluelainsäädännön uudistamiseen, perustuvat kovin heikkoon tietoon. Lainsäädännön uudistaminen on tietysti osa aluepolitiikan uudistamisesta. Muu osa uudistamisesta on jo käynnissä; esim. kuluvan vuoden budjetin välityksellä tai siihen tavalla tai toisella liittyvillä valtioneuvoston päätöksillä ja muilla menettelyillä. Valmisteilla on myös useita sellaisia aluepoliittisia toimenpidekokonaisuuksia, jotka eivät välittömästi liity aluepoliittisen lainsäädännön uudistamiseen.

Rakennemuutosten aiheuttamien alueellisten ongelmien hoitamiseksi on esim. tehostettu erityisalueille — rakennemuutospaikkakunnille — kohdistettavia toimenpiteitä valtioneuvostossa viime tammikuussa tehdyn periaatepäätöksen mukaisesti. Näihin tarkoituksiin on myös kuluvan vuoden budjetissa huomattavia määrärahoja.

Aluepoliittisesti mielenkiintoiset liikennepoliittiset toimenpiteet koskevat haja-asutusalueiden joukkoliikennepalvelujen turvaamista ja tietoliikenneyhteyksien parantamista. Samanaikaisesti on käynnistetty useita tutkimus- ja kehittämishankkeita, joiden tarkoituksena on edistää teknologisen tiedon ja taidon leviämistä. Erityisesti pyritään lisäämään mahdollisuuksia korkean teknologian ja tietotekniikan ammattien ja liikeyritysten perustamiseen ja menestymiseen sijaintipaikasta riippumatta.

Myös pääkaupunkiseudun väestön elinolojen kehittäminen ja kasvun tasapainottaminen on saanut osakseen suurta huomiota. Aluepoliittisessa valmistelutyössä on kyllä erinomaisen hyvin ymmärretty, että pääkaupunkiseudulla on — ja että sillä tulee edelleenkin olla — keskeinen rooli koko valtakunnan kasvukehityksen ykkösmoottorina.

Liian voimakas kasvu voi kuitenkin olla haitallista ykkösmoottorin toiminnalle. Pääkaupunkiseudun kehitys ei suinkaan ole riippumaton muun Suomen kysynnän kasvusta, vaan — päinvastoin — siitä huomattavasti riippuvainen. Jos muualla Suomessa alkaa mennä huonosti, pääkaupunkiseutu alkaa tästä kasvavasta tasapainottomuudesta nopeasti kärsiä.

Valtaosa uusista ideoista, taidosta ja tiedosta tulee Suomeen ulkomailta. Taidon ja tiedon hankinta, sovelluskelpoiseksi kehittäminen ja markkinointi muualle Suomeen on ilman muuta pääkaupunkikeskeistä toimintaa. Tietysti sitä tehdään muualakin Suomessa — lähinnä yliopisto- ja korkeakoulukaupungeissa —, mutta käytettävissä olevat tilastot osoittavat, että toiminnan selvä painopiste on pääkaupunkiseudulla. Myös uuden suomalaisen tiedon vienti ulkomaille on saamassa jalansijaa pääkaupunkiseudulla. Uutta tietoa käyttävän tuotannon kasvu hajaantuu sen sijaan selkeästi ympäri maata ja keskittyy valtakunnanosa- ja maakuntakeskuksiin sekä niiden työssäkäyntialueille. Täältä tuleva kysyntä pitää osaltaan käynnissä pääkaupunkiseudun kasvumoottorit.

Suomen alueellisessa kehityksessä on ainakin kolme suurta pullonkaulaa, joita aluepolitiikalla pitäisi avartaa. Ensimmäinen niistä on uutta tietoa ja teknologiaa käyttävän, tuontia korvaavan ja vientiä lisäävän uuden tuotannon lisäämisen hitaus yli 100 000 asukkaan työssäkäyntialueilla (Turussa, Tampereella, Oulussa, Vaasassa, Jyväskylässä ja Kuopiossa) sekä etenkin hieman pienemmillä teollisilla rakennemuutospaikkakunnilla (Porissa, Kotkassa, Mikkeliässä, Forssassa, jne.).

Toisena ongelma-alueena on itse pääkaupunkiseutu. Sen varsinaisena pulmana on, että aivan liian suuri osa kasvusta on keskittynyt sellaiseen toimintaan, joka yhtä hyvin — tai paremminkin — voisi tapahtua muissa keskuksissa.

Pääkaupunkiseudulla on tästä syystä ahdasta ja tukkoista uuden omaksumiselle, kehittämiselle ja edelleen välittämislle. Jos kehitys jatkuu tämän suuntaisena pitkään, alamme laahata keskieurooppalaisen kehityksen jäljessä. Nykyistä tasapainoisempien kehitysedellytysten luominen pääkaupunkiseudulle on sen vuoksi välttämätöntä myös valtakunnallisen kasvukehityksen turvaamiseksi. *Sitäpaitsi* on selvää, etteivät toimenpiteet pääkaupunkiseudun väestön elinolosuhteiden parantamiseksi voi johtaa pysyviin tuloksiin, ellei väestön ja uusien työpaikkojen kasvua saada jollakin lailla hallintaan.

Kolmantena pullonkaulana Suomen alueellisessa kehittämisessä ovat maaseutualueet, joissa uuden

toiminnan aikaansaaminen on erityisen vaikeata. Heliön kasvukeskukset täyttävät koko valtakuntamme ja asuttavat vajaan viisimiljoonaisen kansamme yhtä tehokkaasti kuin viisi leipää ja kaksi kalaa ruokkivat viisituhatta nälkäistä Betsaidan asukasta. Kuitenkin haja-asutusalueillamme asuu tällä hetkellä noin viidesosa suomalaisista eli yli miljoona henkeä. Merkittävä osa tästä väestönosasta tulee todennäköisesti vastaisuudessakin asumaan haja-asutusalueilla esim. puuhun perustuvan tuotannon maantieteellisen hajaantumisen johdosta.

Haja-asutusalueilla ammatissa toimivasta väestöstä saa tällä hetkellä noin kolmasosa elantonsa alkutuotannosta, kolmasosa jalostuksesta ja kolmasosa palvelutoiminnasta. Näistä likimain yhtäsuurista osista ensimmäinen pienenee voimakkaasti, toinen kasvaa vielä lievästi ja kolmas lisääntyy runsaasti. Maaseutupolitiikan pyrkimyksenä on edistää tätä kehitystä mahdollisimman tasapainoisella tavalla ja tukea ja täydentää edessä olevaa maatalouden rakenteen muutosta.

Omaehtoisen alueellisen kehittämistoiminnan piiriin kuuluu mm. läänin kehittämishankkeita. Kehittämis-

raha on vähitellen ulotettu kaikkia läänejä koskeväksi ja siitä on tähän mennessä myönnetty avustuksia yli 1 000 projektiin. Noin 40 % hankkeista on ollut kuntien alullepanemia. Maatalouden liitännäiselinkeinoissa toimiville yrittäjille ei näistä varoista ole myönnetty avustuksia vuoden 1987 alun jälkeen. Sitä varten on olemassa maaseudun elinkeinolaki. Muuta pienyritystoimintaa maaseudulla rahoitetaan kauppa- ja teollisuusministeriön pienyritystuen avulla.

Aluepoliittista lainsäädäntöä tarvitaan toki edelleenkin. Pienillä korjauksilla saadaan nykyisestä lainsäädännöstä erittäin käyttökelpoinen aluepoliittinen välineistö. Aluepolitiikan ongelmat vaativat tämän lisäksi uusiakin lähestymistapoja, jotka eivät välttämättä edellytä aluelainsäädäntöä. Osittain näitä jo sovelletaan, osittain ne ovat valmistelun kohteina. Rakennemuutos-, pääkaupunkiseutu- ja maaseututyöryhmät, erilaiset valtioneuvoston aluepolitiikkaan liittyvät periaatepäätökset, yhteistoiminta- ja kehittämisohjelmajärjestelyt jne. ovat osia uudesta aluepolitiikasta, jota samanaikaisesti lainsäädännön uudistamisen kanssa kehitetään ja parannetaan. Erään välivaiheen tässä työssä muodostaa vuoden 1989 tulo- ja menoarvioesitys.

Asuntomarkkinat — ikuinen ongelma?*

HEIKKI A. LOIKKANEN

1. Johdanto

Asuminen näyttää jatkuvasti pysyvän yhteiskunnallisen kehityksen ongelma-alueena. Tämän esitelmän tarkoituksena on ottaa esille muutamia lähinnä taloudellisia tekijöitä, jotka liittyvät asunto-ongelmaan ja sen säilyvyyteen. Pyrin valottamaan seuraavia kysymyksiä:

- Mitä erityispiirteitä asuntomarkkinoihin liittyy, jotka ylläpitävät asunto-ongelmaa?
- Suomen ja muiden pohjoismaiden, etenkin Ruotsin, välinen elintasokuilu on kaventunut, mutta asumistasokuilu näyttää säilyvän. Miksi?
- Miten suhtautua rahoitusmarkkinoiden viimeaikaiseen muutokseen?
- Mitä asuntokannalle, erityisesti yksityiselle vuokra-asuntokannalle, on tapahtunut sodanjälkeisenä aikana?
- Aravavuokrien määräytyminen. Miksi siitä tulee ongelma viimeistään 1990-luvulla?
- Asuminen hintaindeksissä.
- Miten vuokra-asutopulaa voitaisiin lievittää?

Kaikenkattavan käsittelyn sijasta pyrin poimimaan kustakin kysymyksestä mielenkiintoiseksi ja tärkeäksi katsomiani seikkoja.

2. Asunto-ongelman taustatekijöistä

Asunto-ongelma on moni-ilmeinen ja sen taustalla on sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja teknillisiä tekijöitä. Tässä yhteydessä kiinnitän huomiota muutamaan taloudellisuonteiseen asuntomarkkinoiden toimintaan liittyvään seikkaan.

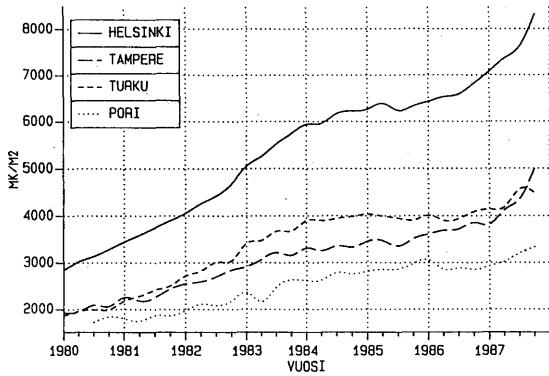
* Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 12. 5. 1988 pidetty esitelmä.

a) Eräs asuntomarkkinoiden yleinen ongelma on tarjontapuolen heikko kyky seurata joustavasti kysynnän muutoksia. Tästä on tuloksena lyhyen tähtäimen stabiileittiongelma: asuntotuotannon ja asuntojen hintojen voimakkaat vaihtelut. Tämän taustatekijöinä ovat asuntomarkkinoiden erityispiirteet:

- asuntojen pitkäikäisyys: vuosittainen tuotanto ja poistuma ovat pieniä suhteessa olemassa olevaan asuntokantaan, jolloin pienilläkin kantaan kohdistuva kysynnän muutoksilla on suuri vaikutus tuotantoon
- pitkä tuotantoprosessi, asunnot ovat paikkaan sidottuja, eivät helposti varastoitavissa ja siirrettävissä markkina-alueelta toiselle

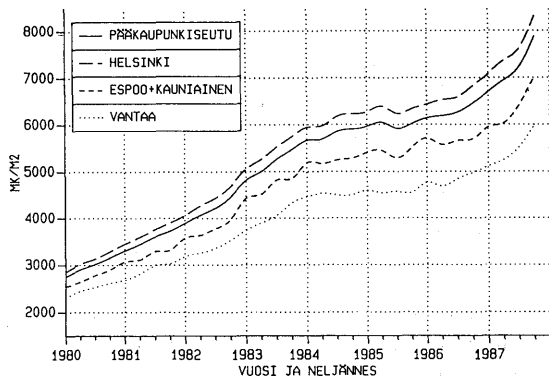
Kun tarjontareaktiot asuntomarkkinoilla yleensä viivästyvät, seurauksena ovat hintareaktiot, jotka useimmiten alkavat ja ovat voimakkaimmat vanhassa asuntokannassa. Uusutuotannon hintojen ja rakennuskustannusten muutokset viivästyvät kysyntäjohteisiin vanhan kannan hintojen muutoksiin nähden. Stabiileittiongelman pisyvyyden eräs ilmentymä on ajoittain käyttöönotettavat määräaikaiset investointiverot, joilla pyritään vaikuttamaan rakentamisen suhdannekehitykseen.

b) Pitkällä aikavälillä urbaaneihin alueisiin liittyy useita pysyviä ongelmia. Eräs niistä on kaupunkimaisen asumisen »kalleus». *Von Thünenin* teoriaan pohjautuvat, 1960-luvulla *Alonson* perusmallista alkaen syntyneet kaupunkimallit ennustavat mm. sen, että suurempien kaupunkien maan ja asuntojen keskihintataso on pieniä kaupunkeja korkeammalla tasolla (ks. kuvio 1). Toisaalta urbaanien alueiden sisällä keskusta-alueiden maan ja asuntojen hinnat ovat reuna-alueita korkeammat eli asuntojen hinta (laaturuhdistettu yksikköhintagradiendi) laskee keskustaetäisyyden kasvaessa. Vaikkei maa olekaan tasa-

Lähde: Asuntojen hinnat, 1987, 4. neljännes (Asuminen 1988:3) TK

Kuvio 1. Kerrostaloasuntojen velattomat neliöhinnat eräissä kaupungeissa

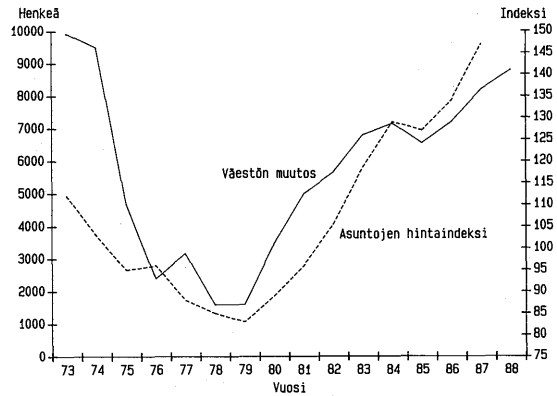

Lähde: Asuntojen hinnat, 1987, 4. neljännes (Asuminen 1988:3) TK

Kuvio 2. Kerrostaloasuntojen velattomat neliöhinnat pääkaupunkiseudulla

laatuista, tämä ilmenee pääkaupunkiseudulla mm. niin, että Helsingin (keskus) hintataso on naapurikuntia (reuna) korkeampi (ks. kuvio 2).

Urbanisointiprosessi eli kaupunkimaisen alueiden työpaikka- ja väestönkasvu on keskeisin tekijä myös asuntojen hintojen lyhyen tähtäimen muutosten taustalla (ks. kuvio 3). Jatkuva kaupungin kasvu aiheuttaa yleistä hintakehitystä nopeammin nousevat

¹ Viivästetty 1 ½ vuodella

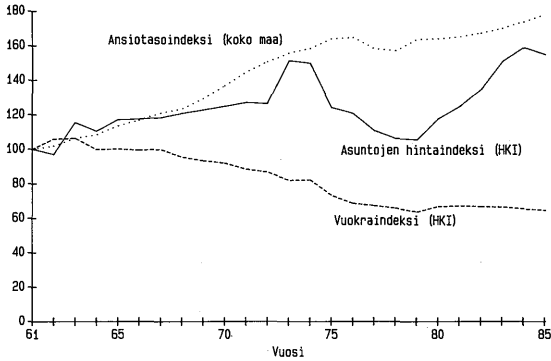
Lähde: Vastaavan aiemman vertailun osalta ks. Vihriälä ja Skurnik: Asuntojen hintakehitys ja siihen vaikuttavat tekijät, PTT:n raportteja ja artikkeleita n:o 39/1984.

Kuvio 3. Pääkaupunkiseudun väestön muutos¹ ja asuntojen hintaindeksi

maan ja asuntojen hinnat ja vuokrat. Tätä kehitystä pyritään vastustamaan mm. vuokrasäännöstelyllä tai -sääntelyllä ja omistusasunto puolella ns. HITAS-järjestelmällä. Nämä sääntelytoimet aiheuttavat omia ongelmiaan, joista vuokrasäännöstelyyn palataan tuonnempana.

c) Rakennussektorin teollisuuden verrattuna alhaisempi tuottavuuskehitys sekä alhainen tuottavuus asuntopalvelusten tuotannossa asuntokannasta ylläpitävät osaltaan asumisen korkeaa hintaa.

Säännöstelemättömän hintakehityksen luonne kasvavalla urbaanilla alueella ilmenee kuvioista 4. Asuntojen (kerrostalokaksioiden velaton neliö-) hinta on kohonnut reaalisesti Helsingissä yli ajan, toisaalta siinä esiintyy sekä nousuja että laskuja. 1970 ja 1980-lukujen alussa asunnon hankinta oli (koko maan) ansiokehitykseen nähden lähes yhtä kallista kuin 1960-luvun alussa. Ts. liki sama tulo-osuus tarvittiin saman asunnon hankkimiseen näinä kolmena ajankohtana. Suhteellisesti halvin asunnon hankinta oli 1970-luvun puolivälin jälkeen. Reaalivuokrat puolestaan ovat laskeneet, mikä on paljolti sääntelypolitiikan tulosta.

¹ Keskuslämmitteisten kerrostalokaksioiden

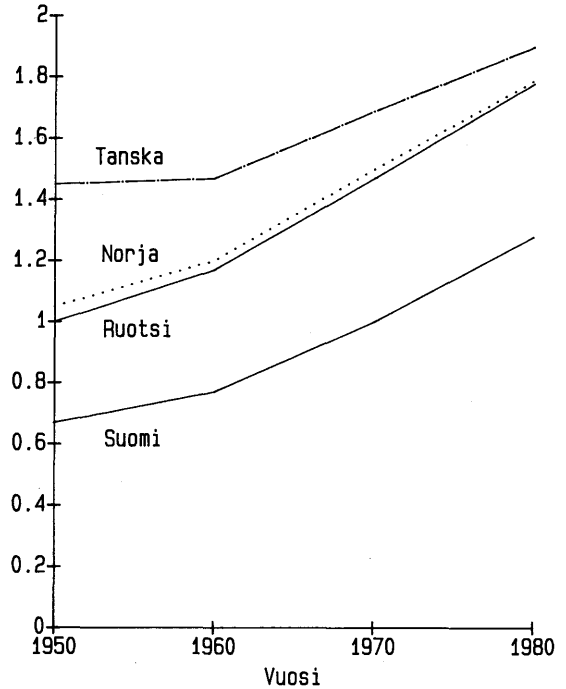
Kuvio 4. Ansiotaso, asuntojen¹ neliöhinta- ja neliövuokrataso reaalisisä (1961 = 100)

3. Asumistaso ja elintaso

Suomen ja useiden muiden maiden, erityisesti Ruotsin, välinen elintasokuilu on kaventunut, mutta asumistasokuilu näyttää säilyvän. Pohjoismaiden tilannetta asumistason osalta valaisee kuvio 5. Olettaen, että asumistason suhteellinen jälkeijääneisyys on totta herää kysymys, mitä tekijöitä on sen taustalla.

Ennen joihinkin selitystekijöihin viittaamista on paikallaan luonnehtia, millaisen prosessin tuloksena erot keskiarvoissa voivat syntyä. Tässä yhteydessä viitataan asumisen elinkaari-profiileihin kahdessa ääritapauksessa. Oletetaan, että muualla uudet asuntomarkkinoille tulijat muuttavat »elinkaariasuntoonsa» suoraan ja elinkaaren aikaiset muutot ovat muuttoja muista kuin asuintilan kasvattamiseen liittyvistä syistä. Suomessa sitä vastoin asutaan ensin pienessä asunnossa ja kasvatetaan asuntokokoa muuttojen kautta vaiheittain. Jo alunperin haluttu (elinkaari-) koko saavutetaan vasta lasten lähtiessä kotoa. Mainituissa kahdessa tapauksessa myös asuntojen keski-koot poikkeavat.

Yllä esitetty yksinkertaistus elinkaariasunnoista muualla ei tietysti ole totta, mutta hypoteesini on, että muualla asuntojen elinkaariura on lähempänä elinkaariasuntoidea kuin Suomessa. Miksi elinkaari-profiilit sitten poikkeaisivat. Tärkeä selityspäriste liittyy rahoitusmarkkinatekijöihin meillä ja muualla en-

¹ Keittiö huoneeksi laskien

Kuvio 5. Huoneiden¹ lkm asukasta kohti

nen niiden liberalisoitumista vallinneissa oloissa. Omistusasumista ajatellen keskeisiä tekijöitä olivat

- etukäteissästäminen luotonsaannin ehtona usein vuokralla asuen
- luoton säännöstely (saatavuuden rajoitukset)
- lyhyet laina-ajat

Nämä koskevat kansainvälisesti vertaillen myös valtion lainoittamaa omistusasuntotuotantoa. Nämä seikat selittävät osaltaan, miksi asuntokoon sopeuttaminen tapahtuu pienestä asunnosta muuttojen kautta suurempaan elinkaaren aikana. Kustannusrasitus asumisesta ajoittuu liikaa asunnon hankinta-ajankohdan ympärille ja/tai luotonsaatavuutta rajoitetaan.

Vuokra- ja omistusasuntojen välimaastoon sijoittuvat osuuskunta-asunnot puuttuvat Suomen asuntokannasta lähes kokonaan.

Vuokra-asuntopuolella taas on erityisesti voimakkaimmin kasvaneilla alueilla vallinnut paljolti harjoitetusta politiikasta (siihen palataan tuonnempana) seurannut asuntopula (ylisyyntätilanne).

Vuokra-asuntopula on tukenut suomalaista asumisen elinkaari profiilia. Kun vuokralla asuen kysynnän sopeuttamismahdollisuudet ovat heikot, tuloksena on ahtaasti asuminen. Osa vuokralaisista siirtyy omistusasuntomarkkinoille, vaikeivät haluaisi. Pakkosäästämiskuriin jälkeiset asunnot jäävät pieniksi.

Myös valtion lainoittamassa asuntotuotannossa ja asuntokannassa yleisemminkin sovellettavat ehdot tukevat »suomalaisen elinkaari profiilin syntyä». Uusille vuokramarkkinoille tulijoille kuten nuorille lähinnä tarjolla olevien uusien vuokra-aravien vuokrat ovat aluksi korkeat vuokranmääritysperiaatteista johtuen (niihin palataan myöhemmin). Asuminen uudessa vuokra-aravassa on aluksi kallista ja halpenee ajan myötä, joten ensiasunto jää pieneksi. Reaalivuokran aikaura samassa asunnossa saattaa aiheuttaa ns. lukkiutumisvaikutuksen, ei muuteta sopivampaan vaikka tarvetta olisi.

Pienestä asunnosta aloittamiseen sekä vuokra- että omistusasuntokannassa pakottavat myös aravanormit. Niiden mukaan hakujajankohdan henkilöluku määrää maksimikoon asunnolle, mikä pakottaa osaltaan muuttokierteeseen perheeseen kasvaessa.

4. Miten suhtautua rahoitusmarkkinoiden viimeaikaiseen muutokseen?

Yllä korostettiin rahoitusmarkkinatekijöitä asumistason taustatekijöinä viitaten aiempiin säännelyihin rahoitusmarkkinainstituutioihin. Miten viimeaikaiseen rahoitusmarkkinoiden muutokseen sitten pitäisi suhtautua?

Positiivisia elementtejä ovat olleet:

- etukäteissäästämisen merkityksen pieneeminen
- luotonsaataavuuden paraneminen
- pidemmät laina-ajat

Vastaavasti negatiivisia elementtejä ovat olleet:

- selvästi korkeammat reaalkorot 1970-lukuun (muttei niinkään 1950- ja 1960-lukuun) verrattuna
- ensivaiheen reaktiona rahoitusmarkkinoiden muutos on välittynyt suurelta osin asuntojen hintoja kohottavasti

Positiiviset ja negatiiviset elementit eivät jakaudu kotitalouksien kesken tasaisesti. Esimerkiksi aiemmin kotitaloudet, joiden luottomääriä ei karsittu, hyötyivät alhaisista säännellyistä koroista, mutta joutuvat nyt maksamaan enemmän. Aiemmin luotonsäännelyjen tilanne puolestaan on monimutkaisempi, koska saatavuusrajoitus on helpottunut mutta korot ovat nousseet eikä nettovaikutuksesta voi sanoa yleisesti.

Aivan ilmeisesti elämme edelleen murroskautta. Nykyinen korkohajonta tulee supistumaan vanhojen ja uusien lainojen välillä. Pankkien korkomarginaali supistuu jonkin verran. Uudenmuotoisia asuntolainamuotoja ja -ehtoja ilmaantunee edelleen.

Yleisarvionani sanoisin, että negatiivisista osatekijöistään huolimatta rahoitusmarkkinoiden muutos on askel parempaan pitkällä tähtäimellä. Se tulee tukemaan asumistason nousua sekä vuokra- että omistusasuntopuolella, mikäli uusia instituutioita osataan hyödyntää ja koordinoida harjoitettava asuntopolitiikka niitä vastaavasti. Tähän liittyen mm. koko valtion asuntolainoitus joudutaan arvioimaan uudelleen.

5. Mitä Suomen asuntokannalle on tapahtunut sodanjälkeisenä aikana?

Asumisolosuhteiden kehitys riippuu asuntokannan kehityksestä. Tässä yhteydessä kiinnitän päähuomion siihen, mitä vuokra-asuntokannalle ja erityisesti yksityiselle vuokra-asuntokannalle on tapahtunut sodanjälkeisenä aikana. Asuntokantatilastoissa ei ole selkeää käsitettä kuin yksityinen vuokra-asuntokanta, joten konstruoin sellaisen itse taval-

Taulukko 1. Asuntokanta (koko maa)

Vuodet	Kaikki	Omistusas.	Vuokra-asunnot		
			kaikki	aravat	yksityiset
1950	998 800 100.0	558 800 55.9	440 000 44.1	5 000 0.5	435 000 43.6
1960	1 211 200 100.0	732 300 60.5	478 900 39.5	29 500 2.4	449 400 37.1
1970	1 463 200 100.0	856 600 58.5	606 600 41.5	87 900 6.0	518 700 35.5
1980	1 838 000 100.0	1 120 600 61.0	717 400 39.0	240 700 13.1	476 700 25.9
1985	2 020 100 100.0	1 301 900 64.5	718 200 35.5	285 600 14.1	432 600 21.4

Taulukko 2. Asuntokannan muutos (koko maa)

Vuodet	Kaikki	Omistusas.	Vuokra-asunnot		
			kaikki	aravat	yksityiset
50—60	212 400	173 500	38 900	24 500	14 400
60—70	252 000	124 300	127 700	58 400	69 300
70—80	374 800	264 000	110 800	152 800	—42 000
80—85	182 100	181 300	800	44 900	—44 100

la, jolla sitä on mahdollista soveltaa v. 1950 lähtien. Määrittelen

Yksityinen vuokra-asuntokanta =
 kaikki asunnot
 — omistusasunnot
 — vuokra- ja työsuhdearavat.

Vuokra- ja työsuhdearavien kantatiedot on saatu kerryttämällä tuotantoa. Residuaalina saatava yksityiset vuokra-asunnot pitää sisälleen mm. tyhjä ja tuntemattomat asunnot kaikkina aikoina, joten varsinkin viime aikoina se antaa mahdollisesti todellista myönteisemmän kuvan tästä lohkoista.

Taulukosta 1 nähdään, että v. 1950—85 asuntokanta on kaksinkertaistunut ja omistusasuntovaltaistunut. Yksityisiä vuokra-asuntoja oli v. 1950 ja v. 1985 jokseenkin sama määrä, mutta niiden osuus asuntokannas-

ta on puolittunut. Kehitys ei kuitenkaan ole ollut suoraviivaista, vaan yksityinen vuokra-asuntokanta kasvoi 1950- ja 1960-luvuilla supistuakseen sen jälkeen (ks. taulukko 2).

Etsittäessä syitä yksityisen vuokra-asuntokannan muutoksiin ei voi välttää vuokra- ja veropolitiikan tarkastelua. 1950-luvulla vuokrasäännöstelystä huolimatta reaali vuokrat nousivat. 1960-luvulla säännöstely purettiin, mutta sitä ennen säädettiin verohuojennuslakeja, jotka ohjasivat lisää resursseja vuokra-asuntotuotantoon. Tarjonnan kasvu pienensi vuokrien nousupainetta säännöstelyä purettaessa eikä siitä tullut mittavaa ongelmaa säännöstelemättömänä aikana. Vuoden 1968 jälkeisenä vuokrasäännöstelyn ja -sääntelyn aikana 1970-luvulla reaali vuokrat laskivat huomattavasti, joten ei ihme, että yksityinen vuokra-asuntokantakin supistui. 1980-luvun ensipuoliskolla supistuminen on vastannut jo

edellisen vuosikymmenen pudotusta eli se on kiihtynyt.

Julkinen (arava) vuokra-asuntotarjonta ei ole pystynyt varsinkaan kahtena viime vuosikymmenenä estämään vuokra-asuntojen osuuden laskua asuntokannassa. Jotta saataisiin karkea kuva julkisen tuotannon tarpeesta oletetaan, että vuoden 1970 vuokra-asuntojen osuus olisi haluttu aravatuotannon avulla säilyvän vuoteen 1985. Tällöin 1970—1985 aravavuokra-asuntojen tuotannon olisi pitänyt olla 1.6-kertaista tai kaksinkertaista toteutuneeseen verrattuna laskutavasta riippuen. Tässä valossa näyttää epärealistiselta olettaa, että vuokra-asuntotilanne hoidetaan julkisin resurssein. Pikemminkin vuokra- ja asuntosiijoituksia koskeva vero- ja tukipolitiikka tulee mitoittaa siten, että yksityinen tarjonta kasvaa, jos kerta aravatuotannon lisääminen ei ole mahdollista.

Viimeaikaisesta julkisesta keskustelusta saa sen kuvan, että omistusasuntovaltaistuminen Suomessa on ollut seurausta alhaisista reaalkoroista ja korkojen verovähennysoikeudesta. Kuitenkin asuntolainojen korot ovat olleet vähennyskelpoisia kaiken aikaa, aiemmin vielä ilman rajoituksia, joten tämä ei voi olla keskeinen selityseruste. Mitä reaalkorkojen alhaisuuteen erityisesti 1970-luvulla tulee, ne olivat alhaisia myös potentiaalisille vuokra-asuntosijoittajille eikä pelkästään omistusasunnon hankkijoille. Niinpä yllä esitettyihin asuntokantatietoihin viitaten täytyykin korostaa vuokra-asuntopulaa tekijänä, joka on ajanut ihmisiä omistusasuntopuolelle. Tämä ei tietysti ole ainoa syy omistusasuntovaltaistumiselle, vaan voimistuneella inflaatiokehityksellä ja useilla muillakin tekijöillä on varmasti ollut oma vaikutuksensa.

6. Aravavuokrien määrätymisongelma

Olen jo yllä tarkastellut hinnanmuodostusta yksityistä vuokra-asuntokantaa ohjaavana tekijänä. Tässä haluan kiinnittää huomiota arava-vuokra-asuntoihin. Kiinteistökohtaiseen omakustannusperiaatteeseen nojaava aravavuokrien määrätysperiaate on ongelma, joka

tulisi tiedostaa tänä päivänä, sillä sen vaikeimmat ongelmat tulevat esiin 1990-luvulla.

Vuokranmääritystavasta seuraa vuokrien hajonta aravakiinteistöjen iän mukaan: uudet ovat kalliita ja vanhat halpoja eivätkä erot vastaa käyttöarvoeroja. Lisäksi uudet sijaitsevat useimmiten kaupunkien laidoilla ja vanhat keskeisellä, joten vuokrarakenteesta tulee vääristynyt. Ongelma kärjistyy 1990-luvulla, kun 1950-luvulla myönnetty 45 vuoden aravalainat ja 1970-luvun alkupuolelta lähtien myönnetty 27 vuoden aravalainat alkavat tulla maksetuiksi. Mitä omakustannusperiaate tulee tällöin tarkoittamaan? Vaihtoehtoja:

- vuokrat laskevat ja vuokrahajonta kiinteistön iän mukaan kasvaa entisestään.
- kiinteistön omistajaa sitoo vuokranmäärityksessä vain yleinen vuokrasääntely ja vuokrat nousevat?
- kun aravalait eivät enää sido, kiinteistön saa nykysäädöksin myydä omistusasunnoiksi.

Vuokranmäärityksen ohella herää kysymys asukasvalinnoista. Ketkä pääsevät halpoihin »entisiin» vuokra-araviin.

Mielestäni jo tänä päivänä olisi valtakunnallisesti ryhdyttävä selvittämään miten voidaan siirtyä järjestelmään, missä ainakin kaupunkien aravavuokrakantaa koskeva vuokranmääritys tapahtuu niin, että »omakustannusperiaate» toteutuu keskimäärin koko kannassa eikä kiinteistökohtaisesti. Tällöin vanhojen aravien nykyistä korkeammilla vuokrilla tuettaisiin uusien aravien nykyisin korkeita vuokria — vuokraerot tasauksen jälkeen vastaisivat käyttöarvoeroja eivätkä perustuisi pelkkään ikätekijään. Nykymuotoinen vuokrasääntely aiheuttaa vuokrahajontaa samanarvoisten asuntojen kesken myös yksityisessä vuokrakannassa.

Yllä kuvattu aravavuokraongelma on esi-merkki siitä, miten kiinteistöihin sidottu tukipolitiikka muodostuu ongelmalliseksi pidemmän päälle. Toisen esimerkin tarjoaa ns. HITAS-järjestelmä. Olen sitä mieltä, että kiinteistöjen sijasta tukipolitiikka pitäisi ankkuroida ensisijaisesti kotitalouksiin ja niiden ominaisuuksiin eikä kiinteistöihin.

7. Asuminen hintaindeksissä

Asumisen tilastointiin liittyy monenlaisia ongelmia. Niistä tuli edellä esille jo asuntokantatilastojen ongelmia. Tässä kiinnitän huomiota asumiseen hintaindeksissä. Nimittäin kuluvan vuoden alkuun asti säännöstellyt tai säännellyt vuokrat ovat edustaneet kaikkia (ml. omistusasuntojen) asuntopalveluksia elinkustannuksissa. Kun asuntojen hintakehitys ja vuokrakehitys ovat poikenneet toisistaan (ks. kuvio 4) ja omistusasumisen kustannuksiin vaikuttavat muut tekijät ovat jääneet huomiotta asuntosektorin hintakehitys on ilmeisesti aliarvioitu ja reaalitylokehitys yliarvioitu.

Voidaan myös perustellusti väittää, että vuokra-asuntopulan muutokset tulisi huomioida reaalitylolaskelmissa. Esimerkki valaisee asiaa. Oletetaan, että nimelliset hintataso ml. säännellyt vuokrat pysyvät samana vuodesta toiseen, mutta vuokra-asuntojen saataavuus heikkenee (pula kasvaa). Tuntuu luontevalta väittää, että kuluttajien reaalitylot ovat laskeneet.

Nykyisin asumistuki lasketaan tulonsiirrokseksi eikä se vaikuta elinkustannusindeksin kehitykseen lainkaan. Kuitenkin asumistuki on pääosiltaan hyödykesidonnainen hintasubventio. Niinpä asumistuki pitäisi sisällyttää elinkustannusindeksiin siten, että siellä olisi edustettuna kotitalouksien maksama netto- eikä bruttovuokra.

8. Lopuksi: mitä vuokra-asuntopulan poistamiseksi voitaisiin tehdä?

Esitelmäni lopuksi palaan vuokra-asuntokysymykseen. Ilmeisestikin kaikilla tahoilla on tänä päivänä tunnustettu, että etenkin suurten kaupunkien vuokra-asuntotilanteelle tulisi tehdä jotain, kun yksityistä vuokra-asuntokantaa on hävinnyt tai siirtynyt omistusasuntopuolelle. Tämän kehityksen jarruttamiseksi luonnollisten henkilöiden verotuksessa on otettu käyttöön vuokratulovähennys. Yksityistä tarjontaa pyritään lisäämään myös takaamalla institutionaalisille sijoittajille 4 % tuotto, mikä ko. kohteissa merkitsee nykyis-

tä korkeampia vuokria. Mitä viimeksi mainitusta strategiasta pitäisi ajatella.

Lyhyesti sanottuna pyrkimykseen taata määrätty tuotto liittyy liian monia ongelmia. Ensinnäkin tuoton määrittely on jo kerrassaan ongelmallinen asia ja muodostuu helposti jatkuvien ristiriitojen aiheeksi. On epäselvää mitä se tarkoittaisi inflaatio-oloissa ei ainoastaan tänään vaan myös myöhemmin sekä uusille että aiemmin suoritetuille investoinneille. Millainen vuokratyökalu siitä seuraisi jne?

Mitä vaihtoehtoja sitten voisi olla yllä mainitulle taatun 4 % tuoton politiikalle. Keskustelun virittelemiseksi hahmotelen erään vaihtoehdon. Lähtökohtanani on se, että julkinen verovaroin rahoitettu aravavuokratarjonta ei tule ratkaisemaan ongelmaa, vaan tarvitaan yksityisen tarjonnan kasvattamista.

Ajattelen asiaa vähintään kymmenen vuoden tähtäimellä. Keskeinen tavoite on yksityisen tarjonnan kasvattaminen aiheuttamatta lyhyellä tähtäimellä mittavaa vuokrienkorotuspainetta. Pidemmällä aikavälillä uuden vuokratyökalun tulee ohjata voimavarojen kohdentumista asuntosektorille järkevällä tavalla.

Vaihtoehtoni pitää sisällään seuraavia pääkohtia:

- omistusasumisen verotus- ym. tukea ei pitäisi supistaa ainakaan ennen kuin aikaansaadaan tasapainoisempi kehitys vuokratyökaluille.
- nykyistä vuokrasääntelyä pitäisi väljentää ensivaiheessa vain lievästi. Ennen laajempaa sääntelyn purkua on aikaansaattava tarjonnan kasvu vuokratyökaluiden helpottamiseksi. Tämän aikaansaamiseksi
 - yksityisille, erityisesti institutionaalisille vuokra-asuntosijoittajille (vakuutuslaitokset ym.) tulisi myöntää pitkäaikainen verohelpotus: esim. seuraavan kymmenen vuoden aikana tehtävät uudet vuokra-asunnot olisivat ensimmäiset 10 vuotta kokonaan tai osittain verovapaista.
 - vuokra-asuntojen tarjonnan kasvu edellyttää verouudistuksen toteuttamista. Nykyisten tuloksentasausmah-

dollisuuksien ansiosta suuryritykset eivät maksa juuri veroja ja niillä on ns. käyttämätöntä kuluvarantoa. Ehdoteilla verohelpotuksilla ei ilman verouudistusta olisi investointitoimintaa ohjaavaa vaikutusta.

- vuokra-asuntosijoituksia koskevan verovapauden käsittelyn yhteydessä samalla päätettäisiin siitä, että esimerkiksi viiden vuoden kuluttua nykyisen kaltaisesta vuokrien sääntelyjärjestelmästä luovuttaisiin.
- viiden vuoden jälkeen uusien vuokra-asuntojen ensimmäiset vuokrat sekä vuokrat vuokralaisen vaihtuessa olisivat säännöstelemättömiä, mutta vuokrasuhteen keston ajan indeksoituja, esimerkiksi elinkustannusindeksiin (sen muuta kuin asumista koskevaan osaan) tai kiinteistöjen juoksevia hoito- ja pääomamenoja koskevaan indeksiin.

Tällöin

- kulloinkin määräytyvät uudet vuokrat heijastaisivat markkinatilannetta ja ohjaisivat voimavarojen kohdentumista sektorille

- asumisaikaiset vuokrankorotukset eivät olisi mielivaltaisia, toisaalta vuokranantajan reaali vuokraepävarmuus vähenisi
- vuokralainen voisi aina muuttaa halvempaan asuntoon, mutta vuokraisäntä ei voisi irtisanoa vuokratukseen asunnon enemmän tarjoavalle
- vuokralaisen asumisturvaa voitaisiin parantaa entisestään muutenkin

- valtiovalta voisi mitoittaa julkisen tarjonnan haluamallaan tavalla: jos yksityisten vuokrien kehitys ei miellytä, julkista tarjontaa on lisättävä
- toisin kuin nykyoloissa esim. asumistuki voisi parantaa asumisolosuhteita, kun asuntopula helpottuisi ja olisi mahdollista muuttaa isompaan vuokra-asuntoon.

Yllä hahmottelemani ehdotus ei tietysti ole ongelmaton sekään. Siitä seuraisi mm. vuokrien hajontaa eri ajankohtana vuokrattujen samanlaisten asuntojen kesken. Sen etuja ja haittoja tulee punnita nykytilanteeseen ja vaihtoehtoihin politiikkoihin nähden.

PUHEENVUORO:

SIRKKA HÄMÄLÄINEN*

Heikki Loikkasen esitelmä poikkesei edukseen viime aikoina käydystä asuntopoliittisesta keskustelusta. Laaja-alainen pitkän ajan tarkastelukulma asuntopoliittikkaan on hyödyllinen ja hedelmällinen. Positiivista on mm. se, että hän tuo korostusti esiin sellaiset julkisessa keskustelussa usein unohdetut asuntojen saatavuuteen ja hintaan vaikuttavat tekijät kuten maapolitiikan ja alueellisen väestökehityksen. Vaikka pidänkin esitystä hyvänä, en kuitenkaan voi yhtyä kaikkiin siinä esitettyihin johtopäätöksiin ja suosituksiin.

* Tässä esitetyt näkemykset ovat kirjoittajan omia, eivätkä ne välttämättä vastaa Suomen Pankin virallista kantaa.

Asuntopoliittisessa keskustelussa nousevat yleensä päällimmäisiksi puutteet ja epäonnistumiset. Vaikka kansainvälisesti vertaillen asumistasossamme onkin vielä parantamisen varaa, on hyvä muistaa, että Suomi on joutunut resurssieihinsa nähden harvinaisen monipuolisten ja monivaiheisten rakentamispaineiden alaiseksi, esim. Ruotsiin verrattuna huomattavasti kovempien paineiden alaiseksi. Sodan jälkeisten jälleenrakennus- ja väestön asuttamistarpeiden sekä myöhemmin elinkeinorakenteen ja väestön maassamuuton aiheuttamien tarpeiden vuoksi asuntopoliittikka on ollut erityisten haasteiden edessä. Poliitikassa on jouduttu — ja pystytty — vastaamaan näihin muuttuviin haasteisiin.

Asuntopoliittikkaan on kuitenkin syytä kohdistaa myös kritiikkiä. Se ei aina ole ollut johdonmukaista, eikä lopullisia kokonaisvaikutuksia ole riittävästi otettu huomioon. Poliitiikan kokonaistaloudelliset kerrannaisvaikutukset, lähinnä hintoihin, ovat hyvin usein kumonnet tavoitellut vaikutukset.

Omistusasuntojenkin osalta asuntopoliittinen tukijärjestelmä on valtaosin kohtaannoltaan sokea, eivätkä varsinaiset asunnontarvitsijaryhmät hyödy asuntopoliittisista toimenpiteistä. Erityisen polttavaksi tämä ongelma on muodostunut nyt, kun rahoitusmarkkinat ovat muuttuneet säännöstellyistä vapaiksi ja korko on samalla noussut kysynnän ja tarjonnan tasapainottavalle tasolle. Ympäristömuutokset tekevät koko asuntopoliitiikan uusimisen välttämättömäksi. Näkisin laajan, kaikki osa-alueet kattavan kokonaisselvityksen välttämättömäksi tuon uusimisen pohjaksi. Asuntopoliittisen tuen kohdentumisesta, vaikutuksista ja ennen kaikkea lopullisista kokonaisvaikutuksista tarvitaan syvälistä, laaja-alaista ja kokonaisvaltaista tutkimusta. Osatutkimuksia on jo olemassa ei puolilla, mutta kokonaisanalyysi puuttuu.

Asuntopoliitiikan uusimisen tekevät välttämättömäksi kaksi tekijää: 1) asuntojen kokonaistarpeen aleneminen ja asuntotuotannon kohdentumisongelma sekä 2) rahoitusmarkkinoiden muutosten ja verotusjärjestelmän yhteisvaikutuksesta aiheutuva tehottomuusongelma.

Vaikka on ilmeistä, että asuntokuntien lukumäärä tulee niiden keskikoon pienentyessä edelleen kasvamaan, vähenee uusien asuntojen tarve lähivuosikymmeninä koko maan tasolla selvästi. Toisin kuin Heikki Loikkanen antaa epäsuorasti ymmärtää, politiikan ongelma ei ole asuntotuotannon tason yleinen säilyttäminen, vaan aiempaa korostuneemmin asuntotuen oikea kohdentaminen ja, kuten Loikkanen korostaa, vuokra-asuntojen aikaansaaminen.

Pääkaupunkiseudun asunto-ongelmat muodostavat oman erityiskysymyksensä, jonka ratkaisemisessa kysyntää tukevat toimet vain pahentavat tilannetta, ellei samalla toteuteta tarjontaa lisääviä tai väestön muuttoliikettä rajoittavia toimia. Kaikkiin tukitoimiin liittyy aina ongelma lopullisesta kohdentumisesta. Erityisryhmien tukemisessa olisi kuitenkin erityisesti pyrittävä siihen, ettei tuki menisi pankeille, rakentajille tai vanhojen asuntojen omistajille, kuten nyt usein tapahtuu.

Viimeaikaisissa keskusteluissa Suomen Pankki on nähty asuntopoliitiikan sekoittajana. Rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen säännöstelystä ja korkea korko näyttävät olevan korkeiden asunto-

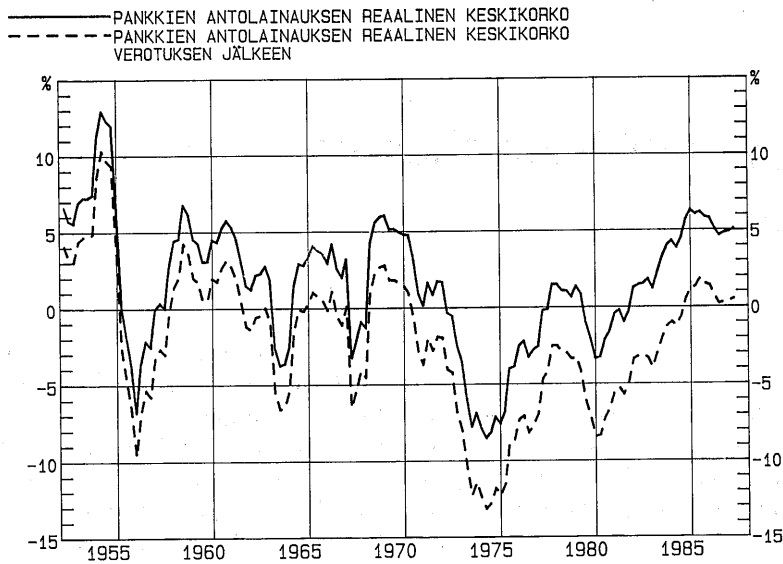
hintojen ja asumiskustannusten perussyitä. Osasyitä ne epäilemättä ovatkin sellaisten asuntorahoitus- ja verotusjärjestelmien vallitessa, jotka on rakennettu aikana, jolloin tarvittiin nopeasti suuri asuntotuotanto ja rahoitusmarkkinat olivat kehittymättömät.

Mitä muuta kuin hintojen nousua voi odottaa rahoitusjärjestelmältä, jossa rahoitusmarkkinavaikutukset ja verotuksen tukivaikutukset sekoittuvat kohtaannoltaan valikoimattomaksi ja epäselväksi kokonaisuudeksi? Tärkeämpää kuin hakea syyllisiä on pyrkiä kehittämään asuntopoliittinen tukijärjestelmä uusiin olosuhteisiin soveltuvaksi ja asunnontarvitsijan tarpeet turvaavaksi.

Asuntopoliittisen tuen selkärankana ovat meillä tällä hetkellä verohelpotukset: korkojen verovähennyskelpoisuus sekä myyntivoittojen ja asuntotulon tosiasiallinen verovapaus. Valtaosa tuesta välittyy korkojen verovähennysten kautta; nämä lievävät nykyisin suuruusluokaltaan 3 miljardin markan paikkeilla eli yli puolet kaikesta asuntotuotantoon ja asumiseen ohjattavasta rahasta. Esimerkiksi vuosina 1980—1985 korkovähennystuen reaalikasvu oli 8 %, kun esim. asumistukien reaalinen kasvu oli noin 1,5 %. Nyt kun rahoitusmarkkinat ovat vapautuneet määrällisestä säännöstelystä, luottoajat pidentyneet olennaisesti ja samanaikaisesti korot nousseet kysynnän ja tarjonnan tasapainottavalle tasolle, tulee tuo tuki epäilemättä kasvamaan vielä aikaisempaa nopeammin. Samalla asuntojen hankinnan rooli etukäteissäastämisen pontimina tulee supistumaan. Verouudistuksessa sisällä olevat muutokset eivät tuen kasvua todennäköisesti paljontakaan hillitse.

Kun ennen valitettiin, ettei ole rahaa asuntojen hankkimiseen, nyt on rahaa, mutta ongelmina ovat rahan kalleus ja tavoittamattomiin nousevat asuntohinnat. Huolimatta korkeasta korosta asuntojen kysyntä ylittää niiden tarjonnan. Tähän on useita syitä. Ensinnäkin korkojen verovähennysoikeuden vuoksi reaalkorko on häidin tuskin positiivinen verojen jälkeen (kuvio). Toiseksi edelleen ilmeisesti uskotaan korkosäännöstelyn aikaiseen lottovoittoon, ts. siihen, että inflaatio jossakin vaiheessa syö luottojen reaaliarvon. Ei ole vielä tiedostettu sitä vapaiden rahoitusmarkkinoiden perusasiaa, että luottojen korot seuraavat inflaatiota. Kolmanneksi nousua selittävät tietenkin alueelliset epätasapainotomuudet; hintojen nousu on ollut selvintä pääkaupunkiseudulla. Patoutuneet asuntotarpeet ovat pyrkineet purkautumaan rahoitusmarkkinoiden vapautuessa.

Rahoitusmarkkinoiden vapautuminen näyttäisi siis johtaneen asunto-ongelmien pahenemiseen. Ku-

Kuvio. Reaalikorko v. 1950—88.

ten Heikki Loikkanenkin toteaa, on kuitenkin selvää, että rahoituksen välityksen tehostuminen ja laina-aikojen pidentyminen ovat asioita, jotka ajan mittaan palvelevat myös asuntosäästäjiä ja asunnonhankkijoita. Näin tapahtuisi erityisesti, jos asuntopoliittikka erotettaisiin sijoituskohteiden verotuskohtelusta. Olisi päästävä verotuksessa — ja muutenkin — eri sijoituskohteiden samanlaiseen kohteluun. Tämä tarkoittaisi mm. sitä, että vuokra-asuntojen tuottoja ei säännösteltäisi ja kaikkien sijoitusten tuottoja verotettaisiin samalla tavalla, olivatpa ne osinkoja, vuokria, korkoja tai omasta asumisesta aiheutuvaa tuloa. Samoin kohdeltaisiin samanarvoisesti kaikkia eri sijoituksiin otettuja luottoja, ts. sallittaisiin korkojen vähentäminen vain niillä rahoitetusta sijoituksesta aiheutuneesta tuotosta. Samoin kaikkien sijoituskohteiden myyntivoittoja kohdeltaisiin verotuksessa samalla tavalla. Tällöin valtiontaloudelle jäisi varaa toteuttaa asuntopoliittikka suoralla, valikoidulla, todellisiin asunnontarvitsijaryhmiin kohdennetulla tuella, joko korkotukena, asumistukena tai vuokra-asuntojen rakentamisena.

Heikki Loikkasen esittämä ajatus vuokra-asuntotuotannon tukemiseksi ylimääräisillä verohelpotuksilla on mielestäni huono, joskin looginen jat-

ko toteutuneelle politiikalle. Se tekisi jo nyt sekavan verojärjestelmän ja asuntopoliittisen tukijärjestelmän entistä sekavammaksi, eikä olisi sopu-soinnussa uusien rahoitusmarkkinaolosuhteiden kanssa.

Työnjaon ja tavoitteiden selkiinnyttäminen olisi tärkeää. Jokaisen talouselämän osapuolen pitäisi tehdä sitä, mihin se on erikoistunut ja mihin sillä on parhaat edellytykset. Pääomamarkkinoille tulisi jättää tehokkaasta rahoituksen välittämisestä huolehtiminen ja valtion tulisi huolehtia tuen oikeasta kohtaannosta. Tätä selkiinnyttämistä auttaisi, jos asuntopoliittisen keskustelun lähtökohdaksi voitaisiin hyväksyä se, että asunnon hankkimisen ainoa motiivi ei ole asumisen tarpeen tyydyttäminen. Yksinkertainen tosiasiahan on, että asunnot ovat paitsi välttämättömiä kulutushyödykkeitä myös sijoituskohteita siinä missä muutkin investintihyödykkeet ja -vaateet.

On selvää, ettei asuntopoliittikan puolella ole syytä toteuttaa mitään äkillisiä suuria muutoksia, jotka sekoittaisivat asuntomarkkinat ja aiheuttaisivat huomattavia sopeutumisongelmia. On kuitenkin vaikea uskoa, että ylipäätään pelkästään nykyistä tiukkatäkkiä paikkailemalla voitaisiin koskaan päästä hyvään asuntopoliittikkaan.

ARTIKKELEITA

Työllisyys työllisten ehdoilla

ARTO ELOMAA

1. Johdanto

Öljykriisien jälkeen Yhdysvaltain ja Länsi-Euroopan työttömyyskehityksessä on havaittavissa huomattavia eroja. Lamavuosina työttömyys on noussut molemmilla mantereilla, mutta Euroopassa se ei nousukausina ole laskenut. Sitä vastoin palkat ovat Euroopassa nousseet reippaasti työttömyyden kasvusta riippumatta. Tämä voidaan tulkita siten, että Euroopassa ei ole vakaata ns. luonnollisen työttömyyden astetta, jota kohti markkinat pyrkisivät. Mikä tahansa työttömyysaste voi olla työvoimamarkkinoiden pysyvä tila. Tällöin ei ole myöskään mielekästä puhua erikseen suhdanne- ja rakennetyöttömyydestä. Tätä kutsutaan usein työttömyyden *hysteresis*-ilmiöksi (*Blanchard ja Summers*, 1987). Hysteresis tarkoittaa juuri tasapainon riippuvuutta historiasta.

Toisaalta Yhdysvaltojen työmarkkinoiden sopeutumiskykyä on ehkä liioiteltu. *Bruno ja Sachs* (1985) väittävät eurooppalaisen työttömyyden johtuvan reaali-palkkojen jäykkyydestä ja Yhdysvaltain nopean sopeutumisen johtuvan joustavista reaali-palkkoista. He analysoivat asiaa palkkakuilumittarinsa avulla. Kuitenkaan *Gordonin* (1986) mukaan Euroopan palkkakuilu ei ole niin valtava verrattuna Yhdysvaltoihin, että se selittäisi erot.¹ Itse asiassa Yhdysvaltojen työvoimamarkkinoiden sopeutuminen tapahtui käytännöllisesti katsoen

yhden vuoden aikana. Työttömyysaste oli myös siellä pitkään kymmenen prosentin tuntumassa, kunnes vuonna 1984 bruttokansantuotteen kasvu oli ehkä yllättäen 6.4 prosenttia. Tällöin työttömyysaste putosi 2.1 prosenttiyksikköä 7.5 prosenttiin ja on sen jälkeen ollut 6–7 prosentin tuntumassa. Tätä yhtä vuotta lukuunottamatta Yhdysvaltain työttömyysasteen muutokset ovat olleet melko pieniä.

Institutionaaliset erot ovat suuret. Yhdysvalloissa voidaan irtisanoa ja vaihtaa 14 000 lakkoilevaa lennonjohtajaa, mutta Suomessa ei irtisanoa lakkoilevaa Yle:n teknistä henkilökuntaa. Sosiaaliset normit ovat erilaiset, mutta taloustieteilijää eivät »On se niin väärin» -selitykset tyydytä. Jos kilpailua estävät normit ovat syntyneet ja ne säilyvät, taloustieteilijän johtopäätös on, että joku hyötyy normeista ja pystyy ylläpitämään niitä. Kuka hyötyy työttömyydestä ja pystyy estämään työttömien työnsaannin?

Sisäpiirihypoteesin mukaan työttömyyden »syynä» ovat vaihtuvuuskustannukset, jotka antavat työllisille markkinavoimaa. Markkinavoiman ansiosta työlliset voivat hinnoitella itsensä kalliimmaksi kuin koko työvoiman mukainen walraslainen tasapainopalkka edellyttäisi. *Kiander* (1988) on tehnyt sisäpiirihypoteesista opinnäytetyön, jossa esitellään hypoteesin perusteet ja joitain laajennuksia. *Elomaa* (1988) on testannut sisäpiirikäyttäytymiseen perustuvan työllisyysmallin tuloksia Suomen aineistolla eikä ole löytänyt mallin kannalta tuhoisia ristiriitaisuuksia. Seuraavassa esitellään lyhyesti sisäpiirin markkinavoiman edellytyksenä olevat vaihtuvuuskustannukset ja joitain tuloksia empiirisistä kokeista. Lisäk-

1. Palkkakuilun mittarina on käytetty reaali-palkan suhdetta työn keskituotokseen, joka taas on yksinkertaisesti työvoiman kansantulo-osuus. *Gordonin* (1986) mukaan tehdateollisuudessa Euroopan palkkakuilu on ollut itse asiassa pienempi kuin Yhdysvalloissa ja suurin osa työttömistä on sentään tehdateollisuudesta lähtöisin.

si pohditaan talouspolitiikan mahdollisuuksia vaikuttaa työllisyyteen sellaisessa yksinkertaisessa mallissa, joka sisältää sisäpiirikäyttämisen oleelliset elementit.

2. Sisäpiirihypoteesin edellytys: vaihtuvuuskustannukset

Kustannusmielessä yritykselle on samantekevää maksaako se 9 000 markkaa kymmenelle tai 10 000 markkaa yhdeksälle työntekijälle. Samoin yritys on indifferentti valitessaan kahdesta työntarjoajasta, joilla on sama rajatuottavuus. Mutta heti kun toinen on valittu, hänellä on markkinavoimaa hylättyyn hakijaan nähden, kun työntekijäin vaihto tuottaa kustannuksia. *Ex ante* homogeeniset työntekijät ovat *ex post* heterogeenisia. Vakinaisilla työntekijöillä on markkinavoimaa ja tietenkin he pyrkivät hankkimaan sitä lisää. Toisin sanoen työvoimamarkkinat eivät ole spot-markkinoita, joilla työntekijöiden valintaprosessi toistuisi tiheästi. Poikkeuksia, kuten satamatyömarkkinat elokuvassa *Alaston Satama*, on melko vähän.

Lindbeck ja *Snower* (1986) ovat esittäneet kolme syytä, miksi vakinaisilla työntekijöillä on markkinavoimaa. Nämä syyt ovat lisäksi sisäpiirille jossain määrin endogeenisia.

2.1. Palkkaus- ja irtisanomiskustannukset

Vaihtuvuuskustannuksista palkkaus- ja irtisanomiskustannukset ovat helpoimmin ymmärrettävissä olevat. Olkoon työntekijöitä kaksi ryhmää, vakinainen sisäpiiri (*insiders*) ja uudet tulokkaat (*entrants*). Työttömät muodostavat tulokkaiden kanssa ulkopuolisten ryhmän (*outsiders*). Vakinaisten palkkakustannukset ovat ns. uponneita kustannuksia, mutta heidän irtisanominen maksaa täydet irtisanomiskustannukset. Tulokkaisiin liittyy ainoastaan palkkauskustannukset. Työttömistä ei ole kustannuksia, mutta heillä on jokin vaatimuspalkka (*reservation wage*), jolla he haluavat töitä. Vaikka tuottavuus olisi kaikkialla sama, vakinaisten palkkalisä tulokkaisiin verrattuna voi olla marginaalisten irtisa-

nomiskustannusten suuruinen. Vastaavasti tulokkaiden palkka ylittää ulkopuolisten vaatimuspalkan marginaalisten palkkakustannusten verran.

Jos työtön on kyvyiltään samanlainen kuin työllinen ja hakee työtä vallitsevalla tai alhaisemmalla palkalla, hänet on perinteisesti määritely tahattomasti työttömäksi. *Lindbeck* ja *Snower* jakavat palkkaus- ja irtisanomiskustannukset vielä tuotantoon vaikuttaviin kustannuksiin (*indispensable*) sekä kustannuksiin, joiden maksu ei vaikuta tuotantoon (*dispensable*). Edellisestä ovat esimerkkinä etsintä- ja screening-kustannukset, jälkimmäisestä irtisanomisraha. Tuotantoon vaikuttavat kustannukset liittyvät työttömän kykyyn hoitaa työtä identtisesti vakinaisen työntekijän kanssa. Heidän mukaansa tuotantoon vaikuttavat kustannukset pitää ottaa huomioon luokiteltaessa työttömyyden vapaaehtoisuutta tai tahattomuutta. *Lindbeck* ja *Snower* määrittelevät tahattoman työttömyyden nettokykyeron avulla. Vakinaisen työntekijän ja työttömän välinen nettokykyero on rajatuottavuuksien erotus plus vakinaiseen uhratut tuotantoon vaikuttavat kustannukset. Jos vakinaisen palkan ja työttömän varauspalkan erotus on suurempi kuin heidän nettokykyeron sa, työttömyys on tahatonta («... in the sense that they (työttömät) are arbitrarily exposed to a more restricted opportunity set than the insiders.») Jos lisäksi nettokykyero plus tuotantoon vaikuttamattomat vaihtuvuuskustannukset on suurempi kuin palkkaero, työttömyys on pysyvää, koska yrityksellä ei ole kiihoketta vaihtaa työllistä työttömään.

2.2. Yhteistyö ja vastustus

Työntekijöillä on tavallisesti melkoinen valinnanvara kuinka suhtautua uusiin työntekijöihin. Vakinaiset työntekijät voivat vaikuttaa uusien tulokkaiden tuottavuuteen yhteistyön asteella. Esimerkiksi tekemällä yhteistyötä vain keskenään vakinainen sisäpiiri saa aikaan tuottavuuseron itsensä ja ulkopuolisten välillä täysin em. nettokykyerosta riippumatta. Vakinaiset voivat myös vaikuttaa suoraan uusien työntekijöiden hyvinvointiin; vastustuk-

sen aste voi vaihdella kiusaamisesta työhön »orientoituihin» etsittämällä vasemman käden vasaroita. Vastustuksen aiheuttamien hyvinvointitappioiden takia ulkopuolisten vaatimuspalkka on korkeampi kuin vakinaisen sisäpiirin.

Yritysten on melko vaikea valvoa tällaista käyttäytymistä ja tehdä vakinaisten palkat riippuvaisiksi »ryhmätyön» asteesta. Yhteistyön ja vastustuksen vaikutukset tuottavuuteen poikkeavat tehokkuuspalkkamalleista² siinä, ettei yrityksellä tarvitse olla epätäydellistä informaatiota työntekijöiden tuottavuudesta. Epätäydellinen informaatio on havaittujen tuottavuuserojen syistä.

Jos ulkopuoliset saisivat yhteistyötä ja välttäisivät vastustuksen, he kykenisivät ja haluaisivat töihin pienemmällä palkalla kuin vakinaiset sisäpiirin jäsenet. Mutta ulkopuolisten työttömien valintamahdollisuuksien joukko on pienempi ja siinä mielessä heitä voidaan tahattomasti pitää työttöminä.

2.3. Tuottavuus ja vaihtuvuus

Kolmas syy, joka estää kalliiden vakinaisten korvaamista halvemmilla ulkopuolisilla, on sen aikaansaama työvoiman vaihtuvuuden kasvu. Tämä ajatus on lähellä tehokkuuspalkkamalleja. Vaihtuvuuden lisäyksellä voi olla negatiivinen vaikutus työtehoon (*work effort*) ja tuottavuuteen. Ajatellaan tilannetta, jossa tuottavuuden muutos riippuu stokastisesti aiemmasta työtehosta (viipeet tuotannossa ym.). Yritys ei voi palkita työntekijää nykyisestä tuottavuudesta vaan parhaimmillaankin aiemmasta työtehosta. Olkoon lisäksi työntekijän tuottavuudella alaraja, jonka alittamisen jälkeen yritys irtisanoo työntekijän.

Yritys voi kasvattaa työvoiman vaihtuvuutta nostamalla tuottavuuden alarajaa. Tämä

2. Tehokkuuspalkkamalleissa yritykset päättävät palkoista yksipuolisesti. Tehokkuuspalkkamallien mukaan työttömyyden »syynä» ovat yritykset, joiden kannattaa maksaa tasapainopalkkaa enemmän työntekijöilleen, jotta esim. työvoiman vaihtuvuus vähenisi tai yritykset saisivat parempia työntekijöitä. Tässä on tosin makrotasolla tietty ristiriita, kakki yritykset eivät tietenkään voi samanaikaisesti vähentää vaihtuvuutta ja saada vielä parempia työntekijöitä.

vähentää työntekijän odotettua tulevaa palkkiota nykyisestä työtehosta. Tulo- ja substituutiovaikutuksista riippuu laskeeko työteho. Substituutiovaikutus vähentää työtehoa, koska irtisanomisen todennäköisyys on noussut ja todennäköisyys saada tulevaisuudessa kompensatiota nykyisestä työtehosta pienenee. Tulovaikutus lisää työtehoa, työntekijä koettaa välttää irtisanomista. Jos substituutiovaikutus dominoi, vaihtuvuudella on negatiivinen vaikutus työtehoon. Jos vakinaiset saavat osan tästä implisiittisestä vaihtuvuus kustannusten säästöstä, voi esiintyä tahatonta työttömyyttä. Jos ulkopuoliset työttömät saisivat töitä ilman, että vaihtuvuus nousisi ja työteho ja tuottavuus laskisivat, he voisivat tehdä saman työn halvemmalla kuin vakinaisen sisäpiiri.

2.4. Ammattiyhdistys sisäpiirinä

Ammattiliittojen teoriassa oletetaan, että liitto voi päättää osittain tai kokonaan palkasta. Sisäpiirimallit taas selittävät miksi yritysten kannattaa neuvotella liiton kanssa eikä välittää työttömien mahdollisesti tarjoamasta hintakilpailusta. Onkin vaikea nähdä, miten liitto saisi mitään erityisasemaa neuvotteluissa ilman jonkinlaisia vaihtuvuus kustannuksia. Liiton kannalta on siten rationaalista lisätä näitä kustannuksia esimerkiksi vaatimalla entistä suurempia irtisanomiskustannuksia ja tiukempaa irtisanomissuojaa, muuttamalla yhteistyön ja vastustuksen astetta tai reagoida vaihtuvuuden nousuun italialaisella lakolla. Vaihtuvuus kustannukset selittävät myös, miksi lakko on järkevä uhkastrategia. Niiden takia yritys ei irtisano lakkoilijoita.

3. Yksinkertainen hysteresis-malli

3.1. Teoria

Taloustieteessä on aina ollut viehtymys äärimallien rakentamiseen. *Arrow-Debreau*-malli on paras esimerkki. Empiirisen tutkimuksen eräs metodi on taas falsifikationismi. Uskotaan, että on helpompaa osoittaa väitteen vä-

ryys kuin sen oikeellisuus. Totuutta lähestytään rajoittamalla epätodet väitteet pois. Koska sisäpiirihypoteesi on melko uusi, tällainen strategia on paikallaan.

Elomaa (1988) on esittänyt hyvin voimakkaita oletuksia sisältävän mallin, joka perustuu sisäpiirikäyttäytymiseen ja tuottaa yksinkertaisen testattavan väitteen työllisyyden aikasarjaominaisuuksille. Kuulukoot kaikki työlliset sisäpiiriin ja työttömät ulkopuolisiin siten, että sisäpiirin jäsenyys saadaan työllisyyden myötä ja menetetään työttömäksi jouduttaessa. Tulokkaita ei siis ole mallissa ollenkaan. Tavoitteena sisäpiirillä on maksimoida jäsentensä tulot. Rajoitteena on jäsenyysääntö: tavoitetyöllisyys on sisäpiirin jäsenten lukumäärä eli työllisyys edellisen periodin lopussa. Neuvotteluissa sisäpiiri asettaa palkan W periodin alussa koko sopimusperiodille ja yritykset työllisyyden periodin aikana. Informaatio toteutuneesta kehityksestä saadaan periodin lopussa. Sisäpiiri kohtaa työn kysyntäyhtälön

$$(1) N = a + bQ - cW + dP, \quad b, c, d > 0$$

N on työvoiman kysyntä ja Q ja P hyödykemerkkinoiden kysynnän määrä ja hinta, jotka oletetaan eksogeenisiksi. Ratkaisuna optimoinnille on asettaa suurin mahdollinen palkka periodin alussa siten, että odotettu työllisyys ei muutu. Eli yhtälössä (1) palkan muutosten täytyy neutralisoida odotetut Q :n ja P :n muutokset.³ Sisäpiirin hinnoitteluyhtälö on siten

$$(2) DW = (b/c)E(DQ) + (d/c)E(DP),$$

missä D on differenssi- ja E on odotusoperaattori. Yhtälön (2) mukaista palkkaa ei muute-

3. Huomattakoon, että tuottavuus ei ole kiinteä. Työntekijät voivat vaihdella tuottavuuttaan siten, että odotettu tuottavuus vastaa odotettua reaali-palkkaa. Tuotantofunktiossa on työntekijöiden lukumäärän lisäksi tuottavuusindikaattori, joka sisältää työajan ylittöineen ja lomautuksineen, työtahdin laiskottelusta niska limassa painamiseen. Tuntuu melko realistiselta oletukselta, että lyhytaikaisiin tuotannon vaihteluihin pyritään sopeutumaan tuottavuuden kautta. Tietysti, jos tuotannon vaihtelut ovat hyvin suuria, ei tuottavuus voi täydellisesti sopeutua vaan tällöin myös reaali-palkka ja työllisyys sopeutuu.

ta periodin aikana, koska informaatio toteutuneesta saadaan vasta periodin lopussa. Työllisyyden muutosyhtälö on tällöin

$$(3) DN = b(DQ - E(DQ)) + d(DP - E(DP)).$$

Työllisyyden muutokset riippuvat Q :n ja P :n odotusvirheistä. Jos niitä ei ole, ei työllisyyskään muuttuisi. Odotusvirheet määritellään satunnaisiksi rationaalisten odotusten mukaan. Satunnaisuus tarkoittaa tässä, että odotusvirheet ovat normaalisti jakautuneet. Korvataan odotusvirheet yhtälössä (3) normaalisesti jakautuneella jäännöstermillä u . Tällöin työllisyys seuraa satunnaiskulkua.

$$(4) N_t = N_{t-1} + u_t, \quad u_t \text{ on n.i.i.d.}$$

Paitsi satunnaiskulku, yhtälölle (4) on ominaista myös ns. ykkösjuuri, eli viivästetyn muuttujan kerroin on yksi. Tämä tarkoittaa epästationaarisen sarjan N olevan differenssistationaarinen (DS) (ks. *Elomaa*, 1988). Satunnaiskulku on yksinkertaisin DS-prosessi. Vaihtoehtoinen epästationaarinen prosessi on esim. lineaarinen trendi plus u_t . Näiden kahden ero on niiden ennuste-epävarmuudessa, kun epävarmuutta mitataan ennustevirheiden varianssilla. Trendimallin epävarmuus tulevaisuuden suhteen pysyy äärellisenä, kun taas DS-prosessissa epävarmuus kasvaa rajatta. Trendimallin epävarmuus liittyy vain lyhyen aikavälin vaihteluihin. Karkeasti sanottuna DS-prosessin epävarmuus liittyy sarjan kasvuosaan. Eroa voi myös luonnehtia sanomalla, että trendimalli on ahistoriallinen ja DS-prosessi on historiallinen. Toisaalta hysteresis tarkoittaa tasapainon riippuvuutta menneisyydestä, eli hysteresis on DS-prosessi. Ykkösjuuren olemassaolo onkin sisäpiirimallin hysteresis-väitteen kannalta oleellisempi väite kuin satunnaiskulku. Esim. jäsenmäärän hidas sopeutuminen voidaan ottaa huomioon, jolloin prosessi poikkeaa satunnaiskulusta ja siitä huolimatta ykkösjuuriväite saadaan aikaan.

Yhtälön (4) aikaansaamiseksi on tehty vahvoja oletuksia (ks. lähemmin *Elomaa*, 1988). Niistä on ehkä tärkein seuraava oletus: sisäpiirin tavoitteissa työllisyys vaikuttaa vain jäsenyysääntön kautta, tavoitteena on edelli-

sen kauden työllisyys. Äärimallia, kuten yhtälöä (4), on helppo kuitenkin testata empiirisesti. Eri asia onkin, voidaanko selittää syyt mallin mahdolliseen hylkäämiseen ilman yhtä vahvoja lisäoletuksia.

3.2. Empiiriset tulokset

Työllisyysarjana oli Työvoimatiedustelun mukainen kausipuhdistettu kuukausisarja ajalta tammikuu 1959 — elokuu 1987. Ykkösjuurta testattiin *Fullerin* (1976) ja *Dickeyn* ja *Fullerin* (1981) testejä käyttäen. Tässä esitetään ns. täydennetty Dickey-Fuller-testi, joka on myös kattavin suoritetuista testeistä.⁴ Dickey—Fuller-testissä testataan yhtälön (4) rajoituksia yleisempää vaihtoehtoa (5) vastaan. Viivästetyt differenssit mahdollistavat korkeamman asteen AR-prosessin. Mikäli ne ovat merkitseviä, hylätään satunnaiskulkuhypoteesi.

$$(5) N_t = a + bN_{t-1} + cT + dDN_{t-1} + eDN_{t-2} + u_{t-2},$$

jossa N on logaritminen työllisyys, T on lineaarinen trendi ja D on differenssioperaattori ja u viittaa jäännöstermiin. Nollahypoteesina on, että a ja c ovat nollia ja b on yksi. Mikäli näin ei ole, ei työllisyys ole ykkösjuuri-prosessi eikä tällöin voida puhua hysteresis-ilmiöstä. Liitteessä 1 on esitetty estimointi- ja testitulokset. Yhtälö (5) estimoitii kahdelle periodille, joista ensimmäinen oli huhtikuu 1959 — elokuu 1987 ja toinen helmikuu 1967 — elokuu 1987.

Saatujen tulosten mukaan työllisyys ei noudata satunnaiskulkua. Sen sijaan ykkösjuuri-väitettä ei voitu hylätä. Vakio on melko suu-

4. Testi tehtiin myös työvoimatiedustelun vuosiki- ja neljännesvuosiagregoiduille sarjoille ja kansantalouden tilinpidon vuositasen työllisyysarjalle. Missään näistä ei hylätty ykkösjuurihypoteesia. Kausivaihteluongelmaa tutkittiin työvoimatiedustelun alkuperäisen sarjalla dummytekniikan avulla. Nämä tulokset eivät poikenneet edellämaituista lukuunottamatta neljännesvuosittain aggregoitua sarjaa. Kun parametrit c annettiin määräytyä vapaasti, ykkösjuurihypoteesi hylättiin 10 % mutta ei 5 % merkitsevyysrajoilla.

ri lyhyemmällä periodilla, joka edustaa enemmän tai vähemmän keskitettyjen tulosopimusten aikaa. Tätä ajanjaksoa dominoi kuitenkin ensimmäisen öljykriisin hintashokki ja vuoden 1979 positiivinen tuotantoshokki. Shokkien aikana työllisyys nousi monena kuukautena peräkkäin. On vaikeaa eritellä, johtuuko vakion suuruus näistä autokorreloituneista shokeista vai esim. koko periodin solidarisesta palkkapolitiikasta. Vai tuliko työllisten tuottavuuden lyhytaikaisen kasvun raja vastaan, jolloin sisäpiiri ei pystynyt hyödyntämään kaikkea yritysten uutta palkanmaksukykyä.

Parametrit d ja e ovat negatiivisia ja merkitseviä. Huomattakoon, ettei tämä ole nollahypoteesin vastainen tulos. Ykkösjuuren olemassaolo ei riipu näistä parametreista. Esitettäköön tässä eräs mielenkiintoinen tulkinna viivästettyjen differenssien negatiivisuuteen. Ne voidaan tulkita tässä (kuin myös differenssiyhtälöissä, ks. *Elomaa*, 1988) eräänlaisina vihjeinä virheenkorjausmallista. Jos jäsenyyden saaminen tai menetys ei olekaan välitöntä, voi korkeamman asteen prosessi olla mahdollinen. Lähdetään tilanteesta, jossa vain sisäpiiri on työllistetty, eli sisäpiirin mielestä ollaan tasapianossa. Tällöin muutokset työllisyysessä ovat sisäpiirin hinnoitteluvirheitä eikä enää olla tasapainossa. Miksi silloin ei pyrittäisi korjaamaan virhettä seuraavalla periodilla? Mikäli näin tapahtuisi, seuraavalla periodilla havaittaisiin vastakkaismerkkinen muutos. Olkoon sisäpiirityöllisyys N^* , tällöin (hetkellinen) virheenkorjauksen sisältävä yhtälö olisi

$$(6) N_t - N_{t-1} = s(N_{t-1} - N^*) + u_t.$$

Virhetermi u on uusi ennustevirhe ja $-1 \leq s \leq 0$. Parametrien d ja e koosta päätellen korjaus ei ole kuitenkaan kovin suuri. Työllisyyden muutoksista n . kolme neljäsosaa jää pysyväksi. Sisäpiirin jäsenyyden saanti ja menetys tapahtuisi siten melko nopeasti.

On tietysti selvää, ettei yhden muuttujan aikasarjaprosessin määrittely todista mitään teoriaa oikeaksi. Työllisyyden ARMA-mallin, jossa AR-osassa on ykkösjuuri, voidaan teo-

reettisesti tuottaa monella tavalla. Kuitenkin alustavissa sektoreittaisissa tarkasteluissa on todettu, että ykkösjuuren olemassaolo kullakin sektorilla sopii myös intuitiivisesti sektorin ajateltuihin vaihtuvuuskustannuksiin. Alustavien tarkastelujen mukaan esim. metalliteollisuudessa työllisyys noudattaa ykkösjuuri-prosessia, mutta rakennusalalla vastavaa ei ole. Metalliteollisuudessa työntekijöiden vaihtuvuus lisäänee kustannuksia useimmilla yrityksillä, kun taas rakennuksilla vaihtuvuus on ainakin ollut melko suurta luonnostaan eikä sisäpiiriä ole päässyt muodostumaan.

4. Työttömyyden lajit

Työttömyys jaetaan usein kitka-, kausi-, suhdanne- ja rakennetyöttömyyteen. Kuten *Korpelainen* (1987) toteaa, tämä jako tuotti ongelmia 1970-luvun massatyöttömyyden aikoina. Kun kitka- ja rakennetyöttömyyden määräksi arvioitiin avoimien työpaikkojen määrä, loppu työttömyydestä määriteltiin suhdannetyöttömyydeksi. Kun laman jälkeisinä nopean kasvun vuosinakin »suhdanne-työttömyys» säilyi korkeana, jouduttiin terminologisiin vaikeuksiin. Keksittiin kasvukuilu tarkoittamaan spekulatiivisen, »hyvän täys-työllisen talouspolitiikan» kokonaistuotannon kasvu-uran ja toteutuneen kasvu-uran välistä kuilua. Työttömyys, joka syntyi näiden urien etäännyessä toisistaan, nimettiin kasvukuilutyöttömyydeksi. Suhdannetyöttömyys jäi tarkoittamaan työttömyyden lisäystä matalasuhdanteessa verrattuna edelliseen korkeasuhdanteeseen.

Esimerkiksi *Korpelainen* arvioi suhdannetyöttömyyden vastanneen n. 10 000 henkilöä ja rakennetyöttömyyden n. 15 000 henkilöä vuonna 1986. Lisäksi hän arvioi kasvukuilu- tai potentiaalisen rakennetyöttömyyden olleen n. 80 000 henkilöä. Tämä ensiksi mainittujen työttömyyden lajien pieni osuus ja viimeisen korostaminen ei ole ristiriidassa hysteresis-mallin kanssa. Kasvukuilutyöttömyys on pitkittynyttä työttömyyttä, jonka on aiheuttanut shokkien sarja 1970-luvulla. Suhdannetyöttö-

myys ei kuitenkaan poikkea kasvukuilutyöttömyydestä sisäpiiri-hysteresis-maailmassa. Ennustevirheitä eli shokkeja tulee jatkuvasti. Jotkut shokit ovat suuria ja toiset pieniä, jotkut positiivisia ja toiset negatiivisia. On hie-man makuasia, luokitellaanko suurten ja pienten shokkien vaikutukset kasvukuilutyöttömyytenä ja positiivisten ja negatiivisten shokkien suhdannetyöttömyytenä. Molempien syyt ovat samat.

Rakennetyöttömyys ei myöskään poikkea tietyissä mielessä yleisestä sisäpiirityöttömyydestä. Aiemmin mainittu väite, että mikä tahansa työttömyysaste on työvoimamarkkinoiden stabiili tila, on ehdollinen instituutioiden stabiilisuudelle. Vaihtuvuuskustannusten olemassaolo riippuu osaltaan instituutioista, kuten lainsäädännöstä tai talouden avoimuudesta. Instituutioiden muutokset tarkoittavat samalla suhteellisten hintojen muutoksia. Jos sisäpiirin hinnoittelu ei reagoi uusiin suhteellisiin hintoihin, työllisyydessä tapahtuu muutoksia. Kun instituutioiden muutokset ovat rajuja, myös suhteellisten hintojen ja työllisyyden muutokset ovat samaa luokkaa. Esimerkkinä voisi olla vaikka Merimiesunionin vahva asema, joka mahdollisti itsenäisen hinnoittelun, koska se ei aluksi kilpaillut ulkomaisen työvoiman kanssa. Mutta talouden avauduttua vaihtoehtoiskustannus kotimaiselle merityövoimalle ollutkaan muu kotimainen työvoima vaan ulkomainen merityövoima. Rakenteelliset ongelmat voidaan siten selittää sisäpiirimallissa instituutioiden muutoksina, jotka eivät heijastu työvoiman hinnoittelussa. Muutokset purkautuvat markkinoille ylikysyntänä tai -tarjontana.

Kitka- tai kausityöttömyyden käsitteitä ei hysteresis-mallissa erityisemmin pohdita. Kitkalyöttömyyden tulkinta säilyy entisellään ja on parhaiten tulkittavissa etsintäteoreettisin argumentein. Kausityöttömyydessä työn rajatuottavuus putoaa alle työntekijöiden vaatimuspalkan tai alle laillisen minimipalkan, jolloin työllisyys on nolla. Sen sijaan suhdanne-, rakenne- ja kasvukuilutyöttömyys ovat sisäpiirimallin vulgaariversion mukaan sama asia. Eikä analyysissa sen paremmin kuin politiikassakaan hyödytä mitään näiden erittelystä.

5. *Politiikan mahdollisuuksista sisäpiirin hallitsemilla markkinoilla*

Jos pientä työttömyyttä pidetään tavoitteena, työttömyyttä alentavien keinojen esittely on paikallaan. Sisäpiirimallit antavat aihetta epäillä eräitä perinteisiä politiikkasuosituksia. Esimerkiksi ekspansiivisen raha- ja finanssi-politiikan mahdollisuudet työllisyyden lisäämiseen on usein ymmärretty väärin. Yhtälöstä (3) nähdään, että tehokkaalla mutta odotetulla politiikalla ei ole mitään vaikutusta työllisyyteen. Jos vakinaiset työlliset ulosmittaavat suurimman mahdollisen palkan odote- tuilla hinnoilla ja tuotannolla, miksi he eivät tekisi samoin silloin kun talouspolitiikalla hintoihin tai tuotantoon pyritään vaikuttamaan. Työttömyyttä odotettu ekspansio-politiikka voi jopa lisätä, jos työttömät ulkopuoliset lisäävät työn tarjontaansa havaitun sisäpiirin palkannousun jälkeen. Vaikka ylläolevan vulgaarimallin oletuksia lievennettäisiin, vakinaiset sisäpiirityöntekijät olisivat ensimmäiset ja todennäköisesti suurimmat hyötyjät ekspansio-politiikasta. Sen sijaan perinteisen talouspolitiikan puolustus tuleekin hintavaihteluiden tasoittamisesta. Kontrasyklisellä politiikalla voidaan palkkojen muutosten vaihtelua pienentää ja tämä väite edellyttää nimenomaan odotettua politiikkaa.

Ehkä yhtä virheellistä on pitää ammattiliitoja työttömyyden syynä. Ammattiliitto ei ole vaihtuvuuskustannusten alkuperäinen syy, vaan niiden seuraus. Englannissa Thatcherin pyrkimykset ammattiliittojen johdon vallan vähentämiseen ei ole tuottanut toivottua tulosta vaan jäsenistö on osoittautunut vähintään yhtä militantiksi. Liiton johdollahän voi omassa tavoitefunktiossaan olla argumenttina myös liittonsa jäsenmäärä, koska se voi edustaa yhteiskunnallista valtaa. Mutta mikään ei poista sitä tosiseikkaa, että liitot ovat sisäpiirinä enemmän kiinnostuneita omasta hyvinvoinnistaan kuin työttömien hyvinvoinnista.

Tulopolitiikkaa on yleensä pidetty Suomessa tärkeänä talouspolitiikan lohkona. Edellä esitetystä sisäpiirikäyttäytymistä sisältävässä mallissa työllisyyteen vaikuttava tulopolitiik-

ka edellyttäisi työllisten epäoptimaalista käytöstä, jos kaikilla on sama informaatio. Poliitiikka, joka perustuu toiveeseen toisten epäoptimaalisesta käyttäytymisestä, ei liene kestäväällä pohjalla. Tietyksi työlliset voivat olla solidaarisia työttömiä kohtaan, mutta esimerkiksi kevään 1988 tuloneuvotteluissa kannanotot ovat olleet melko sisäpiirimäisiä. Valmetin pääluottamusmies *Partanen* ehdotti *Helsingin Sanomien* (14. 12. 1987) mukaan Metallille itsenäistä linjaa ja sanoi: »... palkankorotukset voisivat olla niin tuntuvia, että ei olisi väliksi, vaikka muutama sata yritystä niihin kuolisi. Eivät työt mihinkään häviä. Työt siirtyisivät paremmin kannattaville yrityksille.» Solidaarisuusargumenttikan ei siis liene yleispätevä.

Toisaalta julkisen vallan osallistuminen tulopoliittisiin neuvotteluihin saattaa lisätä tulopolitiikan tehoa. Progressiivinen verotus ja työttömyyden rahoittaminen veroilla ovat yleinen käytäntö monessa maassa. Veron alennuksilla voidaan ostaa pienemmät reaali-palkan korotukset sisäpiiriltä. Osto rahoitetaan lainalla. Veropohjan laajentuminen ulkopuolisilla työttömillä mahdollistaa lainan maksun myöhemmin pienemmällä henkilökohtaisella verotuksella.⁵ Yli ajan optimoitaessa on mahdollista, että sisäpiirin tulot kasvavat tällaisen tulopolitiikan myötä. Tällaiseen ajatuskultuun perustui varmasti osittain 1970-luvun tulopolitiikka.

Nykyiset työvoimapolitiikkaan liittyvät lait ovat myös sisäpiiriä suosivia. Työsuhdeturvan kiristys koituu ennen kaikkea jo työssä olevien hyväksi. Mitä kalliimpaa on irtisanoa sisäpiirityöntekijä ja palkata työtön tilalle, sitä suurempi on sisäpiirin saama monopolivoitto. Työllisyyslaki ei myöskään mitenkään vähennä sisäpiirin mahdollisuuksia »itsenäiseen» hinnoitteluun.⁶ Jos julkinen sektori, eli käy-

5. Tämä ajatus ei ole edes ristiriidassa *Barron* velkaneutraliteettiväitteen kanssa. Sen mukaan talousyksiköt (tässä sisäpiiri) ottavat huomioon julkisen vallan velan arvioidessaan tulevan verotuksen vaikutusta tulojen nykyarvoon.

6. Työllisyyslain henki käynee ilmi seuraavasta: »Työvoimapolitiikan hoitoa varten tarvitaan tietoja tuotannon määrästä ja rakenteesta, tuotantoteknologian kehitykses-

tännössä kunnat ottavat työttömät hoitoon, kilpailu työmarkkinoilla ei ainakaan kasva. Lisäksi on kyseenalaista, voidaanko kuntien työllistämistöillä estää esim. teollisuustyöntekijän ammattitaidon rappeutumista.

Viime aikoina on keskusteltu myös ns. insentivijärjestelmistä ja peliteorian soveltamisesta palkkaneuvotteluihin (ks. *Suvanto*, 1987). Jos hallitus vastaa korkean tai jopa täystyöllisyyden tavoitteesta, sisäpiirin ei tarvitse välittää palkkaratkaisujen negatiivisesta työllisyysvaikutuksesta edes moraalisesti. Tällöin on todennäköistä, että yhdessä sisäpiirin ahneus ja julkisen sektorin kasvu ja työllistämistyöt syrjäyttävät työpaikkoja yksityisellä sektorilla. Tuottavuuden kasvu yksityisellä sektorilla johtaa edelläkuvatussa mallissa vastaavaan sisäpiirin palkkojen nousuun. Yleisemmässä mallissa seurauksena on työpanoksen ja pääoman suhteellisten hintojen muutos, joka taas johtaa optimaalisen pääoma-työvoimasuhteen nousuun ja edelleen tuottavuuden kasvuun. Tällöin julkisen sektorin työllistämistoimenpiteet johtavat siihen, että on olemassa yksityinen, tehokas sisäpiirisektori, joka elättää paitsi itsensä myös verotuksen kautta julkisen kansalaispalkkasektorin. Voidaanhan julkisen sektorin työllistämistyöt eräässä mielessä nähdä kansalaispalkan maksun legitimointina, julkinen sektori on tekevinään töitä ja julkinen työnantaja on maksavinaan palkkaa. Nyt tätä tasapainoa uhkaa julkisen sektorin työntekijöiden entistä suurempi palkkatietoisuus. Kysymys onkin, miten suuren ja kuinka hyvinpalkatun julkisen sektorin yksityinen sektori kestää?

Laissez faire-politiikkakaan ei toimi. Markkinat eivät poista työttömyyttä, koska kenen-

tä, ammattien ja ammattirakenteiden muutoksesta, tuotannon alueellisesta jakautumisesta sekä näiden vaikutuksesta työvoimatarpeen kehitykseen. Samoin tarvitaan tietoa työvoimavarojen määrässä ja rakenteessa tapahtuvista muutoksista. Niin ikään on suoritettava erilaisten toimenpiteiden ja kokeilujen tutkimuksellista seuranta ja siihen perustuvaa toimenpidevaihtoehtojen arviointia.» hallituksen esitys 94/1986 työllisyyslaiksi 2 luku, 3 §. Tästä voisivat ekonomistitkin ottaa oppia. Palkkojen ja muiden työvoimakustannusten tutkimus on turhaa, eivät ne vaikuta työllisyyteen, työttömyyteen tai työvoimapolitiikan hoitoon.

kään palkkoihin vaikuttavan talousyksikön intressissa ei ole muuttaa palkkoja. Ulkopuoliset työttömät, jotka haluaisivat muuttaa palkkoja, eivät siihen kykene, koska yrityksille se ei ole kannattavaa. Vaihtuvuuskustannukset ovat sisäpiirimallissa työttömyyden alkuperäinen syy. Ilman niitä työnantajien kannattaisi ottaa työttömien tarjoama palkkakilpailu huomioon.

Suora määrään vaikuttaminen hoitaa oireita, mutta syyt ovat muualla. Julkinen valta voisi vastata osasta palkkaus- ja irtisanomiskustannuksia ja tällä tavalla vähentää sisäpiirin etua työttömiin nähden. Jos hyväksytään väite, ettei julkisen vallan tarjoama yleinen koulutus ole riittävää tai reagoi riittävän nopeasti yritysten tarpeisiin, julkisen vallan kannattaisi itse asiassa osallistua yritysten sisäisen koulutuksen kustannuksiin. Nämä vastikkeettomat tulonsiirrot rahoitetaan tietysti verotuksen kautta, mikä lisäksi vähentäisi sisäpiirin halukkuutta pitää palkkoja walraslaisen tasapainopalkan yläpuolella.

Työnvälityksen alueellisen ja ammatillisen kohtaannon tehostus vähentää yrityksen kohtaamia työttömän palkkakustannuksia. Julkinen valta voi siis halutessaan vähentää vakinaisten sisäpiirityöläisten markkinavoimaa. Ja siten pienentää eroa vallitsevan palkkatason ja työvoimamarkkinat tasapainottavan palkan välillä. Kiinnostavaa on, että *Korpelainen* (1987) päätyy samantyyppisiin ajatuksiin ilman mitään erityistä sisäpiirimallia. Korpelaisen ehdottamat ammatti- ja aikuiskoulutuksen samoin kuin teollisuuden avainhenkilöiden lisääminen leikkaa nimenomaan vaihtuvuuskustannuksia.

6. Lopuksi

Jos haluamme työttömyydelle yksinkertaisen makrotason selityksen, on sisäpiirikäyttäytymiseen perustuva hysteresis-malli hyvä ehdokas. Sen avulla kyetään selittämään empiirisiä havaintoja työttömyyden pitkittymisestä. Sen avulla voidaan tulkita monia muita teorioita. Ammattiliittojen teoria edellyttää vaihtuvuuskustannusten olemassaoloa palkkaneu-

vottelujen syyksi. Keynesiläinen tehokkaan kysynnän ideakin on mallissa mukana; jos talous kohtaa negatiivisen shokin, sillä ei ole taipumusta palata täystyöllisyyteen. Lisäksi malli perustuu optimointikäyttäytymiselle. Työllisten kannalta työttömyys on vapaaehtoista, perinteinen uusklassisen teorian selitys työttömyydelle, eli liian korkeat reaali-palkat, on konsistentti sisäpiirikäyttäytymisen kanssa.

Ehkä yllättäen ykkösjuurihypoteesia vastaan saatiin hyvin vähän evidenssiä. Vaikka empiiriset tulokset ovat alustavia, ovat ne teorian kannalta mielenkiintoisia. Alustavia sikäli, että kausivaihtelun ja jäännöstermin perusteellisempi analysointi johtaisi luotettavampiin tuloksiin. Myös sektoreittaisten työllisyysarjojen tutkiminen lienee paikallaan. Tulokset ovat mielenkiintoisia, sillä vaikka työllisyyden satunnaiskulkumalli hylättiin, poikkeamat siitä voidaan tulkita hysteresishypoteesin ja sisäpiirimallin sisällä. Tulokset antavat myös viitteitä teorian dynamiikan kehittelylle.

Sisäpiirikäyttäytymiseen perustuvat mallit eivät tietenkään ole valmiita. Mallien mikro-teoria on jo melko pitkälle kehittynyt, mutta makromallien kehittäminen on jäänyt lähinnä partiaalimallien varaan. Jos tuotanto on malleissa mukana, se on yleensä liitetty niihin yksinkertaisen tuotantofunktion avulla. Hintojen ja tuotannon endogenisointi sisäpiirimallissa onkin suositeltava jatkotutkimuksen kohde. Monipuolisemmassa mallissa politiikkasuositukset saattavat olla vähemmän jyrkkiä.

Kirjallisuus

- Blanchard O. ja Summers L. (1987): »Hysteresis in Unemployment». *European Economic Review*, 31 no 1/2, 288—295.
- Bruno M. ja Sachs J. (1985): »The Economics of Worldwide Stagflation». Harvard University Press.
- Dickey D. ja Fuller W. (1981): »Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root». *Econometrica*, 49, 1057—1072.
- Elomaa A. (1988): »Työllisyyden stokastiset ominaisuudet ja hysteresis.» Suomen Pankin kansantalouden osaston keskustelualoitteita. KT 2/88.
- Fuller W. A. (1976): »Introduction to Statistical Time Series». Wiley, NY.
- Gordon R. J. (1986): »Productivity, Wages and Prices Inside and Outside of Manufacturing in the U.S., Japan and Europe.» NBER Working Paper 2070.
- Helsingin Sanomat (1987): »Isompi palkka työelämän uudistusta tärkeämpi», raportti Metallityöväen liittokokouksesta. 14. 12. 1987, s. 19.
- Kiander J. (1988): »Sisäpiirihypoteesi tahattoman työttömyyden selitysmallina järjestäytyneillä työmarkkinoilla.» Julkaisematon moniste. Lisen-siaattityö Helsingin Yliopistossa.
- Korpelainen L. (1987): »Työttömyyttä voidaan alentaa». Työvoimakatsaus no. 2, Työvoimaministeriö.
- Lindbeck, A. ja Snower D. (1986): »Wage Setting, Unemployment and Insider-Outsider Relations». *American Economic Review Papers and Proceedings*, 76, 235—239.
- Suvanto A. (1987): »Palkat, työllisyys ja tulopoliitiikka». Kansantaloudellinen aikakauskirja, 1987: 4, 349—355.

Liite 1. Estimointitulokset

$$N_t = a + bN_{t-1} + cT + dDN_{t-1} + eDN_{t-2} + u_t$$

N on logaritminen työllisyys. T on lineaarinen trendi 59M1—87M8, saa arvot 1,2,... ja D on differenssioperaattori.

Tasoyhtälö, kaksi viivästettyä differenssia

Aika- väli	a	b	c	d	e	F(a,b) 'F kr'	F(b,c) 'F kr'	t(b) 't kr'
59—87	.038 (.76)	.995 (153)		-.224 (4.1)	-.128 (2.3)	.346 (3.79)		-.752 (-2.57)
59—87	.132 (1.5)	.983 (83)	.00001 (1.2)	-.217 (4.0)	-.121 (2.2)		1.06 (5.38)	-1.46 (-3.13)
67—87	-.001 (.03)	1.00 (123)		-.246 (3.9)	-.150 (2.4)	.045 (3.81)		.034 (-2.57)
67—87	.290 (2.2)	.962 (54)	.00002 (2.4)	-.234 (3.7)	-.146 (2.3)		2.96 (5.39)	-2.15 (-3.13)

Suluissa kertoimen alla ovat t-arvot kertoimen nolasta poikkeavuudelle. *Elomaa* (1988) on esittänyt muut tunnusluvut. $F(a,b)$ tarkoittaa yhteishypoteesia $a = 0$ ja $b = 1$. $F(b,c)$ on vastaavasti nollahypoteesi $b = 1$ ja $c = 0$ ja $t(b)$ on nollahypoteesi $b = 1$. 'F kr' ja 't kr' ovat vastaavat kriittiset arvot nollahypoteesien hylkäämiseen *Dickeyn* ja *Fullerin* taulukoimien arvojen mukaan. Merkitsevyysrajoina on käytetty 10 % kriittisiä arvoja. 'F(a,b) kr' on taulukosta 4 ja 'F(b,c) kr' taulukosta 6, ks. *Dickey ja Fuller* (1981). 't(b) kr' on taulukosta 8.5.2, ks. *Fuller* (1976).

Työnantajan sosiaaliturvamaksun uudistamisvaihtoehtojen hyvinvointivaikutukset: kokeita GEMFIN-mallilla

SEPPO HONKAPOHJA — HANNU TÖRMÄ

1. Johdanto

Sosiaalivakuutusjärjestelmän perusturvan rahoitus on useimmissa maissa rakennettu eri osapuolien suorittamien vakuutusmaksujen varaan. Rahoitukseen osallistuvat tällöin sekä työnantajat että vakuutetut. Yhteiskunnan suora rahoitus täydentää usein riittämättömiksi osoittautuneita vakuutusmaksutuloja. Tavallisesti työnantajan maksut on sidottu heidän maksamiensa palkkojen summaan. Vakuutetun maksut ovat usein sidoksissa hänen tulojensa tasoon. Perusturvan etuuskien rakenne vaihtelee eri maissa, mutta tyypillisesti niiden määrä on vain vähäisessä määrin kytkeytynyt vakuutettujen ansiotasoon. Näin on myös Suomessa, sillä vain sairausvakuutuksen päivärahan määrä riippuu vakuutetun ansiotuloista.

Etuuskien ansiosidonnaisuuden vähäisyyden takia on katsottu olevan mahdollista käyttää maksujen määrätymisen perusteena jotakin muuta muuttujaa kuin palkkoja (esim. *Thompson*, 1983). Näitä käsityksiä on esitetty myös Suomessa (esim. *Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö*, 1987). Samaa suhtautumista kuvaa työnantajan sotu-maksun, so. työnantajan kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksujen, vähäinen porrastaminen suhteessa yrityksen poistoihin. Tämä uudistus toteutettiin vuonna 1973.

Vuoden 1987 aikana Suomessa on tehty kaksi ehdotusta työnantajan sotu-maksun uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveystieteiden sosiaaliturvamaksutyöryhmä 1987 esitti Sotumaksujen osittaista korvaamista liikevaihtoveron korotuksella. Kansaneläkelaitoksen työryhmä (ks. *Honkapohja, Prihti, Purola ja Vir-*

tanen, 1987) puolestaan esitti sotu-maksun korvaamista nk. yritysten Kela-maksulla, jonka määrätymisperusteena olisi jalostusarvon likiarvo. Samansuuntaisia ehdotuksia on esitetty myös muissa maissa ja niiden kansantaloudellisia vaikutuksia on arvioitu eri tavoin (esim. *Schmäl*, 1987). Suomalaiset työryhmät keskittyivät lähinnä kokonaistaloudellisten vaikutusten arviointiin, joskin sosiaaliturvamaksutyöryhmä 1987 pitäytyi vastaavan, vuonna 1982 toimineen toimikunnan arvioissa. *Honkapohja* (1988) raportoi laskelmia sotu-maksun poistamisen ja sitä vastaavan liikevaihtoveron korotuksen tai Kela-maksun käyttöönoton makrotaloudellisista vaikutuksista lyhyellä ja pitkällä aikavälillä arvioituna *BOF4*-mallin avulla.

Vaikka makroekonometristen mallien antamat skenaariot ovatkin hyödyllisiä, tällaisten rakenteellisten uudistusten vaikutuksia tulisi arvioida myös muilla tavoilla. Vaikutuksista työn tarjontaan, säästämiseen ja tulonjakoon on olemassa laaja kansainvälinen kirjallisuus (esim. *Dantziger, et al.*, 1981 ja *Atkinson*, 1987). Mielenkiintoisen uuden simulointimallin ovat esittäneet *Auerbach ja Kotlikoff* (1987, luvut 10 ja 11). Suomessa tämän tyyppisiä arvioita on tehty varsin vähän. Poikkeuksena kuitenkin *Ingbergin* (1984 ja 1987) tutkimukset. Periaatteessa erityisen kiintoisina, joskin vaikeasti analysoitavina, on pidettävä rakenteellisten uudistusten lopullista kohtaantoa, so. vaikutuksia kuluttajien hyvinvointiin.

Rakenteellisten uudistusten, kuten verotuksen rakenteen muutosten hyvinvointivaikutuksia voidaan yrittää arvioida empiirisesti käytämällä hyväksi yleisen tasapainon malleja.

Tarkastelutapa kehittyi erityisesti 1970-luvulla, jolloin otettiin käyttöön numeerisesti laskettavat, käytännöllisten ongelmien tutkimiseen soveltuvat yleisen tasapainon mallit (ks. *Törmä*, 1988). Suomessa on vasta viime vuosina tehty alustavia kokeita yksinkertaisten numeeristen tasapainomallien soveltamisesta (ks. *liite* ja *Törmä*, 1988).

Tässä artikkelissa raportoimme tulokset yhdestä tällaisesta kokeesta. Kiinnostuksemme kohteena ovat työnantajan sotu-maksun uudistusesitysten hyvinvointivaikutukset. Ensimmäisessä kokeessa poistetaan työnantajan sotu-maksu ja korotetaan kulutuksen liikevaihtoveroa pitäen valtion rahoitusasema muuttumattomana. Tämä tapaus edustaa puhtaassa muodossa vuoden 1987 sosiaaliturvamaksutyöryhmän ajattelua, vaikka työryhmän ehdotuksena olikin vain sotu-maksujen osittainen korvaaminen. Toisessa kokeessa tarkastelun kohteena on sotu-maksun korvaaminen arvonlisäverolla, mikä on likimäärin sama kuin Kelan työryhmän esitys Kela-maksusta.

2. Vaikutukset suhteellisiin hintoihin

Suomen taloutta kuvaavan yleisen tasapainon veromallin (*GEMFIN 1.0*) pääpiirteet on selostettu liitteessä (ks. myös *Törmä*, 1988). Simulointikokeet perustuivat seuraaville vaihtoehdoille. Työnantajan sotu-maksu on kor-

vattu joko kulutuksen liikevaihtoverolla (V1) tai tuotannon KELA-maksulla (arvonlisävero, V2). Molemmat simuloinnit on suoritettu julkisen vallan hyödyn vakiotasolla. Kompensoisivaksi lisäveroksi saatiin liikevaihtoveron osalta 3.8 prosenttia ja arvonlisäveron osalta 2.8 prosenttia. Näiden sotu-uudistusten vaikutukset suhteellisiin tasapainohintoihin on esitetty Taulukossa 1. Suhteelliset hinnat on laskettu käyttämällä normituksena työn verotonta hintaa.

GEMFIN 1.0-mallilla tehtyjen verosimulointien mukaan työnantajan sosiaaliturvamaksun korvaaminen kulutushyödykkeiden liikevaihtoverolla tai tuotannon arvonlisäverolla saa aikaan työn verottoman hinnan kohoamisen taloudessa, ts. muiden hyödykkeiden reaalihintaa alenee. Työn panoshinta alenee enemmän kuin pääoman panoshinta, jolloin suhteellisesti kalliimpaa pääomaa korvataan tuotannossa työvoimalla. Tämä merkitsee työn tarjonnan kasvua taloudessa ja kaikkien kuluttajien kysymä vapaa-ajan määrä alenee. Mallin staattisen luonteen vuoksi työ- ja pääomapanosten kokonaisvaranto ei kuitenkaan muutu. Sopeutumisen uusiin panoshintoihin oletetaan tapahtuvan välittömästi: työ ja pääoma vain allokoituvat uudelleen toimialojen välillä. Allokaation voimakkuus riippuu hintamuutosten suuruudesta ja panos- ja hyödykesubstituution voimakkuudesta.

Sotu-reformien erilainen luonne tulee selvästi esille hintojen muutoksissa. Ensimmäi-

Taulukko 1. Työnantajan sotu-maksujärjestelmän uudistuksen vaikutukset^a

Tuote/Hyödyke	Hinta		Määrä	
	V1	V2	V1	V2
Työpanos	-5.075	-3.133	—	—
Pääomapanos	-3.155	-1.241	—	—
Alkutuotanto	-3.817	-1.671	+ 1.009	+ 1.139
Teollisuus	-4.674	-2.234	+ 1.196	+ 1.229
Palvelut	-4.224	-2.209	+ 1.528	+ 1.262
Ulkomaankauppa	-2.795	-2.116	+ 1.244	+ 1.210
Aggregaattikulutus	-0.420	-2.132	-0.541	+ 1.111
Tuleva kulutus	-3.897	-2.183	+ 3.603	+ 1.372
Vapaa-aika	—	—	-1.310	-1.439

^a Vertailu on suoritettu suhteessa talouden alkuperäiseen tasapainoon (%), kun korvaava vero on kulutuksen liikevaihtovero (V1) tai KELA-maksu (arvonlisävero, V2).

sessä vaihtoehdossa julkisen vallan hyödyn vakioivana kompensoivana verona tarkasteltiin kulutushyödykkeiden liikevaihtoveroa. Tässä vaihtoehdossa aggregaattikulutuksen ja tulevan kulutuksen (investoinnit) hintasuhde muuttuu tulevan kulutuksen eduksi. Kompensoivan veron toinen vaihtoehto, jona tarkasteltiin tuotannon arvonlisäveroa, saa puolestaan aikaan liikevaihtoveroa absoluuttisesti pienemmät hintamuutokset, mutta ei juurikaan muuta aggregaattikulutuksen ja tulevan kulutuksen hintasuhdetta.

Alentuneet tuotantokustannukset alentavat tuotannon hintaa molemmissa vaihtoehdoissa, jonka seurauksena tuotanto ja vienti kasvavat. Malli kuvaa pitkän aikavälin sopeutumista, joten siinä oletetaan vaihtotaseen tasapaino, jolloin tuontitarvekin vastaavasti kasvaa. Liikevaihtovero-vaihtoehdossa kuluttajat korvaavat suhteellisesti kalliimpaa aggregaattikulutusta tulevalle kulutuksella. Arvonlisävero-vaihtoehdossa taas työn tarjonnan kasvaessa vapaa-aikaa korvataan suhteellisesti edullisemmilla aggregaattikulutuksella ja tulevalle kulutuksella.

Mallilla saadut tulokset tukevat siten käsitystä, jonka mukaan työnantajan sotumaksujen poistamisella olisi myönteinen vaikutus tuotantoon ja investointeihin. Tuotannon runsaan prosentin kasvua reformin seurauksena voitaneen pitää merkittävänä. Kompensoivan liikevaihtoveron tapauksessa investoinnit lisääntyisivät tulosten mukaan runsaalla kolmella ja kompensoivan arvonlisäveron tapauksessa runsaalla yhdellä prosentilla. Uudistuksella näyttäisi siten olevan taloudellista kasvua hieman tukeva ekspansiivinen vaikutus.

3. Hyvinvointivaikutukset

Soveltavassa hyvinvoinnin taloustieteessä veromuutoksen yhteiskunnallinen hyöty tai haitta mitataan sen vaikutuksena kuluttajan hyvinvointiin eikä reformin vaikutuksina makrotaloudellisiin mittareihin, kuten tuotannon tai investointien kasvuun. Veroreformit muuttavat yleensä talouden suhteellisia hintoja,

myös kulutushyödykkeiden hintoja, jolloin kuluttajan hyötykorin rakenne muuttuu kuluttajan korvatessa kallistuneita hyödykkeitä halvemmilla. Yleisesti käytetty hyvinvointimittari on ns. *Hicksin ekvivalenssivariaatio*; se ilmoittaa kuluttajan tulonmuutoksen, joka vastaa ehdotettua reformia. Taulukossa 2 on esitetty ekvivalenssimittan arvot kuluttajaryhmittäin. Sosiaalista hyötyfunktiota ei ole kuitenkaan haluttu muodostaa. Yhteiskunnan kokema hyvinvointimuutos onkin taulukossa laskettu yksittäisten kuluttajien ekvivalenssimuutosten painottamattomana summana.

Taulukko 2. Työnantajan sosiaaliturvamaksu-uudistus-simuloinnin ekvivalenssivaikutus^a

Hicksin ekvivalentti variaatio	V1	V2
Palkansaaajat	+ 257	+ 493
Maatalousyrittäjät	— 41	— 36
Muut yrittäjät ja ammatinharjoittajat	— 3	+ 7
Yhteensä	+ 213	+ 464

^a Milj.mk vuoden 1981 rahassa, kun korvaava vero on joko kulutuksen liikevaihtovero (V1) tai KELA-maksu (arvonlisävero, V2).

Kompensoiva liikevaihtovero ja arvonlisävero näyttävät hyvinvointivaikutustensa puolesta eroavan selvästi toisistaan. Arvonlisävero-tyyppinen sotu-uudistus eli Kela-maksu tuottaisi simulointien mukaan hieman yli kaksinkertaisen hyvinvointivoiton yhteiskunnalle liikevaihtoverovaihtoehtoon nähden. Se tuottaisi yhteiskunnalle noin 400 milj. mk vuoden 1981 rahassa, kun taas liikevaihtoverouudistus vain noin 200 milj. mk. Molemmissa vaihtoehdoissa palkansaaajat hyötyvät ja maatalousyrittäjät häviävät.

4. Tulosten herkkyysoanalyysi

Mallin antamien tulosten pitävyyttä voidaan jossain määrin arvioida herkkyysoanalyysin avulla. Erityisesti nykyisen ja tulevan kulutuksen, kulutuksen ja vapaa-ajan sekä työn ja pääoman välisten substituoitujousten eri-

laisten arvojen voi a priori arvioida vaikuttavan hyvinvointivaikutusten suuruuteen sekä myös niiden suhteeseen. Perusvaihtoehdossa käytettyjä arvoja pienempien substituu-tiojoustojen voi otaksua pienentävän uudistusehdotusten hyvinvointivaikutuksia. Hyvinvointivaikutukset voivat myös muuttua toisiinsa nähden, koska liikevaihtoverolla on suuria vaikutuksia suhteellisiin hintoihin. Herkkyys-analyysin tulokset muodostuivat Taulukon 3 mukaisiksi.

työtä (vrt. liite). Lisäksi käytetyt jaottelut eri kuluttajaryhmiin ja hyödykeryhmiin ovat melko karkeita. Näistä varauksista huolimatta kokeilu tuntuu antavan mielenkiintoisen tuloksen uudistusehdotusten erilaisista vaikutuksista pitkän tähtäyksen suhteellisiin tasapainohintoihin ja kuluttajien hyvinvointiin.

Liikevaihtoveron korotuksessa syntyy vinoutuma kulutuksen ja investointien (tulevaisuuden kulutuksen) kesken. Näin ei tulosten valossa käy jalostusarvoon perustuvassa

Taulukko 3. Herkkyysanalyysin tulokset^a

Koe	EV(V1)	EV(V2)	Ero joustoissa (β_3 , β_2 , σ_{KL})		
1	200	460	1.000		
2	157	266	0.500		
3	143	400	1.598, 1.234, 0.841		
4	116	240	1.000, 0.500, 1.598, 1.234, 0.841		
5	237	473	1.500		
6	232	601	1.500		
7	259	505	2.598, 2.234, 1.841		
8	341	687	1.500, 1.500, 2.598, 2.234, 1.841		
Perussimulointi	213	464	1.176, 1.000, 2.098, 1.734, 1.341		

^a Vaihtoehtoihin liittyvien ekvivalenssimuutosten arvot milj. markoissa vuoden 1981 rahassa, kun korvaava vero on joko kulutuksen liikevaihtovero (V1) tai KELA-maksu (arvonlisävero, V2). Parametri β_3 viittaa nykyisen ja tulevan kulutuksen ja β_2 kulutuksen ja vapaa-ajan väliseen substituu-tiojousto-
on, σ_{KL} viittaa toimialoitettaiseen (al-
kutuotanto, teollisuus ja palvelut) pääoman ja työn väliseen substituu-tiojousto-
on.

Taulukosta havaitaan ennalta otaksuttu tulos, että substituu-tiojoustojen pienentäminen alentaa hyvinvointivaikutuksia. Yllätyksellisenä sitä vastoin voidaan pitää tulemaa uudistusten hyvinvointivaikutusten suhteen säilymisestä suunnilleen ennallaan. Substituutiojoustojen pienentäminen tai suurentaminen säilytti reformin V2 (Kela-maksu) noin kaksi kertaa edullisempänä kuin reformin V1 (Liikevaihtovero).

5. Johtopäätökset

Saatuja tuloksia on pidettävä alustavina, kysymyshän on *GEMFIN*-mallilla suoritetuista kokeista, mikä malli vaatii vielä kehittämis-

uudistuksessa. Ilmeisesti tämän vinoutuman takia liikevaihtovero-perusteisen reformin hyvinvointivaikutukset jäävät selvästi pienemmiksi kuin Kela-maksuun perustuvassa uudistuksessa.

Koska kysymyksessä ovat tietyllä mallilla suoritettut kokeelliset laskelmat, emme halua korostaa itse numeroita. Mielestämme lähestymistapa, numeeristen tasapainomallien käyttö, on tärkeä. Oikein käytettynä tasapainomallit voivat antaa ekonomisteille tarkemman kuvan erilaisten rakenteellisten reformien lopullisesta kohtaannosta kuin perinteiset ekonometriset makromallit. Jälkimmäisethän arvioivat yksinomaan reformien kokonaistaloudellisia vaikutuksista, mutta niiden avulla ei päästä käsiksi reformien rakenteellisiin vaikutuksiin.

*Liite:**GEMFIN 1.0 -mallin rakenne ja oletukset*

Suomen taloutta kuvaava yleisen tasapainon malli, GEMFIN 1.0, on tarkoitettu selvittämään erilaisten panos- ja hyödykeverotuksen muutosten allokaatio-, tulonjako- ja hyvinvointivaikutuksia (Törmä, 1988). Se on jatkokehitelmä Jouko Ylä-Liedenpohjan *GE-MODEL*-mallille (Ylä-Liedenpohja, 1987). *GEMFIN*-malli on kehitetty esikuvaansa monipuolisemmaksi, sillä siinä on otettu huomioon raaka-aineiden välituotekäyttö, toimialojen tuotannon ja niitä vastaavan kulutuksen ero sekä julkinen kulutus ja investoinnit. Mallin ratkaiseminen ja simulointikäyttö käyttää hyväksi numeerisen matematiikan menetelmiä. Mallilla suoritettava verovaikutusanalyysi on luonteeltaan soveltavaa hyvinvoinnin taloustiedettä.

GEMFIN 1.0 on staattinen yleisen tasapainon malli, joka ottaa huomioon keskeiset Suomen verojärjestelmän panos- ja hyödykeverot. Mallista on kehitteillä dynaaminen moniperiodiversio, jossa talouden kasvu-uraa aproksimoidaan ketjuttamalla osaperiodien staattiset tasapainot ajassa. Tässä kokeessa operoidaan mallin aggregaattiversiolla, jossa on mukana vain kolme toimialaa: alkutuotanto, teollisuus ja palvelut. Toimialojen oletetaan minimoivan kustannuksiaan. Kukin sektori tuottaa toimialansa mukaista tuotetta, ja arvonlisä syntyy työstä ja pääomasta vakio- skaalatuottoisen *CES*-teknologian mukaan. Toimialojen välituotekäyttö, ml. tuontipanokset, on mallitettu kiinteäkertoimisen panos- tuotos-ajattelun mukaan. Työpanoksen veroaste on mallissa laskettu suhteuttamalla sosiaaliturvamaksut palkkatuloihin ja pääomapanoksen veroaste on saatu suhteuttamalla yritysten tulo- ja varallisuusvero pääomatuloihin. Kunkin toimialan tuotetta käytetään yksityiseen ja julkiseen kulutukseen sekä vientiin ja investointeihin (epäsuorasti muuntajamatriisin kautta, mikä kertoo toimialoitaiten tuotteiden ja kahden kulutushyödykkeen, perushyödykkeet ja muut hyödykkeet, välisen suhteen). Muuntajamatriisin käyttö on välttämätöntä, koska hyödykkeiden ryhmittely

toimialoitaiten tuotannossa ja kulutuksessa eroavat eri tilastolähteissä. Tämä menettely tekee mahdolliseksi tuotannon ja kulutuksen hyödykeverotuksen erottamisen, mikä mm. artikkelin sovellutuksessa on tärkeää.

Mallissa on kolmenlaisia kuluttajia, palkansaajia (ml. eläkeläiset), maatalousyrittäjiä sekä muita yrittäjiä ja ammatinharjoittajia. Näiden oletetaan omistavan kaiken työvoiman ja pääoman taloudessa. Kuluttajat maksimoivat hyötyään monitasoisen *CES*-rakenteen mukaan suhteessa kahteen kulutushyödykkeeseen, vapaa-aikaan ja odotettuun tulevaan kulutukseen (investoinnit). Julkinen valta ei osallistu tuotantoon, mutta esiintyy erillisenä kuluttajana ja kerää verotuloja sekä tuotannosta että kulutuksesta rahoittaakseen kulutusmenonsa ja maksamansa tukipalkkiot. Julkisen vallan hyötyfunktio perustuu *Cobb-Douglas*-struktuuriin.

Veroreformien vaikutukset kulkevat mallissa panos- ja hyödykesubstituution kautta. Mallia parametrisoitaessa määritellään toimialoitaiten työn ja pääoman substituutiojouston arvot. Kulutuksen puolella määritellään kahden kulutushyödykkeen välinen, aggregaattikulutuksen ja vapaa-ajan välinen sekä nykyisen ja tulevan kulutuksen välinen substituutiojouston arvo. Joustoestimaatit perustuvat vuosien 1960—83, Suomen taloutta kuvaaville aikasarjoille tehtyihin estimointeihin (ks. Törmä, 1988 ja Törmä ja Ruokolainen, 1988). Kotimaiset ja ulkomaiset hyödykkeet ovat mallissa täydellisiä substituutteja. Vienti on kiinteässä suhteessa tuotantoon.

GEMFIN 1.0-malli on toistaiseksi puhtaasti walrasilainen yleisen tasapainon malli. Sen tasapainoehdot vaativat, että talouden yleisen tasapainon toteuttavilla hinnoilla kaikkien tuotantopanosten ja hyödykkeiden kysyntä ja tarjonta ovat yhtäsuuret, puhtaita voittoja ei ole ja että ulkomaankauppa on tasapainossa. Perustasapaino haetaan vuodelle 1981, minkä aineistoon malli substituutiojoustoille ehdollisena kalibroidaan. Malli määritellään ja ratkaistaan käyttäen *Rutherfordin* (1986) *MPSGE*-mikro-ohjelmistoa, joka hyödyntää *Mathiesenin* (1985) *SLCP* (*Sequence of Linear Complementarity Problems*) -algoritmia.

GEMFIN 1.0 -malli olettaa täydellisesti kilpailevat markkinat; eksternaliteetteja, määrärajoitteita tai panosten liikkuvuuden rajoitteita ei esiinny, ei myöskään keynesiläistä työttömyyttä. Mallia voidaan käyttää veroreformien allokatio-, tulonjako- ja hyvinvointivaikutusten analysointiin. Sen ratkaisuongelmana on löytää sellaiset veroreformin jälkeiset hinnat, joilla asetetut tasapainoehdot jälleen toteutuvat. Perus- ja simulointitasapainon muuttujien, hintojen, tuotettujen määrien, panoskäytön, tulojen ja kuluttajan hyvinvoinnin arvon vertaaminen tekee mahdolliseksi tehdä kvantitatiivisia, komparatiivis-staattisia päätelmiä reformin yhteiskunnallisesta hyödyllisyydestä. Erityisen hyödyllinen piirre on se, että mallin avulla voidaan verrata kahden tai useamman veroreformi-ehdotuksen hyvinvointivaikutuksia keskenään.

Käytettäessä yleisen tasapainon laskettavia malleja on syytä korostaa niiden aproksimaatioluonnetta. Mikään malli ei kyenne muuhun kuin todellisuuden kuvailuun. *GEMFIN*-malli tuleeikin mieltää oppimisvälineeksi, jonka avulla sen käyttäjä saadaan ajattelemaan yleisen tasapainon termein ja systemaattisesti. Malli antaa ensimmäisen vastauksen, jota mallin käyttäjä voi verrata päässälaskuunsa. Kriittisesti käytettynä malli voi antaa uusia näköaloja verotuksen vaikeisiin kohtaantokysymyksiin. Mitään muuta vaihtoehtoa systemaattiseen, kvantitatiiviseen arviointiin ei ole tarjolla.

Kirjallisuus

- Atkinson A.B. (1987):* Income Maintenance and Social Insurance, teoksessa *Feldstein M. and A. Auerbach (toim.); Handbook of Public Economics, Vol. II*, North-Holland, Amsterdam, 779—908.
- Auerbach A.J. and L.J. Kotlikoff (1987):* *Dynamic Fiscal Policy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Dantziger S. et al. (1981):* *How Income Transfers Affect Work, Savings and the Income Distribution*, Journal of Economic Literature, Vol. 19, 975—1028.
- Honkapohja S. (1988):* *Sosiaalivakuutuksen rahoituksen kansantaloudellinen merkitys: työnantajan sotu-maksun uudistusehdotusten arviointia*, Sosiaalivakuutus (tulossa).
- Honkapohja S., Prihti A., Purola T. ja Virtanen K. (1987):* *Selvitys palkkaperusteisen kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksun määräytymisperusteiden muuttamisesta yritysten osalta*, Kansaneläkelaitos Työryhmämuistio 1987: 2.
- Ingberg M. (1984):* *Eläkkeet ja tulonjako*, Kansantaloudellinen aikakauskirja Vol 2, 141—162.
- Ingberg M. (1987):* *The Absolute Incidence of the Employers' Contributions to Social Security*, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Keskustelualue 8/1987.
- Mathiesen L. (1985):* *Computation of Economic Equilibria by a Sequence of Linear Complementarity Problems*, Mathematical Programming Study 23, 144—162.
- Rutherford T. (1986):* *The User's Guide to MPS/GE, A PC-Based System for Applied General Equilibrium Modeling*, Norwegian School of Economics and Business Administration, World Market Prospects, User Manual no. 2.
- Schmäl W. (1987):* *Economic and Social Aspects of Social Security Financing*, International Social Security Association, Report.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (1987):* *Työryhmämuistio 1987: 19*.
- Thompson L.H. (1983):* *The Social Security Reform Debate*, Journal of Economic Literature, Vol. 21, 1425—1467.
- Törmä H. (1988):* *Suomen kansantalouden yleisen tasapainon veromalli*, GEMFIN 1.0, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos Keskusteluaiheita No 253.
- Törmä H. ja Ruokolainen T. (1988):* *Tuotanto ja kulutus yleisen tasapainon veromallissa*, Jyväskylän yliopisto, taloustieteen laitos, Julkaisuja (tulossa).
- Ylä-Liedenpohja J. (1987):* *Korkojen verotuskohdelun muutosvaihtoehdot*, Helsingin kauppaorkeakoulu Työpapereita F-163.

Thorstein Veblen institutionalistisena evolutionistina*

VISA HEINONEN

Talousteorian kyvyttömyys selvittää ja ratkaista monia taloudellisen kehityksen ongelmia on johtanut tutkijoita etsimään uusia lähestymistapoja. Monet taloustieteilijät ovat sitä mieltä, että staattisen lähestymistavan sijaan taloutta tulisi tarkastella dynaamisesti yhteiskunnallisena prosessina. Tämä on johtanut siihen, että kiinnostus evolutionistista näkökulmaa kohtaan on lisääntynyt taloustieteessä. Siitä ovat osoituksena monien tutkijoiden lausunnot ja ns. uusinstitutionalistisen koulukunnan vahvistuminen viime vuosina Yhdysvalloissa. Uusinstitutionalismiin tausta on amerikkalaisessa institutionalistisessa traditiossa, jonka perustaja oli *Thorstein Veblen*.

Vuonna 1986 Californian yliopistossa Berkeleyssä pitämässään *Royer*-luennoissa professori *Amartya Sen*¹ korostaa evolutionistista näkökulmaa erilaisiin arvojärjestelmiin perustuvien yhteiskuntien taloudellisen kehityksen vertailussa. Yksi evolutionistisen lähestymistavan soveltajista taloustieteeseen oli aikanaan kiistelty ja omaperäinen *Thorstein Veblen* (1857—1929). Hänet tunnetaan taloustieteen oppihistoriassa amerikkalaisen institutionalistisen koulukunnan perustajana *John Commonsin* (1862—1945) ja *Wesley Mitchellin* (1874—1948) ohella. Pysin tässä esityksessä tuomaan esiin institutionalismin keskeisiä piirteitä ja keskityn nimenomaan Veblenin esittelyyn.

* Esitys perustuu kansantaloustieteen päivillä 18. 2. 1988 Turussa pidettyyn esitelmään. Kiitän *Jukka Pekkarista*, *Uskali Mäkeä*, *Antti Suvantoa*, *Jorma Sappista* ja *Eeva Pyörälää* arvokkaista kommentista. Tekstissä esiintyvät lainaukset *Veblenin* kirjoituksista ovat kirjoittajan omia käännöksiä.

¹ *Sen* (1987, s. 19) viittaa teoksiin, joissa on pyritty soveltamaan evolutionistista näkökulmaa taloustieteeseen: hän mainitsee *Hicksin* (1969), *Guhan* (1981), *Nelsonin* ja *Winterin* (1982), *Matthewsin* (1984), *Schoterin* (1981 ja 1985) sekä *Hirschleiferin* (1977 ja 1985) tutkimukset.

David Hamilton (1970, s. 7—28) on esittänyt, että klassinen poliittinen taloustiede ja siitä polveutuva neoklassinen taloustiede eroavat institutionaalisesta taloustieteestä erityisesti sikäli, että institutionalismin perustalla on 1800-luvun evolutionismi, *Charles Darwinin* (1809—1882) oppirakennelmaan perustuva filosofia, joka Yhdysvalloissa sai paljon huomiota erityisesti filosofi *Herbert Spencerin* (1820—1903) vaikutuksesta, kun taas edelliset pohjautuvat 1700-luvun newtonilaiseen mekanistiseen ajattelutapaan.

Veblenin voidaan katsoa saaneen kolmenlaisia vaikutteita. Ensinnäkin hän oli kiinnostunut Darwinin evoluutioteoriasta ja kritisoi 1700-luvun taloudellisten ajattelijoiden yhteiskunnallisten näkemysten animistisuutta ja teleologisuutta.² Veblenin mukaan darwinilainen muutos on ei-teleologista: ei ole olemassa mitään »oikeaa» tai »hyvää», jota kohden kehitys automaattisesti kulkee (*Hamilton* 1970, s. 28). Hänen mielestään taloustiede oli joutunut luonnonoikeustradition ansaan (*Mayhew* 1987, s. 974), josta se oli vapautettava.³ Toiseksi myös 1800-luvun antropologian⁴ uusi kulttuurin käsite tuli Veblenille keskeiseksi käsitteeksi yhteiskunnan jäsentämisessä. Kolmanneksi amerikkalaisella pragmatistisella

² Animismi on luonnon sielullistamista. Teleologia on filosofinen oppi olemassaolon tarkoituksenmukaisuudesta. Selitystä, joka selittää ilmiön päämäärästä tai tarkoituksesta lähtien, sanotaan teleologiseksi.

³ Luonnonoikeustraditiolla tarkoitetaan filosofista suuntausta antiikista 1800-luvulle, jossa on pyritty johtamaan oikeusperiaatteet sekä yhteiskuntajärjestys ikuisista ja luonnollisista korkeampaan järjestykseen tai ihmisluontoon perustuvista periaatteista.

⁴ Veblen sai vaikutteita amerikkalaisten antropologien *Lewis Henry Morganin* (1818—1881) ja *Edvard Tylorin* (1832—1917) tutkimuksista. Häntä on pidetty antropologisen taloustieteen perustajana (esim. *Mayhew* 1987, s. 976).

filosofialla oli huomattava vaikutus Veblenin ajatteluun. Tarkastelen näiden tekijöiden ja erityisesti evoluution ajatuksen esiintymistä Veblenillä sekä lopuksi lyhyesti Veblenin suhdetta *Marxiin*.⁵

Evoluutio ja yhteiskunnallinen kehitys

Miten Veblen soveltaa evoluution ideaa yhteiskunnallisen kehityksen tarkasteluun ja onnistuuko hän siinä? Näihin kysymyksiin etsin vastausta Veblenin teoksesta *The Theory of the Leisure Class*,⁶ joka ilmestyi alunperin vuonna 1899.

Veblen pyrkii esittämään teoksessaan yleisen kulttuurievolutionistisen teorian oman aikansa modernin yhteiskunnan tuhlausta ja kerskakulutusta (*conspicuous consumption and waste*) harjoittavan joutilasluokan synnystä ja kehityksestä. Veblenin mukaan kolme vaistoa — toimeliaisuus, joutilas uteliaisuus ja jälkeläisten holhoamisen taipumus — ovat ihmislunnon peruspiirteitä ja moraalisten periaatteiden lähteitä. Niistä toimeliaisuuden vaistoa voidaan pitää ihmisen perusenteettinä (*Riesman* 1960, s. 51—56). Tätä vaistoa *Veblen* (s. 15—16) luonnehtii seuraavasti:

Ihminen on toimija valikoivan välttämättömyyden pakosta. Oman käsityksensä mukaan hän on kehittyvän impulsiivisen toiminnan, »teleologisen» toiminnan keskus. Hän on toimija, joka etsii jokaisella teollaan jonkin konkreettisen, objektiiv-

⁵ En käsittele *David Secklerin* (1975, s. 52—67) keskustelua herättänyttä näkemystä Veblenin ajattelun humanismin ja behaviorismin välillä vallitsevasta jännitteestä.

⁶ *Mirowski* (1987, s. 1025) on esittänyt kannan, jonka mukaan tätä teosta on luettava taloudellisen vaihdon semiotiikan luonnoksena. Näkemys on mielenkiintoinen semiotiikan tultua viime vuosina kasvavassa määrin kiinnostuksen kohteeksi yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa. Semiotiikka eli semiologia on merkkien ja merkkijärjestelmien sekä niihin liittyvien inhimillisten toimintojen tieteellistä tutkimusta. Sen moderni kehityksen ovat vaikuttaneet erityisesti yhdysvaltalainen filosofi *Charles Sanders Peirce* (1839—1914) ja sveitsiläinen kielitieteilijä *Ferdinand de Saussure* (1857—1913).

sen ja persoonattoman päämäärän toteutumista. Sellaisena toimijana hänellä on mieltymys tehokkaaseen työntekoon ja vastenmielisyys turhaa vaivannäköä kohtaan. Hän ymmärtää, että tehokkuus on hyödyllistä ja että turhuus, tuhlaus sekä kykenemättömyys on haitallista. Tätä taipumusta tai alttiutta voidaan kutsua toimeliaisuuden vaistoksi... Missä tahansa yhteisössä (sellaista) vastenmielistä henkilöiden välistä vertailua tavallisesti tehdäänkin, silminnähävästä menestyksestä tulee päämäärä, johon pyritään, koska se on hyödyllinen perusta arvostukselle. Osoittamalla näyttöä omasta tehokkuudesta saadaan arvostusta ja vältetään arvostelua. Tuloksena on se, että toimeliaisuuden vaisto toimii osoituksena vahvuudesta kilpailussa.

Veblen näkee historian prosessina, jossa ihminen pyrkii pitkällä aikavälillä turvaamaan olemassaolonsa maan päällä luomalla varallisuuden ylijäämää. Kilpailu ei ole merkittävää yhteiskunnallisen kehityksen primitiivisessä rauhanomaisessa vaiheessa, jossa yksityisomistusta ei vielä esiinny. Sen merkitys muuttuu, kun kulttuurievoluutiosta siirrytään rauhanomaisesta villeydestä ryöstövaiheeseen.⁷ Yksityisomistuksen ja joutilasluokan synty ajoittuu kulttuurin kehityksessä samaan vaiheeseen. Omistuksen varhaisin muoto on naisten omistus, joka laajenee vähitellen naisten tekemien tuotteiden omistukseen. Ihmisten välillä syntyy kilpailua tavaroiden omistuksesta kaikkialla, missä yksityisomistusta esiintyy. Kun varallisuudesta tulee kunnioituksen ja arvonannon perusta, myös itsekunnioitus alkaa pian perustua siihen.

Toimeentulon tarve ja mukavuuden tavoittelu on usein nähty kasaamisen kiihokkeina. Jos nämä olisivat ainoat kiihokkeet, yhteisön taloudelliset tarpeet voitaisiin tyydyttää tuotannollisen toiminnan tehokkuuden kasvaessa. *Veblenin* (s. 22—23) mukaan keskinäinen

⁷ Inhimillisen kulttuurin ryöstövaiheessa keskinäinen kilpailu ja toisten hyväksikäyttö lisääntyy. Aggressiosta tulee yleinen toiminnan muoto. Metsästäjät ja soturit ovat arvostettuja yksilöitä.

kilpailu on omaisuuden hankkimisen motiivina, koska rikkauksilla voidaan osoittaa parremuutta muihin nähden. Toiseksi motiiviksi varallisuuden tavoitteluun hän mainitsee turvallisuuden tarpeen.

Veblen huomauttaa, että kulttuurin kehityksen ryöstövaiheessa vapaa-aika ja pidättäytyminen työnteosta tulevat voiman merkeiksi. Joutilasluokan edustajat harjoittavat ammatteja, jotka liittyvät hallintoon, sotalaitokseen jne., mutta eivät materiaaliseen tuotantoon. Veblen käsittelee joutilasluokkaa tapakulttuurin luoja: tavat ovat symbolisia jääniteitä ylhäisen aseman osoittamisesta. Joutilasluokan naiset ja palvelijat vapautetaan vähitellen työstä, ja heidän vapaa-ajastaan tulee sijaisvapaa-aikaa, joka osoittaa yläluokkaan kuulumisen arvoa (s. 35—66). Edelleen kerskakulutus ja tuhlaus tulee sosiaalisen aseman osoittamisen keinoksi. Veblen kuvaa joutilasluokan maun muotoutumista (s. 115—166), pukeutumista (s. 167—187) ja teoksen lopussa korkeaa koulutusta modernin »rahalisen kulttuurin» ilmentäjänä (s. 364—400).

Veblenin evolutionistiset vaikutteet käyvät ilmi monesta kohdasta. Hänen mukaansa (s. 189):

Voimat, jotka ovat muovanneet inhimillisen elämän ja yhteiskunnallisen rakenteen kehitystä, ovat epäilemättä viime kädessä palautettavissa elollisen kudoksen ja materiaallisen ympäristön suhteisiin; . . .

Toisessa kohdassa Veblen toteaa (s. 188):

Elämä ihmisyyhteisössä on taistelua olemassaolosta, kuten muidenkin lajien yhteisöelämä, ja siksi se on valikoivan mukautumisen prosessi. Yhteiskunnallisen rakenteen evoluutio on ollut instituutioiden luonnollisen valinnan prosessi. . . Instituutiot eivät ole ainoastaan tulos valikoivasta sopeutumisprosessista, joka muovaa vallitsevia tai dominoivia henkisen asenteen tai taipumusten tyyppejä; ne ovat niin ikään elämän ja inhimillisten suhteiden erityisiä menettelytapoja ja siksi vuorostaan valinnan tekijöitä.

Teoksen keskeiseksi teemaksi nousee kulttuurin luonne dynaamisten ja staattisten elementtien symbioosina. Teknologia on dynaaminen elementti, ja instituutiot ovat staattisia elementtejä, joita luonnehtii seremoniallinen käyttäytyminen. Ihmisyyhteisön ja yhteiskunnan institutionaalinen rakenne perustuu magian, uskonnon, tavan ja totumuksen auktoriteetteihin. Teknologia taas laajenee kumulatiivisen kasvun prosessin kautta. Teknologia edellyttää ihmisten toimintaa, mutta ihmiset ovat osa kulttuurista järjestelmää, johon teknologiset elementit kuuluvat. (Hamilton 1970, s. 84—86.)

Liikeryitys ja kulttuurin muutos

Veblenin taloustieteellinen pääteos on vuonna 1904 ilmestynyt *The Theory of Business Enterprise* (Veblen 1975). Siinä hän esittää painokkaan institutionalistisen teesin, jonka mukaan kulttuurin evolutionistinen kehitys on taloudellista edistystä ja edistys puolestaan on sama asia kuin teknologinen kehitys (Hamilton 1970, s. 123). Teknologinen kehitys ja liike-elämä ovat länsimaisen yhteiskunnan keskeisiä ilmiöitä, ja juuri kulttuurin liike-elämään liittyvät osatekijät voivat taata teknologisen kehityksen jatkumisen. Veblenin (s. 1) mukaan modernin kapitalistisen teollisuusjärjestelmän luonteenomaisia piirteitä ovat koneellinen tuotantoprosessi ja investoinnit voiton saamiseksi: »Kone määrittelee nykyaikaisen teollisuuden tarkoitusperän ja menetelmän». Riesman (1960, s. 70) onkin todennut, että Veblenin mielestä darwinismi oli juuri tehdastuotannon kylmän epäpersoonalliseen kokemukseen sopiva filosofia.

Teoksensa toisessa luvussa Veblen tarkastelee koneellista tuotantoprosessia ja korostaa nykyaikaisen tehdasteollisuuden ja koneellisen tuotannon keskeisenä piirteenä standardisoinnin tarvetta. Hän toteaa (s. 12):

Standardisointi merkitsee taloudellisuutta lähes kaikissa hyödykkeiden tarjontaprosessin vaiheissa. . . Tämän lisäksi hyödykkeiden standardisointi merkitsee sitä, että

teollisuuden prosessien riippuvuus toisistaan muuntuu selkeämpiin suhteisiin kuin ennen mekaanisen standardisoinnin tuloa nykyiselle huolitellulle ja tarkalle tasolle.

Veblen kuvailee lavasti talouden keskeistä yksikköä liikeyritystä, joka keskittyi esimodernissa vaiheessa lähinnä kaupankäyntiin. Esimerkkeinä hän mainitsee kauppapuodin. Esikapitalistisen tuotannon keskeinen piirre oli se, että päämääränä oli jokapäiväinen elanto eikä investointeihin ja laajentumiseen tähtäävä voiton tavoittelu (s. 24). Yritystoiminnan rahalliset näkökohdat alkoivat korostua kehityksen edetessä, ja yksityisen liikemiehen huomio siirtyi teollisuusprosessin tarkkailusta ja säätelystä strategiseen kontrolliin ja investointien tehostamiseen. Teollisessa prosessissa sopeutuminen tapahtuu rahallisten transaktioiden avulla, joita liikemiehet tekevät päämääränään rahallinen voitto ja keinoinaan spekulointi systeemin häiriöillä (s. 27—28). Suurliikemiehiä Veblen kutsuu teollisuuden kapteeneiksi. Näiden toimintamallina on pitkän aikavälin liikestrategian suunnittelu, jonka avulla pyritään saavuttamaan laaja kontrolli teollisuusjärjestelmän sisällä. Liikemiehen motiivit ovat rahallisia, ja hän pyrki omaisuksiensa kasvattamiseen.

Modernin suurteollisuuden perusyksikön liikeyrityksen henkinen perusta on yksityisomistuksessa. Kaikki muut liikeperiaatteet ovat alisteisia sille. Veblen kuvailee ja pohtii yksityisomistuksen instituution syntyä ja kehitystä sekä modernissa liike-elämässä keskeistä luotonkäyttöä sangen perusteellisesti, koska hän korostaa raha- ja luottotalouden välistä eroa. Teollisuuden kapteenit toimeenpanevat luottosuhteilla liikestrategiakampanjoita: optioiden, osakkeiden ja debentuurien liikelelaskemista ja vaihtoa. Heidän työnsä ei ole suoranaisesti teollisuusprosessiin liittyvää vaan siinä on osakespekuloinnin piirteitä (s. 121—122). Veblenin mukaan (s. 158):

Yhtiön johtokunnan edun mukaista on se, että yhtiön pääoman todellisen ja oletetun ansaintakapasiteetin välillä on ero, joka suosii tilanteen mukaan ostoja tai myyntejä.

Veblen korostaa sitä, että kaikki liiketoiminta on spekulatiivista siinä mielessä, että markkinoilla vallitseva epävarmuus heijastuu yrityksen toimintaan epävarmuutena tuloksesta.

Käsitellessään oman aikansa hyvinvointia Veblen lähtee liikkeelle siitä, että talouselämän motivaatioperusta on muuttunut (s. 178):

Vanhan järjestyksen ja entisen kaltaisen kaupan vallitessa teollisuus oli toimeentulon etsintää; uuden järjestyksen vallitessa teollisuus tähtää voittojen etsintään. . . Kukoistus merkitsee nyt ensi sijassa liike-elämän kukoistusta; kun taas ennen se merkitsi teollista riittävyyttä.

Ennen koneellisen teollisuuden kehittymistä kauppa oli ainoa organisoitunut taloudellisen toiminnan muoto. Liike-elämä merkitsi suurin piirtein samaa kuin kauppa. Veblen jatkaa (s. 180):

Kriisit, lamat, kovat, huonot ja vilkkaat ajat, spekulatiivisen edistymisen periodit, »kukoistuksen kaudet» ovat ensisijaisesti liike-elämän ilmiöitä; ne ovat alkuperältään hintahäiriöilmiöitä: joko hintojen nousua tai laskua. Nämä ilmiöt liittyvät teolliseen prosessiin tai yhteisön toimeentuloon ainoastaan toissijaisesti liike-elämän yhteyden välityksellä.

Veblen toteaa, että maailmanmarkkinoiden yhdentyminen on merkinnyt sitä, että suhdanteiden vaihtelu on tullut yleismaailmalliseksi ilmiöksi. Tavallisesti taloustieteelliset kriisiteoriat ovat lähteneet liikkeelle tuotannon ja kulutuksen tosiasioiden näkökulmasta, eikä liikeyritykseen ole kiinnitetty kylliksi huomiota. Talousteorian yritykset selittää talouskriisejä ovat lähteneet liikkeelle vanhan aikaisesta luonnollisesta taloudesta tai rahataloudesta, joissa kriisejä ei esiintynyt samalla tavalla kuin nykyään luottotalouden vallitessa (s. 185). Veblen jatkaa (s. 186):

Liikelama ja nousukausi ovat ensisijassa luonteeltaan psykologisia tosiasioita, kuten hintojen liikkeetkin ovat psykologisia ilmiöitä.

Teollisuusjärjestelmään kuuluu luottosuhteita, ja teollisuuden johtaminen edellyttää laajaa lainaluoton käyttöä (s. 186—189). Huonoihin aikoihin liittyvät korkeat korot ja laskevat hinnat, kun taas hyvinä aikoina kysyntä ja hinnat sekä niiden myötä odotetut tulot pyrkivät nousemaan (s. 190—197). Veblenin mukaan erikoistumisen etuihin perustuva tulojen odotettu nousu jatkuu vain niin kauan kuin toisaalta on syrjäisiä teollisuudenaloja, joihin hintatason heilahtelu ei vaikuta nopeasti, ja toisaalta työvoimakustannukset eivät kasva kovin nopeasti.

Veblen korostaa liike-elämän merkitystä taloudellisessa toiminnassa. Hän katsoo, että teollisuuslaman on ensisijaisesti liike-elämän lama. Se syntyy, kun liikemiehet eivät katso saavansa tyydyttäviä voittoja teollisen toiminnan jatkamiseksi (s. 213). Laman seuraukset ovat ikäviä sekä liikemiehille että työläisille, joiden elinkustannusten aleneminen voi kuitenkin ylittää palkkatason laskun. Veblenin mukaan lääke lamaan on voittojen palauttaminen ennalleen (s. 241):

Minkä tahansa ehdotetun lääkkeen on siksi oltava luonteeltaan sellainen, että se saavuttaa tämän ongelman emotionaalisen perustan ja palauttaa tasapainon liikepääoman nimellisen arvon ja liiketulojen välille. Toisin sanoen lääkkeen tulee palauttaa voitot »järjelliselle» tasolle.

Tällaisia lääkkeitä ovat yrityscoalitiot, kuten trustit, joiden avulla hintoja ja tuotosta voidaan säännöstellä. Veblen kiinnittää huomiota monopolisoitumiseen, jonka hän näkee väistämättömänä keinona suojautua lamalta. Talouspolitiikasta nykyaikaisessa mielessä ei vielä hänen aikanaan puhuttu.

1870-luvulta alkaen liike-elämässä oli valinnut hänen teoksensa kirjoittamiseen (1904) asti jatkunut kriisi. Asevarustelulla ja diplomaatialla oli pyritty parantamaan tilannetta mutta tuloksetta. Julkinen kulutus ei ollut kyennyt imemään koko tuotantoa (s. 257). Ainoastaan monopolisoituminen saattoi Veblenin mukaan auttaa pois hiipivästä lamasta. Suuriin koalitioihin liittyi hänen mukaansa normaaliensa skaalaetujen lisäksi erityisiä etu-

ja tavaroiden, materiaalien ja palvelusten ostossa ja myynnissä sekä tuotoksen myynnissä (s. 261).

Veblen keskustelee myös valtion instituutiosta. Moderni perustuslaillinen ja kansanedustuksellinen hallinto on hänen mukaansa olennaisesti yritysjohtamista (s. 285): myös poliittinen hallitus edustaa etupäässä liikeintressejä. Hallitusten liikeintressien perusta on toisaalta patriotismissa ja toisaalta yksityisomistuksessa. Modernissa tilanteessa ja kansainvälisessä kilpailussa periaate »kauppa seuraa lippua» on sangen kuvaava (s. 294).

Sosialismin Veblen yhdistää koneellisuuden nousuun. Hän luonnehtii sitä radikaalisti demokraattiseksi ja traditionaalisten normien vastaiseksi. Hänen mukaansa (s. 359) »sosialistit ovat ainoastaan nykyaikaisten teollisuusyhteiskuntien ajan hengen ääriedustajia».

Veblenin näkemys tieteestä⁸

Veblenin keskustelu tieteestä on kiinnostava. Hänen mukaansa tieteellisen tutkimuksen periaatteet, kausaalinen selittäminen ja eksakti mittaminen, edelsivät koneellisen prosessin valtakautta (Veblen 1975, s. 363). Veblen korosti tieteellisen työn yhteyttä teknologian kehitykseen modernissa mekaanisesti organisoidussa teollisuusjärjestelmässä. 1800-luvulla tapahtui murros, jossa Darwinin ja hänen seuraajiensa merkitys oli suuri. Moderni tiede alkoi nimittäin formuloida teorioitaan prosessin termein, ja »perimmäisen syyn» jumalan

⁸ Mirowskin (1987, s. 1023—1024) mukaan Veblenin tiedekäsitys oli naiivi: Veblen laiminlöi tieteen hermeneuttiset aspektit, mikä esti häntä huomaamasta sitä, kuinka syvälle luonnonoikeudellinen ajattelu todellisuudessa oli juurtunut länsimaiseen kulttuuriin sekä myös hänen ihailmiinsa 1800-luvun tieteisiin, kuten mekaniikkaan, kemiaan ja energetikkaan. Mirowski ei tosin ole itsekään toistaiseksi osoittanut, millä tavoin hermeneutiikka toisi hedelmällisen näkökulman taloustieteelliseen tutkimukseen. Hermeneutiikka tarkoittaa tekstin tulkinnan taitoa ja sitä koskevaa tieteellistä tutkimusta. Hermeneutiikaksi nimitetään myös antipositivistista filosofista suuntausta, jonka nykyinen kehitys sai alkunsa saksalaisten filosofien *Friedrich Schleiermacherin* (1768—1834) sekä *Wilhelm Diltheyn* (1833—1911) kirjoituksista.

näkökulma väistyi (Veblen 1975, s. 369—370). Darwin onnistui esittämään selityksen ihmisen alkuperästä ja kehityksestä, ja vaikka hänen tuloksensa oli pyritty kyseenalaistamaan, hänen tieteenalansa tai hänen metodiaan ei kuitenkaan ole asetettu kyseenalaiseksi.

Erityisen hyvin Veblenin tieteenkäsitys käy ilmi hänen artikkelistaan *Why is Economics Not an Evolutionary Science?*⁹ (Veblen 1963a). Siinä Veblen pohtii syitä sille, miksi hänen aikansa taloustiede ei ole evolutionistista tiedettä. »Klassisessa taloustieteessä»¹⁰ *Smithistä Milliin* ja *Cairnesiin* taloudelliset lait formuloitiin lakeina normaaleista tai luonnollisista olosuhteista. Ennakkokäsitys oli sellainen, jossa päämäärä nähtiin annettuna. Veblen puhuikin konjekturaalisesta historiasta. Hänen mukaansa instituutioita kuten rahaa käsitellään kirjoittajan idealisoiman talouselämän taloudellisen prosessin normaalitapauksen päämäärän termein (s. 46). Siis Veblen kritisoi klassista poliittista taloustiedettä siitä, että teorianmuodostus tapahtuu idealisoidusta päämäärästä käsin sen sijaan, että tarkasteltaisiin prosessin kausaalisuhteita.

Parhaimmillaan klassisen taloustieteen deduktiivinen metodi tuotti Veblenin mukaan loogisesti konsistentteja propositioita asioiden normaaleista suhteista ja huonoimmillaan periaatteita liike-elämän johtamista varten tai poleemista keskustelua talouspolitiikan kiistakysymyksistä (s. 47—48). Veblen toteaa, että modernit luonnontieteet ovat sen sijaan kiinnittäneet huomionsa elämän prosessiin ja pyrkivät selittämään sitä kumulatiivisen kausaation termein.

Veblenin mielestä klassisen taloustieteen edustajat eivät ole yrittäneetkään irrottautua luokittelevasta lähtökohdastaan. Saksalaisen historiallisen koulukunnan edustajat ovat yrittäneet tarkastella taloudellista kehitysproses-

sia, mutta koska he ovat harrastaneet esidarwinistista spekulointia kehityksestä, tuloksena on ollut ainoastaan ilmiön kuvaus muttei sen syntyä koskevaa selitystä. Myöskään itävaltalainen koulukunta ei ole kyennyt murtamaan klassisen taloustieteen traditiota, mikä Veblenin mukaan johtuu vanhentuneesta ja virheellisestä ihmiskäsityksestä. Kaikki taloustieteilijät ovat Veblenin mukaan omaksuneet hedonistisen ennakkokäsityksen ihmislunnonsta ja inhimillisestä toiminnasta, mistä seuraa se, ettei taloudellista intressiä tarkastella toimintana eikä sen tarkasteluun käytetä evolutionistista metodia (Veblen 1963a, s. 55).

Veblen kiinnittää näin huomiota taloustieteen ihmiskuvaan. Hän toteaa, että modernissa psykologiassa ja antropologiassa ihminen nähdään taipumusten ja tottumusten yhdistelmänä, joka pyrkii toimintaan eikä ainoastaan tyydyttämään tarpeitaan. Hänen mukaansa yksilön taloudellinen elämänhistoria on kumulatiivinen prosessi, jossa keinoja sopeutetaan päämääriin. Myös yhteisössä taloudellinen muutos on viime kädessä muutosta ajattelutavoissa. Tämän takia evolutionistisen taloustieteen tutkimuskohteena tulisi olla taloudellinen toiminta.

Veblen (1963a, s. 54—55) kiteyttää sanomansa seuraavasti:

Siitä, mitä on sanottu käy ilmi, että evolutionistisen taloustieteen tulee olla teoria taloudellisen intressin määräämästä kulttuurisen kasvun prosessista; teoria taloudellisten instituutioiden kumulatiivisesta sarjasta esitettynä prosessin itsensä termein.

Veblen ja Marx

Veblen kuului niihin harvoihin amerikkalaisiin teoreetikoihin, jotka ottivat Marxin vakavasti vuosisadan alussa. Se onkin tärkeä syy marxilaisten Vebleniä kohtaan tuntemaan kiinnostukseen¹¹ (*Simich ja Tilman* 1982,

⁹ *Secklerin* (1975, s. 11) näkemyksen mukaan institutionalismi sai alkunsa kyseisen artikkelin julkaisemisesta *The Quarterly Journal of Economics* -lehdessä vuonna 1898. Siinä Veblen kiteyttää valtavirtataloustieteen kriittikkensä keskeiset kohdat ja formuloi institutionalistisen reformiohjelman.

¹⁰ Veblenin termi, jolla hän viittaa klassiseen poliittiseen taloustieteeseen.

¹¹ Harva amerikkalainen talousteoreetikko on saanut yhtä paljon marxilaisten huomiota kuin Thorstein Veblen. Veblenin käsitys — ja jossain määrin virheelliseksi

s. 323). Usein kiinnostukseen on liittynyt kriittinen näkökulma. Häntä ovat kritisoineet erityisesti *John Wright*, *Randolph Landsman* ja *Paul Baran* darwinilaisen metodologian käytöstä, mutta esimerkiksi *Arthur Davis* on sijoittanut Veblenin lähelle marxilaista traditiota (*Simich* ja *Tilman* 1982, s. 326–329). Kun Landsman pitää Vebleniä behavioristina ja pragmatistina, Davis puolestaan arvostaa Veblenin sosiaalisen muutoksen käsitettä ja katsoo, että Veblen onnistui välttämään darwinismin ongelmalliset käsitteet, kuten olemassaolon taistelun ja luonnonvalinnan käsitteet.

Monet marxilaiset ovat pitäneet Veblenin luokka-analyysiä puutteellisena ja katsovat, että hän keskittyi liiaksi ylärakenteen tarkasteluun. Varhaisessa tuotannossaan Veblen ajatteli luokan määrääytyvän ammatillisten tekijöiden perusteella, mutta viimeisessä teoksessaan *Absentee ownership* vuonna 1923 hän siirtyi luokkaintressiteorian kannalle. Veblen katsoi, että työväenluokkaa riistetään, mutta kielsi luokan vallankumouksellisuuden ja radikaalisuuden. Hänen mukaansa työläiset kuitenkin radikalisoituvat koneellisessa tuotantoprosessissa (*Simich* ja *Tilman* 1982, s. 330–331). Yksi perustava ero Marxin ja Veblenin välillä on se, että jälkimmäinen piti valtiota feodaalisena jäänteinä. Veblen on saanut kiitosta esimerkiksi *Baranilta* ja *Sweezyiltä* huomion kiinnittämisestä monopoleihin (*Baran* ja *Sweezy* 1970, s. 136) sekä militarismin sisäpoliittisten vaikutusten tarkastelusta (sama, s. 207–208). Yhteistä Marxille ja Veblenille on teknologian ja materiaalisen tuotannon näkeminen yhteiskunnallisen kehityksen dynaamisina voimina.

Veblenin suurimpana heikkoutena Paul Sweezy on pitänyt pääoman kasautumisprosessin heikkoa analyysiä (*Simich* ja *Tilman*

katsottu tulkinta (*Simich* ja *Tilman* 1982, s. 324) — Marxista perustui teoksiin *Pääoma*, *Kommunistinen manifesti* sekä *Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi*, sillä esimerkiksi *Saksalainen ideologia* ja *Grundrisse* -teoksia ei ollut vielä julkaistu Veblenin kirjoittaessa artikkelinsa *The Socialist Economics of Karl Marx and his Followers* (*Veblen* 1963b) vuosina 1906–1907 *The Quarterly Journal of Economics* -lehteen.

1982, s. 336), mistä seuraa myös suhdanneanalyysin puutteellisuus. Kaiken kaikkiaan marxistit ovat arvostelleet Vebleniä kyynisyydestä ja pessimismistä tulevaisuuden visioissa sekä teorian ja käytännön välityksen puutteesta. Kun Marx oli hegeliläisenä romantiikan perillisenä optimisti, Veblen oli darwinisti ja pidättyväinen tulevaisuuden ennustuksissaan. Ensimmäisessä artikkelissaan Karl Marxin ja hänen seuraajien sosialistisesta taloustieteestä Veblen toteaa, että darwinismi on pitkälti tullut hegeliläisyyden tilalle vuosisadan vaihteen marxilaisten teoreetikkojen ajattelussa.

Veblen (1963b, s. 72–73) korostaa darwinilaisittain lajin sopeutumista ympäröiviin olosuhteisiin:

Erityinen kohta, jossa teoria ymmärrettyinä yksinkertaisesti sosiaalisen kasvun teorianä on haavoittuvimmillaan, on siihen välttämättä sisältyvä oppi väestöstä: oppi työttömien työmiesten kasvavasta reservistä. Työttömän työvoimareservin oppi sisältää postulaatin, jonka mukaan väestö kasvaa joka tapauksessa ilman yhteyttä nykyisiin tai tuleviin elinoloihin... Darwinin jälkeen kellään ei olisi rohkeutta sanoa, että elinolot eivät ole ehtona ihmislaajin lisääntymiselle.

Veblenin perintö

Philip Mirowski (1987) on esittänyt mielenkiintoisen Veblenistä periytyvän institutionaalisen taloustieteen ja neoklassisen taloustieteen sekä niiden taustalla olevien filosofisten traditioiden vertailun. Hänen rohkeat kannanotonsa kaipaisivat yksityiskohtaista tarkastelua, mutta kiinnitän tässä huomiota vain joihinkin väitteisiin.

Mirowski lähtee liikkeelle formuloimaan ns. *Durkheim/Mauss/Douglas*¹²-teesistä

¹² Sosiologi *Émile Durkheim* ja antropologit *Marcel Mauss* sekä *Mary Douglas*. Durkheim ja Mauss esittivät vuonna 1903, että kaikissa primitiivisissä kulttuureissa asioiden ja esineiden luokittelu toisintaa ihmisten olemien luokittelun (*Mirowski* 1987, s. 1003).

(DMD-teesi), jossa hänen (1987, s. 1004) mukaansa väitetään, että sosiaaliset suhteet kulttuurissa vaikuttavat fysikaalista maailmaa koskevien teorioiden muotoutumiseen, ja fysikaalista maailmaa koskevia teorioita käytetään puolestaan luonnehtimaan ideaalista järjestystä. Mirowski kutsuu mallia tieteen sosiologian pyörremalliksi. Hän väittää DMD-teesiin nojautuen, että kartesiolaisen tietoteorian¹³ ja neoklassisen talousteorian rakenteen välillä vallitsee läheinen yhteys: taloudellisen maailman sosiaalinen järjestys heijastuu fysikaalisen maailman tieteellisessä järjestyksessä (Mirowski 1987, s. 1007).

Mirowski kysyy, miten taloustieteen valtavirrasta poikkeavien koulukuntien ja erityisesti institutionalismin olemassaolo taloustieteessä on selitettävissä, ja etsii vastausta institutionalismin filosofisista perusteista. Hänen mukaansa pragmatistinen¹⁴ tieteenkäsitelmä ja epistemologia loivat pohjan institutionalistisen koulukunnan uudelle tulkinneelle taloudesta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Hän pohtii myös sitä, tarjoaako pragmatistinen filosofia vaihtoehdoisen ihmiskuvan taloustieteen perinteiselle ihmiskäsitykselle (homo economicus), ja esittää kiinnostavia mutta kiistanalaisia teesejä neoklassisen ja institutionalistisen taloustieteen sekä niiden taustalla hänen mukaansa olevien filosofioiden kartesiolaisuuden ja pragmatismien luonteesta.

Mirowski (1987, s. 1003) toteaa, että kuluvan vuosisadan keksinnöt fysiikassa ovat pitkälti kumonnet käsitelmän mekaanisesti determinoidusta maailmasta ja jättäneet meidät hämmennyksen valtaan mahdollisuuksien rajattomuuden, kaaoksen ja esiinsukeltavien uusien ilmiöiden edessä. Hänen kiistanalaisen kantansa mukaan neoklassinen taloustiede, joka imitoi 1900-luvun vanhentunutta fysiik-

kaa, tulee DMD-teesin perusteella eristäytymään kasvavassa määrin kulttuurisista käsitelmistä, koska se puolustaa mekaanisesti determinististä ja staattista luonnonoikeuskäsitelmää. Hän ennustaa, että Veblenin perintöön nojaava institutionaalinen taloustiede tulee olemaan hyvässä asemassa taloustieteen uudistamisessa hermeneuttisesta näkökulmasta. Nähtäväksi jää, tapahtuuko Mirowskin ennustama institutionalismin uusi tuleminen taloustieteessä. Hän väittää, että siitä on jo merkkejä havaittavissa.

Kirjallisuus

- Baran, P. & Sweezy, P. (1970): *Monopoly Capital — An Essay on the American Economic and Social Order*, Bungay, Penguin Books.
- Guha, A. (1981): *An Evolutionary View of Economic Growth*, Oxford, Clarendon Press.
- Hamilton, D. (1970): *Evolutionary Economics — A Study of Change in Economic Thought*, Albuquerque, University of New Mexico Press.
- Hicks, J. (1969): *A Theory of Economic History*, Oxford, Clarendon Press.
- Hirschleifer, J. (1977): *Economics from a Biological Viewpoint*, Journal of Law and Economics 20.
- Hirschleifer, J. (1985): *The Expanding domain of Economics*, American Economic Review 75.
- Matthews, R. C. O. (1984): *Darwinism and Economic Change*, Oxford Economic Papers 36.
- Mayhew, A. (1987): *The Beginnings of Institutionalism*, Journal of Economic Issues 21: 3, s. 971—998.
- Mirowski, P. (1987): *The Philosophical Bases of Institutional Economics*, Journal of Economic Issues 21: 3, s. 1001—1038.
- Nelson, R. & Winter, S. (1982): *An Evolutionary Theory of Economic Change*, Harvard, The Belknap Press.
- Riesman, D. (1960): *Thorstein Veblen — A Critical Interpretation*, New York, The Seabury Press.
- Schotter, A. (1981): *The Economic Theory of Social Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Schotter, A. (1985): *Free Market Economics: A Critical Appraisal*. New York, St. Martin's Press.

¹³ Ranskalaisen filosofin René Descartesin (1596—1658) mukaan tosi tieto on saavuttavissa tietyistä ehdottoman varmoista perusaksioomista johtamalla kuten matematiikassa menetellään. Rationalisti Descartes korosti deduktion merkitystä tieteellisessä tutkimuksessa. (Ks. Mirowski 1987, s. 1005—1006.)

¹⁴ Mirowski esittelee pintapuolisesti johtavien pragmatistien C. S. Peircen ja John Deweyn ajatuksia (Mirowski 1987, s. 1007—1018).

- Seckler, D. (1975): *Thorstein Veblen — A Study in the Social Philosophy of Economics*, Bristol, MacMillan.
- Sen, A. (1987): *On Ethics and Economics*, Worcester, Basil Blackwell.
- Simich, J. L. & Tilman, R. (1982): *Thorstein Veblen and his Marxist Critics: an interpretive review*, *History of Political Economy* 14: 3, s. 323—341.
- Veblen, T. (1963a): *Why is Economics not an Evolutionary Science?* Teoksessa Rosenberg, B. toim.: *Thorstein Veblen*, New York, Thomas Y. Cromwell Company, s. 39—57.
- Veblen, T. (1963b): *The Socialist Economics of Karl Marx and His Followers*. Teoksessa Rosenberg, B. toim.: *Thorstein Veblen*, New York, Thomas Y. Cromwell Company, s. 58—73.
- Veblen, T. (1975): *The Theory of Business Enterprise*, New York, Augustus Kelley.
- Veblen, T. (1985): *The Theory of the Leisure Class*, Kinsport, Penguin Books.

Tulopoliittiset neuvottelujärjestelmät ja taloudellinen kehitys*

SEPPO LEPPÄNEN

Sopeutuminen kansainvälisiin kysyntä- ja tarjontahäiriöihin tapahtuu keskeisesti työmarkkinoilla. Vaikka eri maita kohdanneet ulkoiset häiriöt ovat olleet likipitään samanlaisia, maittaisessa sopeutumisessa on ollut suuria eroavuuksia. Jotkut maat ovat saavuttaneet matalan inflaation huomattavasti korkeamman työttömyyden vallitessa kuin vastaavanlaisen häiriön kohteiksi joutuneet naapurit. On syytä olettaa, että työmarkkinoilla on lukuisia maiden välisiä erityispiirteitä ja rakenteellisia eroja, jotka selittävät sopeutumiseroja.

Lisääntyvää mielenkiintoa kansainvälisessä keskustelussa on saavuttanut näkemys, joka korostaa talouksien menestyserojen selityksessä työmarkkinoiden rakenteellisia tekijöitä. Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän työmarkkinoilla, jonka ominaispiirteitä ovat mm. korkea työntekijöiden ja työnantajien järjestäytymisaste, keskitetty palkkaneuvottelujen taso ja laajat koko palkansaajakenttää kattavat sopimukset, työn ja pääoman yhteisymmärrys ja hallitusten osallistuminen neuvottelujen vauhdittamiseen, katsotaan selittävän joidenkin maiden muita paremman työllisyys- ja inflaatiokorjauksen (*Bruno ja Sachs (1985), McCallum (1986), Calmfors ja Driffill (1987), Newell ja Symons (1987), OECD (1987)*).

Seuraavassa tarkastellaan kansainvälisen vertailun avulla ensiksikin eri neuvottelujärjestelmätyyppejä OECD-maissa. Toiseksi pyritään vastaamaan kysymykseen miten neuvottelujärjestelmät ja maiden taloudellinen kehitys liittyvät toisiinsa. Lopuksi pohditaan millaisia neuvottelujärjestelmään kytkeytyviä muutospaineita 1990-luvulla on Suomessa ja

mitä johtopäätöksiä voidaan esittää tulopoliitiikan kehityssuunnasta.

2. Neuvottelujärjestelmät

2.1. Ryhmittelyn perusteet

Neuvottelujärjestelmien ryhmittelyn tavoitteena on eritellä maat järjestelmien ominaisuuksien mukaan (ks. *Calmfors ja Driffill (1987), OECD (1987), Bruno ja Sachs (1985), Kauppinen (1987), Lehner (1987)*). Seuraavassa käytetään ryhmittelyperusteina järjestäytymisastetta, palkkaneuvottelujen keskittyneisyyttä, tulonjakoristiriitojen astetta sekä valtion roolia neuvottelujen edistäjänä. Tavoitteena on eritellä lähinnä korporatiivisen neuvottelujärjestelmän ominaispiirteitä. Ryhmittelykriteerit jäävät monessa tapauksessa kvalitatiivisiksi. Ne eivät myöskään ole kokonaan toisiaan poissulkevia.

Järjestäytymisaste: Jos työntekijöiden ja työnantajien järjestäytymisaste on korkea, harvoihin keskusjärjestöihin keskittynyt, mahdollisuudet neuvotella ja päättää työntekijäkunnan laajan osan työehdoista ovat hyvät.

Palkkaneuvottelujen keskittyneisyys: Korkea järjestäytymisaste antaa mahdollisuudet neuvottelujen ja päätöksenteon keskittyneisyydelle. Neuvottelu- ja päätöksentekotaso voi olla moniportainen: keskusjärjestö-, liitto- tai yritystaso. Neuvottelu- ja päätöstaso eivät välttämättä ole samoja. Ammattiliitot voivat jakautua teollisuusliitto- tai ammattikuntajaon mukaisesti. Laajoja työntekijäryhmiä kattavat keskitetyt sopimukset eivät voi olla kovin yksityiskohtaisia, eikä niiden sitovuus välttämättä ole suurempi kuin yritystason sopimuksissa.

* Artikkelin perustuu Taloudellisen suunnittelukeskuksen julkaisemaan tutkimukseen *Leppänen (1988)*.

Yhteisymmärrys: Korporatiivisessa neuvottelujärjestelmässä on suhteellisen suuri yksimielisyys työmarkkinoiden perustavoitteista. Esimerkiksi eri työntekijäryhmät hyväksyvät laajalti näkemyksen, että hyvä työllisyyskehitys vaatii kohtuullista voittojen tasoa, mikä takaa tuotantokoneiston säilymisen uudenaikaisena ja kilpailukykyisenä. Samoin työnantajapuoli näkee työvoiman uusiutumisen tärkeänä kilpailutekijänä. Työn ja pääoman välisen hyvän yhteisymmärryksen ilmentymiä ovat usein myös toimivat osallistumisjärjestelmät sekä vähäinen lakkoalttius.

Valtio neuvottelujen edistäjänä: Korporatiiviseen järjestelmään kytkeytyy välitön tai välillinen valtion mukanaolo neuvotteluissa. Veroasteikkojen tarkistukset, sosiaalipoliittiset tai työelämän uudistukset, julkisten alojen työntekijöille asetetut palkkanormit tai työmarkkinoille annetut palkkakatot ovat esimerkkejä valtion osallistumisesta palkkanuovotteluihin. Kysymykseen liittyy myös järjestöjen yhteiskunnallinen rooli. Korporatiivisessa järjestelmässä järjestöt voivat vaikuttaa paitsi jäsenistön välittämien etujen ajamiseen usein myös talouspolitiikan sisällön muotoutumiseen.

2.2. Maiden ryhmittely

Neuvottelujärjestelmien perusteella maat voidaan jaotella kolmeen ryhmään, korporatiivisen, yrityskohtaisen ja liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maihin (*Bruno ja Sachs (1985), Calmfors ja Driffill (1987), OECD (1987)*).

Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa, kuten Itävallassa ja Pohjoismaissa, työntekijöiden järjestäytymisaste sekä palkkanuovottelujen keskittymis- ja kattavuusaste ovat korkeat. Yhteisymmärrys työn ja pääoman kesken on suuri ja valtio osallistuu keskeisesti neuvottelujen edistämiseen. Keskitetty palkkapolitiikka on usein solidaarista ja perustuu kollektiivisiin sopimuksiin, joiden lukumäärä on vähäinen. Vaikka sopimukset ovat laajoja, usein koko työmarkkinakentän kattavia, ne eivät kuitenkaan merkittävästi ra-

joita yritysten valtaa esimerkiksi irtisanomisten osalta. Korkean järjestäytymisen takia keskus- ja jäsenliitoilla on runsaasti monopolivoimaa työmarkkinoilla.

Keskitettyä palkkapolitiikkaa toteuttavat maat ovat yleensä hyvin avoimia talouksia, jolloin ulkomaankauppa antaa rajoituksensa työmarkkinajärjestöjen toiminnalle. Järjestelmän keskittyneisyydestä johtuen työmarkkinoiden vertikaalinen kontrolli, so. keskustason sana suhteessa liittoihin ja yritystasoon, on usein suuri. Järjestelmä myös vähentää informaatio-ongelmia koko taloutta koskevan tarjontahäiriön ilmaantuessa. Korkean korporatiivisuuden ja yhteisymmärryksen maissa raha- ja finanssipoliitiikka on usein sopeutuvaa, mistä seuraa paineita valuuttakurssien muuttamiseksi.

Toinen suhteellisen selkeä ryhmä on *yrityskohtainen neuvottelujärjestelmä*, joka on toiminnassa mm. USA:ssa, Kanadassa, Japanissa ja Sveitsissä. Näissä maissa työntekijöiden järjestäytymisaste on alhainen sekä valtion osallistuminen neuvottelujen edistämiseksi vähäinen. Työn ja pääoman yhteisymmärrys yritystasolla voi toisaalta olla hyvä.

USA:ssa palkkasopimusten koordinointi toimialojen sisällä ja niiden välillä voi tapahtua joidenkin keskeisten alojen mallisopimusten puitteissa. Koska millään yksittäisellä työmarkkinaryhmällä ei ole markkinoilla monopoliasemaa, kysyntä ja tarjonta sopeuttavat koko maan tasolla huomattavassa määrin palkkasopimukset. Vaikka sopimukset ovat kapea-alaisia, niiden sitovuus on suuri. Sopimuksissa on määritelty palkan lisäksi myös työntekijöiden tehtäviä ja yritysten työllistämismelvoitteita. Sopimuksissa on usein myös selkeä senioriteettiperiaate, eli pitkään töissä olleilla ja järjestäytyneillä on parempi irtisanomissuoja.

Japanissa palkkasopimukset ovat USA:han verrattuna huomattavasti suppeampia. Ne sisältävät yleensä vain palkan määrittämisen. Liittojen neuvotteluvoimaa rajoittaa merkittävästi myös markkinoiden kilpailutilanne. Palkat sopeutetaan yritysten kannattavuuden ja työllisyyden muutoksiin. Runtas neljäsosa palkkatuloista saadaan erilaisten bonusjärjes-

telmien puitteissa. Työllisyyden sijasta palkka toimii sopeuttajana enemmän kuin muissa maissa. Myös Japanissa voimakkain sopeutuminen tapahtuu järjestäytymättömässä työmarkkinakentässä sekä pienissä ja keskisuurissa alihankkijayrityksissä. Yrityskohtaiset palkkasopimukset yhdenmukaistetaan ns. kevätkierroksen (*schunto*) yhteydessä, jossa sopimuksia pyritään koordinoimaan keskenään.

Keskitetyn korporatiivisen järjestelmän ja yrityskohtaisen järjestelmän maiden lisäksi on erotettavissa näitä heterogeenisempi maaryhmä, jossa *neuvottelujärjestelmät ovat pirstoutuneet* toimialakohtaisesti. Tällaisen järjestelmän voidaan katsoa olevan Saksan liittotasavallassa, Ranskassa, Italiassa, Benelux-maissa ja Isossa-Britanniassa. työntekijöiden ja työnantajien järjestäytymisaste sekä keskusjärjestöjen rooli on näissä maissa vähäisempi kuin keskitetyn neuvottelujärjestelmän maissa. Työntekijät ovat järjestäytyneet sekaisin ammattikunta-, teollisuusliitto-, uskonnollisten tai poliittisten periaatteiden mukaan jakautuneisiin liittoihin ja keskusjärjestöihin, jotka usein voimakkaasti kilpailevat vaikutusvallasta.

Saman työnantajan on neuvoteltava usean työntekijäliiton kanssa. Järjestelmän puitteisissa on vaikea saada aikaan pysyvää vastuuta toimipaikka-, yritys- ja toimialatason neuvottelujen välillä. Keskipakois- ja pirstoutumistekijöitä voimistaa vielä sisäisten tai ulkoisten rajoitteiden puute toimialatason neuvotteluisissa. Työntekijäliitot ovat usein monopoliasemassa tietyllä toimialalla, mutta toimialojen välinen koordinointi on heikko. Toisaalta näiden maiden työmarkkinat eivät ole riittävän suuria kysynnän ja tarjonnan muodostamaa markkinakoordinaatiota silmällä pitäen.

Lukuisat tutkijat ovat pyrkineet ryhmittelämään OECD-maita järjestykseen korporatiivisuuden asteen mukaan (*Leppänen (1988)*). Tässä esityksessä sovelletaan *Calmforsin* ja *Driffillin* korporatiivisuusryhmittelyä, joka vastaa myös *OECD:n* raportissa (1987) esitettyjä näkemyksiä. Ryhmittely kuvaa eri maiden työmarkkinoiden korporatiivisuusastetta, jonka luokitteluperustana sopimustoiminnan keskittyneisyydellä on tärkein sija. Mukana

on varsin peittävästi kaikki teollistuneimmat ja kehittyneimmät OECD-maat.

Maiden korporatiivisuuden mukainen järjestys on seuraava:

- a. Korporatiivinen järjestelmä
 1. Itävalta
 2. Norja
 3. Ruotsi
 4. Tanska
 4. Suomi
- b. Eriytynyt toimialakohtainen neuvottelujärjestelmä
 6. Saksan liittotasavalta
 7. Hollanti
 8. Belgia
 9. Uusi-Seelanti
 10. Australia
 11. Ranska
 12. Iso-Britannia
 13. Italia
- c. Yrityskohtainen neuvottelujärjestelmä
 14. Japani
 15. Sveitsi
 16. USA
 17. Kanada

On korostettava, että ryhmittely on vain suuntaa antava. Esimerkiksi Japania ja Sveitsiä ei voida ryhmitellä niiden työmarkkinoiden tiettyjen erityispiirteiden takia USA:n ja Kanadan kanssa samaan ryhmään, vaikka työmarkkinat ovatkin hyvin yrityskeskeiset, siksi Japani on seuraavassa tarkastelussa omaa ryhmänään.

3. Neuvottelujärjestelmät ja taloudellinen kehitys

3.1. Tarkastelun lähtökohdat

Teoreettisia perusteluja keskitetyn korporatiivisen järjestelmän paremmuudelle on haettu ns. vangin dilemmasta sekä julkisen hyvän (*public good*) ongelman ratkaisusta. Vangin dilemman lähtökohtana on, että kaikki palkansaajat saavuttavat paremman tuloksen al-

haisempien nimellispalkkojen korotusten kuin inflatoristen ratkaisujen vallitessa.¹ Yksittäinen työntekijäryhmä saisi kuitenkin heikomman palkkakehityksen hyväksyessään matalat nimellispalkkojen korotukset samanaikaisesti kun muut ryhmät vaatisivat ja saivat korkeammat palkankorotukset. Koska yksittäinen ryhmä ei ole varma miten muut ryhmät reagoivat, myös se pidättyy palkkahillinnästä. Tällainen ongelma on vähäisempi keskitetyssä järjestelmässä kuin pirstoutuneessa liittokohtaisessa järjestelmässä. Yksittäiset työntekijäryhmät voivat luottaa siihen, että niiden kunkin kohdalla maltti kannattaa.

Julkisen hyvän ongelma syntyy sen vuoksi, että yksittäisen ryhmän nimellispalkkojen hillinnän edut (esimerkiksi parempi työllisyys) eivät kohdistu vain kyseisen ryhmän palkansaajille, jotka kantavat siitä aiheutuvat kustannukset (heikompi reaali-palkkakehitys), vaan myös kaikille muille palkansaajille. Ilman riittävää keskitettyä koordinaatiota yksittäiset liitot katsovat, että he saavat paremman hyödyn itselleen vaatimalla korkeampia nimelliskorotuksia. Jos laaja palkansaajajoukko kantaa kustannukset, mikään yksittäinen merkittävä ryhmä ei pääse vapaamatkustajana hyötymään muiden tekemästä työstä.

Kun neuvottelujärjestelmät ja talouden menestystä kuvaavat indikaattorit kytketään keskenään ei tarkastelussa selvitetä syy- ja seuraussuhteita, vaan tiettyjen ilmiöiden samanaikaista esiintymistä. Korporatiivisuusjärjestys tai maaryhmät kytketään inflaatio- ja työllisyystasapainoa, funktionaalista tulonjakoa, palkkahajontaa ja reaali-palkkojen joustavuutta kuvaavaan aineistoon. Lähestymistapa ei anna mahdollisuuksia erotella talouspolitiikan ja korporativismin vaikutuksia.

Lähtöolettamuksena tarkastelussa on, että

¹ »Vangin dilemma» viittaa seuraavaan tilanteeseen: Kahta yhdessä rikoksen teosta epäiltyä kuulustellaan erikseen. Kullekin tarjotaan pienempää rangaistusta, jos hän tunnustaa verrattuna tilanteeseen, jossa hän ei tunnusta, mutta toinen epäillyistä tunnustaa. Jos kumpikaan ei tunnusta, syyte jää toteen näyttämättä. Peläten, että toinen tunnustaa, kumpikin vangittu tunnustaa. Jos he kykenisivät koordinoimaan toimintansa, kumpikaan ei tunnustaisi. Näin vangin näkökulmasta koordinoitilanne olisi parempi (ks. esim. Fischer, 1987).

korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa sekä yritysکوhtaisen neuvottelujärjestelmän maissa on hyvä inflaation ja työllisyyden välinen *trade off* sekä hyvä reaali-palkkajoustavuus (ks. Bruno ja Sachs (1985), OECD (1987), Newell ja Symons (1987), McCallum (1986)). Yksittäinen palkansaajaryhmä voi tällaisessa järjestelmässä luottaa paremmin siihen, etteivät muut ryhmät saa parempia palkkasopimuksia (vangin dilemma) ja ettei vapaamatkustajina ilmaiseksi etuja saavien lukumäärä ole suuri (julkisen hyvän periaate).

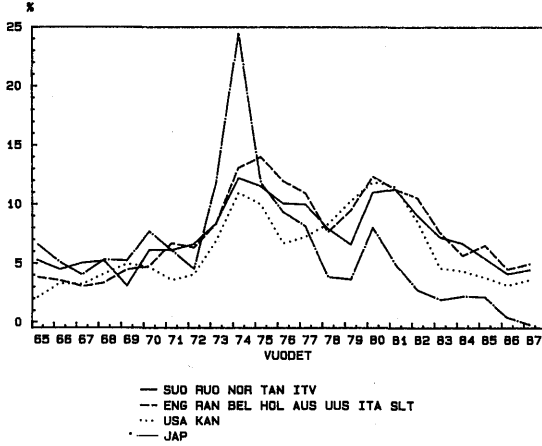
Yrityskohtaisessa neuvottelujärjestelmässä vastaavasti mikään ryhmä ei ole monopoliasemassa eikä voi vaikuttaa olennaisesti kokonaisuuteen. Eriytyneen neuvottelujärjestelmän työmarkkinoilla sitä vastoin liitoilla on monopolivoimaa vaikuttaa palkkaratkaisuun, mutta liittojen välisten sopimusten keskitetty koordinointi puuttuu.

Korporatiivisen järjestelmän maissa palkkaerot ovat todennäköisesti pienemmät kuin muissa maissa. Voittojen ja palkkojen jakautuminen yrittäjätoiminnassa on oletettavasti voitoille edullinen näissä maissa. Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän voidaan olettaa vähentävän myös informaatio-ongelmia ja tehottomuutta talouden sopeutuessa tarjontahäiriöihin. Eriytyneessä toimialakohtaisessa järjestelmässä liittojen välinen palkkakilpailu hidastaa palkkojen hillintää.

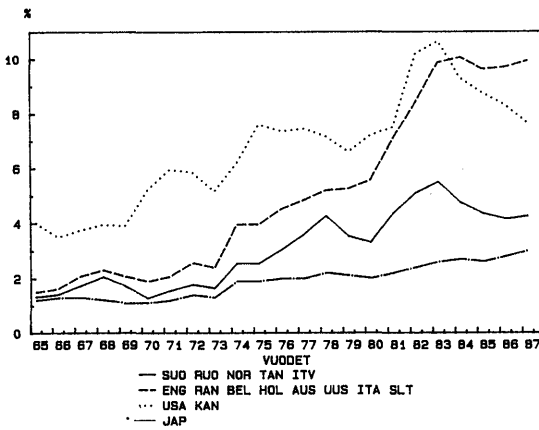
3.2. Inflaatio ja työttömyys

Kuvioissa 1a.—1c. on esitetty 16 OECD-maata ryhmiteltynä luvussa 2.2. esitetyn korporatiivisuusasteen mukaan neljään luokkaan sekä näiden maaryhmien inflaatio ja työttömyysaste sekä näiden summa (*misery index*). Työttömyys on koko tarkastelujakson ollut selvästi alhaisin Japanissa ja korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa. Yrityskohtaisen neuvottelujärjestelmän maiden työttömyysaste oli aina 1980-luvun alkupuolelle saakka korkeampi kuin liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maissa (USA ja Kanada). 1980-luvulla työttömyysaste on laskenut selvästi korporatiivisen ja yritysکوhtaisen neuvottelujärjestel-

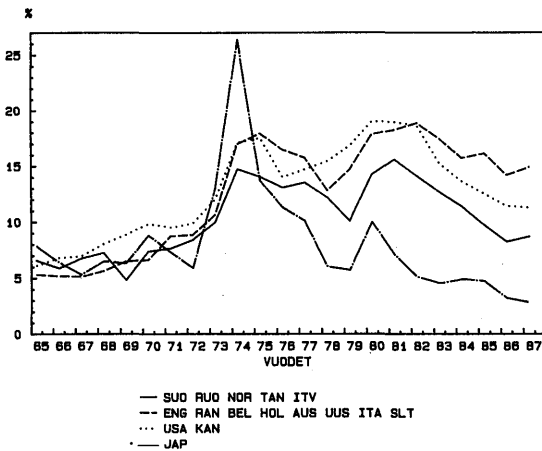
1a Kuluttajahintojen vuosimuutos

1b Työttömyysaste

1c Inflaation ja työttömyysasteen summa

Kuvio 1. Taloudellinen kehitys korporatiivisuuden mukaan luokitelluissa maaryhmissä vuosina 1965—1987

män maissa, kun taas liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maissa työttömyys on säilynyt korkeana.

Liittokohtaisen ja korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa inflaatio on ollut ensimmäisen öljykriisin jälkeen likipitään yhtä suuri. Japanin inflaatio on ollut 1970-luvun puolivälin jälkeen selvästi vähäisin.

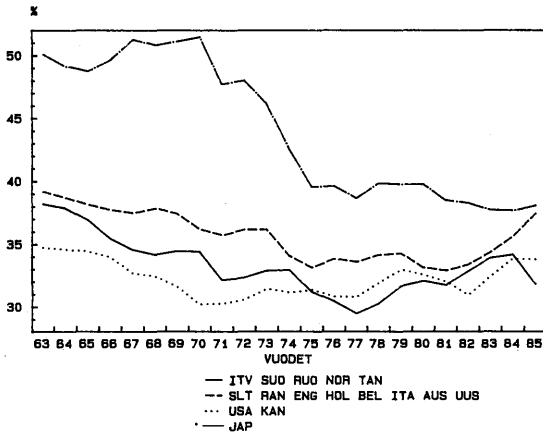
Työttömyyden ja inflaation summa on ollut 1970-luvun alusta lähtien matalin Japanissa ja korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa. 1980-luvulla kuitenkin yrityskohtaisen neuvottelujärjestelmän maat ovat lisänneet eroa liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maihin verrattuna, lähinnä alentuneen työttömyyden ansiosta.

Olettamus siitä, että toisaalta korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maat sekä toisaalta yrityskohtaisen neuvottelujärjestelmän maat ovat selviytyneet keskimääräistä paremmin työttömyyden ja inflaation hoidossa, saa näistä arvioista tukea. Erytisen heikosti ovat menestyneet liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maat.

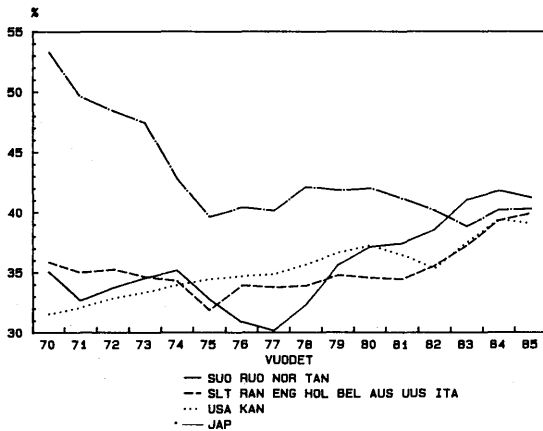
3.3. Tulonjako

Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maihin liittyy yleensä keskimääräistä vähäisempi työn ja pääoman ristiriita. Näissä maissa on suhteellisen suuri yksimielisyys keskeisistä talouspolitiikan tavoitteista. Siten voisi olettaa, että voittoaste mitattuna esimerkiksi toimintaylijäämän bruttokansantuoteosuutena olisi korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa keskimääräistä korkeampi.

Tulonjako muuttui 1960-luvun puolivälistä lähtien selvästi palkkojen hyväksi kaikissa vertailumaaryhmissä 1970-luvun jälkipuoliskolle saakka, mistä lähtien voittojen osuus on kääntynyt nousuun (kuviot 2.). Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa toimintaylijäämien osuus kansantuotteesta on kuitenkin alhaisin kaikista vertailumaaryhmistä. Erytisesti liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maissa on voittojen tulo-osuus kasvanut 1980-luvulla. Kuluvan vuosikymmenen puolivälissä oli voittojen taso tässä maaryhmässä Japanin jälkeen selvästi korkein.

Kuvio 2. Bruttotoimintaylijäämän osuus kansantuotteesta vuosina 1963—1985 16 OECD-maassa

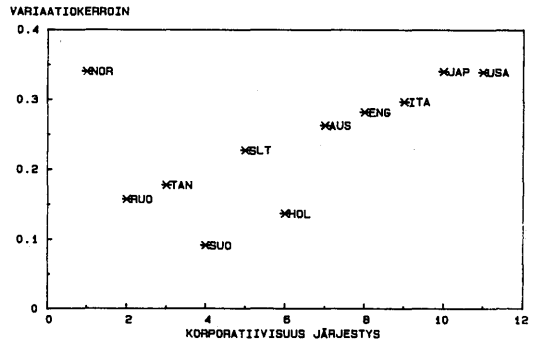
Kuvio 3. Bruttotoimintaylijäämän osuus teollisuuden ja liikenteen arvonlisäyksestä vuosina 1970—1985 15 OECD-maassa

Jos vastaava tulonjakomittari lasketaan keskeisiltä yrittäjätoiminnan sektoreilta (teollisuus ja liikenne) kuva muuttuu olennaisesti (kuvio 3.). Nopein voitto-osuuden kasvu 1970-luvun jälkipuoliskolta ja korkein voittoaste kuluvan vuosikymmenen puolivälissä oli korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa. Korporatiivisten maiden korkea julkisen sektorin osuus kansantuotteesta antaa näissä maissa kokonaisluvuihin mitattuna muita epäedullisemmän kehityskuvan.

3.4. Palkkahajonta

Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän maissa on toteutettu laajassa mitassa keskitettyä solidaarista palkkapolitiikkaa. On oletettava, että palkkaerot näissä maissa ovat keskimääräistä vähäisemmät. Vastaavasti yrityskohtaisen neuvottelujärjestelmän maissa, joissa milloin ryhmällä työmarkkinoilla ei ole monopolivoimaa, heijastuu palkkaeroissa selvemmin työntekijöiden koulutus-, osaamis- tms. erot, sekä erot työn vaativuudessa ja raskaudessa. Liittokohtaisen neuvottelujärjestelmän maat ovat todennäköisesti näiden kahden ääriryhmän välissä.

Palkkahajontaa on kuviossa 4. mitattu toimialoittaisten keskipalkkojen variaatiokertoimella.² Kuvioista nähdään, että korporatiivisuusasteen vähetessä palkkahajonta kasvaa selvästi. Norja muodostaa poikkeuksen, mikä selittyy 1980-luvun alkupuolella tapahtuneella öljyalan ja julkisen sektorin laajenemisella. Muuten tulos on odotusten mukainen, eli korkea korporatiivisuusaste merkitsee suhteellisen vähäisiä palkkaeroja.

Kuvio 4. Toimialoittaisten palkkatulojen variaatiokerroin keskimäärin vuosina 1980—1985 11 OECD-maassa

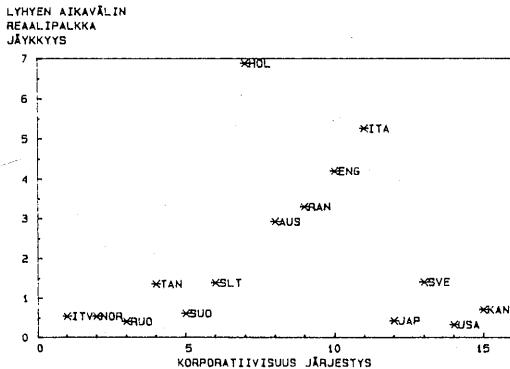
² Satunnaistekijöiden eliminoimiseksi palkkahajonnan mittarina on käytetty vuosittaisten variaatiokertoimien keskiarvoa vuosilta 1980—85. Palkkahajonnan laskennassa on käytetty yhdeksän toimialan palkkatietoja, jotka on saatu jakamalla vuotuiset palkkakustannukset henkilökunnan lukumäärällä. Aineiston puutteellisuuksien takia maiden lukumäärä on jäänyt suppeaksi.

3.5. Reaalipalkkajäykkyys

Talouden joustava reagointi tarjontahäiriöihin edellyttää hyvää lyhyen ajan reaalipalkkojen sopeutumista häiriöihin. Reaalipalkat seuraavat reaalisen kansantulon kehitystä eli ns. reaalipalkkakuilua ei pääse merkittävässä määrin syntymään.

Yleisemmin käytetty lyhyen ajan reaalipalkkojen joustavuusmittari saadaan jakamalla nimellispalkkojen hintajousto nimellispalkkojen työttömyysjoustolla. Jos nimellispalkkojen hintajousto on pieni, eli palkat eivät reagoi herkästi hintamuutoksiin, palkanmuodostus on joustava. Vastaavasti mikäli nimellispalkkojen jousto työttömyyden suhteen on suuri, palkanmuodostus reagoi herkästi työttömyyden muutokseen. Mikäli näiden joustojen suhde on pieni, lyhyen ajan reaalipalkkajäykkyys on vähäinen (ks. *Klau ja Mittelstädt, 1986*).

Kuviossa 5. on esitetty lyhyen ajan reaalipalkkajäykkyys 15 maasta korporatiivisuusasteen mukaan.³ Sekä korkean korporatiivisuusasteen että yrityskohtaisen neuvottelujärjestelmän maissa lyhyen ajan reaalipalkkajäykkyys on vähäinen. Vastaavasti viidessä eriytyneen neuvottelujärjestelmän maassa reaalipalkkajäykkyys on suuri. Nämä johto-

Kuvio 5. Lyhyen aikavälin reaalipalkkajäykkyys ja korporatiivisuus 15 OECD-maassa

³ Kuvion 5. aineisto on saatu OECD:n sihteeristöstä. Lyhyen ajan reaalipalkkajousto kullekin maalle on laskettu vuosilta 1970—1986 puolivuosiaineistosta OECD:n *Interlink*-mallin palkkayhtälöiden pohjalta. Ks. esimerkiksi *Coe (1985)* ja *OECD Economic Survey 1986, Finland*.

päätökset vastaavat myös Calmforsin ja Driffillin (1987) esittämiä havaintoja.

4. Neuvottelujärjestelmien muutospaineeet

Kuluvalla vuosikymmenellä ovat korporatiiviseen neuvottelujärjestelmään kytkeytyvät ongelmat tulleet yhä selvemmin esille, vaikka taloudellinen kehitys tämän järjestelmän maissa onkin ollut suotuisa. Merkittävä osa työllisyyden suotuisasta kehityksestä on ollut korkeana säilyneen yksityisen kotimaisen kysynnän tai julkisen talouden laajenemisen ansiota. Se on puolestaan johtanut devalvaatiopaineisiin ja valuuttakurssipolitiikan käyttöön viennin markkinaosuuksien turvaamiseksi.

Työmarkkinoiden toimihenkilöistyminen sekä toimihenkilöiden järjestäytymisen kasvu on myös luonut neuvottelujärjestelmille uuden tilanteen. Paine pirstoutunutta liittokohtaista neuvottelujärjestelmää kohti on voimistunut, mikä on heikentänyt työmarkkinoiden perinteisten työntekijöiden ja työnantajien keskusliittojen suorittamaa koordinointi- ja kontrollitehtävää.

Järjestelmän pitämiseksi kasassa on valtiolta haettu apua nimellispalkkahillintään. Kysynnän elvytyksen ja julkisten työohjelmien ohella on verohelpotuksia sekä tulonsiirtojen ja julkisten palvelujen lisäyksiä käytetty suotuisamman neuvottelutuloksen aikaansaamiseksi. Tämä on osaltaan pitänyt yllä valtion velkaantumispaineita.

Myös keskitettyjen sopimusten pitävyys on useimmissa maissa ollut heikkenemässä. Useat liitot ja työntekijäryhmät ovat vaatineet ja työnantajat ovat suostuneet maksamaan yleis-sopimukset ylittäviä palkankorotuksia. Nimellisesti keskitetyt ratkaisut ovat käytännössä usein pirstoutuneet osiin.

Korporatiivisen neuvottelujärjestelmän murenemisen taustalla on myös pitemmän ajan teknologian muutoksiin ja työn sisältöön liittyviä kysymyksiä. Uuden teknologian käyttöönoton eriaikaisuus eri yrityksissä ja toimialoilla vaativat toiminnan joustavuutta sekä palkkojen eriyttämistä tuottavuuden ja kannattavuuden muutosten mukaan. Samoin työn ohjaus on muuttumassa perinteisestä

hierarkkisesta ohjauksesta itseohjaukseen. On syntynyt uusia ammatteja ja uutta osaamista, joiden palkanmuodostuksessa keskitetty, hierarkkisuuteen ja yksityiskohtaisiin palkka-
taulukoihin perustuva neuvottelujärjestelmä ei toimi tyydyttävästi.

Työprosessien ohjauksessa painottuu hajakeskitys ja horisontaalinen valvonta. Tietty ryhmä ottaa tehtävästä kokonaisvastuun, kontrolloi työsuorituksen toteutumista ja saa ansion, joka saattaa olla huomattavasti muiden ryhmien työntekijöiden ansiotasoa korkeampi. Tuotanto tehostuu, ryhmien sisäinen kiinteys kasvaa, mutta ulkoiset kytkennät saattavat heikentyä. Nuoret, pitkälle koulutetut, uuden teknologian ammattitelevät eivät näe järjestäytymistä ja muiden työntekijöiden etujen huomioon ottamista tärkeäksi.

Uusinta tuotantotekniikkaa soveltavissa yrityksissä on tarve ja valmius siirtyä kannattavuussidonnaiseen palkanmuodostukseen. Tällöin näissä yrityksissä syntyy mahdollisuuksia maksaa muita korkeampia ansioita. Palkkatason merkitys kiihokkeena ammattikoulutukseen, uuden osaamisen hankkimiseen ja siirtymiseen hyvin palkatuille aloille korostuu.

Edellä kuvatut muutostarpeet ovat ristiriidassa keskitetyn solidaarisen palkkapolitiikan periaatteiden kanssa. Uusi tilanne saattaa edellyttää mm. toimialoittaisten palkkaerojen kasvua, mistä Suomessakin on 1980-luvulla ollut havaittavissa merkkejä (ks. *Leppänen ja Tolvanen*, 1987). Toisaalta korkean järjestäytymisasteen työmarkkinoilla ilmenee viivytystaistelua siten, että kiinteällä palkkojen välisellä yhteenkytkennällä pyritään estämään oman suhteellisen aseman heikkeneminen. On mahdollista, että hyviin tuloksiin yltänyt korporatiivinen neuvottelujärjestelmä liukuu yhä selvemmin liittokohtaisen pirstoutuneen neuvottelujärjestelmän suuntaan.

Tulopoliittisten neuvottelujärjestelmien tulevaisuudenhaaste on, miten säilytetään keskitetyn järjestelmän hyvät koordinaatio-ominaisuudet siten, että samalla saadaan palkanmuodostukseen ja työehtoihin tarvittavaa liikkumavaraa. Konsensusperiaatteelle perustuvan neuvottelujärjestelmän puitteissa työ-

markkinakysymykset hoidetaan myös tulevaisuudessa paremmin kuin järjestelmässä, jossa työntekijöiden ja työnantajien väliset tai työntekijöiden keskinäiset ristiriidat ja kilpailu ovat nykyistä kärjistyneemmät.

Kirjallisuus

- Bruno, M. ja Sachs, J. (1985): Economics of Worldwide Stagflation*, Oxford, Basil & Blackwell.
- Calmfors, L. ja Driffill, J. (1987): Centralization of Wage Bargaining and Macroeconomic Performance*, Institute for International Economic Studies, Seminar Paper, No. 402.
- Coe, D. (1985): Nominal Wages, The NAIRU and Wage Flexibility*, OECD Economic Studies 5, Autumn 1985.
- Faxen, K-O., Odhner, C-E. ja Spånt, R. (1987): Palkanmuodostus 1990-luvun kansantaloudessa*, Talousneuvoston sihteeristö.
- Fischer, S. (1987): International Macroeconomic Policy Coordination*, NBER, Working Paper, no 2244.
- ILO (1983): Labour Report.*
- Kauppinen, T. (1987): Muistio Tulopoliittiselle Selvitystoimikunnalle*, Helsinki.
- Klau, F. ja Mittelstädt, A. (1986): Labour Market Flexibility*, OECD Economic Studies 6, Spring 1986.
- Lehner, F. (1987): Interest Intermeditation, Institutional Structures and Public Policy* teoksessa *Keman, Paloheimo and Whiteley (ed.) Coping with Economic Crisis; Alternative Responses to Economic Recession in Advanced Industrial Societies*, Saga Modern Politics, Vol. 17.
- Leppänen, S. (1988): Tulopoliittiset järjestelmät ja taloudellinen kehitys*, TASKU (1988).
- Leppänen, S. ja Tolvanen, K. (1987): Toimialoitaiset palkkaerot vuosina 1960—1985*, TASKU, Selvitys No 24.
- McCallum, J. (1986): Unemployment in OECD Countries in the 1980s*, Economic Journal 96.
- Newell, A. & Symons, J.S.V. (1987): Corporatism, Laissez-Faire and the Rise of Unemployment*, European Economic Review 31.
- OECD (1987): Structural Adjustment and Economic Performance Technical Report, the Labour Market and Industrial Relations.*
- OECD (1986): Economic Survey of Finland 1985*, Paris.
- Pohjola, M. (1987): Sopimusjärjestelmät ja työttömyys*, Kansantaloudellinen aikakauskirja 4:87.

Valuuttakurssipoliittisen keskustelun vaiheista

SEIJA PARVIAINEN

Sotien jälkeiset markan kaksitoista devalvaatiota ja viisi revalvaatiota ovat ylläpitäneet Suomessa vilkasta keskustelua valuuttakurssipoliittikan periaatteista. Näkemykset ovat eronneet niin tavoitteiden, välitavoitteiden kuin keinojenkin osalta. Myös arviot markan ulkoisen arvon muutosten seurauksista ovat olleet ristiriitaisia.

Valuuttakurssipoliittikan eri vaihtoehtoja voidaan hahmotella sen mukaan, sidotaanko valuutan ulkoinen arvo maan oman ja kilpailijamaiden keskimääräisen inflaation väliseen eroon, keskeisistä ulkomaankauppahyödykkeistä koostuvan hyödykekorin arvoon vai pidetäänkö se kiinteänä suhteessa toiseen yksittäiseen valuuttaan tai valuuttakoriin. Nämä erilaisiin välitavoitteisiin perustuvat periaatteet *Sixten Korkman* (1980) on nimennyt kilpailukyknormiksi, inflaationormiksi ja vakaan valuutan normiksi.

Suomalaista keskustelua voidaan tarkastella myös yksinkertaisesti reaali-taloudellisia ja hintakehitykseen liittyviä lopputavoitteita korostavien näkemysten vuorotteluna vakaan valuutan pitkän aikavälin periaatteen rinnalla.

Erityisesti 1940- ja 1950-luvulla keskustelua hallitsi näkemys, jonka mukaan valuuttakurssipoliittikan tehtävänä on huolehtia valuutan oikeasta ulkoisesta arvosta. Ostovoimaparieteettiteorian asema oli vahva siihen kohdistuneesta kritiikistä huolimatta. Seuraavalla vuosikymmenellä korostettiin valuuttakurssipoliittikkaa suhdannesäätelyn sekä kasvu- ja rakennepoliittikan välineenä. Sen sijaan 1970-luvun alussa voimistui devalvaatiosyklihypoteesin myötä kriittinen asenne harjoitettua suurten devalvaatioiden politiikkaa kohtaan. Mm. ulkoisten inflaatiohäiriöiden seurauksena korostuivat hintakehitykseen liittyvät tavoitteet. Molempiin suuntiin joustava pienten askelten politiikka sai laajaa kannatusta. Viimein 1980-luvulla kansainvälisten pääomaliik-

keiden korko- ja valuuttakurssiherkkyyden huomattava kasvu on monien mielestä kaventanut mahdollisuuksia aktiiviseen valuuttakurssipoliittikkaan.

Keskustelu peruskäsitteistä

Suomi liittyi *Bretton Woods* -sopimukseen ja sen myötä kansainväliseen Valuuttarahastoon vuonna 1948. Sopimuksen luonteeseen ja moiniin sen käsitteisiin liittyvät tulkintavaikeudet hallitsivat sotienjälkeistä valuuttakurssipoliittista keskustelua aina 1950-luvun lopulle saakka. Sopimustekstin avoimiksi jättämiä kysymyksiä olivat mm. kuinka sopimuksen edellyttämä alkukurssi eli »tasapainovaluuttakurssi» määrätään ja mitä tarkoitetaan kurssimuutosten edellytyksenä olevalla »perustavaa laatua olevalla epätasapainolla». Keskustelijointa askarrutti, tulisiko kurssien tasapainottaa valuuttojen kysyntä ja tarjonta, turvata ulkoinen tasapaino vai edesauttaa täystyöllisyyden, vakaan hintakehityksen tms. saavuttamista.

Näitä kysymyksiä käsitteli laajasti *Mikko Tamminen* 1940- ja 1950-luvulla. Häntä voidaan pitää keskeisenä keynesiläisten vaikutteiden välittäjänä suomalaisen valuuttakurssipoliittiseen keskusteluun. Entistä enemmän alettiin kiinnittää huomiota valuuttakurssien makrotaloudellisiin vaikutuksiin. Vuonna 1955 Tamminen totesikin, että määriteltäessä maksutaseen epätasapaino *Bretton Woods* -sopimuksen hengessä »ei todellisen tasapainon voi katsoa vallitsevan, jos kulta- ja valuuttavarantojen menetys on voitu estää vain työttömyyden tai lisääntyvien ulkomaankaupan rajoitusten avulla.»

Bretton Woods -sopimuksen arviointiin osallistuivat Tamminen lisäksi mm. *Ragni Bärhund*, *Rainer von Fieandt*, *Klaus Waris*, *Reino Rossi* ja *Bruno Suviranta*. Keskustelu muokkasi osaltaan maaperää 1960-luvun

uudenlaiselle valuuttakurssipoliittiselle ajattelulle, jossa reaalityaloudelliset tavoitteet, mm. työllisyysnäkökohdat, korostuivat aikaisempaa voimakkaammin.

Devalvaatio rakenne- ja kasvu- poliittisena välineenä

Vielä 1950-luvulla valuuttakurssipolitiikan roolia pidettiin defensiivisenä, hintakilpailukyvyyn vakaana pitävänä. Vuoden 1957 devalvaatiolle Suomen Pankin vuosikirjassa esitetyt perustelut viittasivat kansainvälisten suhdanteiden heikkenemiseen sekä markan sisäisen ja ulkoisen arvon väliseen ristiriitaan. Devalvaation katsottiin kuitenkin olleen ostovoimapariteetteorian mielessä ylimitoitettu, mikä herätti keskustelua devalvaatioiden offensiivisista rakenne- ja kasvupoliittisista tavoitteista.

Säännöstelyn purkaminen, avoimen sektorin voimakas kasvu ja pyrkimykset monipuolistaa viennin rakennetta asettivat 1960-luvulla myös valuuttakurssipolitiikalle uusia vaatimuksia. Hintakilpailukyvyyn vakaana pitävä politiikka ei riittäisi; valuuttakurssipolitiikan avulla hintakilpailukykyä tulisi pyrkiä oleellisesti parantamaan.

Vuoden 1967 devalvaatiolla haluttiin tukea erityisesti uusia vientialoja kuten metalli- sekä tekstiili- ja vaatetusteollisuutta. Suomen Pankin vuosikirjassa päätöstä perusteltiin seuraavasti: »Devalvaation tarkoituksena oli parantaa kustannustason nousun rasittaman tuotannollisen toiminnan kilpailumahdollisuuksia, keventää tuontipainetta ja elvyttää vientiä. Samalla pyrittiin luomaan tilaa uudelle kasvu- ja kehityspolitiikalle sekä tuotannon ja kilpailukyvyyn tehostamisen vaatimille kansantalouden rakennemuutoksille.» Lisäksi todettiin, että tarvittavien talouden rakennemuutosten aikaansaaminen pelkästään rahaja finanssipoliittisin keinoin olisi vaatinut huomattavan pitkän ajan.

Devalvaatioiden rakennevaikutuksista on esitetty ristiriitaisia näkemyksiä. Onpa vuoden 1967 devalvaation mitoitusta (31 %) pidetty rakennepolitiikan kannalta jopa liian pieneenä. »Paradoksaalista kyllä, mutta voidaan sa-

noa, että uusviennin kasvusta huolehtiminen on kasvattanut vaatimuksia devalvaatioiden koon suhteen», Gösta Mickwitz (1968, 18) totesi. Varsin yleinen käsitys on kuitenkin ollut, että suurilla devalvaatioilla on ainoastaan siirretty kansantalouden resursseja perinteiselle metsäsektorille.

Mm. Klaus Waris (1977) ja Eero Tuomainen (1979) ovat sen sijaan pitäneet vuosien 1957 ja 1967 devalvaatioita rakennepolitiikan kannalta tuloksellisina. Devalvaatioiden katsottiin kasvattaneen viennin ja tuonnin osuutta bruttokansantuotteesta, kohottaneen investointiastetta ja alentaneen kulutusastetta.

Sen sijaan 1970-luvun devalvaatioilla ei ole esitetty olleen merkittäviä rakennevaikutuksia. Monetkaan yritykset eivät siis niistä hyötynyt. Maa oli erittäin riippuvainen tuodusta raaka-aineesta (erityisesti öljystä), uudet teollisuudenalat käyttivät suhteellisesti enemmän ulkomaisia raaka-aineita kuin perinteiset teollisuudenalat ja lisäksi ulkomaisen rahoituksen osuus oli kasvanut (Tuomainen, 1979).

Konkreettisia kysymyksiä ovat olleet devalvaation vaikutukset avoimen sektorin kokoon, viennin rakenteeseen ja sitä kautta taloudelliseen kasvuun. Samalla on korostettu kasvun ja rakennemuutoksen keskinäistä riippuvuutta. »Yleisemminkin pätee, että taloudellisen kasvun heikentyessä rakennemuutos hidastuu ja lakkaa. Rakennemuutos luo ts. kyllä kehitystä, mutta se itse puolestaan realisoituu vain ekspansiivisessa taloudessa», Reiniäinen (1983, 118) totesi.

Devalvaation myönteisten kasvuvaikutusten onkin uskottu perustuvan sen allokaatiovaikutukseen: investointiaste kohoaa ja kulutusaste laskee. Yritysten kannattavuuden paranemisen on katsottu johtavan omarahoitusosuuden kasvuun, reaalikorkojen laskuun ja sitä kautta uusinvestointien vilkastumiseen.

Valuuttakurssipolitiikan kasvu- ja rakennevaikutuksiin epäilevästi suhtautuvat varoittelevat mm. kilpailukyvyyn parantumiseen liittyvästä liikainvestointien vaarasta. Voimakkaan devalvaation virittäessä liian paljon optimismia saatetaan alkuun myös kannattamattomia projekteja. Toisaalta devalvaatioiden lisää-

mien suhdannevaihtelujen on katsottu alentavan investointien tehokkuutta ja tuotantokapasiteetin keskimääräistä käyttöastetta. (Ks. *Paunio*, 1969 ja *Korkman*, 1977.)

Keskustelun painottumista tarjontatekijöihin korostavat ne ehdot, joita devalvaation myönteisillä kasvu- ja rakennevaikutuksilla on katsottu olevan. Erityisesti on viitattu työvoimareservien riittävyteen, tuotekehittely- ja markkinointikykyyn sekä yritysten suotuisiin odotuksiin rahoituksen riittävydestä.

Pekkarisen ja *Vartiaisen* (1984) mukaan keskustelun painottuminen kysynnänsäätelyn sijasta kokonaistarjonnan kasvattamiseen ja sen rakennemuutoksen edistämiseen osoittaa, että suomalaisessa talouspoliittisessa ajattelussa korostetaan pitkän ajan kasvu- ja rakennetekijöitä lyhyemmän aikavälin stabilisaation kustannuksella.

Jouko Paunio (1969) on viitannut myös kysyntätekijöihin epäillen vuosien 1957 ja 1967 devalvaatioiden hidastaneen rakennemuutosta; supistamalla kotimaista kysyntää ne ovat todennäköisesti vaikeuttaneet perinteisen puunjalostusteollisuuden ulkopuolisen uuden teollisuuden alkuunpääsyä.

Mielenkiintoisen lisän rakennekeskusteluun toi Suomen Pankin tutkimus (TU1/1979), jossa todettiin, että valuuttakurssimuutos on selektiivinen korkeintaan muuttaessaan avoimen ja suljetun sektorin välisiä kannattavuussuhteita sekä työ- ja pääomatulojen jakamaa. Nämäkään vaikutukset eivät osoittautuneet pysyviksi. Devalvaatiosta näyttäisivät hyötyvän lähinnä ne yritykset, joiden vientitulot ylittävät tuontipanosten kustannukset. Kokoluokittain tarkasteltuna devalvaatiohyödyn arveltiin olevan vähäisin pienteollisuudessa. Pitkällä aikavälillä suuryrityksillä on paremmat mahdollisuudet hyötyä kansainvälisistä pääomamarkkinoista ja suojautua kursisiriskeiltä.

Keskustelu devalvaatioiden rakenne- ja kasvuvaiikutuksista heijasti valuuttakurssipolitiikalle ja erityisesti vuoden 1967 devalvaatiolle asetettuja suuria odotuksia. Kuitenkin pettymys pitkän aikavälin tuloksia kohtaan sai monet vaatimaan selkeämpää työnjakoa valuuttakurssipolitiikan ja muun talouspolitiikan vä-

lille. Samalla alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota hintakehitykseen liittyviin tavoitteisiin.

Valuuttakurssipolitiikan kritiikki ja devalvaatiosyklihypoteesi

Bretton Woods -järjestelmän murtuminen, kansainvälisen talouden häiriöt sekä pettymys suurten devalvaatioiden tuloksiin herättivät 1970-luvun alussa voimakasta kritiikkiä harjoitetun valuuttakurssipolitiikan offensiivista luonnetta kohtaan. Kritiikki tiivistyi keskusteluun devalvaatiosykleistä.

Kaukonäköisimmät olivat varoitelleet devalvaatiokierteestä jo 1940-luvulla (ks. *Tudeer*, 1949). *Matti Leppo* viittasi 1950-luvulla sykliin, joka on seurausta hintakehityksen epätasaisuudesta. Suomi oli devalvoinut vuosina 1945, 1949 ja 1957. Myös vuonna 1953 oli esiintynyt devalvaatiovaatimuksia. »On hyvin mahdollista, että Suomessa aina noin neljän vuoden väliajoin uudistuu tilanne, jossa jokin viennin sektori on niin suurissa vaikeuksissa, että valuuttakurssin korotuksen voidaan osoittaa vaikuttavan piristävästi tämän sektorin vientiedellytysten parantumiseen ja sen alan työllisyyteen. . . Jos todellakin niin käy, että vientilohkossa ensin ja myöhemmin kotimarkkinalohkossa nimellistulot kohoavat, niin tullaan jälleen jokseenkin samaan alkukohtaan, mistä lähdettiin», *Leppo* (1958, 35) totesi.

Jouko Paunio esitti vuonna 1969 mallin, jossa maksutaseen kehitys riippuu vaihtosuhteesta ja kansantuotteen volyymin kasvuvauhdista. Devalvaatio nähtiin siinä pikemmin inflaatiokehityksen syyksi kuin seuraukseksi. *Paunio* arveli, että syy Suomen toistuviin maksutasekriiseihin ja devalvaatioihin on yksipuolinen elinkeinorakenne ja suomalaisen talouden sisäiseen toimintamekanismiin liittyvä inflaatiotaipumus.

Seuraavan kerran devalvaatiosykli nousi esille *Pekka Korpisen* ja *Seppo Kykkäsen* artikkeleissa vuonna 1974. Kirjoittajat kritisivat tuolloin yhä yleistä näkemystä, että devalvaatiot ovat kotimaisen inflaation välttämättömän seurauksen ja korostivat *Paunio*n tavoin har-

joitetun valuuttakurssipolitiikan omaa inflatorista vaikutusta. He syyttivät keskuspankia devalvaatioiden ylimitoituksesta. Devalvaatioita seuraava »pääomatulo-palkkatulopääomatulo -spiraali» tekee tyhjäksi devalvaation tulonjako- ja hintakilpailukykyvaikutukset. Pitkällä aikavälillä suuret devalvaatiot lisäävät talouden epästabiilisuutta.

Varsinaisen »devalvaatiocykli»-termin otti käyttöön vasta *Sixten Korkman* vuonna 1978. Korkman piti devalvaatiocyklin syynä sisäisiä tulonjakopaineita. Hänen mallinsa johti Korpisen ja Kykkäsen mallin tavoin varsin pessimistisiin arvioihin devalvaatiovaikutuksista. Sittemmin *Jukka Pekkarinen* ja *Pekka Sauramo* (1985) ovat esittäneet Korkmanin mallille uuden tulkinnan goodwinilaisen kasvusykliekehikon avulla. He huomauttavat, että toistuvat devalvaatiot alentavat tietyllä aikaperiodille laskettua talouden keskimääräistä työttömyysastetta ja pienentävät työttömyysasteen vaihtelua luontaiseen kasvusykliin verrattuna pahimpien työttömyyskausien jäädessä pois. Yksittäinen devalvaatio ei voi pysyvästi muuttaa työllisyyttä tai talouden kasvua. Pitkäjänteisemmällä devalvaatiopolitiikalla työllisyys voidaan kuitenkin nostaa pysyvästi korkeammalle tasolle kuin mihin vakaan taloudellisen kasvu antaisi mahdollisuuden. Kirjoittajat huomauttavat, että tulos tosin saavutetaan kasvavan epävakauden ja kiihtyvän inflaation kustannuksella.

Myös Korkman itse on myöhemmin päätenyt optimistisempiin arvioihin: yksittäinen devalvaatio tai jopa toistuvien devalvaatioiden politiikka voi merkittävästi myötävaikuttaa investointeihin, tuotantoon ja työllisyyteen. Devalvaatiolla voi myös olla pitkän aikavälin vaikutuksia, vaikka se ei onnistuisi alentamaan reaali-palkkoja tai reaalisia valuuttakursseja (ks. *Korkman*, 1987).

Eräänä perusteluna väitteelleen hän esitti, että toistuvat devalvaatiot voivat tasoittaa kilpailukyvyn ja kannattavuuden vaihteluja, mikä vähentää voitto-odotuksiin liittyvää epävarmuutta, jakaa riskejä tasaisemmin eri toimialoille ja edistää siten yritysten investointihalukkuutta. Korkmanin mukaan suomalainen valuuttakurssipolitiikka on perustunut

pitkälti juuri tämänkaltaiseen ajatteluun.

Toinen perustelu liittyy havaintoon, että kiihdyttämällä inflaatiota devalvaatio alentaa reaalikorkotasoa. Mm. Suomessa, missä korot ovat olleet voimakkaasti säädeltyjä, inflaatio on tällä tavoin helpottanut investointien rahoitusta. Korkman huomauttaa, että nimellisen korkotason jäykkyyden ja odottamattoman inflaation aiheuttamat varallisuusvaikutukset ovat kanava, jonka kautta devalvaatiot voivat vaikuttaa reaali-muuttujiin, vaikka palikat sopeutuisivat nopeasti hintojen nousuun.

Monet keskustelijat ovat kuitenkin varoitelleet, että koska Suomen devalvaatiot ovat lähes aina ajoittuneet kansainvälisen noususuhdanteen edelle, niiden positiiviset työllisyysvaikutukset on yliarvioitu. Devalvaation vaikutuksia tulisikin tarkastella sen mukaan, minkälaisissa olosuhteissa ne on toteutettu.

Yhteistä suomalaisille devalvaatiocyklimalleille on ollut niiden lähtökohtana oleva epätasapainotilanne. Paunion mallissa devalvaatiopäätöksen laukaisee vaihtotaseen alijäämä, Korpisen ja Kykkäsen mallissa kilpailijamain nähdessä liian korkea kotimainen inflaatio ja Korkmanin mallissa »yhteiskunnan sietorajan» ylittänyt työttömyys.

Pekkarinen ja *Sauramo* (1985) ovat kritisoineet devalvaatiocyklimalleiden oletusta, että talous olisi luonteeltaan syklisesti epävakaa ja että devalvaatiot olisivat tämän kehityksen seurausta. He esittivät perusluonteeltaan vakaata taloutta kuvaavan mallin, jossa devalvaatiot estävät taloutta asettumasta tähän vakaaseen tilaan ja aikaansaavat itse syklisen kehityksen. Devalvaation kasvuhakuisena tavoitteena on muuttaa tulonjakoa riittävän investointitavoitteen saavuttamiseksi. Kirjoittajat osoittivat, että devalvaatiocykli voi syntyä myös vakaassa taloudessa, jos valuuttakurssipolitiikan tavoitteet eivät vastaa tasapainoisen kasvu-uran mukaista taloudellista kehitystä. Suomalaisen devalvaatiocyklieskustelun merkittävimpänä oivalluksena he pitivät kysymystä »onko myös harjoitettavassa valuuttakurssipolitiikassa sellaisia aktiivisia piirteitä, jotka aikaansaavat frekvenssiltään normaalista suhdannekierrosta poikkeavan, mahdollisesti kymmenvuotisen syklin».

Erilaiset teoreettiset devalvaatiosyklimallit ovat kuvastaneet poikkeavia näkemyksiä yksittäisten devalvaatioiden vaikutuksista sekä devalvaatiokierteen syistä ja sitä ylläpitävistä tekijöistä. Tarkastelua on hämärtänyt epäselvyys devalvaatioiden lyhyen ja pitkän aikavälin inflaatio-, työllisyys-, rakenne- ja kasvuvaikutuksista. Viimeistään vuosien 1977—1978 devalvaatiot osoittivat devalvaatiokierteen olevan suomalaista todellisuutta. Kaikkiaan devalvaatiosyklikekustelulla on ollut huomattava merkitys. Se on johtanut valuuttakurssipoliittisen ajattelun murrokseen ja vaihtoehtojen hakemiseen harjoitetulle yksipuoliselle devalvaatiopolitiikalle.

Kiihvainta devalvaatiosyklikekustelua seurannutta vaihetta luonnehtii *Antti Tanskasen* toteamus (1981, 471): »Kun kysymys on kehästä, jossa yksi rengas seuraa toista, on luonnollisesti vaikea todistaa, missä on ketjun alku ja missä loppu. Jotain valoa ongelmaan voidaan saada kysymällä, missä ketjun vaiheessa kehästä on helpointa päästä irti.» Tähän kysymykseen haettiin vastausta erityisesti vuosikymmenen vaihteen keskustelussa.

Uudenlaiseen valuuttakurssipoliikkaan

Devalvaatiosyklistä irrottautuminen tunnus-tettiin 1970-luvulla talouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi. Vallitsi kuitenkin erilaisia näkemyksiä siitä, miten ja millä hinnalla siihen tulisi pyrkiä.

Tiukka vakaan markan politiikka sai vielä 1970-luvulla varsin vähän kannatusta Suomen Pankin ulkopuolelta. Erityisesti akateemisella taholla korostettiin molempiin suuntiin joustavaa pienten askelten politiikkaa. Sen avulla toivottiin vältettävän sekä hankala deflaatiopolitiikka että valuuttakurssien suuret kertamuutokset. Samalla vaadittiin oikein ajoitettujen sekä sopivasti mitoitettujen devalvaatioiden ja revalvaatioiden ottamista osaksi aktiivista suhdannesäätelyä. Valuuttakurssipoliittikan tavoitteeksi asetettiin kilpailukyvyyn ja taloudellisen aktiviteetin parantaminen ilman suuria tulojaon muutoksia (*Korkman*, 1977).

Eniten epäiltiin sitä, että myös pienten askelten politiikka jäisi yksipuoliseksi. Mm. Klaus Waris ounasteli, että käytännössä päädyttäisiin vain entistä useammin toistuviin devalvaatioihin. Esimerkiksi kahden prosentin devalvaatio vuosittain saattaisi hyvinkin olla vähintään yhtä inflatorinen kuin kerran kymmenessä vuodessa suoritettu 20 prosentin devalvaatio. Siitä huolimatta Waris (1977, 177) ei halunnut hylätä ajatusta aktiivisesta valuuttakurssipoliitikasta: »Olisi kuitenkin vahinko, jos yhteiskunta tulisi turhan allergiseksi valuuttakurssien muutoksille. Valuuttakurssipoliikkaa ei varmasti enää voi ajatella käytettävän kansantulon uudelleenjaon välineenä. Sen sijaan voitaisiin hyvin harjoittaa varovaisen joustavaa politiikkaa kansantuotteen nostamiseksi, kun voimavaroja on käyttämättä, tai talouden jäähdyttämiseen päinvastaisessa tilanteessa.» Oleellista olisi, että kurssit joustaisivat tarvittaessa molempiin suuntiin.

Revalvaatioiden käyttö ulkoisten inflaatiohäiriöiden torjumisessa oli ollut esillä mm. 1950-luvun alun korkeasuhdanteessa, mutta keskustelu ei tuolloin johtanut käytännön toimenpiteisiin. 1960-luvulla revalvaation mahdollisuuteen ei juuri viitattu, sillä inflaation katsottiin johtuvan ensisijaisesti kotimaisesta hinta- ja palkkakehityksestä. Seuraavan kerran se nousi esille vasta 1970-luvun alun korkeasuhdanteessa, jolloin myös virallisesti harkittiin revalvaatiota.

Vuosien 1977, 1978 ja 1982 devalvaatioiden mitoitus sekä vuosien 1979, 1980 ja 1984 revalvaatiot viittasivatkin molempiin suuntiin joustavan pienten askelten politiikan saaneen myös virallista kannatusta. Revalvaatiot jäivät kuitenkin pieniksi, koska niiden pelättiin heikentävän hintakilpailukykyä.

Keskustelussa onkin pohdittu, tulisiko revalvaatioilla pyrkiä vaikuttamaan inflaation keskimääräisen tason sijasta vain inflaatioasteen vuosittaisiin vaihteluihin. Inflaatiovauhdin stabiloiminen eli vaihtelujen vähentäminen on rajoitetumpi ja kilpailukyvyyn kannalta neutraalimpi tavoite kuin vaikuttaminen keskimääräiseen hintakehitykseen (*Halttunen*, 1981). Sen merkitystä on kuitenkin korostettu mm. siksi, että inflaation aiheuttamista

kustannuksista suuri osa liittyy epävakaaseen ja odottamattomaan inflaatioon. Yhtä lailla on kuitenkin huomautettu (*Pekkarinen*, 1981), että pelkkiin inflaatiovaihteluihin perustuvaa tarkastelua on pidetty perusteltuna vain, jos yleinen kansainvälinen inflaatiovauhti poikkeaa pysyvästi kotimaisesta.

Eri toimintaperiaatteita on 1970- ja 1980-luvun keskustelussa entistä useammin verrattu nimenomaan inflaatiovaikutusten suhteen. Jotta revalvaatio toimisi tehokkaasti, olisi hintojen ja palkkojen joustettava myös alaspäin. Muuten molempiin suuntiin joustava valuuttakurssipolitiikka vaikuttaa kokonaisuudessaan inflatorisesti devalvaatioiden johtaessa aina hintojen ja palkkojen nousuun. Tätä on käytetty yhtenä argumenttina vakaan valuutan puolesta (mm. *Leppänen*, 1982).

Hintakehitykseen liittyvät tavoitteet alkoi- vatkin korostua valuuttakurssipoliittisessa keskustelussa reaalityönsäilyä kasvun- ja työllisyystavoitteita enemmän. Mm. *Korkman* (1981, 63) piti epärealistisena ajatella aktiivisen valuuttakurssipolitiikan sellaisenaan oleellisesti myötävaikuttavan mm. ulkoisen ja sisäisen tasapainon tai esimerkiksi tulonjakoa koskevien erimielisyyksien yhteensovittamiseen. Paremmiin perusteltuihin voitaisiin pitää kotimaiseen hintakehitykseen liittyviä tavoitteita.

Revalvaatioiden ohella toinen hintakehitystä korostava mutta erilaiseen inflaatiotilanteeseen liittyvä valuuttakurssipolitiikan periaate on vakaa valuutta. Valintaan vaikuttaa erityisesti se, missä määrin hinta- ja palkkakehityksen katsotaan riippuvan kotimaisista ja missä määrin ulkoisista inflaatiohäiriöistä. Yhtä lailla valintaan vaikuttavat mm. kurssimuutosten odotettu heijastuminen kotimaisiin kustannus- ja hintamuutoksiin sekä vienti- ja tuontihintojen kehityserojen huomioonottaminen.

Pienten askelten politiikasta vakaaseen valuuttaan

Ulkoiset inflaatiohäiriöt eivät ole 1980-luvulla uhanneet kotimaista hintakehitystä samalla

tavoin kuin edellisellä vuosikymmenellä. Näissä oloissa markan ulkoisen arvon säilyttämistä on alettu pitää keskeisenä osana inflaationvastusta politiikkaa. Kehityksen on katsottu merkinneen myös entistä selvempää työnjakoa valuuttakurssipolitiikan ja muun talouspolitiikan välillä. »Inflaationvastaisen ja markan ulkoisen arvon vakaana pitävän linjan korostaminen eivät ole tarkoittaneet luopumista suhdannekehityksen tasaamispyrkimyksistä. . . Talouspolitiikan muut lohkot joutuvat yhä selvemmin kantamaan päävastuun suhdannevaihtelujen torjunnasta sekä tyydyttävän taloudellisen toimeliaisuuden ja työllisyyden säilyttämisestä», *Korkman* (1986, 132) on todennut.

Asenteiden muutosta kuvastavat uudet arviot valuuttakurssimuutosten vaikutuksista. »Devalvaatiot ovat ajoittain siirtäneet ja synnyttäneet uutta rahoitusta tuotantokoneiston uusimiseksi. Nämä varat eivät ole kuitenkaan ohjautuneet riittävässä määrin uusien tuotteiden valmistamiseen vaan vahvistaneet olemassa olevaa tuotantorakennetta. Tuotannon hyödykerakenne on osittain tulosta »heikon markan politiikasta». Devalvaatiopolitiikan uhkat vakaalle hintatasolle ja voimavarojen tehokkaalle suuntautumiselle on viime vuosina tunnistettu. . . Suomessa perustavaa laatua olevat kasvutekijät eivät puolla devalvaation käyttöä politiikan välineenä», *Tuomainen* (1987) kirjoittaa.

Myös kansainvälisten pääomaliikkeiden korko- ja valuuttakurssiherkkyyden kasvun on katsottu oleellisesti vähentäneen mahdollisuuksia aktiiviseen ja itsenäiseen valuuttakurssipolitiikkaan. Valuutan ulkoista arvoa kohtaan tunnettavan epäluottamuksen uskotaan aiheuttavan herkästi häiriöitä pienen maan ulkoisessa tasapainossa. Tästä on pidetty osoituksena elokuun 1986 valuuttakriisiä, jolloin päiväluottokorko nostettiin lähes 40 %:iin tilanteen rauhoittamiseksi. Eduskunnan pankkivaltuusmiehet olivat antaneet heinäkuun lopussa Suomen Pankin johtokunnalle tilapäisvaltuudet tarvittaessa nostaa sitä rajattomasti. »Samalla Suomen Pankki päätti siirtyä aikaisempaa joustavampaan päiväkorkepolitiikkaan, jossa korot määräytyvät va-

luuttavaranon kehityksen mukaan», *pankin vuosikirja* (1986, 19) ilmoittaa.

Kehitystä on myös pidetty osoituksena talouspolitiikan kiristymisestä. Devalvaatioista pidättäytymisen on katsottu merkitsevän hintakehitykseen liittyvien tavoitteiden asettamista työllisyystavoitteiden edelle.

Lopuksi

Valuuttakurssipolitiikkaa koskevat näkemyserot ovat perustuneet paljolti toisistaan poikkeaviin inflaationäkemyksiin, erityisesti sisäisten ja ulkoisten inflaatiotekijöiden erilaiseen painotukseen sekä eriäviin käsityksiin tulomuodostuksen jäykkyyksistä. Näin on päädytty poikkeaviin painotuksiin valuuttakurssipolitiikan ja muun talouspolitiikan välisessä työnjaossa. Reaalipalkkojen jäykkyyttä korostava näkemys on painottanut tulopolitiikan merkitystä ja tulojaon jäykkyyttä korostava näkemys valuuttakurssipolitiikan merkitystä hintakilpailukyyn säätelyssä. (Ks. *Jukka Pekkarinen*, 1983).

Valuuttakurssipolitiikan ja ulkoisten inflaatiotekijöiden korostajat ovat painottaneet revalvaation mahdollisuuksia kotimaisen hintakehityksen vakauttajana. Sisäisiä inflaatiotekijöitä korostavista osa on painottanut devalvaatiota keinona parantaa heikentynyt hintakilpailukyky. Kriittisen kannan edustajat, devalvaatiosyklihypoteesin esittäjät, taas ovat korostaneet vakaata valuuttaa tai varovaista pienten askelten politiikkaa.

Monenkirjavien vaiheiden kautta keskustelussa on palattu ajattelutapaan, jonka mukaan valuuttakurssipolitiikan keskeinen ellei ainoa hyväksyttävä tavoite on ylläpitää ulkoisen tasapainon turvaava markan ulkoinen arvo. Käsitykset tasapainovaluuttakurssista ja valuuttakurssimuutokseen oikeuttavasta perusluonteisesta epätasapainosta ovat kuitenkin 1980-luvun muuttuneissa olosuhteissa entisestään hämärtyneet. Johtopäätökset riippuvat luonnollisesti siitä, minkä kohderyhmän kannalta valuuttakurssipolitiikkaa tarkastellaan. Mikko Tammisen 1940- ja 1950-luvun pohdinnoille ei tunnu löytyneen vuosikymmenten kuluessa vastauksia.

Kirjallisuutta

- Halttunen, Hannu* (1981): *Valuuttakurssien jousitavuus ja valuuttakurssipolitiikka vakautuspolitiikan välineenä*. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1981:2, 220—225.
- Korkman, Sixten* (1977): *Valuuttakurssipolitiikka ja stabilisaatio-ongelma*. Taloustieteellisen Seuran Vuosikirja 1977, 201—209.
- Korkman, Sixten* (1978): *The Devaluation Cycle*. Oxford Economic Papers no. 3, vol. 30.
- Korkman, Sixten* (1980): *Exchange Rate Policy, Employment and External Balance*. Suomen Pankki, B:33.
- Korkman, Sixten* (1981): *Kohti uutta valuuttakurssipolitiikkaa*. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Katsaus 1981:1, 52—66.
- Korkman, Sixten* (1986): *Rahapolitiikka Suomessa*. Suomen Rahoitusmarkkinat, Suomen Pankki A:64.
- Korkman, Sixten* (1987): *Devaluation Policy and Employment* teoksessa *Unemployment in Europe; Analysis and Policy Issues*. Claes-Henric Sivén (toim.), TIMBRO.
- Korpinen, Pekka — Kykkänen, Seppo* (1974): *Suomen Pankin valuuttakurssipolitiikka 1945—1973*. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Katsaus 1974:3, 22—37.
- Leppo, Matti* (1958): *Päättäjävallan ja vastuun ongelma inflaation torjuntatyössä*. Acta Oeconomica Helsingiensis no. 1.
- Leppänen, Seppo* (1982): *Valuuttakurssipolitiikka*. Talouselämä no. 35.
- Mickwitz, Gösta* (1968): *Devalveringar och dess omstruktureringsseffekt*. Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1968:1, 13—18.
- Paunio, Jouko* (1969): *Taloudellisen kasvun ja maksutaseen ongelmat 1970-luvulla* teoksessa *Taloutemme tienviittoa*. Liikesivistysrahasto. Weiling & Göös.
- Pekkarinen, Jukka* (1981): *Valuuttakurssipolitiikan normit: avoin asia*. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1981:3, 357—368.
- Pekkarinen, Jukka* (1983): *Suomen Palkkainflaatiosta: reaalipalkkojen vai tulojaon jäykkyys?* Inflaatio ja talouspolitiikka, Suomen Pankki D:55.
- Pekkarinen, Jukka — Sauramo, Pekka* (1985): *Devalvaatiosykli: Mallit ja valuuttakurssipolitiittinen keskustelu*. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1985:3, 326—339.
- Pekkarinen, Jukka — Vartiainen, Juhana* (1984): *Suomen talouspolitiikka*. Esitutkimusraportti. Julkaisematon.

- Reinikainen, Veikko (1983): Yhdistetyn makro- ja mikroanalyysin näkökulma.* Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1983:1, 116—119.
- Suomen Pankin tutkimuksia* TU 1/1979.
- Tamminen, Mikko (1955): Kansainvälinen valuuttarahasto ja valuuttakurssien muutokset, osa II.* Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1955:2, 170—198.
- Tanskanen, Antti (1981): Devalvaatio — syy vai seuraus.* Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1981:4, 471—475.
- Tudeer, A. E. (1949): Onko inflaationvaara voitettu?* Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1949, 146—161.
- Tuomainen, Eero (1979): The role of Exchange Rate Changes in Finnish Growth Policy* julkaissussa Foreign Trade and Price Formation. Taloudellinen suunnittelukeskus.
- Tuomainen, Eero (1987): Rakennepolitiikan suunta.* Kansallis-Osake-Pankin Taloudellinen Kat-saus 1987:2.
- Waris, Klaus (1977): Markkakin on valuutta.* Helsinki.

Verotus ja tuloksentasaus: Ovatko yritysten tilinpäätökset kriittisiä?

PAAVO PEISA — MARKKU PULLI

1. Johdanto ja tulosten esittely

Tuloksentasaus ja yrityksen verosuunnittelua käsittelevässä kirjallisuudessa otetaan usein lähtökohdaksi tilinpäätöksen tavoitetulos. Tätä tarkastellaan annettuna suureena, jonka yritys pyrkii näyttämään tilinpäätöksensä tosiasiallisen voiton suuruudesta riippumatta. Lainsäädäntömme tarjoaa yrityksille runsaasti keinoja tavoitetuloksen saavuttamiseksi. Kuitenkin tuloksentasausvaran — kuluvaraston — loppuminen saattaa pakottaa osan yrityksistä näyttämään tavoiteltua suuremman tuloksen. Jos kuluvarasto on käytetty loppuun, yritys ajautuu kriittiseen tilinpäätökseen. Tällöin tosiasiallisen voiton muutokset näkyvät kirjanpidon tuloksessa täysimääräisinä.

Ekonomistien näkökulmasta kuluvaraston riittävyys on aihepiirinä mielenkiintoinen lähinnä verotuksen vaikutuksista käytyyn keskusteluun liittyviltä osiltaan. Verotuksen vaikutuksesta yritysten investointeihin ja pääomakustannuksiin on esitetty kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa näkemystä. Näkemyseron taustalla ovat erilaiset oletukset edustavan yrityksen tuloksentasausvaran riittäväydestä ja marginaalitulojen efektiivisestä veroasteesta. *Airaksisen* (1987), *Kingin* (1987), *Koskenkylän* (1987) sekä *McKeen, Visserin ja Saundersin* (1987) Suomea koskevien tarkastelujen lähtökohdaksi on kulukirjausta rajoitavien säädösten sitovuus. Esitetyt laskelmat osoittavat yritysten tuloverotuksen vääristävän osaltaan pääomakustannuksia, ehkä tuntuvastikin. Vaihtoehtoisen näkemys mukaan investointipäätöksen kannalta oleelliset marginaalitulot ovat verottomia ja siten tuloveroparametrit voidaan jättää pois pääomakustannus- ja investointiyhtälöistä (ks. *Kan-*

niainen (1987), *Törmä* (1986) ja *Ylä-Liedenpohja* (1983).

Tässä artikkelissa tarkastellaan empiirisen analyysin keinoin tilinpäätösten jakautumista kriittisiin ja ei-kriittisiin tilinpäätöksiin. Analyysi keskittyy oikaistun tuloksen ja kirjanpidon tuloksen väliseen yhteyteen. Tarkoituksena on selvittää, voidaanko havaintoaineiston tilinpäätökset jakaa yhteyden kiinteyden perusteella kahteen toisistaan oleellisesti poikkeavaan ryhmään ja pitääkö hypoteesi joko-tai-tuloksentasauksesta paikkansa ryhmittään. Tarkastelemme myös muutaman viime vuoden aikana yritysten tilinpäätöskäytännön muuttamisesta tapahtuneita muutoksia.

Havaintoaineistona käytetään yrityskohtaisia tilinpäätöstietoja, joita on käytettävissä runsaasta viidestä sadasta teollisuus- ja matkailualan yrityksestä. Tarkasteluajanjakso on 1979—85. Tilinpäätösten kriittisyyttä tai ei-kriittisyyttä arvioidaan vaihtuvakertoimisen regressioanalyysin avulla siten, että havaintoaineistoon sovitetaan suurimman uskottavuuden kriteeriä käyttäen samanaikaisesti kaksi regressiosuoraa. Kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyys määräytyy havaintopisteen ja sovitteuorien etäisyyden perusteella.

Estimointitulosten mukaan oikaistun tuloksen lisäyksestä näkyy kirjanpidon tuloksessa toisessa ryhmässä 4 % ja toisessa ryhmässä 77 %. Estimoidut kertoimet ovat suhteellisen lähellä hypoteettisia arvojaan ja siten ryhmistä edellinen tulkittiin ei-kriittisten ja jälkimmäinen kriittisten tilinpäätösten ryhmäksi. Estimoidut kertoimet eivät kuitenkaan poikenneet toisistaan aivan yhtä selvästi kuin teoreettisten tarkastelujen perusteella olisi voitu odottaa.

Kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyys oli tarkasteluaineiston yrityksissä koko estimoin-

tiperiodilla keskimäärin 14 %. Tämä on samaa suuruusluokkaa kuin kriittisen tilinpäätöksen yleisyydestä aikaisemmin esitetyt, tilinpäätöstilanteen ja kuluvaraston eri komponenttien huolelliseen kartoittamiseen perustuvat arviot. Todennäköisyys vaihteli vuosittain jonkin verran siten, että vuosikeskiarvo kohosi tarkastelujakson aikana 12.5 prosentista runsaaseen 16 prosenttiin.

Kriittisen tilinpäätöksen yleistymisen selitynee suurimmaksi osaksi tarkasteltujen yritysten hyvällä tuloskehityksellä ja kasvun hidastumisella 1980-luvulla. Jossain määrin kehitykseen on saattanut vaikuttaa vuosikymmenen alussa voimassa olleiden ylimääräisten poistoetuksien voimassaolon loppuminen. Kuitenkin kokonaisuudessaan yritysverotus on ilmeisesti kehittynyt 80-luvulla sallivampaan suuntaan; tähän viittaa ainakin verokertymän kehitys. Kriittisiksi luokiteltujen tilinpäätösten yleistymisen saattaa heijastaa myös kirjanpidon tulokseen sisältyvien verovapaiden tulojen yleistymistä.

Noin kuudesosa tilinpäätöksistä voitiin luokitella melko varmasti — korkeintaan 5 prosentin erehtymisriskillä — joko kriittiseksi tai ei-kriittiseksi. Selvästi kriittisiksi luokiteltavat tilinpäätökset olivat harvinaisia varsinkin tarkasteluajanjakson alussa ja kaikkiaan niiden osuus oli vain pari prosenttia.

Useimmissa yrityksissä kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyys pysyi vuodesta toiseen muuttumattomana, likimain koko estimointiperiodin keskiarvon suuruisena. Näitä tapauksia voidaan selvästi pitää pikemminkin ei-kriittisinä kuin kriittisinä, mutta luokittelu ei ehkä ole täysin kiistaton.

2. Verovelka ja kuluvarasto

Lainsäädännössämme yritysten tuloksentasausvara on jätetty lähinnä menojen jaksottamiseen. Yritys voi vähentää tilikauden näytettyä voittoa kirjaamalla tuloslaskelmaan kuluja, jotka olisivat myös myöhemmin vähennyskelpoisia. Kun tulevien tilikausien vähennyskelpoiset kulut vähenevät kuluvan tilikauden kulujen lisäystä vastaavasti, tuloksenta-

saus ei sinänsä vapauta yritystä veronmaksuvelvoitteesta. Pikemminkin kysymyksessä on veron maksuhetken siirtäminen myöhäisempään tai varhaisempaan ajankohtaan siitä, mihin päädyttäisiin puhtaassa tuloverotuksessa. Yleensä kysymykseen tulee veronmaksun lykkääminen; tällöin yritykselle kertyy verovelkaa.

Toisessa yhteydessä (ks. *Peisa ja Pulli*, 1988) olemme tarkastelleet yksinkertaisen mallitarkastelun avulla voittoa maksimoivan yrityksen kirjanpidon tavoitetuloksen määräytymistä ja tuloksentasauskäyttäytymistä. Mallissa ovat keskeisessä asemassa poikkeamat yritysten tuloverotuksen proportionaalisuusperiaatteesta, erityisesti voittojen ja tappioiden erilainen verokohtelu säännönmukaisessa verotuksessa sekä säännönmukaisen verotuksen väistämisen mahdollistavat verotuksen porsaanreiät. Mallitarkastelussa otetaan tuloveroparametrien ja tuloksentasausrajoittavien säädösten lisäksi yrityksen käytettävissä olevan tuloksentasausvara (kuluvarasto) annettuna suurena. Siten analyysi rajoittuu pelkästään tilinpäätössiirtojen (passiivisen tuloksentasausuksen) tarkasteluun.¹

Voiton maksimointiin perustuvan analyysin tulokset ovat sopusoinnussa tavanomaisen tuloksentasausanalyysin kanssa. Erityisesti osoittautuu, että tilinpäätökset voidaan jakaa tosiasiallisen voiton ja kirjanpidon tuloksen välisen yhteyden kiinteyden perusteella kahteen ryhmään. Kriittisen tilinpäätöksen tapauksessa yrityksen tulojen marginaalinen lisäys näkyy täysimääräisenä kirjanpidon tuloksessa kun taas ei-kriittisen tilinpäätöksen tapauksessa kirjanpidon tulos määräytyy tosiasiallisesta tuloksesta riippumattomasti.²

Muiden tekijöiden ollessa annettuja tilinpäätöksen kriittisyyden tai ei-kriittisyyden määrää yrityksen käytettävissä olevan tuloksentasausvaran suuruus. Jos yrityksellä on käyttämätöntä kuluvarastoa, se pystyy siirtä-

¹ Yritysverotuksen epäsymmetrisyyksiä käsittelevästä viimeaikaisesta kansainvälisestä kirjallisuudesta ks. esim. Auerbach, 1986 ja Mayer, 1986

² Tarkastelu ei ota huomioon harkintaverotusta. Tämän vaikutuksesta yrityksen tilinpäätöksiin, ks. HERNESNIEMI, 1987.

mään lisätulon kustannukset seuraavaan tilikauteen. Tuloksentasauksen veroseuraamukset riippuvat yrityksen tai yrityksen omistajien tulevasta verotustilanteesta. Jos yrityksen omistajat tietävät varmasti joutuvansa maksamaa siirretyn veron täysimääräisenä eikä veroasteesta tapahdu muutoksia, jakamattoman voiton efektiivinen veroaste on sama kuin jaetun voiton lakisääteinen veroaste. Toisessa ääritapauksessa omistajat tietävät pääsääntöisesti tulevaisuudessa eroon verovelastaan ilman kustannuksia. Tällöin jakamattoman voiton efektiivinen rajaveroaste on nolla.

3. Estimoitava malli ja testattavat hypoteesit

Empiirisessä analyysissä tosiasiallisen voiton ja kirjanpidon tuloksen yhteyttä tarkastellaan yksinkertaisen lineaarisen mallin

$$(1) dY_{it} = a_i + a_t + b_i \cdot dX_{it} + u_{it}$$

avulla.

Kaavassa (1) indeksi i viittaa yritykseen ja indeksi t periodiin. dY_{it} ja dX_{it} ovat yrityksen i kirjanpidon tuloksen ja todellisen tuloksen vuosimuutokset vuonna t . Kertoimet a_i ja a_t kuvaavat yritykselle i ja ajankohdalle t ominaisten tekijöiden vaikutusta kirjanpidon tavoitetulokseen, b_i puolestaan kirjanpidon tuloksen riippuvuutta voitosta ja satunnaistermi u_{it} muiden tekijöiden kuin voiton vaikutuksia kirjanpidon tulokseen. a_i :n ja b_i :n oletetaan pysyvän muuttumattomina yli ajan, mutta ei välttämättä yli yritysten.

Seuraavassa tarkastelussa kiinnitämme huomion ensi sijassa b_i -kertoimiin. Teoreettisen tarkastelun perusteella oletamme, että yritysten joukko jakautuu kahteen ryhmään siten että

$$(2) b_i = \begin{cases} b^{ek} & \text{ryhmässä ek} \\ b^k & \text{ryhmässä k.} \end{cases}$$

Jos $b^{ek} < b^k$, kirjanpidon tulos vaihtelee voimakkaammin voittojen myötä ryhmään k kuin ryhmään ek kuuluvissa yrityksissä. Merkitsemme yrityksen todennäköisyyttä kuulua ryhmään k ja ek symbolein α ja $(1-\alpha)$.

Tuloksentasauskirjallisuus ja edellä viitattu mallitarkastelu asettavat b -kertoimille rajoitukset

$$(3) \begin{cases} b^{ek} = 0 \\ b^k = 1. \end{cases}$$

Kriittisen tilinpäätöksen ryhmässä yrityksen kirjanpidon tulos määräytyy todellisen tuloksen perusteella, ei-kriittisen tilinpäätöksen ryhmässä täysin todellisesta tuloksesta riippumattomasti.³

Kun oletetaan, että jäännöstermit u_{it} ovat toisistaan riippumattomia, normaalisti jakaantuneita satunnaismuuttujia, esitettyjä rajoituksia voidaan koetella empiirisesti. (Käytetystä vaihtuvakertoimisesta regressioanalyysimenetelmästä ks. lähemmin *Peisa* ja *Pulli*, 1988 sekä esim. *Judge et al.*, 1980, luku 10.3, »Switching Regressions».)

4. Estimointitulokset

Käytetty yritysaineisto on peräisin Teollistamisrahasto Oy:stä, missä tiedot on alun perin kerätty yritystutkimuksen tarpeisiin. Aineiston tiedot ovat pääasiassa virallisia tuloslaskelma- ja tilinpäätöstietoja. Kuitenkin tuloslaskelman tulos on oikaistu joko yritysten tai Teollistamisrahaston toimesta jaksotettamalla tuotot ja kulut uudelleen Yritystutkimusneuvottelukunnan suosituksia noudattaen. Tärkeimmät oikaisuerät ovat varastovarausten lisäys, muiden varausten lisäys ja poisto-oikaisu. Empiirisessä tarkastelussa on käytetty oikaistua tulosta tosiasiallisen tuloksen kuvaajana. (Aineistosta ja eri tuloksentasauskeinojen käytöstä, ks. *Pulli ja Peisa*, 1987.)

Koko aineistoa käyttäen saadut mallin (1)–(2) estimointitulokset on esitetty oheisessa taulukossa. Siinä on esitetty myös koko tulokset, jotka on saatu rajoittamalla b -kertoimet yhtäsuuriksi ($b^{ek} = b^k$).

³ Mallitarkastelun valossa luokittelu poikkeaa hieman tavanomaisesta sikäli, että luokittelimme säännönmukaisista keveämmin verotetun yrityksen tilinpäätöksen kriittiseksi silloinkin, kun tuloksentasausrajoitus ei ole sitova.

Taulukko. Estimointitulokset

Yhdistetty aineisto, estimointiperiodi 1979—85.

b^{ek}	.04 (.0001)
b^k	.77 (.0000005)
α	.14 (.014)
σ^2	3.96 (.0038)
LogL	—8238
$b^{ek} = b^k$.10 (.0038)
LogL	—12130

Selityksiä:

Selitettävä muuttuja on kirjanpidon tulos. Ainoa selittävä muuttuja on oikaistu tulos. Yritysten oletetaan jakaantuvan kahteen ryhmään oikaistun tuloksen ja kirjanpidon tuloksen lineaarisen yhteyden perusteella. Raportoidut kertoimet b^{ek} ja b^k ovat vaihtuvaparametrisen mallin selittävän muuttujan rajoittamattomat kerroinestimaatit. Vastaavia vakiotermin estimaatteja ei ole raportoitu. Suluissa olevat luvut ovat kertoimien keskihajontaestimaatteja. α on yritysten keskimääräinen todennäköisyys kuulua ryhmään k , σ^2 on mallin jäännöstermin varianssiestimaatti. LogL on logaritmissen uskottavuusfunktion maksimoitu arvo. Rajoitettu kerroinestimaatti $b^{ek} = b^k$ on saatu tavallisella pienimmän neliösumman menetelmällä.

Jos b^{ek} ja b^k rajoitetaan yhtäsuuriksi, oikaistun tuloksen kertoimeksi tulee 0.10. Tämä kuvaa »edustavan yrityksen» tuloksentauskäyttöä. Rajoitus $b^{ek} = b^k$ voidaan kuitenkin hylätä uskottavuusosamäärätestin perusteella selvällä marginaalilla. Eräs tulkinta tälle tulokselle on, että aineistosta erottuu kaksi tilinpäätösregiimiä tai -ryhmää, jotka erottava tekijä on yrityksen taloudellisen tuloksen ja kirjanpidon tuloksen välinen yhteys.

Vaihtuvakertoimisen regressiomallin eri regiimeihin liittyvät kertoimet b^{ek} ja b^k saavat arvot 0.04 ja 0.77. Nämä ovat taloudellisessa mielessä suhteellisen lähellä nollaa ja yhtä, joihin päädyttiin teoreettisen tarkastelun perusteella. Tässä suhteessa tulokset antavat tukea verosuunnittelua käsittelevässä suomalaisessa kirjallisuudessa omaksutulle lähestymistaval-

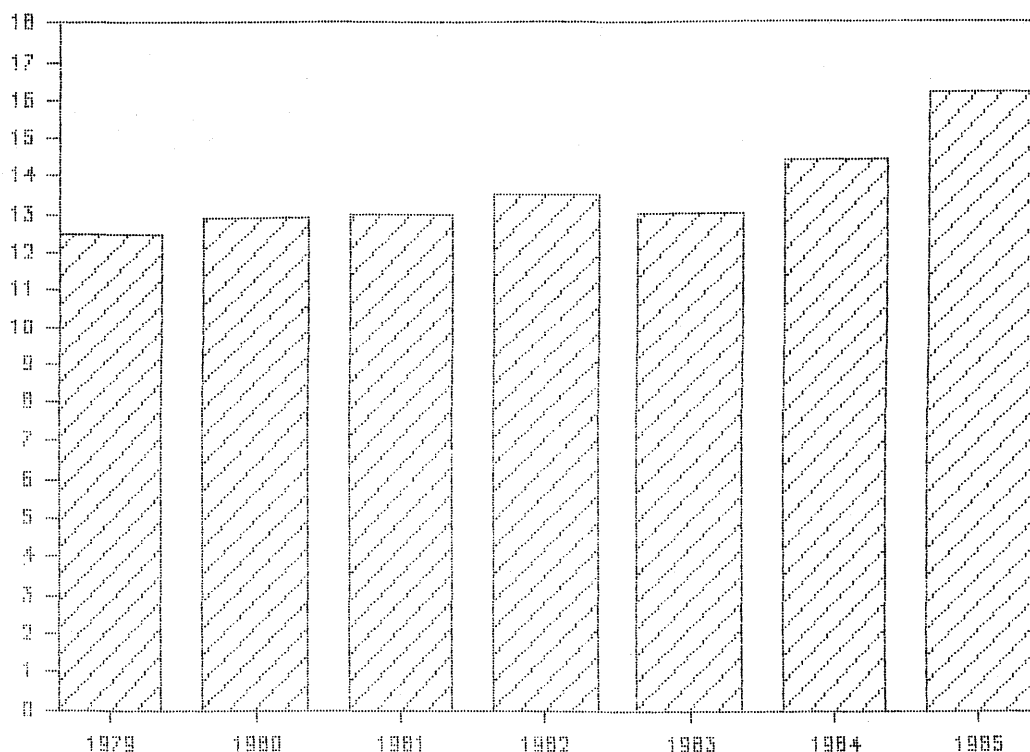
le. Erityisesti tuloksista käy selvästi ilmi, että aineistossa on suuri joukko yrityksiä joilla taloudellisen tuloksen ja kirjanpidon tuloksen välinen riippuvuus on heikko ja jotka voidaan sillä perusteella luokitella tilinpäätöstilanteeltaan ei-kriittisiksi. Ryhmän k tulkinta on hieman epäselvempi, sillä estimoitu kerroin on selvästi pienempi kuin nollahypoteesin mukainen kriittisen tilinpäätöksen yrityksen kerroin.

Tilastollisesti voidaan sekä hypoteesi $b^k = 1$ että hypoteesi $b^{ek} = 0$ hylätä selvällä marginaalilla. Tässä mielessä tulokset eivät anna tukea teoreettisille tarkasteluille.

Eri regiimeihin kuulumisen todennäköisyyttä kuvaava parametri α arvioidaan mallissa erikseen kullekin havainnolle. Taulukossa 1 raportoitu estimaatti voidaan tulkita kaikkien tilinpäätösten keskiarvoksi. Sen mukaan keskimääräinen ei-kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyys on koko tarkasteluaineistossa 86 prosenttia ja kriittisen 14 prosenttia.

Estimoitujen kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyyksien jakauma keskittyy selvästi keskiarvon ympäristöön; noin 70 prosenttia estimaateista poikkeaa hyvin vähän keskiarvosta. Jakauman toinen keskittymä on lähellä nollaa. Tässä keskittymässä olevien estimaattien, joita on noin 10 prosenttia, voidaan tulkita viittaavan lähes täydellä varmuudella ei-kriittiseen tilinpäätöstilanteeseen. Sen sijaan lähes täydellä varmuudella kriittiseen tilinpäätökseen viittaavia estimaatteja on vain muutama prosentti.

Oheiseen kuvioon on piirretty kriittisen tilinpäätöksen keskimääräisen todennäköisyyden kehitys aineiston kattamalla ajanjaksolla. Kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyys on tarkastelujakson aikana kohonnut, joskin ero matalimman ja korkeimman vuosikeskiarvon välillä on vähemmän kuin 4 prosenttiyksikköä. Vuosikeskiarvon kohoaminen aiheutui etupäässä kriittiseksi luokiteltavissa olevien tilinpäätösten yleistymisestä. Selvästi kriittisiksi muuttuivat etupäässä aikaisemmin selvästi ei-kriittiset tilinpäätökset. Sen sijaan lähellä keskiarvoa olleet todennäköisyydet pysyivät vuodesta toiseen jokseenkin muuttumattomina.

Kuvio. Kriittisen tilinpäätöksen todennäköisyyden vuosikeskiarvot.

Kirjallisuus

- Airaksinen, Timo (1987): *Vertaileva analyysi pääomatulojen verotuksesta Suomessa ja Ruotsissa vuonna 1986*. Teoksessa Kanninen, Vesa (toim.), 1987, 209—230.
- Auerbach, Alan (1986): *The Dynamic Effects of Tax Law Asymmetries*. *Review of Economic Studies*, LIII, 205—225.
- Hernesniemi, Hannu (1987): *Harkintaverotuksen vaikutus yritysten tilinpäätöspolitiikkaan ja kunnallisverokertymään Suomessa*. Teoksessa Kanninen, Vesa (toim.), 1987, 231—249.
- Judge, George G., Griffiths, William E., Hill R. Carter, and Lee, Tsoung-Chao (1980): *The Theory and Practice of Econometrics*. John Wiley & Sons.
- Kanninen, Vesa (1987): *Yritysverotus Suomessa: tilannearvio ja ohjelma 1990-luvulle*. Teoksessa Kanninen, Vesa (toim.), 1987, 175—207.
- Kanninen, Vesa (toim.) (1987): *Osakemarkkinat, pääomatulojen verotus ja investoinnit Suomessa*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, sarja B:55.
- King, Mervyn (1987): *Esitelmä Kansantaloudellisen yhdistyksen kokouksessa Helsingissä 30. 1. 1987*.
- Koskenkylä, Heikki (1984): *Rates of Return, Cost of Capital, and Valuation Rates in Finnish Manufacturing 1960—1980*. Teoksessa Holland, Daniel, (toim.), *Measuring Profitability and Capital Costs*, Lexington Books.
- McKee, Michael J., Visser Jacob J. C. and Saunders, Peter G. (1986): *Marginal Tax Rates on the Use of Labor and Capital in OECD Countries*. OECD Economic Studies, Autumn 1986, 45—101.
- Mayer, Colin (1986): *Corporation Tax, Finance and the Cost of Capital*. *Review of Economic Studies*, LIII, 93—112.
- Peisa, Paavo ja Pulli, Markku (1988): *Yritysten verotus ja tuloksentasaus: tilinpäätöksen määräytyminen ja kuluvaraston riittävyys*. Suomen Pankin keskustelualoitteita 2/88.
- Pulli, Markku ja Peisa, Paavo (1987): *Verotus ja*

tuloksentasaus: Teollisuusyritysten tilinpäätös-käyttäytyminen vuosina 1978—85. Teoksessa Kanninen, Vesa (toim.), 1987, 209—230.
Törmä, Hannu, Väisänen, Mikko ja Savolainen, Jukka-Pekka (1985): Toimialoittaisen pääomahintasarjan konstruointi kuluvarastoyritykselle 1960—82, University of Jyväskylä, Department

of Economics and Management, Working Paper N:o 46.
Ylä-Liedenpohja, Jouko (1983): Financing and Investment under Unutilized Tax Allowances. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Raportteja ja artikkeleita, N:o 35.

KATSAUKSIA JA KESKUSTELUA

Öljyn hinta ja Suomen suhteellinen kasvu

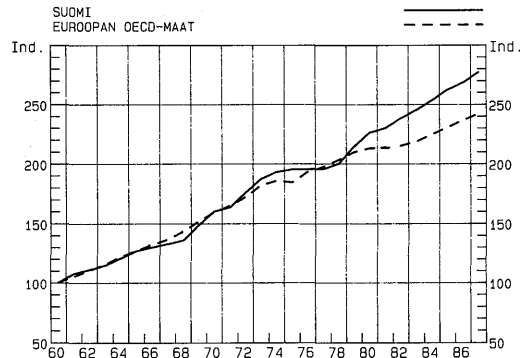
PENTTI FORSMAN — PERTTI HAAPARANTA

Suomen taloudellinen kehitys on 1970-luvun loppupuolelta lähtien ollut varsin suotuisaa muihin markkinatalousmaihin verrattuna. Suomen bruttokansantuote kasvoi 1960-luvun alusta 70-luvun lopulle samaa vauhtia kuin Euroopassa mutta sen jälkeen Suomen kasvu on ollut nopeampaa (ks. kuvio). Merkillepantavaa tässä on ollut se, että toinen suuri öljykriisi näytti koettelevan Suomea paljon hellemmin kuin muita maita, jotka joutuvat tuomaan öljyä. Näiden kahden asian yhtäaikaisuus onkin useissa yhteyksissä johtanut väittämään, että Suomen kauppajärjestelyt Neuvostoliiton kanssa takaavat, että öljyn hinnan vaihtelujen vaikutukset Suomen talouteen ovat vaihteet.

Haaparanta (1981, 1982) ja *Leppä* (1982) keskustelivat bilateraali-kaupan ja öljyn hinnan vaihteluiden vuorovaikutuksesta. *Haaparanta* (1981) esitti yksinkertaisen kerroinmallin, jossa bilateraali-kauppa vaimentaa öljyn hinnan muutosten vaikutuksia tuotantoon (ks. myös *Tolonen*, 1986).

Ajatellaan, että öljyn hinta nousee ja että Suomen vientiä Neuvostoliittoon säätelee Suomen tuonti Neuvostoliitosta.¹ Tällöin suomalaisten tavaroiden kysyntä kasvaa öljyn tuonnin arvon kasvua vastaavasti olettaen, että Suomen teollisuudessa on käyttämätöntä kapasiteettia. Tuotanto ja siten työllisyys kasvavat. Suomen kansantulo ei kuitenkaan kasva, vaan tuotannon kasvu viedään kokonaan Neuvostoliittoon. Öljyn hinnan laskiessa vai-

1. Kuviteltavissa on toki tilanne, jossa Suomen tuontia säätelee Neuvostoliiton halu ostaa suomalaisia tuotteita (ks. *Tolonen* 1986). Nykyiset idänkaupan ongelmat viittaisivat siihen, että tämä mahdollisuus voidaan sulkea pois.

Kuvio. Bruttokansantuote, 1960 = 100

kutukset ovat vastaavat: tuotanto laskee, mutta kansantulo pysyy entisellään. Öljyn hinnan putoaminen ei kuitenkaan ole taloudelle haitallista, varsinkin kun otetaan vielä huomioon, että tällöin läntiset markkinat elpyvät.

Se, että Suomi selviytyisi öljyn hinnan nousuista paremmin kuin muut läntiset valtiot, edellyttää tietenkin sitä, että näiden maiden tuotanto ja työllisyys eivät nouse yhtä paljon tai suorastaan laskevat. Jälkimmäinen vaihtoehto on, *ceteris paribus*, todennäköinen, koska niissä öljyn hinnan nousua ei vastaa vientikysynnän kasvu. Niiden kansantulo laskee myöskin. Näin ollen tämän artikkelin keskeinen väite voidaan perustella teoreettisesti.²

Maa voi kasvaa muita nopeammin pääasiassa joko velkaantumalla tai säästämällä ja investoimalla. Koska tavoitteenamme on pelkäämään arvioida bilateraali-kaupan vaikutuksia

2. Huomattakoon, että emme ota huomioon mahdollisuutta, että erot kasvuvauhteissa johtuvat erilaisesta talouspolitiikasta.

Taulukko. *Estimointituloksia*

Selitet- tävä	Selittäjät						R ⁻²	DW	Aika
	SBKT ₋₁	SULC	SULC ₋₁	POIL	POIL ₋₁	Vakio			
SBKT		-0.112 (1.00)	0.318 (2.90)	-0.073 (1.81)	0.241 (5.82)	74.25 (7.92)	.810	1.40	1970—1986
SBKT		-0.154 (1.72)	0.335 (3.71)	-0.067 (1.90)	0.242 (6.66)	75.99 (9.81)	.865	1.38	1965—1986
SBKT	0.660 (6.18)		0.192 (4.75)		0.089 (4.61)	11.685 (1.08)	.946	2.34	1965—1986
SUN			-0.016 (1.21)		-0.015 (3.72)	3.633 (3.11)	.623	2.451	1975—1986
SUN*			-0.960 (1.04)		-1.358 (5.43)	10.09 (2.51)	0.772	2.068	1975—1986

SBKT = Suomen ja Länsi-Euroopan bruttokansantuotteiden välinen suhde

SULC = Suhteelliset yksikkötyökustannukset yhteisessä valuutassa

POIL = Raakaöljyn tuonnin yksikköarvon suhde viennin yksikköarvoon

SUN = Suomen ja Länsi-Euroopan työttömyysasteiden suhde

* = Yhtälössä sekä selitettävä että selittäjät ovat logaritmeja
Suluissa t-arvot.

öljyn hinnan vaihdellessa, tarkastellaan tässä hyvin yksinkertaista redusoitua mallia. Selitettävänä muuttujana on Suomen ja OECD-Euroopan bruttokansantuotteiden välinen suhde. Selittäjinä ovat suhteelliset yksikkötyökustannukset ja öljyn hinnan suhde vientihin-
toihin eli öljyn reaalihintaa. Suhteelliset yksikkötyökustannukset ovat tässä korvikemuuttujana suhteelliselle palkkakehitykselle. Vaihtotasetta ei mallissa ole, eikä talouspolitiikan reaktioitakaan. Mallissa siten implisiittisesti oletetaan, että joko palkkoja muita nopeammas-
ta noususta johtuva vaihtotaseen alijäämä voidaan rahoittaa ulkomailta tai että muut ovat valmiita maksamaan suomalaisista tuotteista enemmän. Tässä tapauksessa ei välttämättä synny vaihtotaseen alijäämääkään, vaikka palkat kasvaisivat Suomessa enemmän.³

Tulokset ovat selvästi yhdenmukaisia yksinkertaisen kerroinmallin kanssa. Positiivinen autokorrelaatio osoittaa tässä, että tasapainoon ei sopeuduta välittömästi. Kun viiväs-

tetty endogeeninen muuttuja otetaan mukaan, malli saa luontevan tulkinnan. Öljyn hinta on merkittävin selittäjä Suomen ja Euroopan kasvuerossa. Mallin selityksestä öljyn osuus on yli puolet.

Työttömyysasteiden vertaaminen Suomen ja muiden maiden välillä on huomattavasti hankalampaa kuin kokonaistuotannon koska näihin vaikuttavat sekä demografiset muutokset että monet muut tekijät. Vertailun vuoksi mukaan on myös otettu malli, jossa selitettävänä on Suomen työttömyysasteen suhde Euroopan vastaavaan ja selittäjinä ovat samat muuttujat kuin edellisessä.

Tulokset ovat muutoin samanlaisia, öljyn hinnan nousu parantaa Suomen työttömyyttä suhteessa Eurooppaan, mutta yksikkötyökustannuksilla näyttäisi olevan lievä työttömyyttä lisäävä vaikutus. Saattaa olla, että vientiteollisuuden työttömyyden kasvu ei kompensoitu muualla, vaan esimerkiksi työvoiman tarjonta kasvaa.

Mitä tulokset, mikäli ovat oikeita, merkitsevät? Tällä hetkellä Suomen kokonaistuotanto kasvaa vähintään samaa vauhtia Euroopan kanssa, vaikka öljyn hinta on laskenut. Tämä ei kuitenkaan ole vielä ristiriidassa mallin

3. Suhteellisilla yksikkötyökustannuksilla on 1970-luvun alusta aleneva trendi. Samanaikaisesti vaihtosuhte on parantunut. Sopivasti piirrettyinä trendit ovat toistensa peilikuvia.

kanssa. Vaihtotase on nimittäin samanaikaisesti heikentynyt. Karkeasti arvioiden vaihtotaseen tasapaino edellyttäisi Suomen kasvuvauhdin jäämistä selvästi Euroopan alapuolelle.⁴

Tulosten mukaan, mikäli öljyn hinta säilyy nykyisellä alhaisella tasolla Suomen taloudellisen kasvun on, *ceteris paribus*, ennemmin tai myöhemmin hidastuttava suhteessa Eurooppaan.

4. Tässä on lisäksi muistettava, että Neuvostoliitto on ns. välitysöljykaupoilla pitänyt yllä tuontia Suomesta.

Kirjallisuus

Haaparanta, Pertti (1981): Öljylaskun maksamisesta. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/77, s. 485—487.

Haaparanta, Pertti (1982): Öljylaskun maksamisesta: raapusteluja tupakka-askin kannelle. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/78, s. 404.

Leppä, August (1982): Reunahuomautus öljylaskun maksamiseen. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/78, s. 404—408.

Tolonen, Yrjö (1986): On Macroeconomic Consequences of Trade with Centrally Planned Economies. Turun yliopiston julkaisuja, Turku.

Rahoitusmarkkinoiden muutos ja rahan kysyntä Suomessa

PETER JOHANSSON — HEIKKI SOLTTILA*

Suomalaisissa empiirisissä rahankysyntätutkimuksissa ongelmana on ollut lyhyiden markkinakorkojen puute. Yleensä markkinakorkomuuttuja on jätetty estimoitavista yhtälöistä pois tai korvattu sijaismuuttujilla kuten inflaatiolla tai hallinnollisilla talletuskoroilla (ks. *Suvanto*, 1980, ja *Söderlund*, 1988 ja niissä mainitut lähteet). Näillä muuttujilla ei ole kuitenkaan selvää kytkentää rahapolitiikan välittymismekanismiin. *Tarkan* (1986) mukaan suomalaisten rahankysyntätutkimusten talouspoliittiset implikaatiot ja kytkennät luotonsäännöstelytutkimukseen ovat jääneet selvittämättä.

Rahoitusmarkkinoiden muutos ja korkosäännöstelyn asteittainen murtuminen 1980-luvulla ovat luoneet Suomeen suhteellisen hyvin toimivat lyhyen rahan markkinat. Tämän seurauksena koron merkitys rahamarkkinoiden tasapainottumisessa ja rahapolitiikan välittymisessä on kasvanut. Käyttämällä nyt saatavilla olevia lyhyen rahan korkoja rahan kysyntäfunktion estimoinnissa vältytään ainakin osittain aiempien tutkimusten tulkintaongelmilta. Tässä selvityksessä käytetään kotimaisena korkona uusien sijoitustodistusten korkoa. Estimointitulosten mukaan pitkän aikavälin korkojoustoksi saatiin -0.26 , joka vastaa verrattain hyvin monissa muissa maissa saatuja korkojoustoarvioita.

1. Rahan kysyntäteoria

Rahan kysyntää perustellaan yleensä spekulatiivisella motiivilla sekä transaktio- ja varautumismotiivilla. Rahan spekulatiivisessa ky-

synässä raha on riskitön sijoituskohte, jonka hallussapidon vaihtoehtoiskustannus on korkoa tuottavan sijoituskohteen antama tuotto. Koska raha on likvidimpi sijoituskohte kuin esim. obligaatiot, rahan kysyntä riippuu korosta ja korkoa tuottavan sijoituskohteen riskistä. (*Tobin*, 1958).

Baumolin (1952) varastoteoreettisessa lähestymistavassa yrityksen rahan hallussapidon kustannus riippuu menetetyistä korkotuotosta. Toisaalta rahan hallussapitoon vaikuttaa korkoa tuottavien sijoituskohteiden realisoimisesta aiheutuvat transaktiokustannukset. Baumolin malli antaa rahan kysynnän korkojoustoksi -0.5 ja tulojoustoksi 0.5 . Ongelmana Baumolin mallissa on kuitenkin se, että siinä oletetaan yrityksen kassavirrat tasaisiksi.

Miller ja Orr (1968) kehittivät mallia realistisemmaksi olettamalla, että yrityksen kassavirtoihin sisältyy satunnaisuutta, jota ei ennakolta pystytä ennustamaan. Rahan kysyntä riippuu rahan hallussapidon vaihtoehtoiskustannuksesta, transaktiokustannuksista rahan ja arvopapereiden välillä sekä yritysten kassavirtojen vaihteluista. Rahan kysynnän korkojoustoksi saadaan *Miller-Orr*-mallissa -0.3 ja tulojoustoksi 0.3 . Ongelma heidän mallissaan on se, että kassavirtojen suhteen siinä mennään Baumolin malliin verrattuna toiseen äärimmäisyyteen olettamalla ne täysin satunnaisiksi. *Miller-Orr*-mallia yritykset voisivat periaatteessa soveltaa kassavirtojen puhtaasti satunnaiseen osaan.

Suomalaisissa rahan kysyntätutkimuksissa ongelmana on ollut rahamarkkinoiden kehittymättömyys. Koska rahamarkkinoilla ei ole ollut selvää vaihtoehtoista markkinakorollista sijoituskohteita, markkinakorkomuuttuja on yleensä jätetty estimoitavista yhtälöistä pois tai korvattu sijaismuuttujilla (ks. *Suvan-*

* Kiitämme Antti Suvantoa monista hyödyllisistä kommentista.

to, 1980 ja Söderlund, 1988). Tämän vuoksi tutkimukset ovat poikenneet kansainvälisistä esikuvistaan ja kytkenä rahapoliittisiin implikaatioihin sekä Suomelle perinteiseen luotonsäännöstelytutkimukseen on jäänyt selvittämättä (Tarkka, 1986).

2. Markkinoiden kehitys

Suomessa yritysten likvidit varat pidettiin aiemmin pääasiassa shekki- ja siirtotileillä, sillä riittävän likvidejä korkoa tuottavia sijoituskohteita ei ollut. Rahan kysynnän transaktio- ja varautumismotiivi voitiin tyydyttää ainoastaan pitämällä varat korkoa tuottamattomina käteistalletuksina.

Kuluvan vuosikymmenen rahamarkkinakehitys on mitä ilmeisimmin heijastunut yritysten rahan kysyntään. Aluksi notariaattisijoitusten yleistymisen ja sittemmin pankkien taaseeseen otetun markkinarahan kasvu tarjosivat yrityksille vaihtoehdoisen, markkinakorkoa tuottavan likvidin sijoituskohteen. Uusien markkinakorkoisten sijoitusten ongelmana oli kuitenkin jälkimarkkinoiden puute. Siitä syystä yritysten kassahallinta perustui lähinnä yli yön markkinarahan sijoittamiseen. Vasta toimivien instrumenttimarkkinoiden ja niihin liittyvien jälkimarkkinoiden synty vuonna 1987 tekivät mahdolliseksi yritysten aiempaa selvästi tehokkaamman kassanhallinnan toteuttamisen. Suomen Pankin ja ns. *Helibor*-pankkien (SYP, KOP, PSP, SKOP ja OKO) keskinäisellä sopimuksella sijoitustodistuksista ja valtion velkasitoumuksista on luotu joustava ja homogeeninen instrumentti tukkusijoittajille.

Muutamassa vuodessa näiden instrumenttien transaktiokustannukset osto- ja myyntikursien välisen erotuksen avulla mitattuna ovat nopeasti alentuneet.

Muutamassa vuodessa sijoitusten likvidisyys rahamarkkinoilla moninkertaistui. Vielä vuonna 1985 yhden kuukauden sijoitustodistusten transaktiokustannukset veivät yli puolet yhden päivän korkotuotosta ja vuoden pituisen sijoituksen transaktiokustannukset söivät lähes yhden viikon korkotuoton. Vuodesta 1987 lähtien transaktiokustannukset alenivat enimmillään neljäsosaan näistä. Käytännössä marginaalit ovat tätäkin alemmat, koska eri pankkien noteerauksissa on pieniä eroja.

Instrumenttivalikoiman monipuolistuminen, vaihtoehtoisten sijoitusten tuottojen nousu ja samanaikainen likvidisyyden kasvu ovat varmasti heijastuneet yritysten kassanhallintaan ja sitä kautta suoraan rahan kysyntään. Jos vertaillaan yritysten kassanhallintamahdollisuuksia 1980-luvun alussa ja vuonna 1987 ero on todella suuri. Vielä vuosikymmenen alussa kassanhallintamahdollisuudet rajoittuivat lähinnä shekki- ja siirtotilien sekä luotolisten tilien käyttöön. Vuodesta 1987 näiden rinnalle ovat tulleet toimivat instrumenttimarkkinat yli yön rahasta yhden vuoden sijoituksiin saakka. Tilapäisiä rahan tarpeita voi turvata erilaisilla limiiteillä kuten notariaattiluottolimiiteillä tai yritystodistusohjelmilla. Yhdistämällä näihin vielä *FRA*- ja *SWAP*-markkinat, varsinkin tukkuerissä operoivilla yrityksillä on tehokas kassanhallintavälineistö käytössään.

Tuotevalikoiman monipuolistuminen on to-

Taulukko 1. Sijoitustodistusten marginaali ja transaktiokustannukset tukkuerissä

1 milj. mk sijoitustodistus, korko 10 %

	1985		1987	
	marginaali 0.2 % transaktiokustannus		marginaali 0.05 % transaktiokustannus	
Maturiteetti	mk	osuus*	mk	osuus*
1 kk	164	0.60	41	0.15
12 kk	1650	6.63	413	1.66

* osuus sijoituksen päivittäisestä korkotuotosta

dennäköisesti heijastunut myös kotitaloussektorin rahan kysyntään, vaikka kehitys siellä on edennyt hitaammin. Uusien verollisten tilien kautta tuotto ja likviditeettivaihtoehdot ovat monipuolistuneet. Toisaalta osittaisen verovapauden vuoksi selkeää empiiristä vastinetta kotitalouksien markkinakorolle ei vielä ole. Muutokset omaisuustulovähennyksessä ovat mahdollisesti heijastuneet veroarbitraasin kautta raha-aggregaatteihin. Maksuvälineiden kehittyminen on heijastunut käteisrahan tarpeen vähenemisenä (ks. *Lempinen ja Lilja* 1988).

3. Rahan kysyntä ja rahapolitiikka

Rahamarkkinoiden muutos ja sen vaikutukset rahan kysyntään ovat vain osa sitä kehitystä, jotka vaikuttavat rahapolitiikan välitysmekanismiin. Luotonsäännöstelyn kautta tapahtuneesta ohjauksesta on siirrytty markkinamekanismin hyväksikäyttöön myös rahapolitiikassa. Perinteisessä rahamarkkinoita ja rahapolitiikkaa koskevassa tutkimuksessa käytetty LM-käyrä saa selkeän tulkinnan, kun rahan kysyntä riippuu markkinakorosta, jonka kautta rahapolitiikan vaikutukset välittyvät. Yksinkertaisesti sanottuna rahapolitiikan tehokkuus ja vaikutusmahdollisuudet voidaan kiteyttää rahan kysynnän korkojousto- ja siten LM-käyrän kaltevuuteen. Käytännössä rahamarkkinamuutosten vaikutusten arviointi rahapolitiikan kannalta on kuitenkin hankalaa sen takia, että rahan kysynnän korkojousto lisäksi muutokset vaikuttavat myös rahan tarjontaprosessiin, reaalikysynnän korkoherkkyyteen sekä pääomaliikkeisiin (ks. esim. *BIS*, 1984 ja Suomen pääomaliikkeiden osalta *Starck*, 1988).

Oma ongelmansa muuttuvilla markkinoilla on myös raha-aggregaattien määrittäminen. Viime vuosien kehityksen seurauksena Suomen rahamarkkinoille on tullut lukuisia uusia finanssi-instrumentteja, joilla on sekä sijoitusominaisuus (markkinakorko) että transaktioominaisuus (likvidisyys). Lisäksi yritysten kasanhallinnan tehostuminen aiheuttaa sen, että korkojen noustessa insentiivit näiden instru-

menttien käyttöön lisääntyvät. Ei ole selvää missä määrin näitä instrumentteja pitäisi sisällyttää suppeaan tai laveaan rahaan.

Uudet instrumentit ovat myös siirtäneet rahan välitystä pankkien taseiden ulkopuolelle (esim. notariaattivälitys ja yritystodistukset). Markkinoiden laajuudesta ei tältä osin ole edes kattavaa tilastointia.

4. Estimointitulokset

Tavallisesti empiirinen rahan kysyntäfunktio johdetaan määrittelemällä pitkän aikavälin halutut reaalikassat tiettyjen muuttujien, tavallisesti reaalityton ja korkotason funktiona sekä lisäämällä tähän oletus ns. osittaisesta sopeutumisesta.¹ Aikaisemman selvityksemme (ks. *Johansson ja Solttila*, 1987) perusteella sopeuttamisen oletetaan tapahtuvan nimelliskassoilla. Se merkitsee, että rahan kysynnän oletetaan sopeutuvan hintatason muutoksiin samalla tavoin asteittain kuin koron tai tulojen muutoksiin. Samalla sopeuttamiskustannusten oletetaan riippuvan sopeutettavasta määrästä, mikä ainakin osittain pitäne paikansa myös Suomessa. Estimoitava yhtälö on tällöin muotoa:

$$m_t - p_t = a_0 + a_1 * y_t + a_2 * r_t + a_3 * (m_{t-1} - p_t) + u_t,$$

missä m_t on nimellisten rahakassojen määrä (suppea raha M1), y_t on transaktioiden määrää kuvaava tulomuuttuja (kiinteähintainen bruttokansantuote), p_t on hintaindeksi ja r_t on korko (uusien kuukauden sijoitustodistusten korko). u_t on virhetermi. Kaikki muuttujat ovat logaritmisia. Estimointi suoritettiin kuukausiaineistolla periodilta 1983: 1—1987: 6. Havaintojakso on rajattu viime vuosiin sen vuoksi, että vanhan säännöstelykauden vaikutukset tuloksiin olisivat mahdollisimman vähäiset.

Markkinaehtoisuuden lisääntyminen rahamarkkinoilla lisää korkojoustoarvion luotettavuutta ja vähentää rahapolitiikan mahdol-

¹ Yleisemmin rahan kysynnän estimoinnissa on käytetty tätä ns. *Goldfeldin* (1973) kysyntäfunktiota, jonka voidaan olettaa yksinkertaisuudestaan huolimatta riittävän rahan kysynnän korkoherkkyyden arviointiin.

Taulukko 2. Estimointitulokset

Selitettävä muuttuja $m_t - p_t$	Selittävät muuttujat				Tunnusluvut	
	y_t	r_t	$m_{t-1} - p_t$	D	R ²	DW
—0.895 (0.783)	0.309 (0.084)	—0.099 (0.029)	0.621 (0.080)	0.041 (0.015)	0.971	2.68

Selitykset: y_t = kiinteähintainen bruttokansantuote (muutettu kuukausisarjaksi vähittäiskaupan myynnin volyymin avulla), r_t = uusien 3 kk sijoitustodistusten korko, p_t = kotimainen perushintaindeksi, m_t = nimelliset rahakassat (suppea raha M1), $m_t - p_t$ = reaalikassat. Kaikki muuttujat ovat logaritmisia ja korkoa lukuunottamatta kausipuhdistettuja.

lisesti aikaansaamaa simultaanisuusongelmaa. Edellä mainittujen muuttujien lisäksi malliin lisättiin dummy-muuttuja, joka sai arvon yksi vuoden 1986 alusta lähtien. Dummy-muuttujan käyttö liittyy rahan käsitteen muuttumiseen; vuoden 1985 loppupuolelle asti pankeilla oli shekki- ja siirtotilejä koskeva korkosopimus, jonka mukaan näillä tileillä olevat talletukset olivat käytännössä nollakorkoisia. Vuoden 1985 lopussa korkosopimuksesta luovuttiin ja osalle käteistalletuksista alettiin maksaa lähellä markkinakorkoja olevia korkoja. Samalla rahan kysyntä kasvoi (dummy-muuttujan kerroin on positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä), koska varoja ei tarvinnut enää kierrättää markkinatille.

Estimointitulokset ovat varsin tyydyttävät ainakin selityksasteen ja kerroinestimaattien suuruuden osalta. Korkomuuttujien kerroin on noin —0.1 ja se on tilastollisesti merkitsevä. Pitkän aikavälin korkojousto on noin —0.26. Se on sama kuin aikaisemman selvityksemme antamat tulokset puolitoista vuotta lyhyemmällä havaintoaineistolla. Arvio on yhdenmukainen *Miller-Orr*-teorian kanssa. Myös *Mikkola* (1987) on saanut Suomen aineistolla saman korkojouston, vaikka mallitasmennys hänellä olikin erilainen.²

Aikaisemmista korkojoustoestimaateista uusimmat tulokset poikkeavat selvästi (ks. *Söderlund*, 1988). Perustellusti voidaan olettaa rahoitusmarkkinoiden muutosten ja korkosäännöstelyn murtumisen lisänneen rahan

kysynnän korkoherkkyyttä. Samalla nämä tulokset vastaavat verrattain hyvin myös muissa maissa saatuja korkojoustoja (ks. *Ander- sen*, 1985).

Monissa kansainvälisissä tutkimuksissa estimoidut rahan kysynnän sopeuttamisnopeudet ovat olleet kohtuuttoman hitaita, jopa useita vuosia. Tulostemme mukaan Suomessa rahan kysyntä sopeutuu optimitasolle varsin nopeasti, noin puoleksatoista kuukaudesta. Aika vaikuttaa realistiselta, sillä kuusi viikkoa voi sopeutumiskustannuksista johtuen hyvinkin kulua portfolion saattamiseen halutulle tasolle. Pitkän aikavälin tulojousto on tulostemme mukaan noin 0.80, joka on hyvin tavallinen arvo myös muiden maiden aineistolla tuotetuissa tutkimuksissa. Tulojouston alhaisuus (pienempi kuin yksi) heijastaa periaatteessa kassanhallintaan liittyviä skaalaetuja. Siihen voi tosin vaikuttaa myös se, että bruttokansantuote ei ole sovelias transaktioiden määrän mittari tai se, että transaktioiden reaaliset kustannukset eivät ole vakioita.

Estimointitulokset antavat tukea käsitykselle, että rahoitusmarkkinoiden kehittymisen myötä rahan kysynnän korkojousto ja sopeuttamisnopeus ovat oleellisesti kasvaneet kymmenen viime vuoden aikana. Suomi on siten siirtymässä kehittyneiden markkinatalousmaiden rinnalle rahataloudellista analyysia hallitsevan uusklassisen rahateorian »oppikirjamaailmaan». Siten maailmalla yleisiä tutkimuksia rahan kysynnän merkityksestä esimerkiksi rahapolitiikan välittymismekanismista voidaan tarkastella ja soveltaa aivan eri tavalla kuin aikaisemmin.

² Estimointiaessa malli ilman sopeutumisaikaa pitkän aikavälin korkojoustoksi saatiin —0.20.

Kirjallisuus

- Andersen, P.S. (1985): *The Stability of Money Demand Functions: An Alternative Approach*. BIS Economic Papers No. 14.
- Baumol, W.J. (1952): *The Transactions Demand for Cash: An Inventory Theoretic Approach*. Quarterly Journal of Economics, s. 545—556.
- BIS (1984): *Financial Innovation and Monetary Policy*. Basle.
- Goldfeld, S. (1973): *The Demand for Money Revisited*. Brookings Papers on Economic Activity, s. 577—638.
- Johansson, P. ja H. Soltila (1987): *Markkinakorko ja rahan kysyntä Suomessa. Estimointituloksia 1980-luvun aineistolla*. Suomen Pankki VP 3/87.
- Lempinen, U. ja R. Lilja (1986): *Commercial Banks and Money Creation in Finland*, teoksessa J. Kähkönen and J. Ylä-Liedenpohja (ed.): *Tribute to Arvi Leponiemi on his 60th Birthday*. Helsinki.
- Mikkola, A. (1987): *Rahan transaktiokysyntä ja pörssivaihto*. Suomen Pankki KT 7/87.
- Miller, M.H.L. and D. Orr (1966): *A Model of the Demand for Money by Firms*. Quarterly Journal of Economics, s. 413—435.
- Starck, C. (1988): *Miten integroitunut kansainvälinen rahamarkkinointi Suomi on?* Suomen Pankki KT 1/88.
- Suvanto, A. (1980): *Econometric Studies on the Demand for and the Supply of Money in Finland: A Survey*. ETLA Discussion Papers No. 52.
- Söderlund, K.P. (1988): *Suomalainen empiirinen rahan kysyntätutkimus*, teoksessa: S. Honkapohja ja A. Suvanto (toim.): *Raha, inflaatio ja talouspolitiikka*. Helsinki.
- Tarkka, J. (1986): *Suomalaiset pankkiluottomarkkinat ja uusklassinen rahateoria*. Suomen Pankki D:61, Helsinki.
- Tobin, J. (1958): *Liquidity Preference as Behavior Toward Risk*. Review of Economic Studies, 2/58.

Miten integroitunut kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin Suomi on?*

CHRISTIAN STARCK

Kansainväliset rahoitusmarkkinat ovat viime vuosina muuttuneet valtavasti. Innovaatiot näillä markkinoilla sekä pääomanliikkeiden liberalisoituminen ovat johtaneet esimerkiksi Euroopan rahoitusmarkkinoiden pitkälle menevään integroitumiseen. Euroopan yhteisön ns. valkoisen kirjan mukaan yhteisön maiden rahoitusmarkkinat olisivat täydellisesti integroituneet vuoteen 1992 mennessä.

Myös Suomi on viime vuosina integroitunut kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin entistä tiiviimmin. Tämä on mitä ilmeisimmin vaikuttanut esimerkiksi pääomanliikkeiden korkoherkkyyteen, lyhyt- ja pitkäaikaisen pääoman väliseen substituotavuuteen sekä vuotokertoimeen. Seuraavassa esitetään yhteenveto siitä empiirisestä evidenssistä, joka Suomen integroituneisuudesta kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin on olemassa ja tätä evidenssiä arvioidaan kriittisesti.

1. Pääomaliikkeiden korkoherkkyys

Valtaosa niistä pääomanliikkeistä, jotka ylipäätään ovat korkoherkkiä kulkee pankkien kautta. Tällainen pääomantuonti heijastaa lähinnä yleisön portfoliokäyttäytymistä, ja reagoi näin ollen ulkomaisen ja kotimaisen markkinakoron erotukseen. Portfolioajattelutavan mukaan relevantti ulkomaisen korkotason mittari on vaihdettavien valuuttojen minimivarianssiportfolion jakautumalla painotettu odotettu korikorko (Rantala ja Starck 1986).

Mahdollisimman informatiivisen korkokorin painoja on vaikea kvantifioida. Ne eivät

sitäpaitsi ole vakioita yli ajan. On kuitenkin selvää, että yhden ulkomaisen koron — kuten dollarikoron — seuraaminen ei riitä. Useimmissa tutkimuksissa kuitenkin on käytetty pelkkää dollarikorkoa, jolloin korkoherkkyys tulee systemaattisesti aliarvioiduksi käytettäessä USD-korkoa (Kantonen 1984, Rantala ja Starck 1986). Dollarin käyttö viedin laskutusvaluuttana on selvästi vähentynyt (tuonnissa trendiä ei voida havaita), ja dollareissa suoritetaan nyt alle viidenneksen transaktioista (Leskelä 1988). Kansantalouden likviditeetille tärkeistä termiinkaupoista tehdään tosin vajaat puolet dollareissa. Käytännössä Suomen Pankin valuuttaindeksin painoilla painotettu korikorko on sopiva ulkomaisen korkotason indikaattori. Suomen Pankin valuuttaindeksissä on eurooppalaisten valuuttojen efektiivinen paino lähes 60 % (Åkerholm 1987).

Yleisön suora pääomantuonti on lähinnä yhteydessä kaupan määrään, joskin se reagoi myös korkomuutoksiin jonkin verran ja silloinkin viiveellä. Sidottujen valuuttojen pääomavirtojen korkoherkkyys lienee varsin vähäinen (Hämäläinen 1984). Pitkäaikaisen pääoman tuontiin ovat lähinnä vaikuttaneet keskuspankin ja valtion talouspoliittiset pyrkimykset sekä yksityisen sektorin taloudellisen ympäristön myötä muuttuva velkaantumishalukkuus (Taivalaho 1984).

Empiiriset estimaatit korkoeron vaikutuksista vaihtelevat johtuen mm. korkomuuttujan konstruoinnista, mallitasmennyksestä, estimointimenetelmästä, pääomaerästä ja tarkastellusta aikavälistä. Kun viimeiset havainnot ovat vuodelta 1982 (tai vielä aikaisemmalta vuodelta) korkoeron yhden prosenttiyksikön muutoksen vaikutukseksi on saatu 100—

* Esitetyt käsitykset ovat kirjoittajan omia, ja ne eivät välttämättä vastaa Suomen Pankin kantaa.

500 milj. markkaa (*Halttunen* 1981 ja 1984, *Hämäläinen* 1981 ja 1984, *Blomqvist* 1983, *Tarkka* 1983 ja 1984, *Johansson* ja *Rajakangas* 1984, *Kantonen* 1984). Tuoreempaa aineistoa käyttämällä vaikutukseksi saadaan 500—1600 milj. markkaa (*Johansson* 1985, *Johansson* ja *Solttila* 1986, *Rantala* ja *Starck* 1986, *Åkerholm* ja *Tarkka* 1986, *BOF4* 1987). On kuitenkin syytä korostaa, että tuoreimmatkin tulokset pohjautuvat aineistoon, jonka viimeiset havainnot ovat vuodelta 1985.

Vaikuttaa selvältä, että korkojousto on noussut merkittävästi. Pääoma näyttää myös liikkuvan nopeammin; valtaosa pääomanliikkeestä toteutuu vuosineljänneksen sisällä (vrt. *Halttunen* 1984, *Johansson* 1985, *Åkerholm* ja *Tarkka* 1986, *Hämäläinen* ja *Mikkola* 1987, *Raatikainen* ja *Solttila* 1988). Syytä tähän ovat mm. yritysten kasvanut tuottotietoisuus ja parantunut likviditeetti sekä säätelyn purkaminen (*Hietalahti* 1986). Näiden tutkimusten perusteella voidaan arvioida, että yhden prosenttiyksikön muutos korkoerossa aiheutti jo vuonna 1985 vajaan kahden miljardin markan pääomavirran (annetulla valuuttakurssiodotuksella). Tähän arvioon on päädytty Suomen Pankin neljännesvuosimallin *BOF4* estimaattien perusteella ja korjaamalla *Johanssonin* ja *Solttilan* (1986) sekä *Rantalán* ja *Starckin* (1986) estimaatteja ylöspäin, koska niissä käytetyt pääoma-aggregaatit eivät kattaneet kaikkea lyhytaikaista pääomaa. Tulokset eivät olennaisesti muutu, vaikka pitkäaikainen pääoma sisällytetään tarkasteluun (*Johansson* ja *Rajakangas* 1984, *Kantonen* 1984).

Koska Suomen rahoitusmarkkinat ovat kehittyneet ja ratkaisevasti avautuneet ulkomaihin päin parin viime vuoden aikana, on syytä olettaa, että pääomanliikkeet ovat tulleet entistä herkemiksi korkoeron muutoksille. Koska empiiristä evidenssiä joka kuvaisi tämän hetken tilannetta ei ole, pääomanliikkeiden korkoherkkyydestä on mahdotonta sanoa mitään varmaa. Voidaan kuitenkin arvioida, että yhden prosenttiyksikön muutos korkoerossa aiheuttaisi nykyoloissa noin neljän miljardin markan suuruusluokkaa olevan pääomavirran (annetulla valuuttakurssiodotuksella).

2. Substituoitavuus

Sekä empiiriset estimaatit (*Johansson* ja *Rajakangas* 1984), että graafinen tarkastelu (*Kinnunen* 1985) tukevat käsitystä, että lyhyt- ja pitkäaikaisen ulkomaisen pääoman välinen substituoitavuus on huomattavan suuri ja että se on ajan myötä voimistunut. Sen vuoksi pitkäaikaisen pääomaliikkeiden säätely vaikuttaa varsin tehottomalta ainakin lyhyellä aikavälillä. Substitutiokertoimen suuruusluokka lienee ainakin 0.7. Suurempiakin kertoimia on estimoitu, mutta nämä ovat harhaisia ylöspäin johtuen käytetystä mallista ja estimointimenetelmästä (*Halttunen* 1981, *Tarkka* 1983, *Hämäläinen* 1984, *Kantonen* 1984).

Substituoitavuutta katetun ulkomaisen ja kotimaisen velan (saatavan) välillä voidaan nykyään (maaliskuun 1984 jälkeen) pitää korkeana (*Alho* et al. 1985, *Johansson* 1985, *Haaparanta* ja *Kähkönen* 1985, *Aaltonen* ja *Raatikainen* 1987). Merkittäviä poikkeamia katetusta korkopariteetista on syntynyt ainostaan voimakkaiden devalvaatiospekulaatioiden vallitessa (*Hämäläinen* 1987). Sitä vastoin kattamaton ulkomainen ja kotimainen velka (saatava) eivät ole täydellisiä substituutteja (*Haaparanta* ja *Kähkönen* 1985, *Johansson* 1985, *Johansson* ja *Solttila* 1986).

3. Vuotokerroin

Rahapolitiikan vuotokerroin kertoo kuinka suuri osuus kotimaisesta rahan tarjonnan muutoksesta kumoutuu pääomanliikkeiden kautta tapahtuvan vuodon johdosta. Vuotokerroin näyttää kasvaneen 1960-luvulta lähtien (*Tarkka* 1984, *Vihriälä* 1985), ja se saavutti paikallisen maksimin 1970-luvun alussa (*Tarkka* 1984). *Johansson* ja *Rajakangas* (1984) ovat estimoineet harhatonta estimointitekniikkaa käyttäen vuotokertoimelle arvon 0.4, mikä kuvastaa tilannetta ennen vuotta 1983. Kun tarkasteluperiodi ulottuu vuoteen 1985, vuotokertoimen arvo nousee lukemaan 0.7 (*BOF4* 1987). Rahapolitiikan vuoto tapahtuu erityisesti pankkien ulkomaisen nettovelan kautta (*Hämäläinen* 1984).

BOF4-estimaatti kuvaa tilannetta ennen vuotta 1986. Sen jälkeen vuotoa ovat lisänneet pääoman kasvanut liikkuvuus yli maan rajojen sekä kotimaisten rahamarkkinoiden tehostuminen. Vuoto ei kuitenkaan vielä tällä hetkellä liene aivan täydellistä (*Hietalahti* 1986). Sen kasvua ovat saattaneet jarruttaa markkamääräisten joukkovelkakirjalainojen myyntikielto ulkomaille, uudet terminointisäännöt sekä valuuttaindeksin lyhyen aikavälin heilahdelliset (*Åkerholm* 1987). Säätelyn purkaminen ja markkinoiden tehostuminen vähentävät kuitenkin vääjäämättä korkopolitiikan itsenäisyyttä (esim. *Alho* 1984, *Åkerholm* ja *Tarkka* 1986, *Hämäläinen* ja *Mikkola* 1987). Vuotokertoimelle on myös aiemmin estimoitu korkeita arvoja, mutta näissä tutkimuksissa ei parhaalla mahdollisella tavalla ole otettu huomioon rahapolitiikan endogeenisuutta (*Halttunen* 1981, *Hämäläinen* 1981 ja 1984, *Blomqvist* 1983, *Tarkka* 1983 ja 1984, *Kantonen* 1984).

4. Odotukset, epävarmuus ja spekulatiiviset hyökkäykset

Pääomaliikkeiden kannalta odotusten, varsinkin valuuttakurssiodotusten, merkitys on aivan keskeinen. Valuuttojen odotetut kurssi muutokset koostuvat yhtäältä sen odotetusta muutoksesta suhteessa Suomen Pankin valuuttakurssi-indeksiin ja toisaalta tämän indeksin odotetusta muutoksesta. Nämä odotukset saattavat myös yksittäistapauksissa korreloida keskenään, jolloin korikorko ei mittaa relevanttia ulkomaista korkotasoa (vrt. FIM ja SEK; esim. *Johansson* ja *Solttila* 1986). Ulkomaisten valuuttakurssien epävakaisuus saattaa myös lisätä pääomantuontia lisääntyneen suojaamistarpeen (terminointien) kautta (*Johansson* ja *Solttila* 1986).

Spekulatiivisten hyökkäysten aiheuttamat pääomavirrat ovat usein suuria ja nopeita. Näiden kvantifioiminen on hankalaa, mutta sekä ekonometriset tulokset (*Halttunen* 1981 ja 1984, *Hämäläinen* 1981 ja 1984, *Rantala* ja *Starck* 1986) että toteutuneiden pääomanliikkeiden tarkastelu (esim. *Kinnunen* 1985 ja

Hietalahti ja *Solttila* 1986) osoittavat, että spekulatiivisissa tilanteissa herkimmin liikkuu termiinate. Kotimaiset yritykset voivat jo tällä hetkellä käyttää niin laajaa kaupallisen taustan käsitettä, että termiinipositiot eivät käytännössä ole yläpuolelta rajoitettuja. *Raaticaisen* ja *Solttilan* (1988) mukaan yritykset sopeuttavat termiinipositionsa runsaassa kahdessa kuukaudessa.

5. Johtopäätökset

Empiirinen evidenssi Suomen integroituneisuudesta kansainvälisiin rahoitusmarkkinoihin on suhteellisen vakuuttava. Tuoreimpien tutkimuksien perusteella voidaan arvioida, että integroituminen on edennyt varsin pitkälle. Valtaosa pääomista liikkuu käytännöllisesti katsoen esteittä maan rajojen yli. Näin ollen täydellinen integroituminen Euroopan yhteisön rahoitusmarkkinoihin vuoteen 1992 mennessä olisi pieni askel. Täydellinen integroituminen kaventaisi entisestään rahapolitiikan suhdannepoliittista liikkumavaraa, mutta samalla tarve harjoittaa itsenäistä rahapolitiikkaa vähenisi.

Kirjallisuus

- Aaltonen A. — Raatikainen J. (1987): Kokemuksia interventiopolitiikasta.* Suomen Pankki, muistio.
- Alho K. (1984): Korkopolitiikan itsenäisyydestä Suomessa.* Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, keskusteluaiheita no 162.
- Alho K. — Mustonen J. — Raatikainen J. — Salo S. — Turkkila J. — Valkonen T. (1985): Markkinaraha ja rahamarkkinoiden muutos.* Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, B 45.
- Blomqvist H.C. (1983): Finland's Monetary Autonomy.* Applied Economics, 15, 409—415.
- BOF4 (1987): The Structure of the BOF4 Model of the Finnish Economy.* Bank of Finland, a preliminary draft by the model group of the research department.
- Haaparanta P. — Kähkönen J. (1985): Spot and Forward Exchange Rates and the Risk Premium in Forward Exchange: Tests using Finnish da-*

- ta. Bank of Finland, Economics Department, Discussion Papers 16/85.
- Halttunen H. (1981): *Ovatko käsitykset keskuspankkipolitiikan vaikutuksista muuttuneet*. Suomen Pankin tutkimusosasto, monistettuja tutkimuksia 3/81.
- Halttunen H. (1984): *The Forward Exchange Market, Short-Term Capital Flows and the Independence of Monetary Policy in Finland*. Suomen Pankin tutkimusosasto, monistettuja tutkimuksia 15/84.
- Hietalahti J. (1986): *Pääomanliikkeiden rakenteellisista muutoksista ja säätelijärjestelmän yleispiirteistä vuosina 1975—1984*. Suomen Pankin valuuttapolitiikan osasto, keskustelualoitteita 4/86.
- Hietalahti J. — Solttila H. (1986): *Capital Movements and Foreign Exchange Markets in 1986*. Bank of Finland Monthly Bulletin, 60, 26—31.
- Hämäläinen T. (1981): *Rahapolitiikan vuoto ja pääomanliikkeet*. Suomen Pankin kansantalouden osasto, keskustelualoitteita 2/81.
- Hämäläinen T. (1984): *Lyhytaikaiset pääomanliikkeet ja rahapolitiikka*. Suomen Pankin tutkimusosasto, monistettuja tutkimuksia 16/84.
- Hämäläinen T. (1987): *Terminimarkkinoiden käyttäytyminen ja valuuttaspekulaatio vuonna 1986*. Suomen Pankin kansantalouden osasto, keskustelualoitteita 16/87.
- Hämäläinen T. — Mikkola A. (1987): *Rahapolitiikan vaikutusten välittyminen*. Suomen Pankin kansantalouden osasto, keskustelualoitteita 4/87.
- Johansson P. (1985): *Rahapolitiikan instrumentin valinta*. Julkaisematon lisensiaattityön käsikirjoitus.
- Johansson P. — Rajakangas T. (1984): *Pääomanliikkeet, sterilointi ja rahapolitiikan itsenäisyys*. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1984: 3, 291—301.
- Johansson P. — Solttila H. (1986): *Valuuttakurssi ja korkoepävarmuuden vaikutuksista yritysten ja pankkien käyttäytymiseen*. Suomen Pankin valuuttapolitiikan osasto, keskustelualoitteita 3/86.
- Kantonen M. (1984): *Ulkomaisten pääomanliikkeiden valuuttajakaumiin perustuvat korkokorit*. Suomen Pankin valuuttapolitiikan osasto, keskustelualoitteita 12/84.
- Kinnunen H. (1985): *Lavean rahan tarjontasetelma rahamarkkinoiden seurantakehikkona*. Suomen Pankin kansantalouden osasto, työpaperi 12/85.
- Leskelä, J. (1988): *Laskutusvaluuttojen muutokset ja laskutusvaluuttatilastojen tulkinta*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, keskusteluaiheita no 250.
- Raatikainen J. — Solttila H. (1988): *Suomalaisten yritysten käyttäytyminen valuuttojen termiinimarkkinoilla*. Suomen Pankki, julkaisematon käsikirjoitus.
- Rantala O. — Starck C. (1986): *Yritysten lyhytaikainen pääomantuonti ja käyttäytyminen valuuttojen terminimarkkinoilla*. Suomen Pankin kansantalouden osasto, keskustelualoitteita 3/86.
- Taivalaho T. (1984): *Pitkäaikaisen pääoman tuonti ja ennustemenetelmien kehittäminen*. Suomen Pankin kansantalouden osasto, työpaperi 19/84.
- Tarkka J. (1983): *Suomen kansantalouden neljännesvuosimalli BOF3: Rahamarkkinat ja maksutase*. Suomen Pankin tutkimusosasto, monistettuja tutkimuksia 16/83.
- Tarkka J. (1984): *Rahapoliittisesta itsenäisyydestä*. Taloustieteellisen Seuran Vuosikirja 1983/84, 63—84.
- Vihriälä V. (1985): *The Monetary Autonomy of Finland: What can the Time Series Analysis Tell us?* Empirical Economics 10, 263—274.
- Åkerholm J. (1987): *Fixed Exchange Rate Policy in Finland*. Bank of Finland Monthly Bulletin, 61, 26—32.
- Åkerholm J. — Tarkka J. (1986): *Kan de nordiska länderna föra en självständig penningpolitik?* Suomen Pankin valuuttapolitiikan osasto, keskustelualoitteita 6/86.

Ovatko tilastolliset tutkimustulokset vain monimutkaisesti perusteltuja mielipiteitä?*

YRJÖ O. VARTIA

»Tieto tässä maassa on eksaktia.
Mutta se ei pidä paikkaansa.»

Tässä *Paavo Haavikon* sitaatissa ilmaistaan kymmenellä sanalla tiedon ja tieteen merkilinen rooli nyky-yhteiskunnassa. Usko tietoon, ehkä jopa tiedon mahdollisuuteen näyttää romahtaneen tämän maan yhteiskuntatieteilijöillä.

Tieto on korvattu teorioilla, mielipiteillä, keskustelulla, normeilla, suunnitelmilla, päätöksenteon tukijärjestelmillä — milloin miläkin — ja näistä puhutaan ikäänkuin ne olisivat tietoa. Tutkijat ovat soveltavinaan jotain uutta, liberaalia tieteenfilosofiaa, johon he eivät ole koskaan perehtyneet. Merkillistä kielipeliä, tieteellistä rituaalia: aivan kuin lauseet esittäisivät ajatuksia!

Esitelmäni koskee empiiristen tutkimusten metodiikkaa ja erityisesti tilastotieteen soveltamista ei-kokeellisissa tutkimuksissa. Aiheeseen liittyy useita ongelmia. Usein kuvitellaan virheellisesti, ettei tutkimusmenetelmiä tarvitse itse ymmärtää käyttääkseen niitä. Myös ajatellaan, että mitä tahansa oppikirjateoriaa voidaan mekaanisesti »testata» tilastollisin menetelmin: katsoa kuinka suomalainen data istuu teoriaan. Erilaisia yrityksiä ja ajatuksia riittää, mutta selkeät tutkimusten arviointikriteerit puuttuvat.

Vaikka tutkimusmenetelmien epämääräinen käyttö ei ole mikään erityinen taloustieteilijöiden ja ekonometrikkojen pahe, tarkastelen sitä esitelmässäni. Ekonometrian murheet ovat ekonometrian professorinkin murheita.

Samoja tai samantapaisia ajatuksia ovat vii-

me vuosina esittäneet mm. *Leamer* (1983) artikkelissaan »Huijaus pois ekonometriasta» ja *David Hendry* (1980) virkaanastujaisesityksessään »Ekonometria — alkemiaa vai tiedettä?» *Keynesin* kuuluisa kritiikki *Tinbergenille* vuonna 1939, jota *Patinkin* (1976) esittelee ansiokkaasti, ei siis olekaan kaikunut kuuroille korville vaan alkaa löytää otollista kasvualustaa 50 vuotta esittämisensä jälkeen.

Sotkuista aihetta lähestytään seuraavien kysymysten avulla:

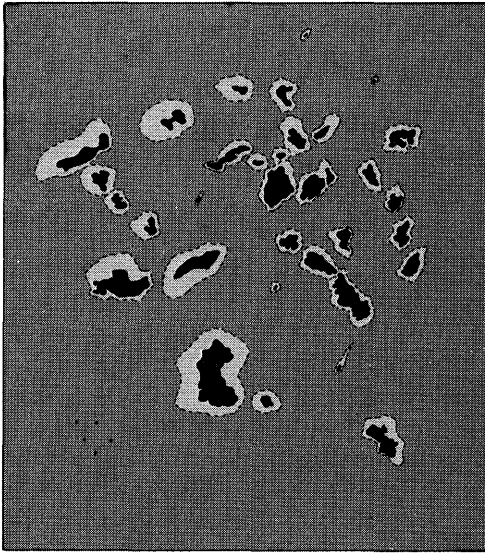
1. Millaisiin empiirisiin ongelmiin on tilastotieteessä kehitetty eksakti ratkaisumenetelmä?
2. Mitkä näistä ratkaisumenetelmistä tutkija tuntee ja hallitsee?
3. Kuuluuko tutkijan selvittämäkseen otettava ongelma niihin ongelmiin, joiden eksaktin tilastollisen ratkaisumenetelmän hän hallitsee?
4. Perusteleeeko tutkija raportissaan, että valittu tutkimusongelma on tätä tyyppiä ja että käytetty tilastollinen menetelmä tuottaa siitä päteviä johtopäätöksiä?

Millaisiin empiirisiin ongelmiin tilastolliset menetelmät tuottavat luotettavan vastauksen?

Oheinen kuvio 1 havainnollistaa kysymystä. Siinä on saaria matalikkoineen meressä. Jokainen kuvion kohta vastaa tietynlaista empiiristä tutkimusongelmaa, jonka käytettävissä oleva data, tutkimuksen kysymyksenasettelu jne määräävät. Saarien kohdalla olevien tutkimusongelmien ratkaisemiseen on olemassa tieteellisesti pätevä tutkimusmenetelmä.

Tietoteoreettiset *nihilistit* väittävät, ettei mitään empiiristä tutkimusongelmaa voida ratkaista pätevästi eli siis yhtään saarta ei kuvassa

* Kansantaloustieteestä, erityisesti ekonometriasta Helsingin yliopistossa 23. 3. 1988 pidetty virkaanastujaisesityelmä.

Kuvio 1. Nykyisten tutkimusmenetelmien avulla ratkais-
tavissa olevien ongelmien saaret tutkimusongelmien me-
ressä.

ole. Vielä höperömpi näkemys on, että kaikki ongelmat ovat luotettavasti ratkaistavissa eli avomerta ei kuviossa voi esiintyä.

Esimerkiksi otantatutkimusten tilastolliset menetelmät tuottavat ratkaisun varsin yleisiin ongelmatyyppeihin. Usein tehtävänä on arvioida äärellisen perusjoukon keskiarvo suurehkon satunnaisotoksen perusteella. Tällöin otoskeskiarvo on harhaton ja tarkentuva populaatiokeskiarvon estimaattori, sillä sen keskivirhe voidaan pienentää kuinka pieneksi tahansa otoskokoa suurentamalla.

Tulos pitää täsmälleen paikkansa satunnaisotannalle, jossa katoa, mittausvirheitä, vääriä vastauksia yms hankaluuksia ei ollenkaan esiinny. Näiden hankaluuksien vähäinen esiintyminen vie meidät matalikolle ja hankaluuksien lisääntyminen lopulta avomerelle. Monissa käytännön otantatutkimuksissa ollaan niin etäällä otantamenetelmien käyttöedellytyksistä, ettei tavanomaisia laskelmia voida pitää edes suuntaa antavina, saatika luotettavina.

Oman saarensa kohdalla tutkimusmenetelmä toimii juuri suunnitellulla, luotettavalla tavalla. Matalikolla menetelmän käyttöehdot ovat riittävällä tarkkuudella voimassa ja me-

netelmää voidaan vielä soveltaa. Matalikko voi olla laaja alue tai lähes olematon rannan jyrkkyydestä johtuen.

Tilastollisen menetelmän väärinkäytöstä

Tilastollisen menetelmän avulla yleistetään laskelmien tulokset tutkittavaa populaatiota koskeviksi väitteiksi. Tämä on pätevää päättelyä vain menetelmän mukaisella saarella, ts. kun menetelmän käyttöedellytykset ovat voimassa. Kun näistä käyttöedellytyksistä poikeetaan, muuttuvat menetelmän tuottamat tulokset yhä virheellisemmiksi ja virheen tullessa merkittäväksi on kysymys menetelmän väärinkäytöstä.

Tilastollisen päättelyn idea

Empiirinen tilastollinen tutkimus on konkreettista populaatiota tai yleisemmin jotain *prosessia* koskevaa tutkimusta. Tilastollinen päättely perustuu aina joihinkin tutkittavaa prosessia koskeviin yleisiin tietoihin, ns. *yleiseen hypoteesiin*. Varsinainen mielenkiinto kohdistuu joihinkin prosessin yksityiskohtiin, ns. *tuntemattomiin parametreihin*. Testiteoriassa testataan parametreja koskevia väitteitä, kun taas estimointiteoriassa arvioidaan ko. parametrien suuruutta otoksen ja muun informaation perusteella. Tilastollisen päättelyn kannalta on oleellista, että havaintoja koskevat oletukset (siis yleinen hypoteesi) ovat riittävällä tarkkuudella voimassa. Jos yleinen hypoteesi on selvästi virheellinen, ovat johtopäätökset niinkään epäluotettavia ja usein virheellisiä.

Joskus ajatellaan, että vain tosista oletuksista voidaan päätyä tosiin johtopäätöksiin. Onneksi asia ei ole näin lohduton tilastollisessa päättelyssä: vain lievästi tai epäoleellisissa kohdissa virheellisellä mallilla voidaan päästä oikeisiin johtopäätöksiin. Mallin virheet voivat näkyä vasta seitsemännessä desimaalissa. Tällaisista virheistä ei kannata tehdä numeroa. *Albert Einstein* on todennut: »Asiat pitää yksinkertaistaa niin pitkälle kuin mahdollista, mutta ei yhtään pitemmälle».

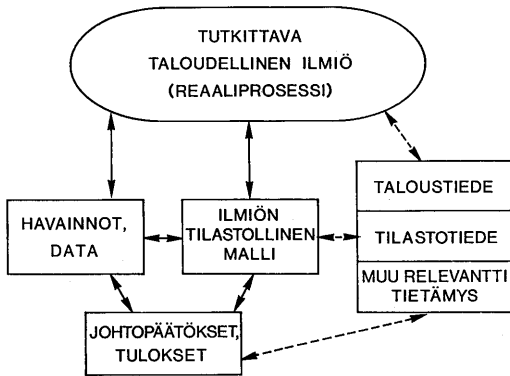
Harmittomat yksinkertaistukset

Tilastollisen mallin yksinkertaistusta tai todenvastaista piirrettä kutsun *harmittomaksi* tarkasteltujen johtopäätösten suhteen, jos piirteen korjaaminen todenmukaiseksi ei muuta johtopäätöksiä. Vain harmittomia yksinkertaistuksia sisältävä malli on tieteessä pätevä.

Tutkijan tehtävä on perustella, että hänen mallinsa epärealistiset piirteet ovat *harmittomia* eli mallin johtopäätökset pätevät oletusten virheellisyydestä huolimatta. Tämä on ns. *todistustaakan periaate*.

Realistinen ekonometria

Ekonometriseen tutkimukseen liittyvät ainakin kuviossa 2 esitetyt tekijät:

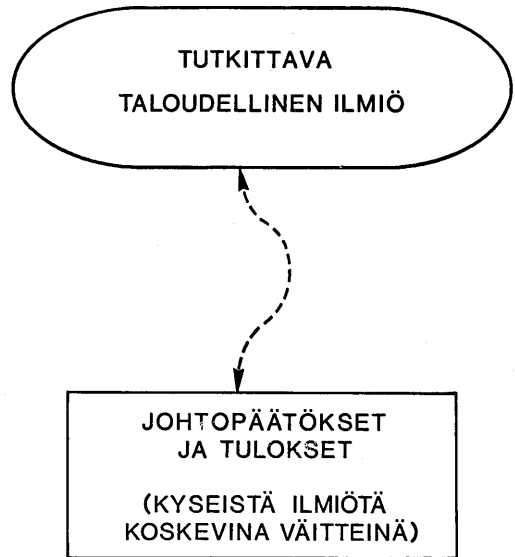

Kuvio 2. Ekonometrista tutkimusta havainnollistava kaavio.

Tutkittavasta taloudellisesta ilmiöstä on erilaista ja eri abstraktiotasoilla olevaa tietoa.

Ilmiötä ja erityisesti havaintoja kuvaamaan konstruoidaan tilastollinen malli. Sen avulla johtopäätökset saadaan laskemalla ja päättellessä.

Tutkimusprosessi sisältää useita vaiheita: ongelman täsmäntäminen, osamallien täsmäntäminen, estimointi ja testaaminen, mallin ratkaiseminen ja simulointi sekä johtopäätösten tekeminen.

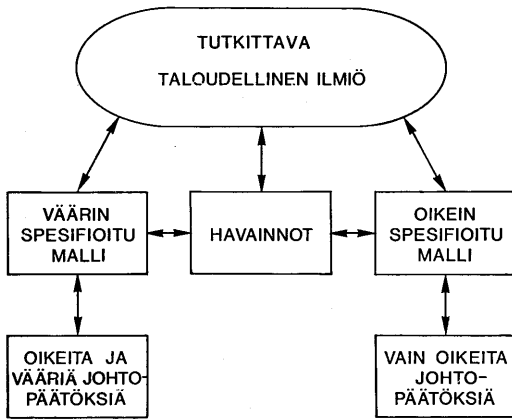
Kuvio 3. Ekonometrisen tutkimuksen tavoite: saada uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä.

Ekonometrisen mallin rakentaminen on usein pitkä ja mutkikas subjektiivinen prosessi. Siihen voi sisältyä tarkoituksellisia tai tahattomia yksinkertaistuksia, epävarmoja tai virheellisiä oletuksia, päättelyvirheitä, väärinkäsityksiäkin. Siten ihmisen toimien tuloksena syntynyt malli voi kuvata reaali prosessin haluttua piirrettä lähes täydellisesti, vain jollain tavalla tai aivan virheellisesti.

Oletetaan että malli kuvaa reaali prosessiin haluttua piirrettä oikein. Tällöin mallilla saatavat tätä todellisuuden piirrettä koskevat väitteet eli johtopäätökset ovat tosia. Tämä on kuviossa 3 esitetyn tilastollisen päättelyn perusidea. Kun johtopäätökset on saatu, voidaan käytetyt päättelyvälineet (malli, havainnot, teorit) unohtaa ja tarkastella johtopäätöksiä sellaisinaan.

Kaikki pyrkii siihen, että se mitä johtopäätöksiä väitetään, pitää paikkansa ja ilman ylimääräisiä varauksia. Siis ilman varauksia!

Tämän ymmärtäminen edellyttää asianmukaisia tietoja tilastollisesta päättelystä, matematiikasta ja logiikasta. Sen sijaan vastaava käänteinen väite on lähes itsestään selvyys: Jos käytetty malli on selvästi virheellinen, ovat sen

Kuvio 4. Mallin yksinkertaistusten (väärintesifioinnin) vaikutus johtopäätöksiin.

avulla saadut tulokset kyseenalaisia, epäluotettavia. Tulokset siis voivat olla aivan väärä, likimain tosia tai sattumalta jopa tosia.

Jos tiettyä taloudellista teoriaa käyttämällä aikaansaadaan virhespesifikaatiota muuten oikeassa mallissa, kuten usein on syytä uskoa tapahtuvan, kyseisen teorian käyttö vääristää johtopäätöksiä. Usein relevantti kysymys on, tyydytäänkö varsin ylimalkkaisiin mutta oikeisiin johtopäätöksiin, vai pyritäänkö ns. teoriaa lisäämällä tarkempiin mutta mahdollisesti virheellisiin johtopäätöksiin. Nykyinen suuntaus ekonometriassa vielä suosii jälkimmäistä menettelyä.

Taloustieteiden edistymistä haittaa mm. tutkijoiden taipumus valita niin vaikeita aiheita, että luotettavien tuloksien sijasta heidän täytyy tyytyä esittelemään mielipiteitään tai metodisia valintojaan, joiden pitäisi olla vain välineenä tutkimusprosessissa.

Jos ja kun tilastolliseen malliin sisältyy yksinkertaistuksia, voidaan niiden merkitystä tutkia kuvion 4 tapaan vertaamalla likimääräisen ja oikean mallin antamia tuloksia. Jos oikeaa mallia ei ole tiedossa, voidaan joskus saada riittävän hyvä käsitys vertailemalla mallia tarkempaan malliin.

Leamer (1983), joka ei usko oikeiden mallien olemassaoloon, suosittelee useiden vaihtoehtoisten väärintesifioitujen mallien vertailuja ja sellaisten mallien piirteiden hyväksymis-

tä, joita useimmat mallit tukevat. Leamerin järjestelmään ei sisälly »todistettuja» tuloksia, ainoastaan uskottavampia ja vähemmän uskottavia tuloksia. Jo Leamerin suositusten noudattaminen merkitsisi huomattavaa edistysaskelta nykyiseen käytäntöön. Leamerin suositusten noudattaminen onnistuu keneltä tahansa ja niiden laiminlyöntiin tulisi ehkä suhtautua joko laiskuutena, epärehellisyytenä tai tiedollisen intressin puutteena. Virhespesifikaatioiden seurauksia voidaan siis arvioida simuloimalla.

Yhteenvedona totean, että mallin oletuksiin sisältyvät epärealistiset piirteet tai yksinkertaistukset voivat olla

1. harmittomia
2. epäilyttäviä tai
3. vaarallisia

riippuen niiden murentuvasta vaikutuksesta johtopäätöksiin. Edellä on jo korostettu, että tutkijan tehtävänä olisi perustella, että hänen mallinsa epärealistiset piirteet ovat *harmittomia*.

Jos tätä ei ole pystytty tekemään edes uskottavaksi (niinkuin Leamer edellyttää) ei todellakaan voida puhua perustelluista tuloksista — ja tämä väite seuraa suoraan käsitteiden merkityksistä.

Kuuluuko tutkijan valitsema ongelma niihin ongelmiin, joiden tilastollisen ratkaisumenetelmän hän hallitsee?

Asianmukaisen koulutuksen saaneelle pitäisi olla selvää, että yleisesti opetettuja tilastotieteen standardimenetelmiä voidaan pätevästi soveltaa vain poikkeuksellisen selkeissä tilanteissa. Yleensä tutkijan tietämys tutkittavasta ilmiöstä on liian epämääräistä standardimallien surutonta soveltamista varten.

Moni näyttää kuitenkin ajattelevan, ettei oletuksista juuri tarvitse välittää. Hinku keinoitekoisten tulosten saamiseen on liian suuri. Tutkija ei voi myöntää, ettei yksikään tavanomaisista menetelmistä sovi hänen ongelmaansa ja hänen täytyisi näin ollen tarkistaa liian kunnianhimoisia tutkimustavoitteitaan. Mutta ekonometrikko ei halua luopua »hie-

nosta» menetelmästäan ja ekonometrisesti formuloidusta tutkimustavoitteestaan. Menetelmää siis itsepintaisesti sovelletaan ja keino-tekoiset tulokset raportoidaan ikäänkuin kaikki olisi kohdallaan.

Seuraava Hendryn (1980) sitaatti käsittelee asiaa hauskemmin:

»Ekonometrikoilla on tapana tutkia liiankin innokkaasti sellaisia alueita joilla on valoa riittävästi ja jättää vähemmälle ne kohdat, joista avain voisi löytyä. Tästä huolimatta ekonometriasta on selvää hyötyä taloustieteen huonon maineen korjaamisessa. Taloustiedetähän pidetään tieteenalana, jossa tyhjiä säilyketölkkejä avataan oletetuilla tölkinavaajilla ja esiintulevaa sisältöä 10 ekonomistia tulkitsee 11 eri tavalla.»

Tiukemmat kriteerit

Atk:n käsittämättömän nopea kehitys on parissa vuosikymmenessä muuttanut tilastolliset laskelmat yksittäisten tutkijoiden ja tutkimuslaitosten harkitusta ja vaivalloisesta puurtamisesta yritysten, järjestöjen ja atk:n harrastajien teolliseksi rutiiniksi. Vanhan ajan tutkijoiden päivän puurtaminen suoritetaan nyt muutamalla napin painalluksella.

Mahdollisuudet sekä hyvään että pahaan ovat rajusti muuttuneet. Vain hitaasti alkavat asiantuntijat oivaltaa, että vaaroista varoittaminen on jäänyt yleisen markkinahumun ja mainoslauseiden jalkoihin.

Toki sekä pätevien että heikkojen tilastollisten selvitysten ja tutkimusten lukumäärä on lisääntynyt. Mutta yhtä ilmeistä on, että yhä suurempi osuus tilastollisista laskelmista on joko tyhjänpäiväistä tai harhaanjohtavaa, siis lyhyesti pötyä.

Huolestuttavan tilanteen tunnistamista vaikeuttaa mm. se, että usein laskelma esitetään »pelkkänä laskelmana», ilman yksiselitteistä tulkintaa vaikkapa johdattelevana taustainformaationa. Käytännön päätöksentekoon osallistuneet tuntevat hyvin tämän junailun muodon, jonka salakavalaa logiikkaa on vaikea kuvailla edes esimerkkien avulla. Moni on löytönyt päätään seinään esimerkiksi suoritus-

pistejärjestelmän, korkeakoulujen tuloksellisuuden mittaamisen tai työn tuottavuuden ylittävän palkan nousun analysoinnissa.

Summa summarum: perusteltua, luotettavaa ja kiinnostavaa tilastollista tutkimustulosta on yhä vaikeampi löytää nopeasti laajenevan pödyn joukosta. Sama muuten pätee yleisemminkin ns. informaatiotuotantoon.

Olisi kiireesti yhteisesti sovittava ja omakuttava aiempaa täsmällisemmät ja tiukemmat arviointikriteerit, joiden avulla asiantunteuksen puutteeseen perustuva *tohelointi* sekä asiantunteuksen tietoiseen väärinkäyttöön perustuva *huijaus* voidaan erottaa oikein perustelluista laskelmista ja tutkimustuloksista.

Tilastollisten menetelmien väärinkäytön vaara on poikkeuksellisen suuri kaikilla eikokeellisiin ja tulkinnanvaraisiin tietoihin perustuvilla tutkimusaloilla.

Näiden tutkimusongelmat ovat myös erityisen monitahoisia ja vaikeita. Niukan, epämääräisen ja epäluotettavan tiedon avulla halutaisiin selvittää suuren luokan kysymyksiä. Tavoitteet ja keinot ovat tässä huonosti yhteensopivia.

Oikeastaan kysymys on tutkijan rehellisyydestä: yhä monimutkaisemmin perusteltujen mielipiteiden sijaan paras vastaus usein olisi kin: en tiedä eikä tiedä kukaan muukaan.

Ongelmamme tuntuu olevan, ettei tätä vastausta hyväksytä. Perusteltu tieto, mielipiteet, uskomukset, suositukset ja vaikkapa suunnitelmat pannaan painimaan samassa sarjassa.

Kirjallisuus

Hendry, David (1980): »Econometrics — Alchemy or Science?», Economica 1980: 47, 387—406.

Leamer, Edward E. (1983): »Let's Take the Con out of Econometrics», The American Economic Review 1983: 73/1, 31—43.

Patinkin, Don (1976): »Keynes and Econometrics: On the Interaction Between the Macroeconomic Revolutions of the Interwar Period», Econometrica 1976: 44/6, 1091—1123.

Taloustietoa taloustieteilijöille: HELECON-tietokannat ja CD-ROM-palvelut

KYLLIKKI RUOKONEN — MARJA PIRILÄ

Helsingin kauppakorkeakoulun kirjaston *HELECON*-tietokannat on tarkoitettu sekä taloustieteilijöiden ja muiden yhteiskuntatieteilijöiden että opiskelijoiden, liike-elämän tai asianharrastajien tiedontarpeisiin. Nykyisellään *HELECON*-tietokantoja on yhdeksän ja niistä löytyy viitetietoja n. 250.000 koti- ja ulkomaisesta kirjasta, tutkimuksesta, väitöskirjasta, raportista tai artikkelista samoin kuin kotimaisista alan korkeakouluissa tehdyistä opinnäytteistä jo 1970-luvun keskivaiheilta lähtien.¹

Taulukko 1. *HELECON*-tietokantojen sisältö

<i>KAUPPIS</i>	Kauppalehden aineistoa kokotekstitietokantana v. 1988—
<i>FINP</i>	kotimaisia talouselämän, liiketalouden ja lähialueiden aikakauslehtiartikkeleita, 600 lehden jatkuva seuranta v. 1975—
<i>BILD</i>	kotimaisia ja ulkomaisia talousalan kirjoja, raportteja, tutkimuksia v. 1980—
<i>THES</i>	kotimaisia taloustieteellisiä opinnäytteitä v. 1980—
<i>SCIMP</i>	keskeisiä ulkomaisia erityisesti liikkeenjohdon alan aikakauslehtiartikkeleita, 160 lehden jatkuva seuranta v. 1978—
<i>SCANP</i>	pohjoismaisia talouden aikakauslehtiartikkeleita, korkeakoulujen julkaisusarjoja, 260 julkaisun jatkuva seuranta v. 1977—
<i>IBS</i>	kansainvälisiä aikakauslehtiartikkeleita ja kirjoja v. 1979—
<i>LEO</i>	kotimaisia työsuojelualan julkaisuja v. 1978—
<i>MEDIC</i>	kotimaisia lääketieteen alan julkaisuja v. 1978—

¹ Seitsemän tietokannoista liittyy taloustieteesiin, yksi työsuojeluun ja yksi lääketieteeseen.

Tiedon haku tietokannoista

Tietopankkien käyttö on helppoa pienen harjoittelun jälkeen ja erilaisia hakumahdollisuuksia on runsaasti. Halutusta aiheesta voi hakea viitteitä suomen tai englannin kielisillä hakusanoilla sekä artikkeleista että kirjoista. Tekijänmukaisella haulla voi etsiä jonkun henkilön kirjallista tuotantoa. Yrityksen nimen mukaan voi hakea viitteitä koti- ja ulkomaisista yrityksistä. Myös lehden nimen mukaan löytyy artikkeleita tietyistä lehdistä. Hakua voi tarkentaa johonkin kieleen tai kaikin uusimpiin artikkeleihin vuoden mukaan. Uusi viitteitä lisätään tiedostoihin jatkuvasti.

Kun sopivat viitteet on löydetty, alkuperäiset artikkelit ja kirjat ovat lähes kaikki saatavilla kirjastosta joko lainoina tai kopioina. Kirjasto on maan taloustieteellinen keskuskirjasto ja sen varastoissa löytyy 230.000 teosta, 1600 aikakauslehteä sekä 3500 korkeakoulujen sarjajulkaisua. Kansantaloustieteeseen liittyy n. 40 prosenttia koko aineistosta, joten valinnan varaa on.

Tietokantayhteistyötä koti- ja ulkomaisella tasolla

Jo vuosia Helsingin kauppakorkeakoulun kirjasto on ollut vahvasti alansa kehityksen kärjessä. Atk-pohjaiset tiedonhaut aloitettiin amerikkalaisista tietopankeista 1970-luvun alussa. *DIALOG*, *SDC* ja *BRS* tulivat tutuiksi laajoina tietopankkien välittäjinä. Varsin pian meillä kuten muissakin eurooppalaisissa kirjastoissa havaittiin, että ne sisälsivät suureksi osaksi vain amerikkalaista materiaalia. Useita julkaisuja oli vaikea saada käsiinsä. Näin

syntyi idea omien tietopankkien kehittämisestä. Eurooppalaisella tasolla tietopankkiyhteistyö lähti käyntiin jo 1970-luvun puolivälissä. Nykyään esim. *SCIMP*-tietokantaan osallistuu 16 taloudellisen alan kirjastoa eri puolilta Eurooppaa. Osallistujakorkeakoulut, joista varsin monet ovat erikoistuneet liikkeenjohdon kysymyksiin, tekevät viitteitä tätä projektia varten 160 keskeisestä lehdestä. Tiedot lähetetään Helsingin kauppakorkeakoulun kirjastoon, jossa niiden syöttäminen tietopankkiin tapahtuu.

Tietokantayhteistyön tulos pohjoismaisella tasolla on nimeltään *SCANP*, johon viiden pohjoismaisen korkeakoulun toimesta kerätään tietoja eri osallistujamaiden keskeisistä talouden alan lehdistä sekä kauppakorkeakoulujen julkaisusarjoista.

SCANP-tietokannan painopiste on enemmänkin kansantaloustieteellisissä viitteissä, kun taas *SCIMP*-tietokannasta löytyvät artikkelit ovat painottuneet liikkeenjohdon alueelle.

Kotimaassa yhteistyötä tehdään keräämällä tietoja erilaisista opinnäytetöistä *THES*-tietokantaan. Projektin taustavoimana on Kauppateieteellinen yhdistys ja siihen osallistuvat seuraavat yksitoista korkeakoulua ja yliopistoa:

- Helsingin kauppakorkeakoulu
- Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitos
- Joensuun yliopisto
- Jyväskylän yliopiston taloustieteen laitos
- Oulun yliopisto
- Svenska handelshögskolan
- Tampereen yliopiston yrityksen taloustieteen laitos
- Turun kauppakorkeakoulu
- Turun yliopisto
- Vaasan korkeakoulu
- Åbo Akademin ekonomiska och statsvetenskapliga fakultetet.

Uusin *HELECON*-tietokantojen yhteistyösopimus solmittiin vuoden 1988 alussa Kauppalehden ja Helsingin kauppakorkeakoulun kesken. *KAUPPIS*-tietokannasta voi hakea Kauppalehden artikkeleita ja tulostaa ne

omalle päätteelle. *KAUPPIS* on tällä hetkellä maamme ainoa taloustieteellinen kokotekstitietokanta, josta löytyy uusinta käytännön talouselämään liittyvää tietoa mm. yritysostoista, sijoituskohteista, päättäjien ja vaikuttajien sanomisista ja tekemisistä jne.

Kirjaston omat kirjahankinnat löytyvät vuodesta 1980 lähtien *BILD*-tietokannasta, joka on samalla kirjaston uusimman aineiston kortisto. Vuosittain hankitaan n. 5000 uutta teosta, josta suurin piirtein 40 prosenttia kuuluu kansantalouden alueeseen.

Kotimaisia artikkeleita on kerätty vuodesta 1975 *FINP*-tietokantaan, johon seurataan 600:a talouden ja lähialojen aikakauslehteä. Lehdistä otetaan mukaan valikoiden tärkeimmät artikkelit tietokannan sisältöä silmällä pitäen. Taloustieteiden lisäksi tietoja löytyy muiltakin yhteiskuntatieteiden aloilta. *Nordinfon* teettämän tutkimuksen mukaan *FINP* on maamme suurin yhteiskuntatieteellinen tietokanta.

IBS-tietokanta, jota toimittaa *International Committee for Social Science Information and Documentation* Pariisissa, sisältää kansantaloustieteilijän kannalta tärkeää ja hyödyllistä kansainvälistä materiaalia. Tietokanta kattaa vuodet 1978—83. Lisäksi vuosien 1984—85 aineisto on saatavana *CD-ROM*-levykkeellä. Varsinkin kehitysmaita ja sosialistisia maita koskevaa aineistoa on tässä tiedostossa todennäköisesti enemmän kuin missään muussa länsimaisessa tietokannassa.

CD-ROM

Uusinta uutta tiedonvälityksen alalla edustavat *CD-ROM (Compact Disc-Read Only Memory)*-levykkeet, joissa yhteen 12 cm:n läpimittaiseen levykkeeseen mahtuu A4-kokoisia sivuja n. 200.000. Kirjastoon on hankittu 13 tällaista levykettä eri aihepiireistä, ja niiden sisältämää materiaalia on n. 3 miljoonaa viitettä. Aihealue on taloustiede, mutta ne sisältävät jonkin verran myös humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä aineita. Löytyy viitteitä kirjoihin, lehtiartikkeleihin, kirja-arvosteluihin, tutkimuksiin sekä väitöskirjoihin. Si-

MINKÄ TIETOKANNAN HALUAT?scimp
Tietokanta SCIMP sisältää 59332 viitettä

>>f structural change ; x structural change

***** SET 6 *****
STRUCTURAL CHANGE: 107 REFERENCES
*** SET 6 TOTAL: 107 REFERENCES ***

***** SET 7 *****
STRUCTURAL (146)
CHANGE (503)
*** SET 7 TOTAL: 39 REFERENCES ***

>>c 6 or 7

***** SET 8 *****
COMBINE 6 OR 7
*** SET 8 TOTAL: 127 REFERENCES ***

>>q la=ger

***** SET 9 *****
QUALIFY 8 LANGUAGE=GER : 12 REFERENCES
*** SET 9 TOTAL: 12 REFERENCES ***

p(1),a

1. Unternehmensstrategie im galoppierenden Strukturwandel. /
Management-Zeitschrift Industrielle Organisation 1988 JAN, VOL. 57:1, p. 1-4

>>p(2),b

1. Führungsstrukturen von Grossunternehmen. / Kuhn, K. / Zeitschrift für
Betriebswirtschaft 1987 MAY-JUN, VOL. 57:5/6, p. 457-464

>>p(3),c

1. Auswirkungen neuer Technologien auf die Arbeitsorganisation. / Eidenmüller
, B. / WORK ORGANIZATION + STRUCTURAL CHANGE + TECHNOLOGY / Fortschrittliche
Betriebsführung und Industrial Engineering 1987 FEB, VOL. 36:1, p. 4-8

>>p(4),d

1. Probleme der strukturellen Anpassung in der Werftindustrie. (!STRUCTURAL
CRISES) / Nürnberg, K. / STRUCTURAL CHANGE + INTERNATIONAL TRADE + SHIPBUILDING
INDUSTRY / Betriebswirtschaft 1985 NOV/DEC, VOL. 45:6, p. 633-645 GROUP:310 GER
NHH REF#:47896

>>

sältönsä puolesta ne ovat samantapaisia kuin tietopankit ja levykkeitä täydennetään yleensä neljännesvuosittain. Useimmat niistä ovat viitetietokantoja, mutta varsin monessa on myös tiivistelmä sisällöstä. Näissä levykkeissä erinomaista ja erilaista on se tietojen valtaisa määrä, joka mahtuu tällaiselle pienelle disketille. Tiedonhaku on halpaa, helppoa ja monipuolista. Kirjasto tarjoaa asiakkaitensa käyttöön ilmaiseksi valikoiman näistä *CD-ROM*-levykkeistä. Asiakas voi joko itse käyttää niitä kauppakorkeakoulun kirjastossa esillä olevilla teknisillä laitteilla, tai pyytää neuvojaa tekemään tiedonhakuja. Käytössä on erityisesti amerikkalaisia tietokantoja kuten *Business Periodicals Index*, *Cumulative Books Index*, *Humanities Index* ja *Social Sciences Index*.

Väitöskirjat kiinnostavat aina tutkijoita. Niistä on vastaavanlaisia levykkeitä saatavana Yhdysvalloissa ilmestyneistä väitöskirjoista 1861 eteenpäin. 1980-luvulta lähtien ne sisältävät myös tiivistelmiä. Joillakin levykkeillä on myös saatavana tiedostoja, joita painetussa muodossa ei ole saatavissa. *ABI*, *Abstracted Business Information*, on tällainen varsin hyödyllinen, ajantasalla oleva monipuolinen taloustiedosto. Kanadalaista materiaalia edustaa Guelphin yliopiston levyke, jossa on yli 730.000 viitettä heidän yliopistonsa kirjastossa oleviin julkaisuihin. *PAIS*, *Public Affairs Information Service* edustaa kansainvälisyyttä

julkishallinnon alueella, sillä siinä on ranskan-, saksan- ja espanjankielistä materiaalia, englannin lisäksi. Jos halutaan tietää mitä aikakauslehtiä ilmestyy esim. Kreikassa, siihen on olemassa oma levykkeensä nimeltään *Ulrich*, ja *Bibliofile* vuorostaan kertoo mitä kirjoja on hankittu Yhdysvaltain kongressin kirjaston laajoihin kokoelmiin.

Kaikkia näitä tietoja on toki ollut saatavana erilaisten *online*-tiedostojen taikka painettujen julkaisujen välityksellä, mutta nyt tarjolla oleva muoto, helposti liikuteltava levyke ja erilaiset hakumahdollisuudet ovat nopeita ja erinomaisen runsaita. Telekommunikaation korkeat kustannukset jäävät pois ja haku voidaan suorittaa monipuolisesti kaikessa rauhassa. Asiakkaalle kirjastossa suoritettun tiedonhaun hinta hänen haluamastaan aiheesta on kohtuulliset 100,— markkaa per haku. *Online*-yhteydessä harvoin selviää tähän hintaan, varsinkin jos käyttää ulkomaisia tietokantoja.

Tekniset välineet

Yhteydenotto Helsingin kauppakorkeakoulun *HELECON*-tietokantoihin tapahtuu joko mikron tai päätteen sekä modeemin ja puhelimen avulla. Mikä tahansa pääte tai mikro, joka käyttää asynkronista kommunikaatiota

Kuvio 1. Esimerkki tiedonhausta.

Selitys. Esimerkkiasiakas haluaa tiedonhakua aiheesta rakennemuutos, mielellään saksankielistä materiaalia. Siispä haku tehdään *SCIMP* tietokannasta hakemalla sekä tesaarusluettelossa esiintyvällä hakusanalla *FIND*-käskyllä että vapaatekstihaualla *XRAY*-käskyllä. Yhteensä saadaan 127 viitettä. Kun aineisto rajataan vain saksankieliseen materiaaliin on lopputuloksena 12 viitettä. Niistä voidaan ottaa tulostus erilaisissa muodoissa (a, b, c, d, e) sisältäen enemmän tai vähemmän tietoja.

Sama haku voidaan »säätää» ja tehdä uudelleen *SCANP*-tietokannasta, mutta vaikka viitteiden kokonaisuus on 100, saksankielisiä ei löydy ollenkaan, sen sijaan on ruotsin-, norjan-, tanskan- ja englanninkielisiä.

Kun haku tehdään *BILD*-tietokannasta, jossa on kirjoja, saadaan yhteensä 78 julkaisua, joista 12 on saksankielisiä. *KAUPPIS*, *FINP* ja *THES* sisältävät pääosiltaan vain suomenkielistä materiaalia, mutta viitteitä rakennemuutoksista löytyy varsin runsaasti.

KAUPPIS: 56 viitettä ajankohtaisiin Kauppalehden artikkeleihin.

FINP: 42 viitettä kotimaisiin lehtiartikkeleihin kun hakusanana vapaatekstissä käytetään myös muotoa rakennemuutos. *THES* eli opinnäytetyöt-tiedostossa on aiheesta vain yksi laudaturtyö, joka on tehty v. 1985 Helsingin kauppakorkeakoulun kansantalouden laitoksella.

IBS-tietokannassa on vähän vanhempaa materiaalia v. 1979—82, silti viitteitä löytyi 21.

MINKÄ TIETOKANNAN HALUAT?finp
Tietokanta FINP sisältää 36820 viitettä

>>journal 33

***** SET 1 *****

33. Kansantaloudellinen aikakauskirja : 376 REFERENCES
*** SET 1 TOTAL: 376 REFERENCES ***

Kuvio 2. Kansantaloudellinen aikakauskirja FINP-tiedostossa.

Selitys: Kansantaloudellisesta aikakauskirjasta on vuosien mittaan otettu *FINP*-tiedostoon 376 tärkeää artikkelia, jotka ovat haettavissa aiheen, tekijän, julkaisuvuoden tai kielen mukaan.

ja *ASCII*-koodia, on käyttökelpoinen. Yhteydenotto voi tapahtua puhelimitse soittamalla suoraan Helsingin kauppakorkeakoulun atk-keskukseen, tai vaihtoehtoisesti se voidaan hoitaa *Datapak*-verkon kautta. Jälkimmäinen vaihtoehto on ehkä parempi siinä tapauksessa, että yhteydenotto tapahtuu pääkaupunkiseudun ulkopuolelta. Tietokannat ovat saatavilla 24 tuntia vuorokaudessa joka päivä. Käyttöoikeuden saa käyttöönsä tilaamalla salasanan vuodeksi yhteen tai useampaan tietokantaan tarpeen mukaan.

Käyttökustannukset ovat kohtuulliset. Vuosimaksu vaihtelee 1.000 markasta 3.000 markkaan per tietokanta ja sisältää 10 tuntia käyttöaikaa. Tutustumista varten on mahdollista saada 1 tunnin ajaksi ilmainen salasana. Modeemin voi vuokrata puhelinlaitokselta. Datapakin käyttöluvan saa lähimmästä Posti- ja telelaitoksen konttorista. Tiedonhaun kustannukset muodostuvat siis laitteistohankintojen lisäksi vain tietopankin vuosimaksusta ja telekommunikaatioyhteysajasta. *CD*-levykkeiltä ei voi suorittaa kaukohakuja, vaan niitä varten täytyy tulla käymään kirjastoon. Kirjaston neuvonnassa tehdään maksullisena palvelu-

luna tiedonhakuja asiakkaan aiheen mukaan.

FINP-, *BILD*- ja *THES*-tietokantojen käyttö on mahdollista itsepalveluperiaatteella kirjaston tiloissa. Nämä tietokannat toimivat samalla kirjaston luetteloina. Opiskelijat ovat olleet yhä suurin käyttäjäryhmä. Muita käyttäjiä ovat tutkijat, toiset kirjastot sekä yritykset.

Uusi tietotekniikka tarjoaa uudenlaisia mahdollisuuksia. Ennen vanhaan tutkimusviitteitä etsivän piti istua viikkokaupalla kirjaston kortistojen äärellä löytääkseen sopivia taustajulkaisuja tutkimukseensa tai selvittääkseen oliko joku muu kenties jo tutkinut samaa aihetta. Nyt tietokonehakujen aikakaudella miljoonia viitemääriä voidaan käsitellä eri tavoin ja muutaman tunnin työn tuloksena saada esiin materiaalia eri puolilla maailmaa julkaistuista teoksista huomattavasti tarkemmin kuin konsanaan aikaisemmin. Kotimaisten tiedonhakujen kustannukset ovat varsin kohtuullisia, jos tuloksia tarkastellaan esim. tutkijan tuntipalkan pohjalta. Ulkomaiseen materiaaliin taas *CD-ROM*-palvelut avaavat upeita näkymiä, ja sopivaa lähdeaineistoa on saatavilla jo melkoisesti.

Taide ja taloustiede: kvasitiedettä postmodernismin hengessä?

JAN RYDMAN — JORMA SAPPINEN

Taloustieteen avulla voidaan analysoida melkein minkälaisia kysymyksiä tahansa. Niin uskovat ainakin useat taloustieteilijät. Taloustieteen menetelmin on yritetty selittää niin avioliittoja kuin rikollisuuttakin.

Tunnettu taloustieteilijä *Stigler* (1984) on yllpeillen väittänyt, että taloustiede on imperiaalistisin kaikista tieteistä. Hän uskoo, että taloustieteen välineistö ulottuu ja soveltuu hyvin erilaisiin ongelmiin. Näin ehkä onkin. Mutta voidaanko siitä päätellä, että tällä välineistöllä voidaan pätevästi tutkia kaikkea? Tuskinpa.

Anne Oksanen (1988) esitteli äskettäin tässä aikakauskirjassa taiteen taloustieteen, joka ainakin Suomessa on kohtalaisen tuore »tieteenala».

Miten »taiteen taloustiede» lähestyy kohdettaan? Oksanen toteaa, että »taide on alkanut vaikuttaa yhä lisääntyvien kanavien kautta talouteen ja koko yhteiskuntaan». Ja edelleen: »teknologinen kehitys on ajanut monet taiteen perinteiset sektorit taloudelliseen kriisiin». Koska taloudelliset tekijät uhkaavat eikaupallista taiteellista toimintaa, on Oksasen mukaan syntynyt tarve taiteen taloudelliseen tutkimukseen.

Hän rajaa aiheensa ulkopuolelle »teollisesti ja kaupallisesti levitettyjen laajojen kuluttajajoukkojen kuluttaman taiteen tuotannon» eli tarkastelun kohteeksi on päässyt ns. korkeakulttuuri.

Artikkelia lukiessa heräsi välittömästi kaksi epäilyä: ollaanko tässä toisaalta sekoittamassa käsitteitä *talous* ja *taloustiede* sekä toisaalta ollaanko nyt liioittelemassa taloustieteellisten metodien voimaa?

Erilaiset panos-tuotos-laskelmat ovat useilla aloilla hyvin käyttökelpoisia. Mutta kun taloustieteellistä tutkimusalueetta ollaan laajen-

tamassa käsittämään niinkin abstraktia aluetta kuin taidetta ja erityisesti korkeakulttuuria ollaan mitä ilmeisimmin lähestymässä postmodernia kvasitiedettä.

Taiteen tukeminen ja taloustiede

Esiteltynä joukon taiteen taloustiedettä käsitteleviä tutkimuksia Oksanen esittää kaksi johtopäätöstä. Ensiksikin »systemaattiset taloustieteelliset tutkimukset tarjoavat perustan taiteen julkista rahoittamista sekä laajemmin ottaen koko kulttuuripolitiikkaa koskeville päätöksille, joilla on sekä huomattavaa sosiaalista että kulttuurista vaikutusta». Oksanen ei täsmennä, onko taloustieteellinen tutkimus ainoa perusta näille päätöksille. Tämän kysymyksen sivuutamme. Asetamme kuitenkin kyseenalaiseksi taloustieteellisen tutkimuksen relevanssin tässä yhteydessä. Toiseksi »taiteen taloustieteen piirissä tehdyillä tutkimuksilla on annettavanaan uusia näkökulmia varsinkin kuluttajanteorialle, ei-voittoa tavoittelevia organisaatioita koskeville teorioille sekä julkisen valinnan teorialle».

Jos taloustieteelliset tutkimukset todella antavat perustan kulttuuripoliittiselle päätöksenteolle, taloustieteen olisi kaikeksi tällöin joko annettava yksikäsitteiset tulokset annettuun ongelmaan tai ainakin tarjottava keinot, joilla arvioida ristiriitaisten tulosten keskinäistä merkitystä.

Oksanen esittää — tai pikemminkin esittelee — kolme pääasiallista perustelua taiteen julkiselle tuelle. Ensimmäinen perusteluista — taideteokset meriittihyödykkeinä — ei kuulu »systemaattisen» taloustieteellisen tutkimuksen piiriin ja siksi Oksanen sen sivuuttaakin. Toinen perustelu on talousteoreettinen — ns.

markkinoiden epäonnistuminen — ja kolmas perustelu on positiivisten ulkoisvaikutusten argumentti.

Oksasen »systemaattiseen taloustieteelliseen tutkimukseen» perustuen voidaan myös esittää seuraava argumentti: *taidetta ei tarvitse tukea ollenkaan*. Jos ihmiset eivät halua korkeakulttuuria, antaa sen kuolla ja markkinoiden allokoida resurssit sinne, missä tuotannolle on kysyntää. Olisi mielenkiintoista tietää, millä perusteilla Oksanen valitsee näiden »systemaattiseen» taloustieteelliseen analyysiin pohjaavien argumenttien välillä. Peruste ei ilmeisesti voi olla kovin »empiirinen».

Otetaan esimerkiksi *Baumolin* ja *Bowenin* (1966) väite, että korkeakulttuurin tuotannossa on jääty jälkeen yleisestä tuotannon kasvusta. Perinteisen teollisuustuotannon tuottavuuden mittaaminenkaan ei ole helppoa, palvelujen tuottavuuden mittaamisesta puhumattakaan. Entä sitten taide? Tarkka lukija huomaa lisäksi, että Oksasen esittelemät *Owenin* (1983) tutkimustulokset ovat ristiriidassa Baumolin ja Bowenin tulosten kanssa. Kumpaan tutkimukseen tulisi luottaa?

Preferenssit tutkimuksen kiusana

Miten Oksasen analyysi taiteen markkinoista ja taiteen kulutuksesta tukee hänen ensimmäistä johtopäätöstään? Hän esittelee erilaisia lähestymistapoja. Keskeisen sijan saa *Stiglerin* ja *Beckerin* (1977) artikkeli, jossa he tutkivat Oksasen mukaan »makutottumusten stabiilisuutta myös taiteen kulutukseen liittyvien riippuvuus-, tottumus- ja makutottumusten jalostumisominaisuuksien kautta».

Ensiksi on syytä todeta, että ko. artikkeli liittyy kuluttajan teorian sisäisiin kiistoihin ja että sen avulla Becker ja Stigler hakevat tukea Beckerin vakaiden ja yhtenäisten preferenssien lähestymistavalle kuluttajan teoriaan. Oksasen mainitsemien ilmiöiden on katsottu olevan ristiriidassa vakaiden ja yhtenäisten preferenssien kanssa, siksi Becker ja Stigler pyrkivät osoittamaan, kuinka ristiriitaisilta tuntuvat ilmiöt voidaan sisällyttää teorian formalistiikkaan.

On kuitenkin avoin kysymys, miten kuluttajan valintoja tulisi lähestyä: onko syytä pitää perinteisessä taloustieteilijöiden ratkaisussa eli ottaa preferenssit annettuina ja välttää keskustelua preferenssien olemuksesta vai antaako Beckerin lähestymistapa paremmat tutkimusnäkömät. Oksasen mukaan taiteella »katsotaan olevan enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja *muiden hyödykkeiden* kanssa, jolloin sitä on voitava analysoida neoklassisen maksimointiteorian kehikossa ilman erityisiä ongelmia».

On täysin epäselvää, voidaanko edes näitä »muuta» hyödykkeitä analysoida tässä kehikossa »ilman erityisiä ongelmia». Oksasen esittelemät Beckerin ja Stiglerin sekä *Lancasterin* (1966, 1971) tutkimukset ovat hyviä esimerkkejä ja ilmentymiä siitä, että myös »muiden» hyödykkeiden analysoinnissa neoklassisen kehikon avulla on koettu »erityisiä ongelmia».

Tarvitaanko taidepoliiseja?

Entä jos hyväksytään Beckerin näkemys, että preferenssit ovat vakaat ja yhtenäiset, miten Oksasen (ja muiden »taiteen taloustieteilijöiden») määrittelemä taide ylipäänsä on olemassa? Oksasen mukaan taiteen taloustieteilijöiden lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan »taiteen tarkoituksena ei ole miellyttää kuluttajien olemassaolevia preferenssejä tai makutottumuksia, vaan luoda uusia mieltymyksiä, elämyksiä ja suuntauksia».

Tämä taiteen määritelmä on lähinnä kulttuurifasismia. Kuka päättää, milloin teos luo näitä uusia mieltymyksiä ja on siis taidetta? Miksi ei saisi miellyttää kuluttajien preferenssejä? Kyllä *Mozart* ja *Bach* pyrkivät etupäässä miellyttämään olemassaolevia makuja. Tarvitaan ilmeisesti taidepoliisit valvomaan, ettei taiteen nimissä tehdä mitä vain.

Taiteen tekemistä ja tarkoitusta on turha mystifioida tai asettaa ahtaisiin raameihin. Jotta vältettäisiin Oksasen määritelmän selvät arvolataukset, olisi taidetta pikemminkin luonnehdittava siten, että *taiteen tarkoituksena on välittää tuntemuksia*. Siinä kaikki. Mi-

tä tekemistä tällä sitten on »systemaattisen taloustieteellisen tutkimuksen» kanssa, on jo toinen asia. Syntyykö ehkä tunteenvälityksen maksimoinnin teoria?

Taloustiede, taiteen taloustiede ja taiteen tutkimus?

Olisi varsin suotavaa, jos ennen taloustieteen formalistiikan soveltamista uusille tutkimusalueille tunnettaisiin riittävästi teoreettista keskustelua. Se auttaisi kenties jäsentämään tutkimuskenttää ja rikkoisi illuusiot yhtenäisen ja systemaattisen välineistön olemassaolosta.

Valitettavasti tätä teorian tuntemusta ei voi pelkästään perustaa tutustumalla oppikirjojen latistamiin erilaisiin »malleihin» ja niiden formalistiikan, koska niiden takana on monta vaikeaa substantiaalista ongelmaa. Vaarallista on tietysti se, jos uskotellaan tieteenalan ulkopuoliselle, että taloustiede antaa selvän perustan heidän ongelmiansa ratkaisuun. Teorian formalisointi toki saattaa vakuuttaa tietämättömät ulkopuoliset teorian »tieteellisyydestä».

Taiteen tutkimus muuttuu Oksasen artikkelin perusteella taloustieteeksi ilmeisesti kielipelin avulla: »taiteellinen luovuus ostetaan . . . taiteilijoilta», joiden »toimialojen rakennetta, käyttäytymistä ja suorituskykyä voidaan tutkia analogisesti muiden teollisuusalojen tapaan».

Ja edelleen: »Taideteosten tuottajat . . . eivät kykene yksistään markkinoiden välityksellä saamaan täyttä korvausta työstään, koska uudet innovaatiot taiteessa vaativat huomattavia kehittämiskustannuksia, joita on mahdotonta sisällyttää hintoihin vastaavalla tavalla kuin teollisuudessa». Taiteen »kulutukselle» puolestaan »on ominaista kasvava rajahyöty, . . . jokainen kulutettu lisäyksikkö synnyttää halun kuluttaa yhä enemmän». Tässä kielipelissä on tietysti kyse aiheen käsitteellistämistä taloustieteen kielelle. Mutta voidaanko näin ilmaista itse asiasta jotakin olennaista?

Oksasen artikkeli on melko sekava erilaisen taloustieteellisten lähestymistapojen esit-

tely. Sekava se on siksi, että myös mikrota-
lousteoria on sekava ja hajanainen alue, jossa on monenlaisia keskenään ainakin osittain yhteensopimattomia malleja ja kehitelmiä. Tätä ei toki ole laskettava Oksasen viaksi. Olennainen kysymys on se, mikä näitä Oksasen esittelemiä tutkimuksia yhdistää? Vastaus on todennäköisesti: löyhä taloustieteellinen termistö ja tutkimuksissa käytetty mikroteorian formalistiikka.

Kun nyt tällaista uutta tieteenalaa ollaan lanseeraamassa Suomeen, niin voitaneen ryhtyä odottelemaan aiheesta väitöskirjoja ja oman oppituolin perustamista.

Taiteiden tutkijat taloutta tutkimaan

Oksasen mukaan on ilmeisesti niin, että taloustiede kykenee tai ainakin pyrkii näkemään koko maailman yhtenä kokonaisuutena, jonka jokaista osasta voidaan ja suorastaan pitää lähestyä taloustieteen keinoin ja käsittein.

Jos on mahdollista erotella esimerkiksi »taiteen taloustieteen» kaltaisia omia taloustieteellisiä tutkimusaloja, voitaneen yhtä perustellusti ryhtyä kehittelemään musiikin, kuvanveiston ja tanssitaiteen taloustieteellistä lähestymistapaa. Johan meillä on yliopistolaitoksen yhteyteen pesiytynyt muitakin perinteiselle yliopistokäsitykselle vieraita oppiaineita ja tutkimusaloja.

Helsingin yliopiston musiikkitieteilijät voisivat puolestaan ryhtyä tutkimaan talouden rakenteita musiikkitieteen keinoin. Jo *Gustav Mahler* totesi, että »sinfonia on kuin tämä maailma, sen tulee sisältää kaikki».

Ranskalainen taloustieteilijä *Jacques Attali*, joka toimii professorina Pariisin yliopistossa ja presidentti Mitterandin neuvonantajana, onkin jo vienyt tätä ajatusta eteenpäin. Kirjassaan »*Noise. The Political Economy of Music*» (1985) hän esittää väitteen, että musiikki on profetallista. Kunakin aikana kuullun musiikin perusteella voidaan ennustaa tulevaa yhteiskunnallista kehitystä. Näin siis Attali. Se, millä perusteella hän tällaista väittää, jää hämärän peittoon.

Totisesti?!

Edellä sanottu ja kirjoitettu ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö taloustiedettä ja siitä kumpuavia ajatuksia saisi käyttää myös muiden elämänalueiden pohdinnassa. Mutta asiaan tulisi silloin suhtautua vähemmän tosikkomaisesti kuin Oksanen ja tunnustaa ja tuntea tämän ajattelun rajoitukset.

Valitettavasti näyttää — ainakin taiteen taloustieteen esittelyn pohjalta — siltä, että Anne Oksasen siteeraama *J.K. Galbraith* on ollut oikeassa todetessaan, että »taiteella ei ole mitään tekemistä niiden arvojen kanssa, jotka täyttävät taloustieteilijöiden mielet».

Kirjallisuus

Attali, Jacques (1985): Noise. The Political Economy of Music, Manchester University Press.

Baumol, W.J.—Bowen, W.G. (1966): Performing Arts: the Economic Dilemma, New York.

Becker, Gary S. (1981): A Treatise on the Family, Harvard University Press.

Becker, Gary S.—Michael, Robert T. (1973): On the New Theory of Consumer Behaviour teoksessa *Becker, Gary S.: The Economic Approach to Human Behaviour*, 131—149. The University of Chicago Press.

Lancaster, K.J. (1966): A New Approach to Consumer Theory, *J. of Political Economy*, April 1966.

Lancaster, K.J. (1971): Consumer Demand, New York: Columbia University Press 1971.

Oksanen, Anne (1988): Taide ja taloustiede, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1988:1, 43—51.

Stigler, George J. (1984): Economics — The Imperial Science? *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 86, no. 3, 301—313.

Stigler, George J.—Becker, Gary S. (1977): De Gustibus Non Est Disputandum, *American Economic Review*, vol. 67, no. 2, 76—90.

Kvasitieteen puolustuspuhe vaiko vastine kvasikritiikkiin?

ANNE OKSANEN

Esitän *Rydmanin* ja *Sappisen* kommenttien johdosta aluksi muutaman yleisluontoisen huomautuksen, jonka jälkeen puutun Rydmanin ja Sappisen virheellisesti esitettyihin väitteisiin siinä järjestyksessä kuin ne heidän kirjoituksessaan tulevat esille. Kommentin luetuani minulle jäi epäselväksi kohdistuuiko kirjoittajien kritiikki ensisijaisesti nykyisen taloustieteen valtaparadigman tai mallien rajoituneisuutta kohtaan vai onko tarkoituksena kritisoida myös tutkimuskohteen valintaa. Ensin mainittu on kiinnostavaa ja liittyy laajempaan taloustieteen metodologiakeskusteluun — ei pelkästään taiteen talouden tutkimukseen. Sen sijaan en ymmärrä, miksi taloustieteessä ei saisi puuttua tiettyihin tutkimuskohteisiin, vaikka niitä olisi vaikea käsitellä valitsevien paradigmojen avulla. Ehkäpä uudet tutkimuskohteet tarjoavat juuri hyvän mahdollisuuden kehittää myös itse teoriaa.

Kirjoittamani taiteen taloustiedettä koskevan katsausartikkelin tarkoituksena oli esitellä lukijoille ko. tutkimusalueen piirissä tehtyjä tutkimuksia ilman kirjoittajan omaa kriittistä arviointia mallien sopivuudesta tai muista substanssiin liittyvistä kysymyksistä. Tästä syystä en artikkelissa kritisoi tutkimusten lähdekohtia. Rydman ja Sappinen esittävät tästä huolimatta kommenttinsa ikäänkuin minun esittämilleni väitteille tai minun tekemilleni tutkimuksille. Tässä mielessä heidän kritiikkinsä tulisi kohdistaa asianomaisille taiteen taloustieteen tutkijoille, eikä kirjoittamaani katsausta kohtaan.

Rydman ja Sappinen epäilevät yleensäkin taloustieteen relevanssia tutkittaessa taidetta. Olisi kuitenkin mielenkiintoista saada tietää mikä muu tieteenala soveltuu paremmin taiteen tuottamiseen, kulutukseen ja jakeluun liittyvien taloudellisten ongelmien analysoin-

tiin kuin taloustiede. Vai ovatko Rydman ja Sappinen kenties sitä mieltä, että taideteokset ja taide-esitykset ovat vapaita hyödykkeitä, jolloin mitään taloudellisia ongelmia ei taiteen piirissä synny? Eivät kai he kuvittele, että esimerkiksi Kansallisteatterin henkilökunta jatkaisi työskentelyään ilman palkkaa tai että teatteri saisi toimitilat ja tarvittavan kaluston ilmaiseksi?

Taloustiedettä kiinnostavia kysymyksiä ovat taiteen tarjonnan ja kysynnän suhde, julkisen tuen tarve ja resurssien tehokas allokaatio. Näihin kysymyksiin ovat useat tutkijat tarjonneet vastauksia, jotka käyvät ilmi kirjoittamastani artikkelista. Taiteen/hyödykkeen abstraktius sinänsä ei ymmärtääkseni ole mikään este sen tuottamisen, kulutuksen ja jakelun taloudelliselle tutkimukselle — taide-esineet ovat samalla myös konkreettisia tuotteita ja palveluksia, joita ostetaan ja myydään markkinoilla kuten muitakin hyödykkeitä. Taiteen taloustieteen tarkoituksena ei ole tutkia taiteen sisältöä eikä merkityksiä, ne soveltuvat paremmin muille tieteenaloille. Se, että taidetta ei taloustieteen piirissä ole liiemmin tutkittu johtunee suurelta osalta taidesektorin mitättömästä kokonaistaloudellisesta merkityksestä markkamääräisesti mitattuna verrattuna useimpiin muihin tuotannonaloihin eikä niinkään taiteen talouden soveltumattomuudesta taloustieteellisen tutkimuksen kohteeksi.

Taiteen taloustiede on hyvin pitkälti syntynyt toisaalta konkreettisen ongelman ympärille, mistä saada riittävät taloudelliset resurssit taiteellisen tuotannon harjoittamiselle, sekä toisaalta etsitään vastausta kysymykseen, miksi markkinamekanismi ei näytä toimivan taidealoilla, jonka seurauksena julkisen tuen tarve on mitä ilmeisin.

Taiteen tukeminen ja taloustiede

En väitä, että taloustiede olisi ainoa perusta taiteen julkiselle rahoittamiselle tai kulttuuripolitiikan harjoittamiselle. Sen merkitys mielestäni on kuitenkin huomattava, kun tehdään päätöksiä, jotka koskevat jaettavan tuen tarpeellisuutta, määrää ja allokointia. Ennenkuin tukea voidaan myöntää on oltava muitakin kuin taiteellisia ja kulttuuripoliittisia (= meriittihyödykeargumentti) kriteerejä, joiden perusteella voidaan osoittaa, että taiteen alat tarvitsevat julkista tukea sekä mitkä alat sitä erityisesti tarvitsevat. Yksikäsitteisiä ristiriidattomia kriteerejä ei taloustiede varmastikaan kykene antamaan, mutta jos tieto on epätäydellistä, merkitseekö se sitä, että ongelmasta ei voida tai ei saa sanoa mitään. Onko Rydmanin ja Sappisen mielestä tällöin parempi ratkaista ongelmat heittämällä arpakuutiota?

Meriittihyödykeargumentin voimaa en vähättele enkä sitä sivuuta kuten Rydman ja Sappinen väittävät. Argumentti sekä sen läheinen yhteys markkinoiden epäonnistumiskriteerin kanssa tuodaan artikkelissa mielestäni riittävän selvästi esille. Olen antanut lisäksi kaksi viitettä, joista jokainen halukas voi lukea enemmän asiasta.

Valitettavasti minulla ei ole mitään omaa »systemaattista taloustieteellistä tutkimusta», joka liittyisi taiteen julkiseen tukemiseen kuten Rydman ja Sappinen virheellisesti antavat ymmärtää. Olen katsauksessa esitellyt ainoastaan tähän mennessä julkaistuista tutkimuksista löytyvät taiteen julkisen tuen kriteerit, jotka keskenään eivät ole ristiriitaisia vaan toisiaan täydentäviä. Rydmanin ja Sappisen väite siitä, että esitettyjen kriteerien perusteella voitaisiin argumentoida myös, että tukea ei tarvita ollenkaan, osoittaa, että he eivät ole ymmärtäneet tuen perusteeksi esitettyjen kriteerien sisältöä. Mikäli taiteen markkinoilla ei synny ulkoisia hyötyvaikutuksia ja mikäli tuotantoa voidaan määrällisesti tehostaa (jolloin tuottavuus kasvaa, eikä *Baumolin* ja *Bowenin* esittämää tulokuilua synny), ei tukea todellakaan tarvita. Tällaisesta tapauksesta on kuitenkin vaikea löytää esimerkkejä. Rydmanin

ja Sappisen saama hyöty teatteri- ja musiikkiesitysten kuluttamisesta tuskin kasvaa, jos harjoitteluajat supistetaan minimiin tai jos taiteilijoiden (soittajien ja näyttelijöiden) lukumäärää vähennetään nykyiseen verrattuna, jolloin taiteilijoiden palkkakustannuksia voidaan alentaa. Tämähän on lähes ainoa keino tuottavuuden parantamiseksi taidealoilla, jolloin julkinen tuki on tarpeetonta. Mutta onko tällöin enää kysymys samasta taiteesta? Toinen vaihtoehto on tietysti nostaa pääsylippujen hintoja suhteellisesti muiden hyödykkeiden hintojen nousua enemmän, mutta tällöin päädytään aivan uusiin ongelmiin.

Tarkka lukija huomaa myös toisin kuin Rydman ja Sappinen, että *Baumolin* ja *Bowenin* sekä toisaalta *Owenin* tulokset eivät ole keskenään ristiriitaisia. *B&B* osoittivat tutkimuksessaan, että taidelaitosten tuottojen ja kustannusten välinen erotus on jatkuvasti kasvanut, koska kustannukset vuosi vuodelta ovat yhä suuremmassa määrin olleet tuottoja suuremmat. Tähän kehitykseen *B&B* tarjoavat selitykseksi taidealojen tuottavuuden kasvun jälkeensä jääneisyyden muihin tuotannonaloihin verrattuna, kun tuottavuus lasketaan tuotannon määrän mukaan ottamatta huomioon laatua. *Owen* sen sijaan esittää tuottavuudelle mittarin, joka sisältää myös laatu-komponentin. Koska taide-esitysten laatu *Owenin* mukaan on vuosien kuluessa huomattavasti parantunut, myös kokonaistuottavuus näin mitattuna on kasvanut. Tämä tuottavuuden mittari ei kuitenkaan ole vertailukelpoinen teollisuudessa käytettävien mittareiden kanssa.

Preferenssit tutkimuksen kiusana

Stiglerin ja *Beckerin* käsitystä vakaista ja yhtenäisistä preferensseistä en katsauksessa kritikoijaksi — vaikka olenkin tietoinen sen rajoituksista — koska tarkoitukseni oli ainoastaan esitellä tehtyjä tutkimuksia. En myöskään väitä, että taiteella on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja muiden hyödykkeiden kanssa, vaan esitän vain yhden kannan, joka osassa tutkimuksia on ollut lähtökohtana. Artikkelistani

käy myös selvästi ilmi, että em. näkökannan sijasta tutkimusalueella vallitsevana kantana on näkemys taiteen erilaisuuden suhteessa muihin hyödykkeisiin. Tämä erilaisuus pyritään myös ottamaan mahdollisimman hyvin huomioon tehdyissä tutkimuksissa.

Tarvitaanko taidepoliiseja?

Katsauksessani esitän yleisen näkemyksen, jonka mukaan taiteen tarkoituksena ei ole miellyttää olemassaolevia preferenssejä... (s. 44). Tämä ei millään tavalla sulje pois sitä, etteikö taide voisi tai saisi miellyttää kuluttajien preferenssejä. Kysymys on ainoastaan taiteen tarkoituksesta eikä siitä onko taide miellyttävää vai ei. Taiteilijan toiminnan motiivi ei voi olla kuluttajien olemassa olevien preferenssien miellyttäminen. Taideteokset voivat yhtä hyvin miellyttää kuin olla miellyttämättä, eikä taidetta voi määritellä sen mukaan onko se miellyttävää vai ei. Ihmettelen lisäksi, millä perusteella Rydman ja Sappinen voivat väittää *Mozartin* tai *Bachin* miellyttämisyrittämisistä yhtään mitään. Tietääkseni kuluttajien preferenssit ko. säveltäjien teoksille syntyivät vasta pitkän ajan kuluttua heidän kuolemansa jälkeen.

Rydmanin ja Sappisen kritisoima taiteen tarkoitusta koskeva lause ei ole oma määritelmäni, vaan yleisesti hyväksytty käsitys, jota katsauksessa valotetaan mm. *Oscar Wilden* ja *J.M. Keynesin* kirjoitusten avulla. Tässä mielessä Rydmanin ja Sappisen väite kulttuurifasismista on täysin käsittämätön. Lähempänä kulttuurifasismia lienee se, että he asettavat taiteen tarkoitukseksi kuluttajien preferens-

sien miellyttämisen. Rydmanin ja Sappisen antama taiteen luonnehdinta »taiteen tarkoituksena on välittää tuntemuksia» ei kykene irrottamaan taidetta taloudellisesta ympäristöstä muulloin kuin siinä tapauksessa, että taiteen tulee välittää niitä ilmaiseksi, ts. taiteilijoiden on työskenneltävä ilman palkkaa.

Taiteiden taloutta tutkimaan

Olen hämmästynyt siitä, että Rydman ja Sappisen esittävät katsaukseni perusteella käsityksiään siitä, mitä minun mielestäni taloustiede kykenee tekemään tai mitä elämän ilmiötä taloustieteen keinoin pitää tutkia, koska tästä asiasta Rydmanilla ja Sappisella ei ole tietoa. Taloustieteen eri paradigmojen rajoittuneisuudesta on minunkin mielestäni aihetta keskustella, mutta kysymyksessä on tällöin ongelma, joka ei liity pelkästään taiteen taloudellisten ongelmien tutkimukseen. Katsauksessa en siten puute taloustieteen kritiikkiin vaan esitellen yhteenvetomaisesti taiteen taloustieteessä tehtyjä tutkimuksia ja niiden tuloksia. Kommentoijillani tuntuu itsellään olevan hyvin jäykkä käsitys eri tieteenalojen »sallituista» tutkimuskohteista. Itse asiassa analogioiden käyttö ja lainaaminen muista tieteistä on yleistä ja suositeltavaakin, jos sitä kautta tapahtuu tieteellistä edistymistä.

Lopuksi voin vain todeta, että taiteen taloustieteen tutkimus on myös alue, joka tarjoaa Rydmanille ja Sappiselle oivallisen kentän kritisoida olemassaolevaa taloustiedettä ja kehittää sitä eteenpäin. Taiteen taloudelliset ongelmat eivät ole ainoita anomaliaita, jotka taloustiede on valtaosin toistaiseksi sivuuttanut.

KIRJALLISUUTTA

Mihail Gorbatsov: Perestroika ja uusi ajattelu. Mitä toivomme maaillemme ja koko maailmalle. WSOY Juva 1987. 288 s.

Suomennettu englanninkielisestä käsikirjoituksesta *Perestroika — New thinking for our Country and the World*. Suomentaneet *Seppo Jyrkäs, Jorma Lindfors, Risto Mäenpää, Kimmo Pietinen ja Kari Ylänen*.

On vaikea olla ihailematta *Mihail Gorbatsovin* tarmoa ja työkykyä. Kuka valtiomies on omalla aktiivisaikanaan pystynyt kirjoittamaan näinkin laajan teoksen?

Kirjassa käsitellään aluksi Neuvostoliiton tilaa ennen perestroikaa. Maa oli pysähtyneisyyden tilassa ja täten uudistukset välttämättömiä. Perestroikan aikaansaaminen ja johtaminen on vaikeaa. Lukijalle osoitetuissa saatesanoissa kirjoittaja toteaa: »Myönnän heti, että perestroika on osoittautunut vaikeammaksi kuin aluksi osasimme kuvitellaan.»

Alussa korostetaan mm. demokratiaa ja demokratian toteuttamisen merkitystä. Tekijällä tuntuu olevan vilpittön usko demokratian voimaan.

Todettakoon kuitenkin että länsimaisen demokratian katsotaan yleensä edellyttävän monipuoluejärjestelmää. Gorbatsovilaisen demokratian sensijaan katsotaan voivan elää yhden puolueen — kommunistisen puolueen vallitessa ja hallitessa.

Perestroikan katsotaan merkitsevän vallankumousta ylhäältä. Vallankumous pannaan toimeen lähinnä Gorbatsovin ja kommunistisen puolueen voimin.

Kirjassa on luonnollisesti runsaasti propagandaa. Tekijä itse on sen valmis ensimmäisenä myöntämään. Hän sanoo kaikessa suurelle yleisölle suunnatussa olevan propagandistisia aineksia.

Kirjan keski- ja jälkiosaa hallitsee huoli maailmanrauhan säilymisestä ja uuden suursodan alkamisen ehkäisemisen välttämättömyydestä.

Kirjoittaja toistaa tavantakaa sitä tosiasiaa, että sekä Yhdysvaltojen että Neuvostoliiton tuhoa-

misen ja tappamisen voima on niin suuri, että sota näiden valtioiden välillä on ihmiskunnan itsemurha. Gorbatsov sanoo että vaikka ydinaseet kielletäisinkin ja jätettäisiin käyttämättä — niinkuin kaasu toisessa maailmansodassa — niin tavallistenkin aseiden tuhovoima on nykyisin ydinaseeseen verrattava. On toki myönnettävä, että jollei maailman rauhaa saada jatkumaan, on kaikki muu turhaa.

Gorbatsov syyttää länttä turhasta epäluulosta Neuvostoliittoa kohtaan. Kaikkialla nähdään »Moskovan käsi» ja »neuvostouhka».

Gorbatsov esimerkiksi toistaa useaan kertaan että kommunismi ei ole vientitavaraa ja jokaisella maalla ja kansalla on oikeus vapaasti valita talouden ja yhteiskunnan järjestelmänsä. Jokaista maata, sen rajoja ja itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa.

Tulin vain ajatelleeksi, että tuskin kukaan Neuvostoliiton tai Tsaari-Venäjänsä johtajista on ajatellut tässä suhteessa niin kuin Gorbatsov.

Kolmannen maailman maista puheessaan tekijä — minusta vähän epäoikeutetusti — sanoo läntisten maiden ostavan alihintaan kehitysmaiden tuotteita.

Kuitenkin suurin osa kehitysmaiden tuotteiden hinnoista muodostuu vapaasti kysynnän ja tarjonnan mukaisesti kansainvälisissä tavarapörsseissä.

Suomalaisesta lukijasta tuntuu miellyttävältä, kun kirjoittaja hyvin myönteisessä hengessä useaan otteeseen puhuu Helsinki-prosessista. Ainoana suomalaisena mainitaan *Kalevi Sorsa* sosialistisen internationaalisen puheenjohtajan ominaisuudessa.

Kaiken kaikkiaan kirja on mielenkiintoista ja ajankohtaista luettavaa. Kaikessa saa sen käsityksen, että kirjoittaja todella haluaa ja pyrkii näkemään asiat sellaisina kuin ne todella ovat.

Taloustieteilijän kannalta on sanottava, että taloudesta ja talouden asioista puhutaan varsin vähän. Pääosa teoksesta on politiikkaa ja nimenomaan kansainvälistä politiikkaa.

Kari Castrén

Markkatalous maailmalla. Tohtori Jaakko Lassilan 60-vuotisjuhlakirja. WSOY Porvoo 1988. 182 s.

Ansoituneille professoreille, pääjohtajille ja järjestöjohtajille on heidän merkkipäivinänsä omistettu

juhlakirjoja. Tavanomaisesti juhlakirjat sisältävät huomionosoituksen kohteen ystävien ja virkaveljien määrääjässä tätä tarkoitusta varten kirjoittamia artikkeleita. Juhlakirja on säännöllisesti henkilökohtaisen onnittelun ja tavallista laajemman ai-

kakauskirjan numeron välimuoto. Sen arvostelun on lähdeittävä näistä premisseistä.

Markkatalous maailmalla -kirjan yhteisenä pääteemana on toisaalta tekninen muutos ja toisaalta kansainvälisten pääomanliikkeiden sekä kansallisen raha- ja valuuttapolitiikan liberalisointi. Juhlittavan omat arvostukset tuntien ei ole hämmästyttävää, että jälkimmäiseen ryhmään kuuluvien artikkelien suositukset ovat markkinoiden vapauteen luottavia. Säännöstelyn uskotaan niissä aina tulevan kierretyksi ja siten myös tehottomaksi.

Pääteemojen ulkopuolelle jää *Klaus Wariksen* arvokas artikkeli aiheesta, miten Suomesta tuli AAA-maa, jossa on eräitä aikaisemmin julkisuudessa tuntemattomia taloushistorian tietoja. *Jorma Routin*, *Timo H. A. Kosken*, *Jaakko Rauramon*, *Henrik Ehrnroothin* ja *Jaakko Ihamuotilan* artikkelit ovat varmoja ja erinomaisia selostuksia siitä, mikä on kunkin erikoisalan *state of arts*. Rauramo ja Ihamuotila ovat selostaneet muiden ennusteita tai tehneet jopa omiaankin. Henkilökohtaisesti pidän eniten Rauramon artikkelista ehkä siksi, että se täytti yleisekonomistin tiedon ammottavia aukkoja epäsovinnaisella kysyntäanalyttisellä tavalla.

Bengt Holmströmin artikkeli on vaikeasti arvioitavissa. Se ei sellaisenaan tuo uutta omaperäistä arvopaperimarkkinoiden ja portfolion hallinnan teoriaan. Sen sijaan artikkelin suostutteleva sävy on lievästi hämmästyttävä. Jos toimittajat ovat tilanneet Holmströmiltä lausunnon, joka nyt julkaistaan, on asia ymmärrettävissä. Jos näin ei ole, loukkaa Holmström tyylillään ja tyhjiä suosituksillaan lukijaansa.

KOP:n omaan henkilökuntaan kuuluvista on *Peter Fagernäs*in aiheena 24-tuntisten valuutta- ja arvopaperimarkkinoiden rakenne ja toiminta sekä *Hannu Halttusen* aiheena markkamarkkinat maailmalla. Jälkimmäinen otsikko on hieman harhaanjohtava. Artikkelissa ei puhuta juuri lainkaan markkamääräisten papereiden noteerauksista maailmalla, vaan pikemminkin pääomaliikkeiden säännöstelystä Suomessa. Sekä Fagernäs että Halttunen uskovat säätelemättömien rahoitusmarkkinoiden siunauksellisuuteen. He myöntävät, että pääomamarkkinat eivät täytä *Pareto*-optimin ehtoja. Keskustelu optimaalisesta säätelystä ei ehkä olisi sopinut tämän juhla-kirjan teemoihin.

Jussi Linnamo

Sintonen, H. — Pekurinen, M. — Jämsen, R. — Linnakko, E. — Vinni, K.: Terveystaloustiede. WSOY Juva 1987. 257 s.

Terveystaloustiede on ensimmäinen suomalainen alan yliopistotasoinen oppikirja. Tekijöiden kunnianhimoisena tavoitteena on ollut kirjoittaa kirja, joka on hyödyllinen yliopisto-opiskelijoille, lääkärin jatkokoulutuksessa, sairaanhoito-oppilaitoksissa ja kaikille terveydenhuollossa toimiville. Kirjan keskeisiä ongelma-alueita ovat oman lukunsa saaneet terveystaloustieteen tausta, tehokkuuden käsite, terveyden ja terveydenhuollon erityispiirteet, terveyden kysyntä, kysynnän ja tarjonnan tasapainottamiskeinot ja terveydenhuollon taloudellinen evaluatio.

Kirjasta löytyy, vaikka lukijaa ei ohjata niitä etsimään, terveystaloustieteen kehityksen eri kerroksia terveystaloustieteen muuttuessa omaksi erityiseksi tutkimusalueekseen. Taloudellisen toiminnan perusongelmaksi usein ymmärretty valintojen tekeminen on säilynyt koko ajan keskeisenä kysymyksenä. Valintojen tekemisen ongelman kaksi osaongelmaa ovat taloudellinen tehokkuus ja jakaumaongelmat. Kansantaloustieteen tavanomai-

nen terminologia ja viehtymys sosiaalisten ilmiöiden redusointiin teknisiksi, matemaattisiksi ja muodollisiksi ongelmiksi vaikeuttavat kirjan lukemista, vaikeita asioita ei helppoina voi esittää. Kansantaloustieteilijä ymmärtää kirjan tekstin, muun koulutuksen saaneilla on vaikeuksia.

Terveystaloustieteen vanhin varsinainen kerrostuma (jos vanhoja ihmishengen arvon laskemisyrittäisiä ei oteta huomioon) on terveydenhuoltomarkkinoiden toiminnan tutkimus. Tätä käsittelevä klasinen artikkeli on *Arrow*'n artikkeli vuodelta 1963. *Arrow* kirjoittaa samoista terveyden erityispiirteistä, jotka esiintyvät kirjan luvussa 3. »Terveyden ja terveydenhuollon erityispiirteet»: skaalaedut, vakuutettujen valikoituminen, moraalinen riski, ulkoisvaikutukset, tiedon jakautuminen ja epävarmuus. Näiden terveyden erityispiirteiden tunnistaminen perustuu klassiseen marginaalitaloustieteen. Eli jos markkinoiden toiminnan ideaalina ovat täydellisen kilpailun markkinat ja kaikki niihin liittyvät oletukset pätevät, juuri nämä asiat tulevat loogisesti terveyden erityispiirteiksi, koska ne johtavat siihen, että terveydenhuoltomarkkinat saattavat poiketa asetetusta ideaalista. Terveystaloustieteen tutkimuksen kohteeksi asetuu tällöin

luontevasti markkinoiden tehokkaan toiminnan edellytysten tutkimus.

Terveystaloustieteessä erotettavissa olevat kaksi muuta merkittävämpää suuntausta esiintyvät luvussa 4. »Terveyden ja terveyspalvelusten kysyntä» ja luvussa 6. »Terveydenhuollon taloudellisen evaluaation vaiheet».

Luku 4. sisältää esityksen ns. *Grossmanin* mallista, jonka sanotaan olevan edistynein terveyden kysynnän talousteoreettinen malli. Grossmanin mallissa on aineksia *Gary Beckerin* ajankäytön taloudesta ja neoklassisesta investointifunktiosta. Tässä mallissa otetaan jo askel kohti terveyden substantiaalisen olemuksen määrittelyä: Terveys on sekä kulutustavara että investointitavara (terveys esiintyy suoraan kuluttajien hyötyfunktiossa argumenttina ja terveys esiintyy kotitalouksien resursina markkina- ja ei-markkinatoiminnoissa). Tässä ajattelussa esiintyvä jako terveyden kulutus- ja investointitavaranomaisuuteen on sittemmin tuottanut erilaista teoreettista puuroa monissa kustannus-hyöty-analyseissa.

Luvussa 6. »Terveydenhuollon taloudellinen evaluaatio» on taas harpattu kohti terveyden käsitteen haltuunottoa terveystaloustieteessä. Taustalla häilyy vanha idea siitä, että kustannus-hyöty-analyysi toimii hintamekanismin täydentäjänä tilanteessa, jossa täydellisen kilpailun kaikki ehdot eivät toteudu. Jotta terveydenhuollon taloudellista evaluaatiota on mielekästä tehdä, on itse terveys (eli kunakin terveydenhuollon erityisen toimenpiteen vaikutukset kyettävä määrittelemään), jos markkinamekanismi ei, kuten voidaan olettaa, voi käsitellä terveyden kaikkia relevantteja aspekteja. Terveydenhuollon tehokkuuden määrittely edellyttää, että terveydenhuollon vaikutusten ja resurssien käytön suhdetta voidaan tutkia. Tämä edellyttää sellaisen teoreettisen ja metodologisen arsenaalin kehittämistä, jota ei suoraan löydy rationaalisen kuluttajan teoriasta. Yleisimmin terveystaloustieteellisissä kustannus-hyöty-ajattelun sovellutuksissa terveyden substantiaalinen määrittely tehdään lääketieteessä ja epidemiologiassa, jolloin ei tarvitse

eksplisiittisesti irtaantua rationaalisen kuluttajan ajattelusta, pulmaksi jää kahdenlaisen erilaisen teorian soveltaminen yhtäaikaan samaan kohteeseen.

Taloustieteen ongelmana terveyteen sovellettaessa on, että taloustieteessä ei ole olemassa teoriaa tavarasta (mikä »hyödyke» on kansantaloustieteessä?), ei myöskään terveydestä. Tavarat esiintyvät vain määräsuureina rationaalisen kuluttajan teoriassa, ja kaikki erityiset tavarain ominaisuudet ovat empiirisiä kysymyksiä. Kirjan loppuosassa esitellään terveystaloustieteilijöiden tarmokkaita yrityksiä ymmärtää terveys. Ideaalina tässä olisi »laatusopeutettu elinvuosi», käsite joka kuvaisi yhtä aikaa elämän pituuden, että elettyjen vuosien merkityksen kuluttajille.

Terveystaloustiede näyttäisi olevan menossa markkinoiden toiminnan analyysistä kohti terveyden käsitteen problematisointia. Tämän kysymyksenasettelun relevanssi taloustieteen valtavirralla on siinä, että kaikessa tavarain kulutuksen selittämisessä, tai hyvinvoinnin tutkimuksessa kansantaloustieteen relevanssiin vaikuttaa hyvin paljon se, miten kulutuksen tai hyvinvoinnin sisältöä, itse substanssia, voidaan käsitellä.

Ongelma, joka kirjassa jää vähemmälle huomiolle, on terveydenhuoltojärjestelmän toiminta taloudellisen instituution toimintana. Tämäntyyppisiä ongelmia käsitellään kirjan luvussa 5. »Kysynnän ja tarjonnan tasapainotus, säätely ja ohjaus». Terveystaloustieteessä tulisi tutkia terveydenhuoltojärjestelmää kysynnän ja tarjonnan tasapainon ongelmien lisäksi palvelujen tuotantona, vaihtona ja jakona ilman terveyden käsitettä tai oletusta terveydenhuollon erityisestä tehtävästä. Tämäntyyppistä tutkimusta Suomessa on tehty, mutta kirjaan asti tuo tutkimus ei vielä näytä päässeensä.

Teos on tarpeellinen paitsi oppikirjana myös siksi, että Suomessa on nykyisin tarpeettomankin suuria odotuksia terveystaloustieteen mahdollisuuksista ratkoa terveydenhuollon ongelmia, ja toisaalta suurta innostusta tehdä ja teettää terveystaloustieteellistä tutkimusta.

Hannu Valtonen

ENGLISH SUMMARIES

HEIKKI HELIÖ: *Do We Need Regional Development Legislation?*

In the lecture the view is taken that a thorough overhaul of goals and methods is needed in Finnish regional development legislation. The current legislation — together with the projected reforms — serve party-political ideologies and power aspirations rather than the overall good of the economy.

Nationwide, geographical equality has gained too much prominence in the legislation, and attempts to achieve economic efficiency and maximize the overall yield of the economy have been superseded.

Forms of regional government subsidies have been channelled into evening out living standards, in the manner of income transfers, and irrespective of place of residence, rather than into encouraging future production and promoting structural change. In practice, the scrupulous regulation of types of subsidy according to zones and regions and by local authority has led to widespread bureaucracy in regional development matters and to the waste of resources.

In remodelling the legislation, we should start with the idea of growth centres. Production must

be concentrated more effectively in such centres and their environs, for the population's growing need for services can only be met economically if there is more regional centralization. Small, non-viable local authorities should be combined and growth centres defined for various regions, and forms of subsidy should be rationalized. One goal would be to increase population movement towards the growth centres where the jobs and services are. The best method is to invest in diversifying the educational facilities of the growth centres, in research and in services to promote business and industry.

Placing restrictions on business and enterprise both in the metropolitan area and in other national growth centres is an ineffectual regional development policy in terms of the overall good of the economy.

In future, the inevitable tendency towards international integration will mean rejecting all national attempts at regional protectionism. The legislation must, indeed, further this tendency and strive over the long term for a regional concentration of population, services and production wherever they are most economical.

HEIKKI A. LOIKKANEN: *Housing — An Everlasting Problem?*

Housing seems to remain a problem area both from a day to day and eternal perspective. The purpose of this article is to discuss selectively some factors behind the Finnish housing problem from an economic perspective.

1. I begin by pointing out special characteristics of housing which cause both short and long run problems including the stability problem and housing and land price developments of growing urban areas.

2. I try to answer why the housing gap in terms of rooms per person between Finland and some other countries (especially Sweden) remains the same although the standard of living gap has become smaller. I refer to three factors. 1) Undeveloped and regulated capital markets which have been unable to supply housing finance to owner-occupiers at

terms comparable to other countries. 2) Housing shortage in the rental market. 3) Terms of state financed housing which ration space such that number of rooms and family size are tied together. All these factors contribute to a life-cycle housing pattern where young families start from very small units and upgrade them by moves over time. Often the already initially desired size is achieved only at the time children are leaving the family.

3. I evaluate the positive and negative elements of recent liberalization of financial markets in Finland from the viewpoint of housing. Positive elements include decreased savings requirements in order to get housing loans from banks, decrease in credit rationing, longer down-payment periods of housing loans. Negative in recent developments has been the fact that real interest rates have increased and the greater availability of finance has in the first stage mainly increased the housing price level.

4. What has happened to the Finnish housing stock during the post-war period. I describe the rise of owner-occupation and especially consider the privately owned rental stock, the size of which was absolutely the same in 1950 and 1985. The whole stock has doubled during this interval. The roles of inflation, taxes and rent control are discussed in this connection.

5. In Finnish partly state financed rental housing the capital cost component of rents is based on historical construction costs without pooling over the whole stock say within a city. This causes rent dispersion. This problem worsens when the first state loans have been paid off in 1990s and it is not clear how rents are going to be determined thereafter in these units. Renters to-day do not know that according to current legislation the owners of rental building which have earlier received state finance are no longer subject to non-profit rent constraint. Nothing also prevents the owners from selling their properties. This is a problem because not only cities but also firms etc. own these properties.

6. Housing in cost of living index has been represented until the beginning of this year by controlled rents which have also been used to describe owner-occupied housing. This most evidently has

underestimated the increase in real CPI. I also point out that changes in availability of rental housing ought to be taken in account in real income calculations. Finally, housing subsidies should affect the CPI, i.e. net rents and not gross rents should be used.

7. Now that the rental housing shortage has been openly confessed, the government has planned to increase private supply by aiming to guarantee a 4 % real return to institutional investors in housing. I find this policy highly problematic, beginning from defining and applying the key concept over time.

As an alternative, I sketch a policy by which rent regulation in its present form could be abolished and supply of private rental housing increased during say a ten year period. The first step would be tax credits to institutional investors in rental housing without great loosening of rent regulation in the first place. After a predetermined period (say five years) a new rental policy would be adopted. Rents in new and newly rented dwellings would be free whereas annual increase in rent would be indexed as long as each tenant stays in the same dwelling.

ARTO ELOMAA: *Employment on the Terms of the Employed*

Recent unemployment developments in the USA and in Europe seem to have been different and this has inspired discussion about the reasons for unemployment. It has also led to the argument that there is not any stable natural rate of unemployment in Europe. But maybe also the adjustability of the US market has been exaggerated.

Because of turnover costs, firm's current, full-fledged employees i.e. insiders have some labour market power. Since it is costly to exchange insiders for unemployed outsiders, insiders try to capture the rent associated with these turnover costs in the process of wage negotiation. In the literature, three different, but not mutually exclusive, turnover costs have been proposed. First, there are the direct costs of hiring and firing. Second, the costs that are related to the personal relations of insiders and outsiders, i.e. the costs of withdrawing cooperation from entrants to reduce entrants' productivity and raising the entrants' disutility of work. Third, there are the implicit costs

in the adverse effect of labour turnover on work the effort.

A small, simple insider-outsider model is constructed. Restricted by the membership rule insiders try to obtain the highest wage possible. Because of errors in expectations, insiders may price the labour wrongly. Firms that are always on their labour demand curve find it advantageous to increase or decrease the number of workers so that the marginal product of labour equals the real wage. As a result employment follows a random walk. Tests of the unit root and random walk hypotheses provide some evidence favouring the unit root hypothesis.

Intuitive thoughts about various policy measures are also given. Traditional policy measures should be reconsidered if the labour market behaves like insider market. In this simple model expansive fiscal or monetary policies have negligible effect on employment if they are anticipated. Even if the model were built on less stringent assumptions, insiders would be the first and probably biggest gainers from an expansive policy. An incomes policy needs either irrational expectations, insiders' solidarity

towards outsiders (since unemployed do not negotiate) or intervention by the government with specific taxing and funding possibilities. These may not be a good basis for an incomes policy. Also current laws concerning the labour market favour the employed more than unemployed. They increase rather than decrease turnover costs, and this gives in-

siders more rent to capture. The policy should attack directly these turnover costs. For example, the government could compensate the firms for the training costs of the entrants and thereby decrease hiring costs. Also increasing the efficiency of the employment services aims at same direction.

SEPPO HONKAPOHJA — HANNU TÖRMÄ:
Welfare Effects of Proposed Reforms for Employers' Social Security Contributions: Experiments with the GEMFIN Model

Two proposals for reforming the payroll based employers' social security contributions have recently been made in Finland. One proposal is to abolish partly or entirely this contribution and to increase the sales tax correspondingly to cover the loss of revenue. In this study we assume that the employers' contribution is totally abolished and replaced by a compensating increase in the sales tax. In the other proposal the proposed reform is the broadening of the base for the calculation of the contribution, together with a compensating reduction in the rate of the contribution. The proposed new base is approximately the value added of the firms.

In the paper we use the newly developed computable general equilibrium model for the Finnish economy, the GEMFIN model, to calculate the welfare effects of these two proposed reforms.

Both reforms lead to a increase in the relative price of leisure relative to commodity and factor prices. Both proposals have positive welfare effects, as measured by the unweighted sum of Hicksian equivalent variations. The welfare gain from using the value-added base is approximately two times the welfare gain that would result from the abolishment of employers' contribution in conjunction with the necessary compensatory increase in the sales tax. The magnitude of these gains is sensitive to the size of various substitution elasticities, but their ratio stayed approximately constant in sensitivity analyses.

VISA HEINONEN: *Thorstein Veblen as an Institutional Evolutionist*

The incapability of economic theory in clarifying and solving many problems of economic development has led researchers to look for new approaches. For instance the interest in an evolutionary point of view has increased in economics. The pioneer of the evolutionary approach in economics was Thorstein Veblen. This article is an attempt to examine especially the appearance of the notion of evolution in the scientific work of Veblen. Veblen's general conception of science and his relation to Marxism will be dealt shortly as well.

Veblen sees the character of the human culture as a symbiosis of static and dynamic elements. Technology is the dynamic element and the institutions are the static ones. The institutional structure of the human society is based on the authority of magic, religion and habit.

In his principal economic work *The Theory of Business Enterprise* Veblen presents the institutional thesis according to which progress is the product of technological advance. Technological development and business are central features of western society, and the cultural factors which are connected to business can assure the continuity of technological advance. Veblen analyses the business life of his days which is led by tycoons. He calls them 'the captains of industry'. Veblen sees the monopoly as the only way out of economic depression.

Veblen attacks the economic science of his days. He maintains that the reason, why economics is not an evolutionary science, is that the formation of the economic theory takes place in terms of an idealized end rather than in terms of causal relation. According to Veblen an evolutionary economics must be a theory of the process of cultural growth as determined by economic interests. It must be a theory of a cumulative sequence of economic institutions stated in terms of the process itself.

SEPPO LEPPÄNEN: *Wage Bargaining and Economic Performance*

In the article 17 industrialized OECD countries are classified into three groups according to wage bargaining system: corporatist bargaining, fragmented union level bargaining and enterprise bargaining. According to the article short-term real wage flexibility is highest and trade-off between unemployment and inflation is best solved in the corporatist countries and in the enterprise level bargaining

SEIJA PARVIAINEN: *Phases of the Finnish Exchange Rate Policy Discussion*

The twelve devaluations and five revaluations of Finnish markka since 1945 have generated active conversation about aims and principles of the Finnish exchange rate policy. The main problem is, whether the exchange rate should be bound on the purchasing-power-parity and competitiveness, on the import price development or on other currencies.

During the 1940's and the 1950's there was discussion about Bretton Woods -system and concepts like »equilibrium exchange rate» and »fundamental disequilibrium». The only acceptable aim was to keep the external value of the currency stable. However the big devaluations in 1945, 1949 and 1957 were considered necessary according to the purchasing-power-parity rule. In the 1960's the exchange rates were given active role in the growth and structural policy. In the 1970's disappointment

PAAVO PEISA and MARKKU PULLI: *Unutilized Tax Allowances and Profit and Loss Statements: How Common Are Tax-Exhausted Firms?*

The article reports results from an empirical investigation of the relationship between economic and accounting profits. A simple model of profit-maximizing firm predicts that firms can be classified into two groups in such a way that in the profit and loss statement an increase in economic profit is allocated either entirely or not at all to accounting profit. In this analysis taxable income is assumed to be determined by the profit shown in the profit and loss statement. Firms

in the latter group have unutilized tax reserves and can be regarded as tax-exhausted. Empirical analysis was based on a sample of Finnish firms over a period 1978—85. The parameter estimates of a switching regression model gave some support to the theory, although the contrast between the groups was not as marked as predicted by the theory. The estimated coefficients of the variable measuring economic income were .04 and .77. The average probability of belonging to the latter group was 16 per cent. Our results indicate that in Finland most firms have unutilized tax allowances.

countries. Since the middle of 1970s profit rate in business sector has increased most in the corporatist countries. Industrial wage dispersion is also lowest in the corporatist economies. During 1980s there has been increased pressure in the corporatist countries towards fragmented union level bargaining system. In the corporatist countries there is need for more flexible bargaining system in the future caused by structural changes in labour market (increased role of white collar workers) and technological development.

at their effects started raising criticism against the policy of few but big devaluations and the concept of »devaluation cycle» was introduced into discussion. More flexible policy with small but more frequent changes was recommended. Small devaluations in 1977, 1978 and 1982 as well as revaluations in 1979, 1980 and 1984 were interpreted reflecting »new policy». However soon in the 1980's the liberating of capital markets was said to make active exchange rate policy more difficult. The discussion returned to the 40 years old theme: the main principle of exchange rate policy is stable external value of markka.

Phases of the discussion reflect fluctuations in aims to moderate inflation and in aims like employment, economic growth and structural development. Different views have been mostly based on different inflation conceptions. The active discussion has changed the practice and even led to theoretical innovations like the theory of devaluation cycles.

in the latter group have unutilized tax reserves and can be regarded as tax-exhausted. Empirical analysis was based on a sample of Finnish firms over a period 1978—85. The parameter estimates of a switching regression model gave some support to the theory, although the contrast between the groups was not as marked as predicted by the theory. The estimated coefficients of the variable measuring economic income were .04 and .77. The average probability of belonging to the latter group was 16 per cent. Our results indicate that in Finland most firms have unutilized tax allowances.

Ekonomistit asialla

EUROOPAN RAHOITUSTUTKIJAT KALASTAJATORPALLA

Toukokuun puolivälissä Helsingin Kalastajatorpalla pidettiin tärkeä mutta julkisuudelta hyvin piiloon jäänyt kokous. Koolla oli yli 150 eurooppalaista rahoituksen ja pankkitoiminnan asiantuntijaa. Suurin osa osallistujista oli EMS-alueelta. Hollantilaisia oli jopa enemmän kuin suomalaisia. Yli puolet osanottajista edusti ns. käytännön aloja, so. pankkitoimintaa, arvopaperikauppaa tai keskuspankkipolitiikkaa.

Kysymyksessä oli *SUERFin* puolitoistavuositainen tapaaminen. Kirjaimet viittaavat vuonna 1963 perustettuun yhdistykseen, jonka ranskankielinen nimi on *Société Universitaire Européenne de Recherches Financières*. Yhdistys toimi alunperin pääasiallisesti ranskankielisenä sillä alueella Euroopaa, jossa kieltä ymmärrettiin. Nytemmin siitä on tullut lähes tyystin englanninkielinen ja sitä mukaa entistä arvostetumpi ja yleiseurooppalaisempi.

SUERFin kokoukset ovat samalla tieteellisiä ja käytännöllisiä. Akateemiset oppiriidat eivät niissä juurikaan nouse esiin, vaan kaikkien kiinnostuksen kohteena on ajankohtaisten ja käytännöllisten kysymysten pohdinta.

Kalastajatorpan kollokviossa teemana oli talouspolitiikan koordinointi, kansainväliset sopeutusongelmat ja kehitysmaiden velkaongelma. Virallisen ohjelman ulkopuolinen teema näytti olevan rahoitusmarkkinoiden tuleva vapautuminen Euroopassa. Jos suomalaisilla pankeilla on tiettyjä huolia eurooppalaisen integraation suhteen, niin näyttää niitä olevan myös EY-Euroopassa. Silti vaikuttaa siltä, että Suomessa integraatiokehitystä tai ylipäänsä kansainvälistymistä ei vielä oteta tosissaan. Ne runsaat 30 suomalaista asiantuntijaa, jotka olivat mukana, luultavasti oppivat näistä asioista paljon. Muut eivät tienneet kokouksesta mitään sen takia, että julkinen sana ei havainnut koko tilaisuutta. Tavallisesti pienemmistäkin tapahtumista voi nähdä jonkinlaisen uutisen johtavien päivälehtien taloussivuilla.

SUERFin uudeksi puheenjohtajaksi valittiin kiihkomielinen Euroopan integraation asianajaja professori *Niels Thygesen* Tanskasta. On luultavaa, että hänen johdollaan järjestön eurooppalaisuus ja sen talouspoliittinen merkitys entisestään korostuvat.

MAKEAN JA SUOLAISEN VEDEN KALAT

The Scandinavian Journal of Economics vietti 90-vuotissyntymäpäiviään työn merkeissä Espoon Hanasaaressa kesäkuun puolivälissä. Alunperin lehti oli puhtaasti ruotsalainen ja ruotsinkielinen *Ekonomisk Tidskrift*. Se kansainvälistyi ja englanninkielistyi vuonna 1965, jolloin se alkoi ilmestyä nimellä *The Swedish Journal of Economics*. Vuonna 1976 pohjoismaiset voimavarat koottiin yhteen, ja siitä asti lehti on ilmestynyt nykyisellä nimellään neljä kertaa vuodessa.

Pohjoismaisuudestaan huolimatta aikakauskirja on entistä kansainvälisempi. *Ranking*-listoissa se esiintyy maailman tunnetuimpien ja arvostetuimpien taloustieteellisten julkaisujen joukossa. Viimeksi sen päätoimittamisesta on vastannut profes-

sori *Seppo Honkapohja* Turun kauppakorkeakoulusta.

Hanasaaren kokoukseen oli kokoontunut 170 tutkijaa. Pääosa osallistujista oli Suomesta, Ruotsista ja Norjasta. Tanskalaisia sitä vastoin oli vähemmän. Kokouksen järjestämistä olivat tukeneet opetusministeriön lisäksi muutamat pohjoismaiset keskuspankit, monet säätiöt ja eräs suomalainen monikotimainen yhtiö.

Juhlasymposiumin teemaksi oli valittu *Whither macroeconomics?* Kokouksen tarkoituksena oli pysähtyä keskustelemaan siitä, minne makrotaloustiede on menossa tai tarvitaanko sitä itse asiassa lainkaan. Pääesiintyjät, jotka edustivat makrotaloustieteen kansainvälistä huippua, esittivät an-

siokkaat katsaukset makrotaloustieteen eri lähestymistapoihin ja sovellutusaloihin. Edellisistä esillä olivat uusi klassinen lähestymistapa (*McCallum*) ja tämän päivän keynesiläinen lähestymistapa (*Grandmont*). Sovellutusalueista esillä olivat talouspolitiikka (*Bruno*), työvoimamarkkinat (*Mortensen*, *Layard* ja *Bean*) sekä valuuttakurssien määrytyminen (*Dornbusch* ja *Genberg*). Julkaistuina katsaukset tullevat pitkän aikaa palvelemaan tutkijoita ja opiskelijoita ympäri maailmaa.

Virallisen teeman lisäksi tieteellisissä kokouksissa yleensä on myös epävirallinen teema, joka ei näy jaetuissa papereissa tai valmistelluissa puheenvuoroissa vaan joka tulee esiin esiintyjien »rivien välissä» esittämistä huomautuksista ja niiden sävyistä sekä muissa spontaaneissa kommentteissa.

Tällä kertaa epävirallinen keskustelu nousi hyvin voimakkaasti esiin. Siinä oli kysymys siitä, oppivatko makean veden kalat uimaan suolaisessa vedessä vai pitäisikö suolaisen veden kalojen oppia uimaan makeassa vedessä. Makean veden kalat asustavat Yhdysvaltain keskilännessä, suurten jär-

vien rannoilla. Suolaisen veden kalat taas viihtyvät lähellä sekä itä- että länsirannikon tunnettuja yliopistoja.

Kuten monet osaavat arvata edellisillä tarkoitetaan ns. uuden klassisen koulukunnan edustajia, jotka uskovat näkymättömään käteen ja näkevät maailman yksilöiden optimoivana käyttäytymisenä epätäydellisen, joskin hyvin hallittavissa olevan informaation vallitessa. Suolaisen veden kalat taas katsovat maailmaa pragmaattisesti ja kokouksessa suolaisen veden asianajajana ponnekaasti esiintyneen nobelisti *Robert Solowin* mukaan näkevät ympärillään elävän elämän esiin nostamia arvoituksia, joita he sitten älyllisestä kiinnostuksestaan ryhtyvät ratkaisemaan.

Ajattelutapojen konvergenssin mahdollisuus tuli keskusteluissa monta kertaa esiin. Suomenlahden murtovedet tarjosivat siihen kokeilun mahdollisuuden. Vielä tarvittaneen ainakin *Scandinavian Journal of Economicsin* 100-vuotissymposiumi jossakin Itämeren ympäristössä, ennenkuin erilaisiin vesiin tottuneet kalat oppivat uimaan samassa vedessä.

EKONOMISTIT JYVÄSKYLÄN KESÄSSÄ: KESKUSTELUA JA HÖYRYLAIVAROMANTIIKKAA

Jyväskylän yliopiston taloustieteen laitoksen järjestämä kesäseminaari pidettiin viidennen kerran kesäkuun lopulla yliopiston uusissa tiloissa Mattilanniemessä. Seminaarin ominaispiirteensä on alusta alkaen ollut vuorovaikutus kansantaloustieteilijöiden ja liiketaloustieteilijöiden välillä, mikä on näkynyt alustusten aihepiirien vaihtelussa markkinoinnista indeksiteoriaan.

Kokous oli jakautunut kolmeen rinnakkaiseen sessioon, joista kaksi käsitteli pääasiassa kansantaloustieteeseen liittyviä aiheita, kuten työmarkkinoiden toimintaa, tulonsiirtoja ja verotusta. Yritystaloudessa keskusteltiin lähinnä strategisesta suunnittelusta. Kokouksessa oli runsaat puolensataa osanottajaa pääasiassa yliopistoista ja tutkimuslaitoksista, mutta myös joitakin pankkien ja etujärjestöjen ekonomisteja oli paikalla.

Plenum-esitelmässään *Seppo Honkapohja* tarkasteli sosiaaliturvamaksujen jalostusarvopohjaisen ja liikevaihtoveropohjaisen rahoituksen kansantaloudellisia vaikutuksia. Lyhyen ajan makrotaloudelliset vaikutukset näyttivät mallisimulointien mu-

kaan olevan esimerkiksi hintakilpailukyvyllä ja työllisyydellä mitattuna suotuisat nykyjärjestelmään verrattuna. Pitkällä aikavälillä palkkojen jousto kumoo ainakin osan näistä vaikutuksista. Tarkasteluun oli liitetty myös yleisen tasapainon mallilla tehtyjä verotuksen kohtaantolaskelmia. Kokonaisuutena liikevaihtoveropohjainen rahoitusjärjestelmä näyttää tuottavan nopeammat ja voimakkaammat vaikutukset kuin jalostusarvopohjainen järjestelmä. Ehdotettujen järjestelmämuutosten erot ovat kapenemassa, kun liikevaihtoverotusta ollaan muuttamassa kohti arvonnisäverojärjestelmää.

Työmarkkinakysymyksiä käsittelevässä sessiossa *Ilmo Mäenpää* esitteli kehikkoa, jota on tarkoitettu käyttämään estimoitaessa työn varjohintaa työttömyysalueella. Lähtökohtana oli ajatus, jonka mukaan valtakunnallisesti määräytyvä palkkataso ei ole työttömyysalueiden relevantti työn varjohinnan mittari. Session toisessa istunnossa *Tuire Santamäki* pyrki selittämään työttömyyden muutoksia toimialoittaisten työllisyyskehitysten erojen avulla. Empiiriset tulokset osoittivat kuitenkin, että kysyn-

tämuutosten vaikutuksista puhdistettu työllisyyden muutosvauhdin hajontamittari korreloi negatiivisesti työttömyysasteen kanssa Suomessa.

Jussi Mustosen esitys käsitteli peliteorian sovelusta bilateraaliikauppaan. Kaupan toisen osapuolen haluama kaupan määrä oli tunnettu, toisen osapuolen haluama määrä riippui valtion muun ulkomaankaupan etukäteen tuntemattomasta määrästä. Osapuolet ratkaisevat tarjouksensa minimoimalla halutun ja toteutuneen kaupan määrän erotuksesta riippuvaa tappiofunktiotaan. Mallin mukaan yhden periodin ratkaisussa kaupan taso määräytyy halutun minimitason mukaan. Toistetussa pelissä on optimaalista jakaa odotettu tappio tasan, kun halutut kaupan määrät ovat lähellä toisiaan. Mitä suurempi on haluttujen määrien ero, sitä enemmän voidaan kuitenkin hyötyä huijauksesta. Tällöin optimaalinen haluttu taso lähestyy minimitasoa.

Osmo Forssell esitteli omassa plenum-esitelmässään teknisen kehityksen välittymistä toimialojen kesken panos-tuotos-mallilla mitattuna. Menetelmä perustuu panosten käytössä tapahtuvien muutosten dekomponointiin. Tarkastelun tuloksena

saadaan joko peruspanosten määrässä tai toimialojen kustannusosuuksissa tapahtuvat muutokset, joista erotetaan teknisen kehityksen vaikutukset.

Järjestelyissä oli kiinnitetty erityistä huomiota keskustelun lisäämiseen. Kutakin aihetta varten oli varattu aikaa tunti, josta noin puolet oli käytettävissä alustukseen ja puolet valmistellulle ja valmistelemattomille kommenttipuheenvuoroille. Järjestely oli sikäli onnistunut, että palautteen määrää alustajille oli selvästi aiempaa runsaampaa. Toisaalta jotkut alustajista eivät osanneet tiivistää sanottavaansa puoleen tuntiin.

Kokoukseen liittyvä sosiaalinen toiminta oli tavan mukaan hyvin järjestettyä. Cocktailien jälkeen ekonomistit vietiin höyrylaivaristeilylle Päijänteelle. Suomi-laivan höyrytessä keskustelu Suomen talouden höyrystymisestä jatkui leppeissä merkeissä.

Kokous oli jälleen ajoitettu samanaikaiseksi Jyväskylän Kesän tapahtumien kanssa. Useat osallistujat olivatkin ottaneet mukaan perhettään tai ystäviään osallistumaan näihin tapahtumiin — ja piipahtivat itsekkin välillä virkistäytymässä konserteissa ja muissa kulttuuritilaisuuksissa.

HALLITUS IMARTELEE EKONOMISTIEN AMMATTIKUNTAA

Valtiovalta on imarrellut viime kuukausina ekonomistien ammattikuntaa. Ensiksi verouudistuksen suunnittelu osoittautui niin vaikeaksi, että sen valmisteluun kutsuttiin joukko tohtoreita — ekonomistien lisäksi tosin pari juristiakin.

Toukokuussa valtiovarainministeri *Erkki Liikonen* pyysi johtavia suhdanne-ennustajia selvittämään vakautusratkaisujen mahdollisuutta. Kesäkuun alussa pääministeri *Harri Holkeri* antoi ns. suhdannehaukkojen ryhmälle mandaatin selvittää, olisiko alhaisten nimelliskorotusten tuloratkaisu mahdollista ostaa verohelpotuksilla. Ensiksi ryhmä kuunteli työmarkkinajärjestöjä. Tätä kirjoitettaessa on tullut julkisuuteen, että ryhmä olisi valmistellut keskusjärjestöjen käsittelyyn kaksivuotisen vero- ja palkkaratkaisun.

Ekonomistiryhmää vetää ylijohdaja *Pertti Sorasa*, joka edustaa valtiovarainministeriön kansantalousosastoa. Muut jäsenet ovat *Pekka Korpinen* (TTT), *Pertti Kukkonen* (Pellervo), *Kari Puumanen* (Suomen Pankin kansantalouden osasto) ja *Pentti Vartia* (ETLA).

Alun perin Liikanen harkitsi vakautuksen tun-

nustelijaryhmän kokoamista eläkkeelle jääneistä etujärjestömiehistä. Tämä vaihtoehto kuitenkin syrjäytyi. Ministeri Liikasta on mainostettu itsenäisen Suomen historiassa ensimmäiseksi valtiovarainministeriksi, jolla on kansantaloustieteellinen peruskoulutus. Finanssiministerillä on asiantuntijan arvovaltaa yli puoluerajojen, ainakin pääministeri Holkeri esittelee häntä kernaasti ammattimiehenä. Ja Liikasen kanssa tekemisissä olleet ekonomistit myöntävät, että hänellä on poikkeuksellisen hyvät keskusteluvalmiudet.

Suhdannehaukoille voi löytää vastineen 70-luvulta, ajalta jolloin vaikutti »Korpilammen henki». 70-luvun lopussa toimi ns. elvytyksen seurantar ryhmä, jonka kokoonpano oli osittain sama kuin suhdannehaukkojen. Sen tehtävä oli silti erilainen kuin nyt: hallitus oli asettanut selkeät tavoitteet ja ryhmä tarkasteli taloutta ja teki ennusteita.

Suhdannehaukkojen tehtävää on pidetty hyvänä asiana ekonomisteille. Sehän merkitsee, että ammattikunta noteerataan korkealle. Julkista kritiikkiä ei ole vielä esitetty, vain hiljaista mutinaa korporatiivis-tieteellisestä ylipapistosta.

HELSINGIN YLIOPISTON KANSANTALOUSTIETEEN LAITOS LOPETTI KESÄTENTIT

Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitos tuotti tänä kesänä monille opiskelijoille ikävän yllätyksen. Lähinnä aineopinnoissa eli vanhan tutkintokielen mukaan cl-tasolla järjestettiin vielä kesällä 1987 useita kansantaloustieteen kursseja ja tenttejä. Kesällä 1988 pidettiin vain tiedekuntatentti.

Kansantaloustieteen laitoksella tyytymättömyys

ratkaisuun on ollut avointa. Virallisesti yliopisto on huolestunut valmistumisajoista, jotka ovat turhan pitkiä. Varsinkin monet työssäkäyvät opiskelijat tarvitsevat kipeästi kesäopintoja. Myös opintotukiviranomaiset antavat niihin nykyisin lainaa. Tätä taustaa vasten laitoksen kanta tuntuu heikosti perustellulta.

JAHNSSONIN SÄÄTIÖ KURSSITTA SEKÄ NUORIA ETTÄ VARTTUNEEMPIA EKONOMISTEJA

Yrjö Jahnssonin Säätiön perinteinen nuorten kansantaloustieteen tutkijoiden kurssi alkoi elokuussa, jolloin kymmenelle viime keväänä kurssille valitulle osallistujalle annettiin tiivis pakkaus menetelmätietoutta, opettajina tohtorit: *Pertti Haaparanta*, *Pekka Ilmakunnas*, *Seppo Salo* ja *Matti Tuomala*. Kurssin aihe on mikrotaloustiedettä — erityisesti kansainvälistä kauppaa ja resurssien allokatiota. Käytännön kysymyksiä pyritään ottamaan esille mm. Euroopan taloudellista yhdentymistä koskevat tarkastelut. Opettajiksi tulevat professori *Victor Norman* (*Norwegian School of Economics, Bergen*) ja professori *Anthony Venables* (*University of Sussex*).

Nyt järjestettävä Jahnssonin Säätiön nuorten tutkijoiden kurssi on yhdeksäs. Tavoitteena on siirtää vastedes tämäntyyppinen toiminta enemmän valtion — yliopiston toimesta tapahtuvaksi.

Jahnssonin säätiö järjestää myös varttuneemmille ekonomisteille tilaisuuden opiskeluun. Näillä — niinkään perinteisillä, lähinnä yliopiston opettajille tarkoitetuilla kesäkursseilla luennoivat tänä vuonna professorit *Agnar Sandmo* (*Norwegian School of Economics*) ja *Robin Boardway* (*Queen's University, Kanada*). Aiheena oli julkistaloustiede, jonka taitamista verrytti parisenkymmentä ekonomistia.

TALOUSELÄMÄ-LEHTI ESITTELI KLASSIKOIDEN SIOITUSTOIMINTAA

Talouselämä-lehti esitteli kevään numeroissaan muutamien historiallisesti merkittävien taloustieteilijöiden toiminnan vähemmän tunnettua puolta: heidän saavutuksiaan sijoittajina. Sarjaa pidetään suomalaisessa talousjournalismissa myönteisenä poikkeusilmionä sikäli, että lehti oli saanut joukon tutkijoita innostumaan esittelyiden tekemiseen. Suppeaan otokseen perustuva epätieteellinen luki-

jatutkimus osoittaa, että juttujen vastaanotto on ollut hyvä.

Valikoima sisälsi suuria ja pieniä profeettoja, kansainvälisiä klassikoita ja yhden kotimaisen merkkimiehen, *Yrjö Jahnssonin*. *Juha Tarkka* kirjoitti *Ricardosta*, *Pekka Sutela* *Marxista*, *Jukka Pekkarinen* *Keynesistä*, *Pekka Korpinen* *Schumpeterista* ja *Henri J. Vartiainen* *Yrjö Jahnssonista*.

KIROT, SIUNAUKSET JA ILON ILMENTYMÄT

Edistysellinen tiedeliitto on koonnut viime vuonna pidettyjen Edistyksen Päivien puheenvuorot yhteen ja julkaissut ne otsikolla *Tieteen kirot ja siunaukset*. Tavoitteena on syventää keskustelua tieteellis-teknisen kehityksen myönteisistä ja kielteisistä vaikutuksista. Kiinnostanevat myös ekonomisteja!

Julkaisun viidessä ensimmäisessä artikkelissa esitetään näkemyksiä tieteen vaikutuksista. Professori *Ilkka Niiniluodon* artikkeli on kokoava analyysi sekä tieteen »kiroista» että »siunauksista». Professori *Juhani Pietarisen* ja *Lars Hertzbergin* artikkelit käsittelevät etiikkaa vailla tehtävän tieteen ja koulutuksen liiallisen tieteellistämisen haittavaikutuksia. Varatoimitusjohtaja *Juhani Kivelän* ja toiminnanjohtaja *Hannu I. Miittisen* artikkeleissa puolestaan painottuvat tieteen myönteiset vaikutukset.

Julkaisussa myös eritellään suomalaisen tieteellisen keskustelun roolia yhteiskunnassa. Professori *Aulis Aarnio* esittelee tieteellisen diskurssin eh-

dot ja maaherra *Jacob Söderman* kuvailee käydyin keskustelun sisältöä. Tohtori *Ullica Segerstråle* suorittaa laajan ja perusteellisen vertailun tälläisen ja Yhdysvalloissa käydyin sosiobiologisen keskustelun välillä. Dosentti *Veli Verronen* kuvaa konkreettisen esimerkin avulla sitä kuinka tieteellisen argumentoinnin tulisi edetä, jotta sitä voitaisiin tieteelliseksi argumentoinniksi kutsua.

Julkaisun prologina on akateemikko *Oiva Ketosen* näkemys tieteen vaikutuksista. Epilogina on puolestaan filosofian lisensiaatti *Pekka Saurin* hahmotelma, jossa vaaditaan uudenlaista suhtautumista sekä todellisuuteen että tietoon ja tieteeseen. Julkaisun on toimittanut tieteen tutkimuksen assistentti *Jaana Venkula*.

Tiedoksi vielä tämänvuotisista Edistyksen Päivistä: Aiheena on *Tieteen ilot. Ilon ilmentymät ja analyysi tieteellisessä ajattelussa*. Päivät vietetään Helsingissä Säätytalolla 28.—29. 10. 1988. Sinne myös ekonomistit tieteen iloa ilmentämään!

TULEVIA TIETEELLISIÄ KOKOUKSIA

Taloustieteellisen Seuran Kansantaloustieteen päivät

— aika: 13.—14. 2. 1989

— paikka: Tampere

— lisätietoja: *Raija Volk*, Pellervon Taloudellinen Tutkimuslaitos, Revontulentie 8, 02100 Espoo, puh. (90-) 461 344*The Ninth International Symposium on Forecasting*

— aika: 18.—20. 6. 1989

— paikka: Vancouver, British Columbia, Kanada

— lisätietoja: *Lars-Erik Öller*, valtiovarainministeriö, kansantalousosasto, Mariankatu 9, 00170 Helsinki, puh. (90-) 160 4875*International Economic Association, 9. maailmankongressi*

— aika: elokuu 1989

— paikka: Ateena, Kreikka

— lisätietoja: *Kjell-Peter Söderlund*, Suomen Pankki, PL 160, 00101 Helsinki, puh. (90-) 1831

TOIMITUKSELLE SAAPUNUTTA KIRJALLISUUTTA

- Korpinen, Pekka: *Talouspoliittisia avauksia*. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Helsinki 1988. 273 s.
- Vihriälä, Vesa: *Rahoitusmarkkinoiden vakaus*. Suomen Pankki A:68. Helsinki 1988. 69 s.
- Hedvall, Maj-Britt: *Consumers and Self-Medication. A Model for the Self-Medication Process*. Svenska handelshögskolan, Forskningsrapporter Nr. 16. Helsingfors 1988. 128 s. singfors 1988. 128 s.
- Lindqvist, Lars-Johan: *Kundernas kvalitetsupplevelse i konsumtionsfasen. En studie av tjänsters kvalitet*. Svenska handelshögskolan, Forskningsrapporter Nr. 17. Helsingfors 1988. 95 s.
- Pehkonen, Jaakko: *On Modelling the Aggregate Labour Market: A Study of Finland*. University of Jyväskylä, Reports from the department of Economics and Management 1171988.
- Honkapohja, Seppo—Suvanto, Antti (toim.): *Raha, inflaatio ja talouspolitiikka. Professori Jouko Paunio juhla-kirja*. Valtion painatuskeskus, Helsingin yliopiston kansantaloustieteen laitos, Helsinki 1988. 369 s.
- Lempinen, Urho—Lilja, Reija: *Keskuspankki kehittyvässä maksujärjestelmässä*. Suomen Pankki A:69, Helsinki 1988. 81 s.
- Hjerppe, Riitta: *Suomen talous 1860—1985. Kasvu ja rakennemuutos*. Suomen Pankki, Kasvututkimuksia XIII. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1988. 314 s.
- Ruotsalainen, Seppo. *Sosiaaliturvapolitiikan teoria eri aikakausina*. Tutkimus sosiaaliturvan kehittymisestä sosiaalipoliittisen ajattelun muutosten valossa. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M: 61, Helsinki 1988. 190 s.
- Kurssi muuttuu, EVA-raportti alueellisista uhkista ja mahdollisuuksista*. Elinkeinoelämän Valtuuskunta, Helsinki 1988. 86 s.
- Lopes, Carlos—Rudebeck, Lars: *The Socialist Ideal in Africa. A Debate*. The Scandinavian Institute of African Studies, Research Report No. 81, Uppsala 1988. 27 p.
- Tuotantokustannuksista maatilamatkailuun, Professori Matias Torvelan 60-vuotisjuhla-julkaisu*. Maatalouden Taloudellisen Tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 55, Helsinki 1988. 170 s.
- Yearbook of Population Research in Finland XXVI 1988*. Väestöntutkimuslaitos, Helsinki 1988. 91 p.
- Järveläinen, Veli-Pekka: *Hakumahdollisuuksien käyttöön vaikuttavat tilakohtaiset tekijät maan länsi- ja itäosissa*. Metsätutkimuslaitos, Folia Forestalia 707, Helsinki 1988. 64 s.
- Nielsen, Niels Christian (red.): *Beskattnings-systemer og Skattereformovervejelser i Norden*. Nordiska Ministerrådets skriftserie nr 1988:31, Nordiska Ekonomiska Forskningsrådet, Lund 1988. 136 s.
- Nordiska Ekonomiska Forskningsrådet. Årsbok 1987*. Nordiska Ministerrådets Skriftserie nr 1988:48. 90 s.
- Virén, Matti: *Korot, korkorakenne ja inflaatio: tuloksia kansainvälisellä aikasarja-aineistolla*. Suomen Pankki D:66, Helsinki 1988. 93 s.
- Korkojen määräytyminen Suomessa*. Suomen Pankki D:67, Helsinki 1988. 182 s.

TIETOJA JULKAISTUISTA KESKUSTELUPAPEREISTA

Oy Alko Ab, Taloudellinen tutkimus ja suunnittelu, tutkimusselesteita

Salomaa, Jukka: *Helsingin seudun kuntien alkoholimyynnin tasoerot vuosina 1975—1985*. N:o 10, Helsinki 1988. 51 s. + liitt.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos

Koskela, Erkki: *Saving, Income Risk and Interest Rate Wedge: A Note*. N:o 260, Helsinki 12. 05. 1988. 10 p.

Kotilainen, Markku: *Medium-Term Prospects for the European Economies*. N:o 261, Helsinki 02. 06. 1988. 45 p.

Elinkeinohallitus, tutkimusosaston selvityksiä

Siivonen, Asta: *Raakapuumarkkinat Suomessa — markkinoiden rakenne ja kilpailuolosuhteet*. N:o 1, Helsinki 1988. 101 s. + liitt.

Pellervon Taloudellinen Tutkimuslaitos, keskustelu-aloitteita, raportteja ja artikkeleita

Nevala, Markku: *Maatalouden sisäisen tulonjaon kehitys; Fraktiilitarkastelu vv. 1976 ja 1983*. N:o 10/1988, Espoo 1988. 13 s.

Ruska, Antti: *Maataloustuotannon ja siihen kiinteästi liittyvän jalostustoiminnan alueellinen sijoittuminen ja kehitys vuosina 1960—1985*. N:o 66, Helsinki 1988. 88 s.

Koljonen, Kauko: *Metsätalouden ja -teollisuuden merkitys maaseudun elinvoimaisuudelle vuosina 1960—1984*. N:o 67, Helsinki 1988. 59 s.

Survo, Ilpo: *Eri elinkeinojen asema maaseudun työllisyydessä ja tulonmuodostuksessa*. N:o 68, Helsinki 1988. 124 s.

Laaksonen, Kalle: *Raaka-aineiden saatavuus ja hintakehitys, Taustaselvitys teollisuuspolitiikan hahmottelua varten*. N:o 69, Espoo 1988. 46 s.

Suomen Pankki

Aurikko, Esko: *Korko- ja valuuttakurssijousto talouden sopeutumisessa*. N:o 1/88, Helsinki 1988. 43 s.

Peisa, Paavo—Pulli, Markku: *Yrityksen verotus ja tuloksentasaus: Tilinpäätöksen määräytyminen ja kuluvaraston riittävyys*. N:o 2/88, Helsinki 1988. 32 s.

Tarkka, Juha—Willman, Alpo: *Exports and Imports in the BOF4 Quarterly Model of the Finnish Economy*. N:o 3/88, Helsinki 1988. 34 p.

Koskela, Erkki—Virén, Matti: *Dynamics of the Demand for Money and Uncertainty: The U.S. Demand for Money Revisited*. N:o 4/88, Helsinki 1988. 30 p.

Lahti, Ari—Virén, Matti: *Rational Expectations in a Macromodel: Some Comparative Analyses with Finnish Data*. N:o 5/88, Helsinki 1988. 28 p.

Åkerholm, Johnny: *External Adjustment in Small Open Economies — Some Recent Experience*. N:o 6/88, Helsinki 1988. 33 p.

Jokinen, Helka: *Pääomaliikkeiden kustannuksiin vaikuttavat säädökset*. N:o 7/88, Helsinki 1988. 27 s.

Willman, Alpo: *Devaluation Expectations and Speculative Attacks on the Currency*. N:o 8/88, Helsinki 1988. 35 s.

Raatikainen, Juhani—Solttila, Heikki: *Suomalaisen yritysten käyttäytyminen valuuttojen termiinimarkkinoilla*. N:o 9/88, Helsinki 1988. 27 s.

Kuosmanen, Hannele—Pyyhtiä, Ilmo—Siiskonen, Reijo: *The KTKV Model of the Economics Department of the Bank of Finland*. N:o 10/88, Helsinki 1988. 85 p.

Starck, Christian C.: *How Are the Key Finnish Market Interest Rates Determined?* N:o 11/88, Helsinki 1988. 23 p.

Aurikko, Esko: *Rational Exchange Rate and Price Expectations under Different Exchange Rate Regimes in Finland*. N:o 12/88, Helsinki 1988. 30 p.

Virén, Matti: *Interest Rates and Budget Deficits: Cross Country Evidence from the Period 1924—1938*. N:o 13/88, Helsinki 1988. 17 p.

Tarkka, Juha—Willman, Alpo—Rasi, Chris-Marie: *Production and Employment in the BOF4 Quarterly Model of the Finnish Economy*. N:o 14/88, Helsinki 1988. 41 p.

Svenska Handelshögskolan, meddelanden

- Blomqvist, H.C.: *The "Natural" Rate of Unemployment — The Theoretical Concept and Operational Definitions*. Nr. 173, Helsingfors 1988. 13 s.
- Blomqvist, H.C.: *A Note on Economic Activity, Structural Change and Occupational Misfit*. Nr. 174, Helsingfors 1988. 8 s.
- Hedvall, Maj-Britt—Paltschik, Mikael: *Perceived Service Quality in Pharmacies*. Nr. 175, Helsingfors 1988. 13 s.
- Liljebloom, Eva: *The Information Conveyed by Announcements of Stock Dividends and Stock Splits: A Signalling Approach*. Nr 176, Helsingfors 1988. 27 s.

**Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, tutkimus-
selosteita**

- Kaitala, Veijo—Pohjola, Matti: *Efficient Game — Equilibrium Growth and Redistribution in a Capitalist Economy*. N:o 74, Helsinki 1988. 20 s.
- Koskela, Erkki: *Forest Taxation and Timber Supply under Uncertainty and Credit Rationing*. N:o 75, Helsinki 1988. 56 s.
- Korpinen, Pekka: *Epävakaisuuden kausi 1973—1988: Pitkien syklien laskukausi vai kapitalismin yleinen kriisi?* N:o 76, Helsinki 1988. 15 s.
- Kemp, Murray C.—Wan, Henry Y. Jr.: *Lumpsum Compensation*. N:o 77, Helsinki 1988. 3 p.

Kansantaloudellisen aikakauskirjan palvelukortti

Asiakasnumero _____
(numerosarja osoitelipukkeesta)

Muutan osoitettani ____/____ 198____ alkaen

Vanha osoite

Sukunimi Etunimi_____
Jakeluosoite_____
Postinumero Postitoimipaikka Puhelin

Uusi osoite

Jakeluosoite_____
Postinumero Postitoimipaikka PuhelinKirje-
maksu

**Kansantaloudellinen aikakauskirja
c/o Tuula Torvi
Taloudellinen suunnittelukeskus
Erottajankatu 15—17
00130 Helsinki**

TIETOJA HYVÄKSYTYISTÄ OPINNÄYTTEISTÄ

Helsingin yliopisto, kansantaloustiede

- Hagfors, Robert: *Kotitalouksien ekvivalenssiskaalat Suomessa — empirinen poikkileikkaustarkastelu*. Licensiaattityö, kevätlukukausi 1988.
- Kiander, Jaakko Sakari: *Sisäpiirihypoteesi tahattoman työttömyyden selitysmallina järjestäytyneillä työmarkkinoilla*. Licensiaattityö, kevätlukukausi 1988.
- Alhonen, Markku: *Yritysvaltauksset ja niiden vaikutus yritysten markkina-arvoon sekä muu yritysten toiminnan valvonta*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Eno, Arto: *Hystereesiteoria työttömyyden selittäjänä*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Keso, Ilari: *Talusteoria ja lakot. Katsaus lakkojen talusteoreettisiin selityksiin ja empiriseen tutkimukseen*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Lehtimäki, Reetta: *Suomen TEVA-teollisuus vuosina 1970—1984. Alueellinen tuotantofunktio-tarkastelu*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Puumalainen, Markku Juhani: *Kansainväliset pääomaliikkeet ja pääomatulojen verotus*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Reitamo, Kerstu: *Mammograafisen rintasyöpäseulonnan vaikuttavuus, kustannukset ja hyödyt*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Rogers, John P.: *Management of Interest Rate Risk by Financial Institutions*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Ylönen, Matti: *Rahapolitiikan muuttuvat puitteet Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.

Tampereen yliopisto, kansantaloustiede

- Rainio, Pasi: *Budjettialijäämän ulkoisen rahoitusosuuden vaikutuksista pienessä avotaloudessa*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Mäkinen, Vesa: *Pankin ja asiakkaan välinen luotosuhde luottosäännöstelyn vallitessa*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Suomalainen, Erkki: *Vakuutusyhtiöiden sijoitustoiminnasta Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Stadig, Olli-Pekka: *Palkkaus tuotantotason työntekijöiden kannustimena yrityksessä*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Heikkilä, Teijo: *Termiinimarkkinoiden kehitys ja termiinikurssin määräytyminen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Tähtivaara, Kari: *Kannattavuuden, mainonnan ja tutkimuksen väliset vaikutussuhteet eräillä toimialoilla*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Laurila, Hannu: *Säästäminen ja eläketurva elinkaarimallissa*. Pro gradu -tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Kerkelä, Heikki: *Sähkön hinnoittelu ja vesivoimäsähkön arvon määräytyminen Suomessa*. Sivulaudatur-tutkielma, syyslukukausi 1987.
- Siiri, Arja: *Kuntien valtionapujen, erityisesti valtionosuuksien vaikutukset kuntien menoihin*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Haavisto, Ari: *Kansainvälisen kilpailukyyn osatekijät, mittaaminen ja voiton luoman dynamiikan merkitys kilpailukyvyllä*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Heikkinen, Päivi: *Teollisuuden keskittyminen Suomessa — kolmen teollisuudenalan tarkastelu*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Mäenpää, Tapio: *Sijoitusrahastotoiminta kansantaloudessa*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Nurmi, Hannu: *Ekonomistrien ja arima-mallien rakentaminen erälle kansantalouden aikasarjoille ja mallien ennusteiden osuvuuden vertailu*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Bär, Pirjo: *Differenssiyhtälöt dynaamisten taloudellisten mallien ratkaisussa*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Jokinen, Marja—Puikkonen, Arja: *Sosiaalivakuutus ja sen yhteys kotitalouksien säästämiseen*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Järvenpää, Malte: *Tulonjaon huomioon ottaminen julkisten investointien arvioinnissa*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Kaipainen, Jouni: *Kuorma-auto- ja rautatiekuljetusten kilpailutilanne Suomessa*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Kankaanpää, Eila: *Omistusasumisen verotuen vaikutukset*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Karppinen, Ari: *Yritysten kiinteitä investointeja selittävät teoreettiset pääsuuntauksset ja akselaa-tioteorian perustuvien investointimallien empirinen relevanssi Suomen teollisuudessa 1960—*

1985. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Lakkala, Olavi: *Asiakaskohtainen pääoma pankkiluottomarkkinoilla*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.
- Mäkelä, Jyrki: *Lyhytaikaiset euromarkkinat ja niillä tehtävien liiketoimien edullisuuden arviointi*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.

Turun yliopisto, taloustiede

- Pulli, Pertti: *Strateginen suunnittelu ja investoinnit*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1988.

- Kantola, Satu-Päivi. *Stokastiset differentiaaliyhtälöt ja stokastinen optimikontrolli: teoria ja taloustieteellisiä sovellutuksia*. Sivuinnettututkielma, kevätlukukausi 1988.

Vaasan korkeakoulu, kansantaloustiede

- Nordquist, Lasse: *Suomen tavaraviennin rakennemuutosten merkitys tuotannollisen rakenteen kehityksen kannalta, 1970—1982; panos-tuotos-tutkimus*. Pro gradu -tutkielma, kevätlukukausi 1987.

KIRJOITTAJAT

- Kari Castrén* KTL
Arto Elomaa VTK, tutkija, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos
Pentti Forsman VTK, tutkija, Suomen Pankki
Pertti Haaranta PhD, tutkija, Suomen Pankki
Visa Heinonen VTK
Heikki Heliö DI, toimitusjohtaja, Helsingin kaupakamari
Seppo Honkapohja VTT, professori, Turun kaupakorkeakoulu
Sirkka Hämäläinen KTT, johtaja, Suomen Pankki
Peter Johansson VTK, osastopäällikkö, Postipankki
Seppo Kääriäinen VTK, kansanedustaja, eduskunta
Erkki Laatto VTL, ylijohdaja, sisäasiainministeriö
Seppo Leppänen VTL, toimistopäällikkö, Taloudellinen suunnittelukeskus
Jussi Linnamo YTL, ylijohdaja
Heikki A. Loikkanen VTT, dosentti, osastopäällikkö, Helsingin kaupungin tilastokeskus
Anne Oksanen ekonomi, assistentti, Helsingin

- Kauppakorkeakoulu
Seija Parviainen VTK, suunnittelija, Taloudellinen suunnittelukeskus
Paavo Peisa VTK, tutkija, Suomen Pankki
Marja Pirilä HuK, kirjastoamanuenssi, Helsingin Kauppakorkeakoulun kirjasto
Markku Pulli VTK, tutkija, Suomen Pankki
Kyllikki Ruokonen FM, toimistopäällikkö, Helsingin Kauppakorkeakoulun kirjasto
Jan Rydman VTK, suunnittelija, Tieteellisten seurain valtuuskunta
Jorma Sappinen VTK, vt. lehtori, Helsingin yliopisto, kansantaloustieteen laitos
Heikki Solttila VTK, tutkija, Suomen Pankki
Christian Starck KTL, tutkija, Suomen Pankki
Hannu Törmä KTT, lehtori, Jyväskylän yliopisto
Hannu Valtonen YM, M.Sc., vt. apulaisprofessori, Kuopion yliopisto, terveydenhuollon hallinnon laitos
Yrjö O. Vartia FT, ekonometrian professori, Helsingin yliopisto, kansantaloustieteen laitos

NORDISKA EKONOMISKA FORSKNINGSRÅDET (NEF) LEDIGKUNGÖR MEDEL FÖR FORSKNING KRING NORDISKA EKONOMISKA PROBLEM 1989

ANSÖKAN OM MEDEL FÖR FORSKNING 1989

NEF är en självständig nordisk institution som finansieras över Nordiska ministerrådets budget.

Rådets syfte är att stödja forskning som kan leda till ökat nordiskt ekonomiskt samarbete och utveckling.

För 1989 har styrelsen beslutat ledigkunga medel för dels forskning, dels finansiering av angelägna workshops kring intressanta nordiska ekonomiska problem.

MEDEL FÖR FORSKNING

Rådet har beslutat prioritera forskning inom följande två områden:

- 1) Produktivitet utveckling inom tjänstesektorerna såväl offentlig som privat sektor.
- 2) Forskning kring ekonomisk integration, särskilt problemen Norden och EG.

MEDEL FÖR ANORDNANDE AV VETENSKAPLIGA WORKSHOPS

Ansökan om bidrag till anordnande av workshops kan beviljas med upp till 50.000 SEK per workshop.

Ansökan skall innehålla syfte, preliminära deltagare samt förväntat utfall. Endast ansökningar avseende öppna samnordiska workshops behandlas.

ANSÖKAN OM PROJEKTMEDEL FÖR FORSKNING SAMT BIDRAG TILL ANORDNANDE AV WORKSHOPS SKALL VARA RÅDETS SEKRETARIAT TILLHANDA SENAST DEN 1 OKTOBER 1988.

Ansökan skall ske enligt rådets anvisningar samt på särskild blankett. Anvisningar och ansökningsblankett erhålles efter rekvisition från rådets kansli eller från kontaktmännen i de Nordiska länderna.

Närmare upplysningar kan erhållas från rådets kansli:

Fil.dr. *Peter Stenkula*, tel. Sverige (46) Lund (0)46-108676, 108677

Postadress: Nordiska ekonomiska forskningsrådet
Box 7082, S-220 07 LUND, Sverige

Kontaktmannen i Finland: Avdelningschef *Heikki Koskenkylä*
Finlands Bank, tel. 18 31 (Helsingfors)

Ohjeita kirjoittajille

- *Käsikirjoitukset* osoitetaan neljänä kappaleena toimitussihteerille. Kirjoitusten suositeltu enimmäispituus on 20 harvalla rivivälillä ja levein marginaalein kirjoitettua konekirjoitusliuskaa. Käsini tehtyjä korjauksia tulee välttää. Mukaan on liitettävä kirjoittajan osoite, puhelinnumero, oppiarvo, toimipaikka ja virka-asema.

Kuvioista liitetään erillisinä mukaan alkuperäiskappaleet tai niiden veroiset kopiot. Kuvioiden otsikot sijoitetaan kuvion alle, taulukoiden otsikot taulukon päälle. Kuviot ja taulukot numeroidaan juoksevasti.

Lähdeviitteet suositellaan sijoitettavaksi kirjoituksen sisään siten, että ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten painovuosi ja viittauksen sivunumerot (ns. Harvard-järjestelmä). Esimerkiksi lauseen sisällä: »... , kuten *Klein* (1979) esittää ...», tai erillisinä (*Keynes* (1936), 13–14). *Alaviitteet* numeroidaan juoksevasti. Ne voidaan sijoittaa kirjoituksen loppuun tai ao. sivun alalaitaan.

Lähdeluettelot liitetään kirjoituksen loppuun otsikolla kirjallisuus. Esimerkiksi: *Keynes, J.M.* (1936): *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London. *Klein, L.R.* (1979): *United States and World Economic Outlook*, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1979: 4, 331–339.

Alleviivauksia, lihavoitteja ja harvennuksia ei painetussa tekstissä käytetä. Korostettaviksi halutut sanat suositellaan alleviivattaviksi, jolloin ne ladontavaiheessa kursivoidaan.

Englanninkielistä yhteenvedoa varten artikkelien kirjoittajien tulee laatia lyhyt tiivistelmä (1–2 liuskaa) erilliselle paperille, mieluummin jo valmiiksi englanninkielisenä.

Eripainoksista voi sopia toimitussihteerin kanssa oikolukuvaiheessa. Samassa yhteydessä kirjoittajan tulee toimittaa täsmälliset henkilötietonsa: nimi, osoite, henkilötunnus, verotuskunta ja pankkiyhteys.

Kirja-arvosteluista voi sopia toimituksen kanssa.

Lähempiä ohjeita ja tietoja saa toimitussihteeriltä.

Kansantaloudellinen Yhdistys

(perustettu 1884)

Kansantaloudellisen Yhdistyksen tarkoitus on sääntöjensä mukaan »keskustella kansantaloudellisista kysymyksistä, levittää kansantaloudellisia tietoja sekä varojensa myöden edistää tälle alalle kuuluvia opintoja ja harrastuksia.» Yhdistys julkaisee Kansantaloudellista aikakauskirjaa, joka ilmestyy neljänä niteenä vuodessa. Yhdistyksen jäsenet saavat aikakauskirjan jäsenetuna. Tilaushinta on vuonna 1988 100 mk/v (opiskelijat 40 mk/v). Kansantaloudellinen Yhdistys järjestää kokouksia, joihin jäsenet saavat henkilökohtaisen kutsun. Kokouksissa pidettyjen esitelmien ja puheenvuorojen ohella aikakauskirjassa julkaistaan talouspolitiikkaa ja taloudellista tutkimusta käsitteleviä kirjoituksia. Lisäksi Yhdistys julkaisee Kansantaloudellisia tutkimuksia -nimistä julkaisusarjaa.

Kansantaloudellisen Yhdistyksen toimintaa ovat taloudellisesti tukeneet: Kansallis-Osake-Pankki, Osuuspankkien Keskuspankki, Postipankki, Suomen Akatemia, Suomen Pankki, Suomen Yhdyspankki, Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki ja Yrjö Jahnessonin Säätiö.

Yhdistyksen jäsenyyttä voi anoa kirjallisesti Yhdistyksen sihteeriltä. Yhdistyksen kokous hyväksyy uudet jäsenet johtokunnan esityksestä.

Johtokunta:	esimies	Heikki Koivisto
	varaesimies	Pertti Sorsa
	jäsenet	Kari Haavisto
		Vesa Kanninen
		Pirkko Lammi
		Antero Tuominen

Sihteerinä toimii Timo Jalamo, KOP, Taloudellinen tutkimus, PL 10, 00101 Helsinki, puh. 1632 374.